Anul VI Nr. 3–4

BULETINUL
COMISIEI
MONUMENTELOR ISTORICE

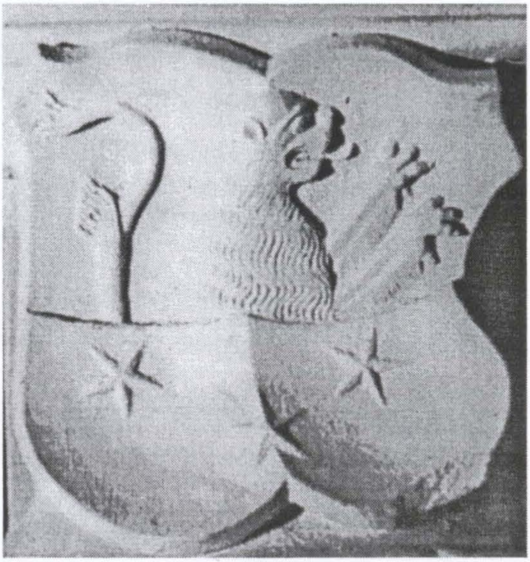

București
1995

http://patrimoniu.gov.ro

Coperta I: Blazonul lui Thomas Altemberger, aflat împreună cu cel al soției sale Affra deasupra intrării în camera din turnul locuință.

Coperta IV: Biserica Pătrăuți, Arhiva DMI.

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Anca Brătuleanu
Peter Derer
Ștefan Gorovei
Eugenia Greceanu
Sergiu Iosipescu
Ioan Istudor
Dan Mohanu
Cezara Mucenic
Paul Niedermaier
Constantin Pavelescu
Andrei Pippidi (președintele colegiului)
Marius Porumb
Tereza Sinigalia
Georgeta Stoica
Aurelian Trișcu

REDACȚIA:

Redactor-șef: **Doina Florea**
Redactor: **Maria-Elena Negoescu**
Secretar de redacție: **Dragoș Ardeleanu**

Buletinul Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice – str. Ienăchiță Văcărescu nr. 16, sector 4, București, cod 70528, telefon 336 54 24, interior 132.

http://patrimoniu.gov.ro

Comisia Națională
a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice

BULETINUL

COMISIEI NAȚIONALE A MONUMENTELOR, ANSAMBLURILOR ȘI SITURILOR ISTORICE

Nr. 3–4/1995

Anul VI

http://patrimoniu.gov.ro

SUMAR

MONUMENTE, ANSAMBLURI, SITURI
Atitudini şi Mentalităţi

PETER DERER, *Intervenţiile pe clădiri şi statutul de monument* 9

SANDA VOICULESCU, *Dilemele restaurării. Între conservare integrală şi compromisurile necesare* 11

LIVIU BRĂTULEANU, *Cuhnia de la Broşteni. O particularitate în boltirea monumentelor istorice din Ţara Românească* 16

HANNA DERER, *Despre activitatea de construcţii în Sibiul secolului al XVIII-lea* 21

PETRE MUNTEANU - BEŞLIU, *Cetatea medievală de* la Sadu 36

COMUNICĂRI ŞI RAPOARTE DE CERCETARE

DAN IONESCU, *Arcul de triumf din Bucureşti* 45

CAROL STORCK (II), *Repertoriul monumentelor de for public şi funerare ale sculpturilor Storck existente şi teritoriul aferent. Monumente de for public* 62

ADRIANA STROE, AURELIAN STROE, *Valchid-Waldhüten. Fişă de localitate* 122

METODOLOGII ŞI TEHNICI DE LUCRU

FLORIN DOBRESCU, *Necesitatea organizării unui serviciu de evidenţă* 131

IZVOARE

EUGENIA GRECEANU, *Procesele verbale ale şedinţelor de avizare organizate de Comitetul de Stat pentru Arhitectură şi Construcţii, 1953* 139

http://patrimoniu.gov.ro

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

MARINA ILIESCU, *Simpozionul româno-german Brașov, 18-20 noiembrie 1994* 151

MARINA ILIESCU, *Simpozionul Internațional „Teoria și practica reabilitări monumentelor istorice". Tușnad 20–25 martie 1995* 155

RECENZII, EXPOZIȚII, PREZENTĂRI

ADRIAN SILVAN IONESCU, *Memoria unui oraș* 158

ECATERINA CINTEZA-BUCULEI, *Dan Căceu (1944–1994)* 160

http://patrimoniu.gov.ro

CONTENTS

MONUMENTS, ENSEMBLES, SITES – Attitudes and Mentalities

PETER DERER, *Interventions on the buildings and monument statute* 9

SANDA VOICULESCU, *Dilemmas of restoriation. Between entire preser vation and necessary compromises* 11

LIVIU BRĂTULEANU, *Kitchen from Broşteni. A characteristic in vaulting historic monuments from Ţara Românească* 16

HANNA DERER, *About the building activity in Sibiu in the XVIIIth - century* 21

PETRE MUNTEANU-BEŞLIU, *Medieval fortress from Sadu* 36

RESEARCH PAPERS AND REPORTS

DAN IONESCU, *Triumph arch from Bucharest* 45

CAROL STORCK (II) – *Repertory of funeral and public forum monuments of Storck sculptures still existing and adherent territory* 62

ADRIANA STROE, AURELIAN STROE, *Valchid-Waldhüten. Town, Record card* 122

WORKING METHODS AND TECHNIQUES

FLORIN DOBRESCU, *The necessity of organising an office for conspicuons* 131

http://patrimoniu.gov.ro

SOURCES

EUGENIA GRECEANU, *The Reports of (notification) approval meetings organized by State Committe for Arhitecture and Buildings, 1953*..... 139

SCIENTIFIC LIFE

MARINA ILIESCU, *The Romanian – German Symposium, Braşov, November 18 th–20 th, 1994* 151

MARINA ILIESCU, *The International Symposium „Theory and Practice of Rehabilitation of Historical Monuments". Tuşnad, March 20th–25th 1995* 155

REVIEWS, EXHIBITIONS, PRESENTATIONS

ADRIAN SILVAN IONESCU, *Memory of a town* 158

ECATERINA CINTEZA-BUCULEI, *Dan Căceu (1944–1994)* 160

http://patrimoniu.gov.ro

SOMMAIRE

MONUMENTS, ENSEMBLES ET SITES – Attitudes et mentalités

PETER DERER, *Les interventions sur les constructions et le statut de monument* 9

SANDA VOICULESCU, *Les dilemmes de la restauration. Entre conservation intégrale et compromis nécessaires* 11

LIVIU BRĂTULEANU, „CUHNIA", *Le bâtiment – cuisine de Broșteni. Une particularité du cintrage des monuments historiques de Valachie.* 16

HANNA DERER, *L'activité de construction dans la cité de Sibiu du XVIII-ème siècle.* 21

PETRE MUNTEANU-BEŞLIU, *La citadelle médiévale de Sadu.* 36

COMMUNICATIONS ET RAPORTS DE RECHERCHE

DAN IONESCU, *L'Arc de Triomphe de Bucarest* 45

CAROL STORCK (II), *Le répertoire des monuments de forum publique et funéraires des sculptures Storck existantes et le territoire afférent. Monuments de forum publique.* 62

ADRIANA STROE, AURELIAN STROE, Valchid – *Waldhüten. Fiche de localité* 122

MÉTHODOLOGIES ET TECHNIQUES DE TRAVAIL

FLORIN DOBRESCU, *La nécessité de l'organisation d'un service d'évidence* 131

http://patrimoniu.gov.ro

SOURCES

EUGENIA GRECEANU, *Les procès-verbaux des séances d'avis organisées par le Comité d'État pour Architecture et Constructions, 1953* 139

LA VIE SCIENTIFIQUE

MARINA ILIESCU, *Le Symposium Roumain – Allemand de Brașov, 18–20 Novembre 1994* 151

MARINA ILIESCU, *Le Symposium International „La théorie et la pratique de la réhabilitation des monu..ents historiques", Tușnad 20–25 Mars 1995* . 155

COMPTES-RENDUS, EXPOSITIONS, EXPOSÉS

ADRIAN SILVAN IONESCU, *La mémoire d'une ville* 158

NÉCROLOGUE

ECATERINA CINTEZA-BUCULEI, *Dan Căceu (1944–1994)* 160

http://patrimoniu.gov.ro

Atitudini și mentalități

INTERVENȚIILE PE CLĂDIRI ȘI STATUTUL DE MONUMENT*

Definirea statutului de monument (în cadrul palierelor de protecție a clădirilor și ansamblurilor cu valoare culturală) a parcurs o evoluție istorică complexă până la stabilizarea sa în perioada actuală (a se vedea Carta de la Veneția și actele inspirate de aceasta). Totuși, teoria și, mai ales, practica de conservare și restaurare din diferite țări tind să introducă nuanțe în conținutul definiției, nuanțe determinate de condițiile locale în care se desfășoară activitatea specifică.

1. **Constatări critice**

Perioadei de control sever exercitat asupra sectorului construcțiilor înainte de 1989 i-a urmat, în ultimii cinci ani, o activitate constructivă care se desfășoară într-un fel cu totul diferit, determinat de modificarea radicală a contextului (trecerea de la economia dirijată la economia liberală). Nu numai că demersul constructiv este departe de a se înscrie în toate regulile profesionale (urbanistice, inginerești, arhitecturale), dar nu respectă nici măcar modesta legislație din domeniul disciplinei edilitare (Legea autorizării construcțiilor) care a înlocuit legile abrogate (total) după decembrie 1989.

Rezultatul se reflectă atât la nivelul obiectelor (inclusiv a celor având atribute culturale ce ar impune protecția), cât și la nivelul orașelor ori satelor – sau a părților lor componente – dintre care unele presupun intervenții similare. În condițiile presiunii sectorului construcțiilor (dezvoltat excesiv în deceniul nouă, conducând în prezent la formarea unor grupuri de presiune cu tentacule în toate straturile de decizie), a dezinteresului față de valorile multiple – nu numai de utilizare – ale fondului clădit, mai ales atunci când intervine prețul terenului, și în lipsa cadrului legal specific (o lege de protecție a monumentelor, cuprinzând structura instituțională de organizare și urmărire a domeniului) ș.a.m.d. efectele nu sunt greu de imaginat.

Trecerea în revistă a gamei de intervenții recente pe clădirile existente nu este facilă. Cele de întindere modestă (înlocuirea tâmplăriei, transformarea paramentului ca materiale, culoare și textură, modificarea golurilor, desființarea împrejurimilor din fier forjat etc.) se întâlnesc cel mai frecvent, afectând și imaginea de ansamblu. Totuși, nu de rare ori, se recurge la operații „curajoase", cu efect nu numai asupra ansamblului, ci mai ales asupra valorii obiectului propriu-zis (transformarea fațadelor, adăugiri în plan orizontal ori vertical, extracții sau înlocuiri, recompartimentări interioare ș.a.). Rezultatele sunt deja vizibile în multe orașe și sate, unde urmărirea disciplinei în construcții înțelese ca respectare a tuturor criteriilor profesionale (nu numai a celor administrative) a lăsat cale liberă autorilor coruptibili și comanditarilor fără scrupule.

2. **Elemente noi**

Intervențiile „curajoase" se grupează în câteva categorii. Pot fi astfel amintite cele concentrate asupra coronamentului clădirilor precum acoperișurile, turlele etc. (interesul pentru exploatarea sub diverse aspecte a podurilor înalte a făcut obiectul unor lucrări la Palatul Apor din Alba-Iulia, a unor proiecte la Hanul lui Manuc și Hotelul „Continental" din București, cu efect asupra siluetei asemănător cu cel rezultat prin scurtarea turlelor de biserici, ca la Sf. Vasile din Ploiești sau vechea biserică din Vălenii de Munte, Prahova etc.). Mult mai răspândite sunt intervențiile care rezultă pe fațade în urma consolidărilor sau completărilor, modificând negativ simetria, detaliile, textura sau chiar imaginea generală (pe lângă alte intervenții la Timișoara și Iași, sunt de notat cele de la fostul Hotel „Negoiu" sau de la blocul interbelic din Piața Unirii, toate din București). Nu de ocolit sunt și numeroasele operații interioare, multe necunoscute celor responsabili de disciplina în construcții, care conduc la înlocuiri de planșee ornamentale ori funcționale (mobile), dispariția unor compartimentări sau piese de mobilier fix sau înlocuiri de materiale etc. (Iași, vechea facultate de medicină, casa Wolfahrt și hotelul „Continental" din Cluj, clădiri civile la Galați sau porticul Ateneului Român la București etc.).

Multe intervenții radicale sunt datorate schimbărilor de destinație și modernizărilor impuse prin cerințe de reprezentare. În cadrul lor, asigurarea antiseismică joacă, evident, nu numai un rol de protecție dar și de afișare a puterii și influenței nu numai economice (modificarea fațadei simetrice la imobilul fost „ARO" al lui Horia Creangă de pe Calea Victoriei, amenajarea de la parterul unei clădiri eclectice de pe strada Alba-Iulia din Timișoara). Drept rezultat se înregistrează o reducere a ponderii materialelor tradiționale, precum și modificarea vechilor structuri. Adesea au fost reamenajate și vecinătățile (surroundings) clădirilor reprezentative, ținându-se seama numai de aspectele utilitare (complexul Ministerului Finanțelor și Băncii Naționale din București), fațade valoroase de

* Text prezentat la Simpozionul internațional „Teoria și practica reabilitării monumentelor istorice" de la Tușnad, martie 1995.

http://patrimoniu.gov.ro

arhitectură academizantă sau modernă au suferit operații de „chirurgie", nu totdeauna estetică.

Multe din aceste intervenții sunt explicate prin imperativul protecției contra cutremurelor. Ca reacție la repetarea mișcărilor seismice din ultima vreme (1977, 1986, 1990) chiar și în zone altădată liniștite (Banat, 1992) și a creșterii performanțelor în proiectare, s-a precizat un nou cadru normativ (P 100). El impune asigurarea certă a fiecărei clădiri existente la solicitările seismice caracteristice amplasamentului, pentru protejarea utilizatorilor și a bunurilor adăpostite. În principiu, cu cât gradul de asigurare este mai ridicat, cu atât mai mari sunt modificările (de formă, substanță, structură etc.) impuse clădirilor luate în considerare. Trebuie precizat că, deși textul normativului limitează valabilitatea proprie la clădirile neprotejate, în lipsa unui instrument asemănător care să se adreseze fondului clădit cu valoare culturală, solicitările impuse acestuia sunt aproape identice.

Concomitent (1992) s-a pus la punct un program guvernamental de expertizare și consolidare a fondului clădit existent (a cărui aplicare preocupă în prezent administrația locală), incluzând și obiecte cu valoare culturală, deci supuse protecției. După încheierea fazei de expertizare și gruparea pe categorii de risc se pregătește trecerea la faza operațională, temporizată deocamdată din considerente organizatorice (absența unei rezerve locative pentru cazarea temporară a locatarilor din imobilele luate în considerare). Nu s-au clarificat însă aspectele teoretice și practice legate de „gradul de suportabilitate" a clădirilor cu statut de monument în ceea ce privește modificările care, inerent, rezultă prin consolidare. Se cere amintit că o parte din fondul locativ necesar a fi consolidat este trecut sub protecție (până la revizuirea Listei Monumentelor, conform discutatei Ordonanțe guvernamentale nr. 68/1994) fiind constituit din imobilele naționalizate după 23 august 1944.

3. În loc de concluzii

Dacă prin statut de monument se înțelege calitatea de martor autentic complex (funcțional, estetic, constructiv etc.) înseamnă că intervențiile ulterioare trebuie să se înscrie în anumite limite. Depășirea acestor limite poate conduce la alterarea în totalitate sau a unor componente, cu efect asupra schimbării statutului (după aceste criterii turnul Catedralei din Köln, pavilionul de expoziție a lui Miles van der Rohe de la Barcelona sau Stare Miasto din Varșovia fiind reconstrucții parțiale ori totale rămân simple copii, nefiind în principiu supuse protecției). În unele țări, există exigențe precise în ceea ce privește păstrarea tencuielii originare, fără a mai pune în discuție schimbări de substanță materială ori de sistem constructiv etc. Acolo, însă, degradarea naturală nu este atât de profundă ca în regiunile unde se pune problema supraviețuirii clădirilor în urma cataclismelor (alunecări de teren, taifunuri, cutremure etc.).

În cazul României (dar nu numai al ei) protecția antiseismică a clădirilor prin realizarea unui grad ridicat de asigurare – inclusiv a celor cu statut de monument – este obligatorie. Aceasta duce însă – în condițiile actuale de proiectare și execuție – la modificări ample în substanța clădită, depășind limitele admise prin definirea actuală a statutului de monument. Sigur, se poate pune în discuție și cealaltă variantă (a reducerii gradului de asigurare) cu riscul sacrificării nu numai a clădirilor și a bunurilor depozitate de acestea, ci înainte de toate a utilizatorilor, punct de vede cu totul inadmisibil. Cel mult, ar fi de discutat dacă o asigurare parțială (50–70%), coroborată cu alte soluții de evitare a riscurilor pentru utilizatori, ar putea limita intervențiile de consolidare. Cert este că, pe măsură ce acestea se extind și se aprofundează, în aceeași măsură se diminuează substanța originară, afectând în același grad și statutul de monument potrivit acceptului general.

Problema nu este simplă și nici nu se circumscrie la câteva cazuri. Ea pune în discuție concomitent soluțiile de consolidare a monumentelor și conținutul teoretic al definiției de bază. În ceea ce privește practica de consolidare, ea merită discutată pe baza experienței din diferite țări, unde intervențiile masive au cedat locul unora „high tech". În context, se cer urmărite experiențele recente de la Mănăstirea Andronache, Prahova și Biserica din Deal de la Sighișoara unde, colective mixte de specialiști români, francezi și germani au încercat soluții noi, cu modificări minime ale originalului. Pe de altă parte, interesul conservatorilor din România privind organizarea (cu sprijinul declarat, încă din 1992, al Comisiei de specialitate a Consiliului Europei) unui schimb de experiență european sau internațional pe probleme de consolidare seismică a monumentelor se justifică tocmai din acest unghi de vedere. Nu întâmplător seminariile anuale de la Tușnad (organizate de Universitatea Tehnică și Muzeul Ardelean din Cluj cu sprijinul a numeroase instituții din țară și străinătate) au inclus în 1995 discutarea intervențiilor de consolidare pe clădirile protejate.

Problema intervențiilor – îndeosebi de consolidare, dar nu numai – pe monumente, cu condiția respectării statutului de protecție, se cere clarificată. Rezultă ca posibile trei alternative: ori se acceptă criteriile actuale de definire a monumentelor și se reduce gradul de asigurare, ori în condițiile unui grad crescut de asigurare se acceptă nuanțarea definiției. Ultima variantă – asigurare mare, intervenții reduse în spiritul definiției actuale – trebuie verificată practic. Clarificarea tehnică și administrativă este cu atât mai necesară cu cât statutul de monument trebuie să se asocieze cu obligații financiare (publice și individuale) precise. Altfel, riscurile de diminuare a fondului monumental – așa cum se întâmplă în prezent – se vor extinde.

PETER DERER

http://patrimoniu.gov.ro

DILEMELE RESTAURĂRII

Între conservarea integrată și compromisurile necesare

Într-o încercare de abordare a complicatelor probleme ale patrimoniului construit, un punct de pornire îl poate constitui descifrarea nodului de contradicții generate de legitima obligație de conservare a valorilor și varii factori care intervin din sfere diferite – economie, societate, tehnică, educație etc. Cum în mare parte asemenea contradicții decurg din reale și adesea justificate realități, actul de protecție/restaurare se conturează ca fiind un proces de compromis, de echilibrare a unor interese disjuncte. Cunoașterea termenilor acestei serii de contradicții care declanșează dilemele restauratorului îi pot facilita deciziile printr-o evaluare a posibililelor cedări și îl pot înarma cu argumente în confruntările de interese și opinii.

Aceste contradicții, ca și necesarul compromis care au existat în fapt încă de la configurarea ideii de conservare a patrimoniului arhitectural, transpar din însuși conceptul de conservare integrată.

Între **Carta de la Veneția,** devenită acum un *monument istoric* doctrinar, și documentele internaționale recente, concepțiile au evoluat către extinderea treptată a ariei protecției, de la scara zonală la cea a orașului și a teritoriului. Conceptul de conservare integrată asociază procesul de protecție/restaurare, conservator în esență, celui dinamic al dezvoltării urbane, controlată prin sistemul de planificări și reglementări. Esența acestui mod de a pune problema este trecerea de la conservarea pasivă la cea activă, de la restaurarea ca scop în sine la restaurarea ca expresie a interesului comunității.

Conservarea integrată, așa cum a fost concepută, ca o particularizare a dezvoltării durabile a localităților, încearcă să impună continuitatea în dezvoltare, organicitatea intervențiilor în defavoarea fracturilor urbanistice, arhitecturale și, nu în ultimă instanță, sociale.

Conservarea activă devine astfel mai mult decât o preocupare secundară în elaborarea politicilor de dezvoltare urbană, ci o orientare de principiu a acestora. Abordat de pe această poziție, patrimoniul construit, supus protecției datorită interesului public pe care îl reprezintă, depășește sfera proprie, a valorilor istorice, estetice, memoriale ce îl definesc, integrându-se valorilor sociale, economice, supunându-se implicit impactului – adesea agresiv – al necesarelor racordări la evoluția macrosistemului din care face parte.

Conservarea integrată apare ca un concept benefic dar care induce un întreg sistem de contradicții, de divergențe de interese – reale ori subiective – accentuându-le pe cele deja existente în procesul de protecție a patrimoniului construit.

Din coroborarea prescripțiilor axiomatice ale **Cartei de la Veneția** cu principiile conservării active, se conturează dilemele restauratorului pus în fața unor opțiuni rezultate din realitatea unor divergențe de interese.

În esență aceste divergențe apar între dorința profesională și legală a conservatorului de a proteja integritatea substanței originare a construcției, ansamblului sau sitului investit, din interes public, cu statut juridic de monument și un alt interes public sau privat, cel de a integra istoria într-un proces de continuitate firească, în structuri viabile.

Restauratorului îi revine în consecință rolul de a propune căile de echilibrare a celor două categorii de interese, decizia și responsabilitatea pentru actul final constituind atribuția esențială a protectorului – Comisia de specialitate investită în a reprezenta interesul public privind monumentele, ansamblurile și siturile istorice.

Apare necesară în consecință, o definire a cuplurilor de interese divergente rezultate din relația conservare-integrare, termeni statuați doctrinar în documentele internaționale actuale. Aceste cupluri apar atât în cazul construcției monument, cât și în cel al ansamblului/zonei/teritoriului.

Conservare/reutilizare

Utilizarea într-o formă viabilă a obiectului protejat este o condiție a supraviețuirii acestuia. Contradicțiile apar însă între funcțiunile originare ale clădirii/ansamblului și nevoile contemporane. Există foarte puține categorii de construcții în care funcțiunile și modul lor de organizare inițial s-au menținut. Este cazul arhitecturii de cult deși, la o analiză atentă, au apărut numeroase modificări în utilizare, aparent neesențiale, dar care au implicat și implică schimbări spațiale[1]. La polul opus se situează acele programe care au devenit caduce: societatea modernă, de pildă, nu mai are nevoie de o arhitectură de apărare. Între aceste extreme se plasează un număr mare de categorii de programe a căror integrare impune fie schimbarea radicală a funcțiunii inițiale, fie modificarea acesteia la nivelul concepțiilor și necesităților actuale. De-a

[1] Printre acestea, interzicerea folosirii lumânărilor în interior pentru protecția frescelor obligând la amenajări speciale, sau mărirea spațiului naosului prin unificarea cu pronaosul, ca urmare a creșterii numărului de membri ai parohiilor.

http://patrimoniu.gov.ro

lungul timpurilor, acest proces de schimbare a funcţiunilor – necontrolat – a fost o constantă a evoluţiei aşezărilor umane, vădind atitudinea pragmatică a societăţii de a valorifica fondul construit existent. Oamenii secolelor trecute au trăit împreună cu trecutul lor, folosindu-l, adaptându-l, transformându-l permanent. Creşterea unui cartier pe gradenele arenelor din Nîmes nu este în fond altceva decât o conservare integrată avant la lettre.

Dorinţei de conservare a integrităţii construcţiei originare i se opune deci necesitatea unor intervenţii menite să reorganizeze spaţiile pentru noua utilizare, sau pentru modernizarea celei iniţiale. Din unghiul de vedere al conservatorului, soluţia optimă, dar evident neviabilă, ar fi cea de încremenire în forma originară. Numeroase experienţe demonstrează, în egală măsură, că transformarea oricărui monument în muzeu este departe de a reprezenta o utilitate acceptată, o reală integrare socială. Este greu de imaginat că o bancă modernă poate utiliza integral spaţiile unei bănci proiectate în secolul XIX după cum, în alte cazuri, raţiuni economice, de politică urbană, opţiuni ale proprietarului sau incompatibilităţi spaţiale conduc spre o nouă funcţiune. Restauratorul este pus astfel în faţa unui necesar compromis, având ca principal instrument operant selectarea acelor funcţiuni oportune care să conducă la un minim de alterări a configuraţiei originare a clădirii şi eliminarea celor evident agresive [2]. Funcţiunile noi implică şi intervenţii noi, apărând pericolul unei răsturnări de echilibru care, după Françoise Choay, poate genera o „dezistoricizare" a monumentului [3].

Conservare/modernizare a echipării.

Schimbările survenite în modul de locuire, în tehnicile instalaţiilor de încălzire, iluminat, apă, canalizare etc., generează incompatibilităţi în raport cu prezervarea substanţei originare a construcţiilor. Se defineşte o altă dilemă: echipare „istorică" sau „modernă", câştigul de cauză revenind, evident, celei de-a doua opţiuni. În această situaţie restauratorul trebuie să se îndrepte către acele soluţii care implică sacrificii minime. Există însă situaţii în care o echipare modernă poate deveni nocivă clădirii monument, exemplul cel mai edificator fiind cel în care o instalaţie nouă poate altera echilibrul termic existent, antrenând efecte secundare. Se conturează astfel un alt compromis necesar, rezultat din conceptul de conservare integrată.

Conservare/consolidare.

Asigurarea stabilităţii clădirilor cu statut de monument conduce, în general, la cele mai traumatizante intervenţii, situând restauratorul în faţa unor probleme de maximă dificultate. Soluţia optimă din punctul de vedere al conservatorilor ar fi revenirea la tipul originar de structură, implicit la utilizarea materialelor şi tehnicilor de construcţie tradiţionale (formulă pentru care optează, între anumite limite, şcoala engleză de restaurare [4]). Asemenea situaţii se întâlnesc însă extrem de rar. Îmbătrânirea materialelor, deteriorări grave ale structurii, defecte de concepţie şi execuţie iniţiale şi, nu în ultimă instanţă, gradul de seismicitate al anumitor zone impun consolidări importante. Intră în discuţie opţiunea între o consolidare „grea" şi o consolidare „uşoară", pe cât se poate reversibilă, între folosirea sau evitarea materialelor artificiale de tipul betonului armat, unele insuficient validate în timp. Dacă inginerii structurişti susţinuţi de legislaţia specifică tind spre crearea unei noi structuri, conformă normelor (introducând sau nu în calcule şi capacitatea de rezistenţă a structurii originare), restauratorul trebuie să caute calea minimului sacrificiu.

În zone cu grad mare de seismicitate problemele devin acute, responsabilitatea celui care concepe consolidarea este maximă iar normele de protecţie împing către intervenţii dintre cele mai brutale. Se conturează o altă zonă a compromisului posibil a fi rezolvat prin cedări ale restauratorului şi profesionalism inventiv al structuristului, pe fondul unei adaptări a legislaţiei la particularităţile construcţiei monument.

Conservare/integrare urbană.

Dacă primele contradicţii definite – care, de altfel, decurg din stipulaţiile **Cartei de la Veneţia** – sunt rezultatul unor confruntări relativ simple de interese, iar compromisurile necesare se situează între limite fireşti, transferul problemelor conservării la scara organismului urban generează stări conflictuale care antrenează multiple interese. La acest nivel compromisul necesar presupune un grad superior de responsabilitate. Între oraşul contemporan şi valorile sale patrimoniale se creează relaţii posibile şi imposibile, compatibilităţi şi incompatibilităţi. Fracturile produse în structurile urbane începând din momentul declanşării revoluţiei industriale, accentuate pe parcursul secolului XX, cu o accelerare în anii 60–70, au generat discontinuităţi fizice, funcţionale, estetice în defavoarea centrelor vechi [5].

---

[2] În acest spirit, Alberto Sartoris afirmă că „din vechi nu se poate face nou dar vechiul poate fi eliberat pentru a se proceda înţelept la o armonie de reanimare, la o adevărată reînviere" (*Riflessioni sulla citt'a integrata e sul costruire nel vissuto*, în „Anastilosi". *L'antico; il restauro, la Citttà*, Editori Lateraza, p. 143).

[3] Autoarea se referă la „transferul de valori prin inserţia prezentului în trecut, dar nu printr-un obiect construit" (L'allégorie du patrimoine, Paris, 1992, p. 173).

[4] „Utilizarea tehnicilor şi materialelor tradiţionale este de o importanţă esenţială. Totuşi, acolo unde metodele tradiţionale nu sunt adecvate conservării caracteristicilor culturale, pot fi completate prin utilizarea tehnicilor moderne care trebuie să fie reversibile, probate prin experienţe şi aplicabile la scara proiectului şi la mediul său climatic" (Bernard M. Feilden, Conservation of Historic Buildings, Oxford, 1994, p. 9).

[5] Leonardo Benevolo apreciază că *„oraşul antic este cel care a precedat revoluţia industrială şi primul model coerent care a derivat din aceasta, cel haussmannian sau post-liberal" (Transformazione urbana e permanenza della citt'a antiqua,* în „Anastilosi", p. 74).

http://patrimoniu.gov.ro

La nivelul unei aşezări, contradicţiile devin acute opunând interesul public, naţional sau local, de protecţie a fondului istoric, unui alt tip de interes public al comunităţii, cel îndreptat către rezolvarea unor probleme vitale de dezvoltare, modernizare, circulaţie etc. Se suprapune interesul privat, al celor al căror drept de proprietate este lezat de restricţiile şi reglementările menite să asigure protecţia valorilor istorico-arhitecturale.

Un oraş-muzeu nu are şanse de supravieţuire, lipsit fiind de impulsul vital al activităţilor umane obişnuite. Formula centrelor istorice transformate în zone preponderent turistice pentru „cultura de consum" a epocii noastre, sub aparenţele înviorării activităţilor, s-a dovedit că este generatoare a ceea ce Françoise Choay numeşte *„efecte perverse"* [6], adesea destructurante pentru viaţa comunităţii. Soluţia nu poate fi decât o abordare a patrimoniului construit ca o componentă necesară a oraşului în care, în consecinţă, trebuie să se integreze firesc, vizual şi funcţional, social şi urbanistic. Este motivul pentru care **Carta Europeană a Patrimoniului Arhitectural** [7] precizează: *„conservarea patrimoniului arhitectural depinde în cea mai mare măsură de luarea sa în atenţie în planurile de amenajarea teritoriului şi de urbanism"*.

Conservarea activă – altfel singura cale viabilă – face ca termenii compromisului să se multiplice; conservatorului purist i se opun presiunile urbaniştilor, ale autorităţilor locale cu argumente care decurg din reale nevoi ale locuitorilor, ale investitorilor dornici de a exploata la maximum terenurile. Intervine frecvent şi o insuficientă asumare a identităţii istorice a aşezării de către înşişi locuitorii ei, care pot prefera modernitatea unităţilor şi a formelor. Concilierea unor asemenea interese – reale de ambele părţi – presupune cedări reciproce. Sacrificarea unei construcţii sau a unui ansamblu de valoare istorică poate să se justifice printr-o „cauză de utilitate publică" – cazuri au existat şi vor mai exista – dar extinderea sau generalizarea unor asemenea intervenţii poate deveni periculoasă. Carta Europeană a Patrimoniului Arhitectural, reluată în **Declaraţia de la Amsterdam** [8] sugerează căile de urmat care se situează în zone de decizie şi acţiuni diferite.

Propunând *„o identificare, delimitare şi protecţie prin reglementări specifice a zonelor cu valoare istorică"*, **Declaraţia** se adresează legislaţiei ca bază a controlului, adesea incomod, al atitudinilor în raport cu fondul construit.

O a doua treaptă implică schimbări doctrinare importante: **Declaraţia** militează pentru *„o planificare urbană pe termen lung"* şi pentru *„un nou urbanism bazat pe cooperare permanentă cu specialiştii în conservare"*. Această cooperare ar putea deveni sursa echilibrării intereselor divergente ale profesioniştilor antrenaţi în procesul de orientare a dezvoltării aşezărilor. Dialogul între urbanistul profesionist şi conservatorul profesionist cere însă un limbaj comun obligând la asimilarea, de către ambele părţi, a unor cunoştinţe aparţinând meseriei celuilalt. Poate că cea mai importantă concluzie care s-ar desprinde din principiile **Cartei** şi ale **Declaraţiei** este cea a necesităţii reevaluării doctrinelor urbanistice, implicit a formării profesioniştilor, în spiritul care decurge din obligaţia integrării active a patrimoniului construit în sistemul urban. Françoise Choay este mai radicală în afirmaţia conform căreia ştiinţa actuală a urbanismului este caducă spunând că: *„oricare ar fi nostalgiile unora şi alibiurile altora, noi am intrat în era post-urbană"* [9].

Presupunând îndeplinite în totalitate aceste deziderate, atât restauratorul cât şi urbanistul specializat nu pot evita compromisurile în ambele direcţii: fie o demolare a unor valori, fie o corectare sau renunţare la anumite formule concepute la nivelul oraşului.

Conservare/creativitate.

Alte dileme apar la nivelul ansamblurilor în cazul inserţiei unor construcţii noi, arhitectul având a decide între arhitectură „în stil", neutră sau orgolios modernă. Este o zonă în care se intersectează dorinţa conservatorului de a reface imaginea ansamblului şi opţiunile arhitectului, uneori susţinut de beneficiar, de a-şi manifesta personalitatea şi de a se racorda la curentele contemporane. Cum o arhitectură mimetică este neconformă doctrinar (prin însăşi prescripţiile **Cartei de la Veneţia**), un echilibru între conservatorul protector şi arhitect nu se poate realiza fără o deschidere către modernitate a primului şi o cultură profundă, capabilă a induce modestia celui de-al doilea în faţa unor valori validate de timp, de a le înţelege spiritul şi de a-l continua. Este ceea ce a afirmat (şi a confirmat) G. M. Cantacuzino: *„personalitatea în arhitectură e o chestiune de cuviinţă, care reiese tocmai din felul cum se suportă o disciplină şi pe urmă este vorba de a înfăptui o atmosferă unitară, nu de a exterioriza o colecţiune de personalităţi"* [10].

Conservare/economie.

În cazul unor aşezări care deţin un fond patrimonial – şi este cazul marii majorităţi a oraşelor – politicile urbane se află în faţa unei situaţii cu un grad superior de complexitate. Abordările problemelor oraşului în temeiul conservării integrate complică operaţiile necesar a fi întreprinse şi implicit le scumpesc.

---

[6] *„Cult sau industrie, practicile patrimoniale sunt ameninţate de autodistrugere graţie tocmai succesului de care se bucură, mai precis de către fluxul debordant al vizitatorilor trecutului"*. (Franoise Choay, op. cit., p. 177).

[7] Adoptată de Comitetul de Miniştri al Consiliului Europei, 26 sept. 1975.

[8] Adoptată de Consiliul Europei, Congresul patrimoniului arhitectural european, 24 oct. 1975.

[9] *Op. cit.*, p. 185.

[10] *Arhitectura românească de azi*, în „Izvoare şi popasuri", p. 370, Buc. 1977.

http://patrimoniu.gov.ro

Conservatorilor li se opun restricţii financiare inerente: posibilităţile întotdeauna limitate ale comunităţii de a investi suplimentar pentru a-şi proteja patrimoniul şi dorinţa legitimă a proprietarilor de a extrage maximum de profit din clădiri şi terenuri, indiferent de valoarea istorică a acestora, ideea conform căreia o restaurare este mai costisitoare decât o construcţie nouă. În această situaţie conservatorul apare singur în faţa tuturor, într-o luptă dificilă, opunând subtile argumente culturale unor argumente concrete, economice. În distribuirea banilor publici (ai statului sau ai comunităţilor locale) există tendinţa de a încuraja finanţarea acelor activităţi cu profit maxim şi rapid. Pe de altă parte, situarea zonelor istorice în centrul aşezărilor măreşte valoarea terenurilor, ceea ce conduce la dorinţa de ocupare intensivă a acestora. Prin reducerea la absurd, Paolo Leon şi Pier Antonio Valentino, consideră că „o aplicare a criteriului cost/oportunitate ar fi condus la distrugerea Colosseului şi la înlocuirea lui cu un fast-food", motiv pentru care susţin că „este necesar de a asocia strâns naturii culturale a bunului o calificare economică, de instrument pentru dezvoltare şi ocupare" (a forţei de muncă) [11].

Este motivul pentru care toate documentele internaţionale recente, inclusiv **Declaraţia de la Amsterdam,** situează în centrul preocupărilor *„depistarea căilor economice care să asigure revitalizarea centrelor istorice"*. Domeniul economic este cel care, în ultimă instanţă, colectează toate contradicţiile, dilemele şi compromisurile necesare pe care le implică protejarea şi prezervarea patrimoniului. Revitalizarea centrelor istorice, cheia integrării acestora, înseamnă găsirea unor direcţii de dezvoltare în concordanţă cu nevoile sociale ale comunităţii implicit a soluţiilor economice – financiare şi fiscale – necesare. Dialogul între conservatorii protectori ai trecutului şi celelalte părţi nu poate conduce la rezultatele necesare dacă se eludează căile concrete, economice de realizare a unor programe pe termen mai scurt sau mai lung. Echilibrarea dintre procesul de protecţie/restaurare şi limitele financiare ale comunităţii este o zonă care generează cedări care pot avea consecinţe grave. În acest sens **Carta de la Amsterdam** cere *„implicarea autorităţilor locale în procesul de conservare integrată"* dar restauratorul trebuie să fie înarmat, la rândul său, cu argumente convingătoare.

Conservare/societate.

Aliaţii posibili ai conservatorilor pot fi chiar locuitorii pentru educarea şi implicarea cărora în protecţia patrimoniului construit militează documentele internaţionale recente. Această educaţie nu înseamnă numai informarea primară cu privire la valorile de care beneficiază. Mult mai importantă este recunoaşterea de către locuitori a faptului că aceste valori le creează propria identitate generând un mediu în care istoria se conectează prezentului şi care induce un sentiment de stabilitate şi de apartenenţă la comunitate. Leonardo Benevolo afirmă că *„echilibrul unui mediu de viaţă cere stabilizarea raportului dintre persoane şi locuri, gradualitatea modificărilor"*, apreciind ca esenţial rolul cadrului construit: *„vitala exigenţă a comunicării cu trecutul trebuie să parvină pe căi mediate, pornind de la mărturiile fizice încă prezente în mediul nostru cotidian"* [12].

Este importantă, în egală măsură, receptarea de către populaţie a potenţialului de utilizare a arhitecturii vechi, datorat tocmai încărcăturii istorice, estetice, simbolice de care beneficiază (care induce acel *„snob effect"* asupra investitorilor şi utilizatorilor), dar şi a valorii economice incluse.

În acest mod indirect, persuasiv şi de lungă durată, se poate anihila sau atenua dorinţa de modernitate cu orice preţ ca expresie a interesului locuitorilor şi care intră adesea în contradicţie cu ideea de protecţie. Şi aceasta pentru că scopul esenţial al prezervării valorilor trecutului este o expresie a interesului public, sintetizat în **Declaraţia de la Amsterdam**: *„Continuitatea istorică a mediului trebuie să fie păstrată dacă dorim să menţinem sau să creăm un cadru care să-i facă pe indivizi capabili de a-şi găsi identitatea şi, în ciuda schimbărilor sociale abrupte, de a se simţi în securitate"*.

Din încercarea de a defini acele confruntări de interese divergente care apar între procesul de conservare şi cel de integrare, generatoare ale dilemelor restauratorului în elaborarea deciziei, se pot desprinde unele direcţii posibile de acţiune.

O opoziţie de interese implică un dialog, iar dialogul, un acelaşi limbaj. Decurge de aici necesitatea apropierii printr-o pregătire complexă a profesioniştilor implicaţi, fie ei conservatori, restauratori, urbanişti, arhitecţi, economişti etc.

Un dialog nu poate fi tranşat decât prin cedări reciproce de ambele părţi. Decizia restauratorului este în ultimă instanţă un compromis dar calea trebuie să fie cea a compromisului minim, recunoscând şi echilibrând celelalte interese. Ideea compromisului necesar trebuie să fie însă asumată de toţi cei care participă sau de care depinde protecţia/restaurarea/integrarea, de conservatori ca şi de urbanişti, de economişti, autorităţi locale şi populaţie. Această posibilă convergenţă de poziţii prin acceptarea compromisurilor este o condiţie pentru conservarea activă a patrimoniului construit. Este ceea ce susţine şi Françoise Choay: *„Din momentul în care va înceta să fie obiectul unui cult iraţional şi al unei puneri în*

[11] Paolo Leon, Pier Antonio Valentino, *La valutatione costi/benefici nei pani d'intervento sui beni culturali*, în „Anastilosi", p. 125.

[12] Leonardo Benevolo, *op. cit.*, p. 79.

http://patrimoniu.gov.ro

valoare necondiţionate, spaţiul patrimonial ar putea deveni terenul nepreţuit al rapelului către noi înşine şi către viitor" [13].

O dată definite cuplurile de interese divergente şi acceptată ideea compromisurilor minime, pot fi descifrate şi diferenţele de pondere, intensitate şi calitate ale acestora în arii culturale distincte. Din această realitate rezultă şi particularizările doctrinare sesizabile în politicile de restaurare regionale. Un singur exemplu poate fi edificator: relaţia conservare/ consolidare cere răspunsuri diferite în funcţie de gradul de seismicitate al locului. Se adaugă şi alte criterii nu mai puţin importante: potenţialul economic al comunităţilor, gradul de cultură al populaţiei, sistemul administrativ, tradiţiile etc.

O nuanţare a doctrinelor şi reglementărilor pentru fiecare ţară poate fi benefică. Pornind de la exemplul **Cartei italiene** din 1972, o similară Cartă ar putea particulariza doctrinele de restaurare unanim recunoscute la condiţiile economice şi cele culturale, la tipul de administraţie, la gradul de seismicitate, la tipologia aşezărilor rurale şi urbane din ţara noastră.

SANDA VOICULESCU

[13] Françoise Choay, *op. cit.*, p. 198.

http://patrimoniu.gov.ro

CUHNIA DE LA BROŞTENI. O PARTICULARITATE ÎN BOLTIREA MONUMENTELOR ISTORICE DIN ŢARA ROMÂNEASCĂ

Pe drumul naţional care duce la Slobozia, nu mult după ce părăseşti Urzicenii, în satul Broşteni, se zăresc ruinate, zidurile unei foste curţi boiereşti. Nu departe peste drum, se înalţă ctitoria boierească, singura componentă a ansamblului de curte cunoscut sub numele „Conacul Zappa". Curtea bisericii adăposteşte mormintele familiei ctitorului Vangele (Evanghelie) Zappa, figură proeminentă a mijlocului secolului al XIX/lea, fondatorul jocurilor olimpice moderne [1].

Despre ceea ce reprezintă această curte boierească, loc de popas important în câmpia Bărăganului aflăm din relatarea lui Dimitrie Bolintineanu, care la 1859 îl însoţea pe domnitorul Alexandru Ioan Cuza, pe drumul spre Istanbul: „...localul d-lui Vangele, în aceste părţi singuratice, este văzut cu plăcere de toţi călătorii. O casă mare, îngrădită cu ziduri, o grădină cu fructele şi florile cele mai plăcute... iată acest locaş renumit în părţile locului. D. Vangeli este de naţiune albanez" [2].

Nu întâmplător socotim că Domnitorul împreună cu suita care îl însoţea în misiunea spre Istanbul alege acest loc de popas în mijlocul câmpiei Bărăganului.

În ceea ce priveşte ansamblul de curte, declarat în anul 1955 monument de arhitectură, referirile sunt extrem de sărace, fişa monumentului fiind unicul document de referinţă (la nivelul anilor '60) [3]. În prezent, cu excepţia zidului vestic al incintei, rămas în picioare, clădirile menţionate în documentul sus-amintit au fost demolate în ultimii ani.

„Casa cea mare" în care fusese găzduit Al. I. Cuza, a fost demolată în perioada interbelică, urmele sale cu greu pot fi bănuite în centrul curţii.

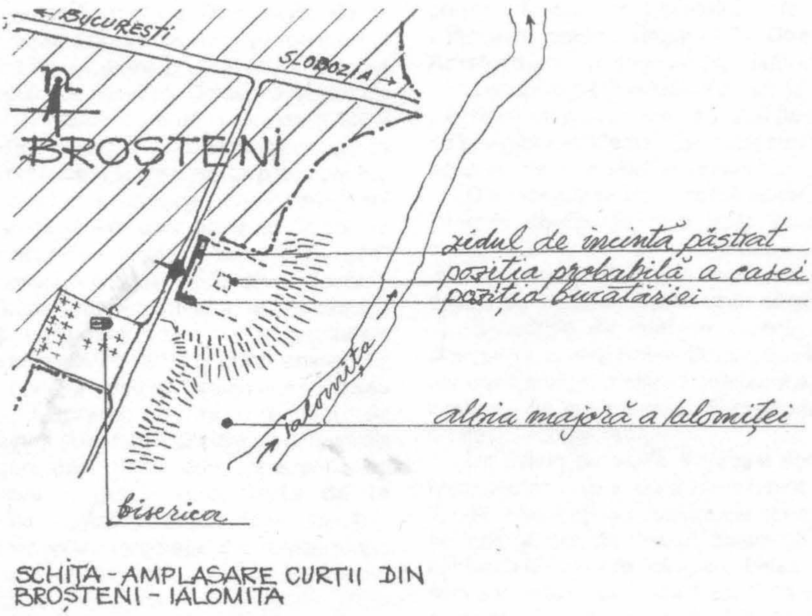

Plan de încadrare în sit

---

[1] Vangele (Evanghelie) Zappa, albanez de origine stabilit în principate, a fost una din personalităţile de seamă de la mijlocul secolului trecut. Acest fapt explică şi de ce Domnitorul Al. I. Cuza poposeşte cu suita sa la această curte din Broşteni pe drumul spre Galaţi.

[2] Dimitrie Bolintineanu. Călătorii, vol. II, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1968. *„Călătoria Domnitorului Principatelor Unite la Constantinopol"*, p. 313–314.

[3] Fişa monumentului aflată în arhiva DMI (DMASI) cuprinde în sumar referiri la data şi etapele construcţiei, un plan de situaţie a zonei rămasă în picioare şi fotografii ale corpului de clădiri. În fotografii apare vizibil doar extradosul nişei-încăpere adosată zidului sudic şi corpului vestic de clădiri.

http://patrimoniu.gov.ro

Exemplar târziu de ansamblu rezidențial, „conacul Zappa" se înscrie în linii mari tipologiei curților boierești: dualitatea incintă-biserică, situarea pe un promontoriu dominând o vale de râu sau un lac, casa – elementul principal – așezată separat de servicii și anexe, bucătăriile neincluse în locuința stăpânului, orientarea casei spre intrare și spre vale. În anul 1959, când arhitecta Paula Popescu făcea releveul clădirilor, se mai păstra doar latura de apus, din stradă: această latură a incintei cuprindea funcțiunile anexe ale gospodăriei: poarta de intrare, bucătăriile, dependințele adosate zidului vestic al incintei. Lungimea de peste 100 m a acestui zid, ce se mai păstrează încă, poate da o vagă imagine asupra dezvoltării pe care a avut-o „Conacul Zappa".

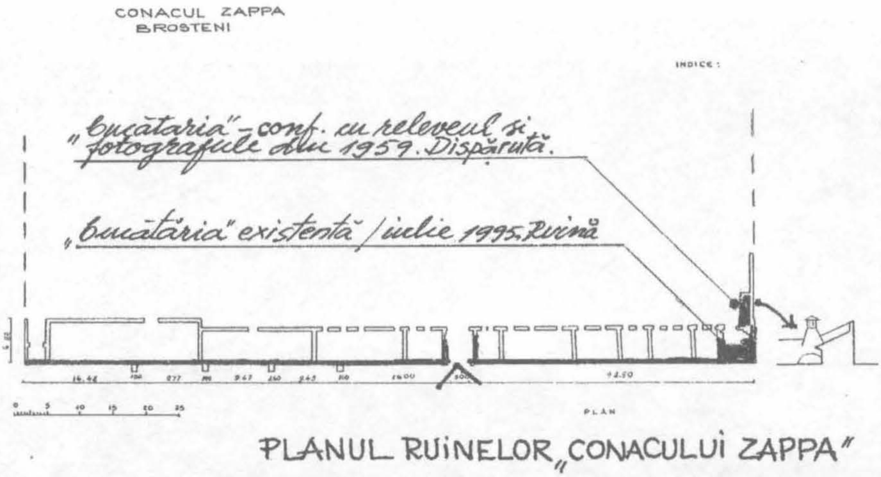

Planul incintei ruinate cu specificarea poziției bucătăriilor

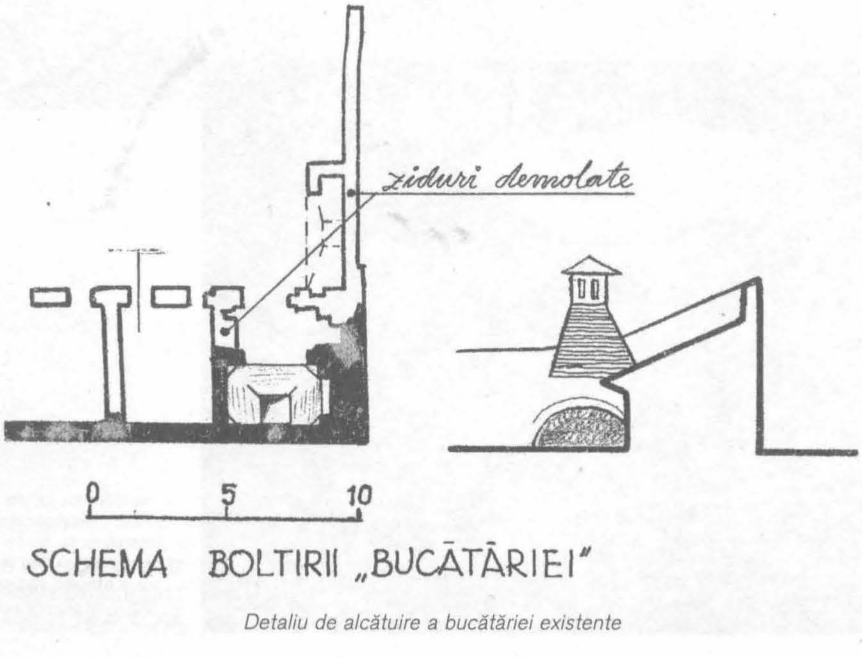

Detaliu de alcătuire a bucătăriei existente

http://patrimoniu.gov.ro

În colțul de sud-vest al incintei (probabil patrulatere) așa cum se poate vedea în fotografiile realizate cu trei decenii în urmă, se înălța un masiv coș prismatic, suprapus unei baze piramidale reprezentând extradosul unei încăperi boltite. Această încăpere (de plan dreptunghiular) era închisă pe trei laturi, cea de-a patra fiind străpunsă de o largă deschidere acoperită cu arc în plin centru. Amintita încăpere, azi complet demolată putuse servi la prepararea hranei.

Analizând materialul ilustrativ (releveul și fotografiile) putem deduce că în acel colț al incintei a existat un spațiu pentru pregătirea hranei cuprinzând două încăperi alăturate, grupare întâlnită adeseori la ansamblurile religioase și la cele laice: bucătăria și brutăria (cuhnia și magopia). Poziția lor, în raport cu celelalte funcțiuni se înscrie în linia generală de organizare a ansamblurilor de curte: gruparea în zona serviciilor, separarea de locuința stăpânului.

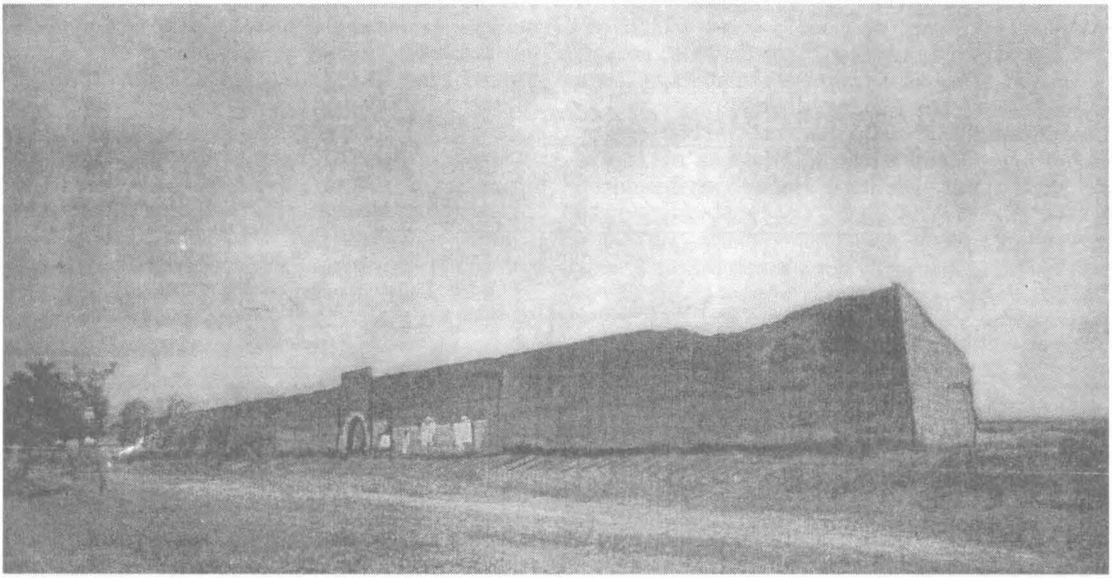

Latura de vest a incintei conacului

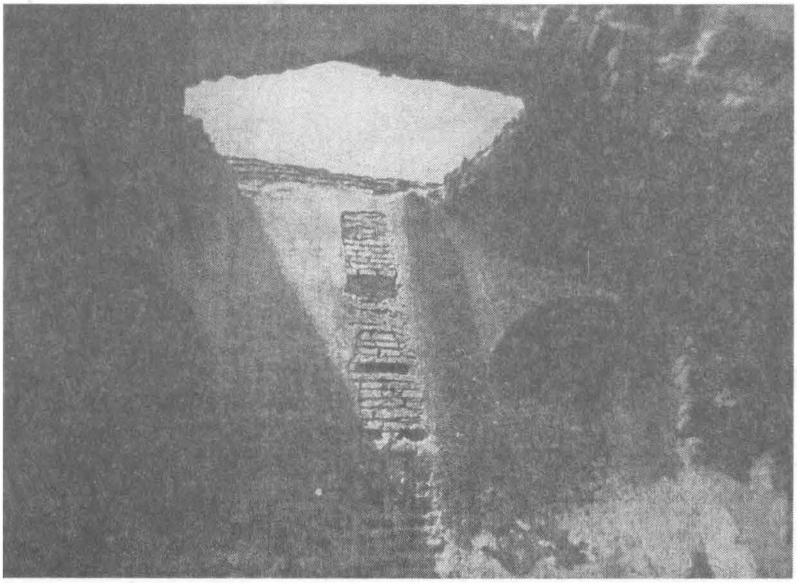

Boltirea încăperii (evidențierea sistemului sector boltă-trompă)

http://patrimoniu.gov.ro

Alcătuirea constructivă diferă în acest caz de soluțiile cunoscute [4] ce fuseseră adoptate la bucătăriile (cuhniile) ansamblurilor tradiționale de curte sau mănăstirești din zona extracarpatică.

Avem de-a face la Broșteni cu încăperi de mici dimensiuni, de plan dreptunghiular, acoperite relativ simplu, fără acele registre suprapuse de arce piezișe, trompe de colț, sectoare de boltă pe care le întâlnim la monumentele din secolul XVII și XVIII. Încăperile fiind dreptunghiulare, iar nu de formă pătrată ca de obicei, constructorul a recurs la o boltire asimetrică: unul din pereții exteriori constituie și una din laturile coșului, acoperirea încăperii fiind asemănătoare cu hota unui șemineu.

Se cunoaște silueta (extradosul) așa cum apare din documentul fotografic al bucătăriei mici – azi

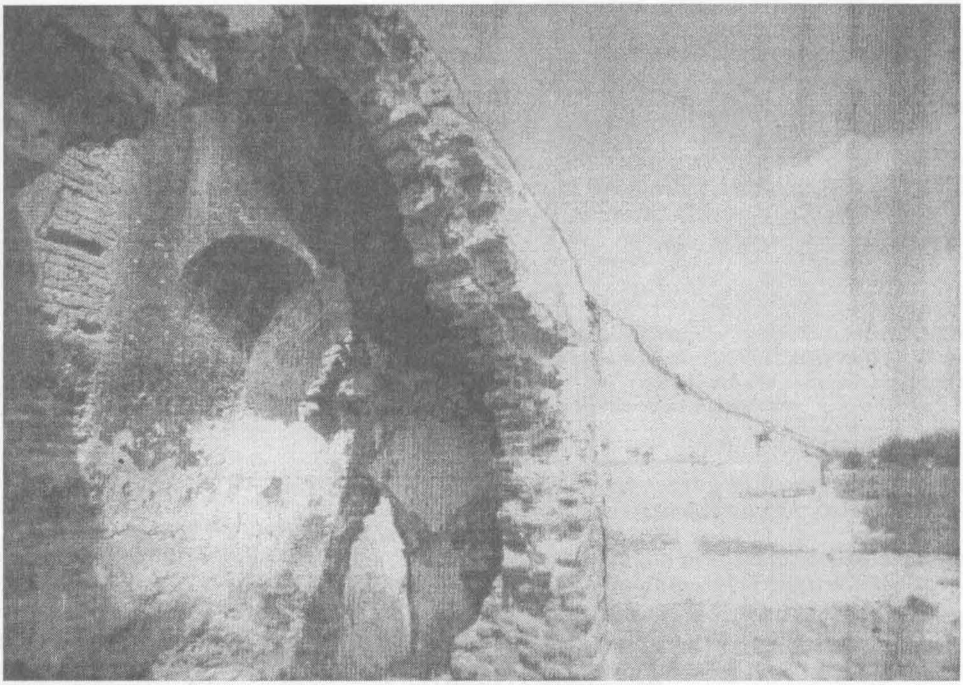

Ruina bucătăriei (trompa de colț)

[4] Într-un studiu ce abordează un program de arhitectură românească care reprezintă realizări tehnice remarcabile: *Cuhniile ansamblurilor civile și religioase din Țara Românească – o particularitate în boltirea monumentelor istorice civile și religioase, în curs de tipărire* în „Revista monumentelor istorice" (RMI) se scot în evidență caracteristicile tipologice ale cuhniilor, realizate în secolele XVI–XVIII în principatele extracarpatice (preponderent în Valahia).

Cuhnia (brutăria) ce se mai poate vedea la Broșteni–Ialomița, între ruinele „conacului Zappa" este o realizare târzie: mijlocul secolului 19. Ea nu se înscrie planimetric și arhitectural în categoriile tipologice identificate de către subsemnatul în principatele române.

Prezenta comunicare nu-și propune a identifica presupuse filiații cu bucătării din zona sud-dunăreană, zonă de unde provenea proprietarul și în care în epoca modernă principatele aveau puternice legături.

http://patrimoniu.gov.ro

dispărută. În privința intradosului, putem doar presupune că avea o aceeași structură cu a bucătăriei mari, care se mai păstrează fragmentar.

Cum era realizat extradosul bucătăriei mari de asemeni se pot face doar presupuneri, probabil că era tot de formă piramidală și cu un coș prismatic deasupra. La această imagine ne conduce forma (decupajul) lăsată în partea superioară a bolții de golul coșului.

Realizarea boltirii bucătăriei (cuhniei) păstrate este destul de ambiguă, ea se poate reduce la trei sectoare concave rezemate pe ziduri, iar la colțuri pe cele patru trompe conice, acestea din urmă clar realizate, ca geometrie.

Cuhnia de la Broșteni, exemplar târziu, de la mijlocul secolului al XIX-lea, al unei arhitecturi civile pe care o mai putem numi „tradițională"completează dosarul privind tipologiile acestui program de arhitectură românească.

LIVIU BRĂTULEANU

Silueta Cuhniei demoalate

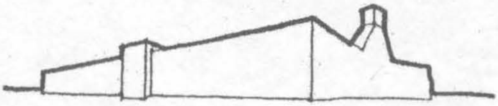

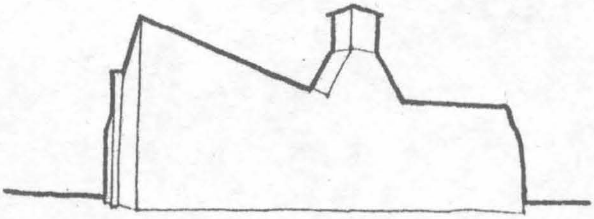

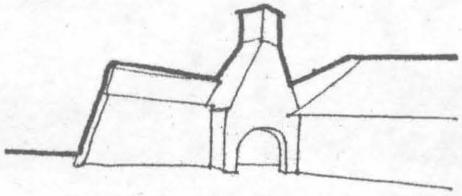

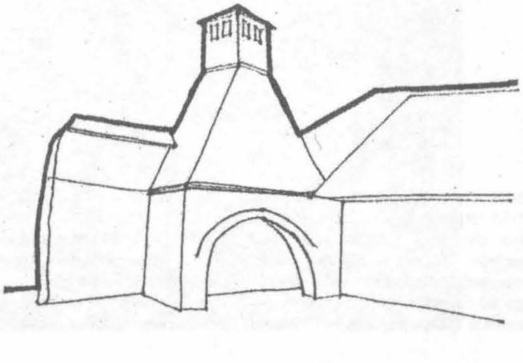

„Conacul ZAPA" – Broșteni

Silueta – Incinta, latura vest
Silueta – Incinta, latura sud
Silueta – Incinta, colțul sud-vest
Cuhnia – Incinta, colțul sud-vest

http://patrimoniu.gov.ro

DESPRE ACTIVITATEA DE CONSTRUCŢII ÎN SIBIUL SECOLULUI AL XVIII-LEA

Abordarea [1] într-un studiu mai larg a arhitecturii baroce din Sibiu, arhitecură mai puţin cunoscută, a presupus în primul rând o etapă de studii preliminare.

Primul dintre acestea a avut drep subiect arhitectura barocă central-europeană – sursă a barocului transilvănean – principalul scop fiind analiza metodelor de cercetare folosite de autori consacraţi, căreia i s-a alăturat, desigur, o documentare mai aprofundată în domeniu.

Având în vedere relaţia, specifică barocului, dintre obiectul de arhitectură şi contextul său, urbanismul şi „oraşul baroc"[2] au format obiectul unui al doilea studiu preliminar, care a încercat să identifice acele elemente ale arhitecturii baroce care rezultă din principiile de amenajare a spaţiului.

Ultimul studiu preliminar a fost dedicat noţiunii de „baroc". De aici decurge necesitatea formulării unei definiţii operante pentru cercetarea propriu-zisă a arhitecturii baroce din Transilvania. Aceasta se cere alcătuită din elemente constante – acceptate şi validate de cercetarea internaţională – şi din elemente variabile – capabile de a atenua tensiunea produsă prin încercarea de adaptare a fenomenului arhitectural concret la tiparele proprii demersului ştiinţific.

Dacă elementele constante ale unei asemenea definiţii pot fi extrase din bibliografia în domeniu, elementele variabile nu pot rezulta decât din cercetarea directă a fenomenului arhitectural şi a cadrului în care acesta se desfăşoară.

Studiul de faţă reprezintă o parte a acestei cercetări.

Motto:

„Sfârşitul secolului al 17-lea şi secolul al 18-lea au conferit tuturor teritoriilor sud-estice... noua înfăţişare şi prin aceasta, participarea la spaţiul cultural baroc. Acesta se manifestă din spiritul de apărare şi afirmare (cetăţile şi construcţiile militare), din ideea de stat (clădirea camerală, palatele urbane şi casele burghezilor) şi din spiritul creştinismului materializat în biserici, mânăstiri, catedrale şi monumente".

HANS DIPLICH [3]

I. CERCETAREA DE ARHIVĂ

1. Ipoteza de lucru şi scopurile cercetării de arhivă

Arhitectura nu a putut rămâne în afara procesului de reorganizare generală a Transilvaniei, iniţiat şi dezvoltat de perioada gubernială (1691–1848). Se poate deci presupune existenţa unui organism central sau local de concepţie şi/sau avizare, care să fi transmis până azi un fond arhivistic capabil să descrie detaliat cantitatea şi calitatea activităţii de construcţii în Sibiul secolului al 18-lea.

Găsirea şi studierea acestui fond arhivistic ar permite cunoaşterea şi identificarea majorităţii construcţiilor realizate sau transformate în secolul al 18-lea, dintre care multe au suferit desigur modificări sau au dispărut pe parcursul secolelor 19 şi 20, şi deci o cercetare de teren a acestora nu ar fi concludentă.

Acelaşi fond arhivistic ar oferi informaţii privind modul concret de realizare – de la comanditar şi arhitect până la materiale şi tehnici constructive – chiar şi pentru intenţiile arhitecturale nefinalizate, cât şi informaţii despre cadrul legal, administrativ şi financiar al activităţii de construcţii în general, şi, nu în ultimul rând, ar oferi posibilitatea unor datări certe.

2. Atribuţiile primăriilor oraşelor săseşti în domeniul construcţiilor

Cum nu s-a găsit pânmă acum nici un indiciu care să confirme reglarea activităţii de construcţii din secolul 18 de către Hofbauamt (Oficiul de construcţii al Curţii) din Viena – cum a fost cazul Banatului [4] –, s-a cercetat activitatea primăriei, care în secolul 16 avea în mod cert obligaţia de a aviza orice activitate de construcţii[5], care abligaţie s-a menţinut şi în secolul 17 [6].

[1] Abordare destinată elaborării tezei de doctorat cu titlul „Arhitectura barocă în Transilvania: – studiu de caz: zona Sibiu".

[2] Ghilimelele se datorează controverselor înregistrate de literatura de specialitate în această problemă.

[3] Hans Diplich, *Der Dom zu Temeswar. Ein Beitrag zu ihrer Baugeschichte*, Verlag des süddeutschen Kulturwerkes, München 1972.

[4] „... des Wiener Hofbauamtes, der allein zuständigen Stelle für alle militärischen, zivilen und sakralen Bauten im Temeswarer Banat". „Alle Pläne die von den Architekten des Hofbauamtes in Wien entworfen oder genehmiht wurden...". Hans Diplich, *Der Dom zu Temeswar. Ein Beitrag zu ihrer Baugeschichte*, Verlag des süddeutschen Kulturwerkes, München 1972, pag. 25, resp. 27.

[5] „Der Rat überwachte alle Veränderungen. Wie beispielsweise aus Bistritzer Regelungen von 1570–1572 hervorgeht, musste er sowohl den völligen oder teilweisen Verkauf der Parzellen, als jede Bautätigkeit bewilligen". Paul Niedermaier, *Siebenbürgische Städte*, Editura Kriterion, Bucureşti, 1979, pag. 15.

[6] „... beschloss der Leschkircher Stuhl im Jahr 1715, dass die aufgelassenen Höfstellen nach altem Brauch in den Besitz der Dörfer zurückkehren und an Arme verteilt werden sollen; den Nachkommen der ehemaligen Inhaber stand allein der Schätzungswert der Baulichkeiten zu. Ein ähnlicher Beschluss war ungefähr hundert Jahre vorher in Heltau gefasst worden... Es ist wahrscheinlich dass der Rat auch in Städten ähnlich vorgegangen ist". Paul Niedermaier, Siebenbürgische Städte, Editura Kriterion, Bucureşti, 1979, pag. 15.

http://patrimoniu.gov.ro

De aceea se poate presupune existenţa acestui tip de sarcini şi la începutul secolului 18. În plus este cunoscut faptul că cel puţin în perioada 1711–1714, între inspectoratele orăşeneşti se număra şi un inspectorat al construcţiilor, neidentificat însă până în prezent în actele şi documentele oraşului Sibiu.

3. „Oficiul de Arhitectură al Oraşului"

În aceste condiţii, faptul că în listele funcţionarilor oraşului din prima jumătate a secolului 18 (mai exact până în 1768), nu s-a găsit până în prezent titulatura de: arhitect, constructor [7], respectiv inginer al oraşului, întăreşte ipoteza conform căreia de activitatea de construcţii se ocupa un organism separat de magistrat, chiar dacă subordonat acestuia.

În schimb, există un indiciu privitor la un asemenea organism, şi anume o chitanţă de plăţi, datată 1734, semnată de Johann Georg Vette, şi care este adresată „Oficiului de Arhitectură al Oraşului" [8]. Acest unic document nu este însă înregistrat arhivistic, şi deci nu a permis continuarea cercetării în această direcţie. În consecinţă, informaţiile utile pot fi extrase în prezent numai din actele primăriei. O privire asupra acestora, arată că preocupările magistratului sibian s-au limitat în prima jumătate a secolului 18 la rezolvarea punctuală a problemelor curente, în timp ce în a doua jumătate a secolului, aceste preocupări s-au extins la emiterea unor hotărâri şi la transmiterea ordonanţelor şi instrucţiunilor imperiale referitoare la construcţii.

4. Documente din arhiva primăriei sibiene cu privire la activitatea de construcţii din prima jumătate a secolului 18

Construcţii militare

Se pare că cel puţin în prima jumătate a secolului 18, atenţia magistratului sibian în domeniul construcţiilor a fost solicitată aproape în întregime de întreţinerea şi extinderea fortificaţiilor. Citadela proiectată pentru sud-vestul oraşului este obiectul unor hotărâri repetate ale magistratului din 1702 până în 1705, după care Sibiul sprijină activitatea de construcţii (probabil în domeniul fortificaţiilor) din Alba Iulia (anii 1709, 1716) [9]. Chiar dacă citadela este abandonată temporar [10], întreţinerea fortificaţiilor existente [11] este o operaţie suficient de importantă pentru a împiedica magistratul de a se ocupa intens şi de construcţiile civile.

Lucrările efectuate de bresle pentru oraş debutează în 1702 (şi sunt înregistrate, până cel puţin în 1758), fiind menţionate aproape anual [12]. În anii în care lipsesc, apar menţiuni despre alte tipuri de eforturi destinate apărării oraşului (în 1712, de ex., magistratul discută achiziţionarea de armament pentru turnurile oraşului).

De aceea, registrele de socoteli privind fondurile cheltuite pentru construcţiile oraşului [13], se referă în cea mai mare parte la cele militare.

Construcţiile civile şi religioase aflate în proprietatea oraşului

Cercetarea de arhivă a identificat însă şi registre separate pentru un lazaret (1717), un birt (1735), un magazin (1736) şi 3 poduri (1752), care dovedesc modificarea şi extinderea fondului construit aflat în proprietatea oraşului.

Celelalte documente ale magistratului, având ca obiect clădiri din acest fond, apar sporadic şi se referă fie la tranzacţii (în care partenerul este un domn al Ţării Româneşti sau un ordin monahal), fie la litigii şi procese, dovadă că magistratul nu se ocupa decât de problemele importante de proprietate sau administrativ-financiare ale clădirilor civile şi religioase [14].

---

[7] De altfel, datele cunoscute despre Johann Eberhardt Blaumann, singurul „constructor al oraşului" despre care avem cunoştinţă în această calitate oficială, pot fi astfel interpretate, încât se poate deduce că această funcţie a fost creată pentru el, la intervenţia Mariei Tereza, şi că deci nu a existat înainte de 26 martie 1770 – data numirii lui Blaumann. Mircea Ţoca, *Clujul baroc*, Editura Dacia, Cluj, 1983, pag. 36–37.

[8] „Officium Architectura Civica"; Oficiu de Arhitectură al Oraşului, a cărui ştampilă – pusă în 1904 –a fost identificată pe planurile de modificare a Casei Generalilor (Piaţa Mare nr. 14), planuri din care unul singur este datat, şi anume 1861. Arhivele Statului Sibiu, fond „Primărie" U 57. Toate numerele de înregistrare indicate în note sunt ale unor documente aflate în Arhivele Statului Sibiu.

[9] Acţiune începută probabil în 1700. Arhivele Statului, fond „Primărie", Socoteli economice. V. Socotelile construcţiilor: nr. 549 – Registru de materiale şi muncitori trimişi la Alba-Iulia.

[10] Lucrul la citadelă va fi reluat, de vreme ce este menţionată în documente datate 1773 şi în care se fac referiri la anii 1755, 1767–1768, 1772.

[11] În 1722, de exemplu, magistratul discută proiectul şi devizul pentru modernizarea arsenalului din oraş.

[12] Există, de exemplu, un contract referitor la lucrări efectuate la Poarta Cisnădiei (Porta Heltau) şi la Poarta Elisabetei (Elisabethtor) între anii 1723 şi 1728.

[13] În fondul „Primăria (Magistratul) oraşului şi scaunului Sibiu. Socoteli economice. Anii 1501–1878" se găsesc „Registrul de socoteli privind fondurile cheltuite pentru construcţiile oraşului. Anii 1702–1715" şi „Registrul de socoteli privind fondurile cheltuite pentru construcţiile oraşului. Anii 1718–1743" – socoteli ţinute de vilicul oraşului şi continuate pentru anii 1736–1753, respectiv 1753–1790.

[14] Se găsesc documente privind: Tranzacţii de clădiri şi terenuri de construcţii cu ordine monahale (iezuiţi, franciscani, ursuline) în anii 1701, 1711, 1717, 1719, 1721, 1722, 1723, 1725, cumpărarea unor case în Transilvania de către Constantin Brâncoveanu în anii 1703, 1709, 1720, cedări de clădiri şi biserici catolicilor şi reformaţilor neluterani în 1720, construcţii de biserici şi de şcoli noi în 1750, desemnarea unor clădiri drept oficiale în 1746, 1747, dreptul ungurilor de a dobândi bunuri imobiliare în Sibiu în 1747, cereri de autorizaţii de înstrăinări de terenuri şi case din oraş în 1711, 1714, 1721, 1725, procese de proprietate asupra unor terenuri şi clădiri în 1712, 1714, 1719, 1720.

http://patrimoniu.gov.ro

Construcțiile aflate în proprietatea cetățenilor orașului

Desigur magistratul a dispus și în secolul 18 de o evidență exactă a întreg fondului construit din oraș, prin listele de cetățeni contribuabili, liste ce se reînnoiau periodic [15].

În plus au existat (în mod cert în perioada 1751–1774, dar probabil și în restul secolului 18) evidențe ale locuitorilor din Sibiu (și din comunele scaunului) care „și-au ridicat case" [16], evidențe făcute pe baza memoriilor de scutire de impozit, adresate primăriei. Din 1756 datează chiar o rezoluție favorabilă a magistratului în acest sens. Aceste evidențe și rezoluții pot facilita datarea clădirilor respective.

5. Documente referitoare la activitatea de construcții din a doua jumătate a secolului 18

Activitatea de construcții din Sibiu continuă și în a doua jumătate a secolului 18, dar – se pare – cu o altă ordine a priorităților.

Construcțiile militare

În afara citadelei, menționată cert în acte până în 1772 [10], singurele construcții militare prezente în documentele din a doua jumătate a secolului, sunt cazărmile construite în perioada 1791–1807 [17].

Este posibil ca între timp, construcțiile militare, în special fortificațiile să fi fost preluate în administrare de către armata imperială, care, cel puțin în 1784, avea la Sibiu un administrator al construcțiilor, un furier al fortificațiilor și o cancelarie a fortificațiilor și construcțiilor [18].

Locuințele oficiale

În mod evident, Sibiul are de rezolvat problema încartiruirii funcționarilor. Actele legate de locuințele acestora sunt datate din 1758 până în 1786 [19] – de altfel anul de debut al reformei administrative în Transilvania, prin care s-a produs probabil și mutarea capitalei principatului de la Sibiu la Cluj în 1790.

Însemnătatea problemei găzduirii funcționarilor, transpare și din documente precum cererea adresată de cojocarul Georgius Michalis magistratului în 1770. Solicitând ajutor financiar pentru supraetajarea locuinței, Georgius Michalis își justifică cererea prin dorința de a înfrumuseța orașul și de a crea condiții mai bune funcționarilor încartiruiți în locuința sa [20].

Amenajările edilitare

Înfrumusețarea orașului pare să devină în a doua jumătate a secolului 18 o preocupare atât a cetățenilor, cât și a magistratului.

Între 1762 și 1772 se înregistrează mai multe memorii ale locuitorilor adresate primăriei, ce au ca obiect modernizarea unor străzi [21]. Între 1767 și 1772, magistratul ia măsuri pentru păstrarea salubrității orașului [22].

Discuțiile din ședințele magistratului asupra prevenirii incendiilor menționate în documente în perioada 1770–1853, denotă prezența în continuare a acestui pericol, dar și preocupările de a-l evita [23]. În 1791 sunt înregistrate observații și comentarii ale magistratului privind rostul taxei percepute de la persoanele care solicită accesul în oraș după închiderea porților, taxă folosită pentru înfrumusețarea orașului [24].

Clădirile aflate în proprietatea cetățenilor orașului

Dorințele cetățenilor proprietari nu corespundeau întotdeauna bunei funcționări a orașului, de care magistratul era răspunzător.

În 1779, de ex., tipograful Johannes Barth solicită magistratului de două ori permisiunea de a amenaja în porțiunea de portic din fața casei sale, o librărie. Este refuzat în ambele cazuri, magistratul constatând că cererea contravine constituției orașului [25], act care consfințea dreptul tuturor cetățenilor de a folosi neîngrădiți porticele, și pe care magistratul depusese jurământul [26]. Alte intervenții asupra clădirilor cetățenilor sunt însă aprobate. Când în 1780, P. Bart solicită amânarea banchetului de intrare în casa nou cumpărată, magistratul acordă o amânare de un an al acestui banchet, perioadă care poate fi interpretată ca timpul necesar unei intervenții importante asupra clădirii.

---

[15] Asemenea evidențe ale cetățenilor contribuabili existau deja în 1702 și mai apar în actele magistratului în 1711, 1712, 1713, 1715, 1716, 1718, 1721, 1746, 1748, 1749, 1750. Din 1758 datează listele de meșteri pe bresle, desemnați ca delegați la discuțiile privind impozitele.

[16] În colecția „Acte fasciculare", U 5. La acestea se adaugă evidențele locuitorilor păgubiți de incendii, din 1720, 1723, 1747 (urmate în 1750 de emiterea unui regulament de prevenirea și stingere a incendiilor – în ordine cronologică primul asemenea document identificat până în prezent).

[17] Fondul „Primăria (Magistratul) orașului și scaunului Sibiu. Socoteli economice – Registru de socoteli pentru construcția de cazărmi 1791–1807".

[18] „Bauverwalter", „Fortifications Fourier", „Fortifications und Bau Cancellay", fondul Brukenthal, CC 98.

[19] Fondul Brukenthal, Q 1–4.

[20] Colecția „Acte fasciculare" U 21.

[21] Colecția „Acte fasciculare" U 21.

[22] Colecția „Acte fasciculare" U 24.

[23] Colecția „Acte fasciculare" U 26.

[24] Colecția „Acte fasciculare" U 23. Problema înfrumusețării orașului mai apare în 1833, 1844 și în 1874, în acest ultim an ca „Listă de subscripții și indice alfabetic al cetățenilor, care la inițiativa municipalității, varsă în fondul pentru înfrumusețarea orașului, banii pe care i-ar fi cheltuit cumpărând felicitări de Anul Nou".

[25] Constituție elaborată de Johann Georg Vette (identificată în fondul Brukenthal GG 1–5, 1–48), același Johann Georg Vette care a semnat chitanța de plăți către Oficiul de Arhitectură al Orașului în 1734.

[26] Emil Siegerus, *Vom alten Hermannstadt*, manuscris la ediția a 2-a, 1945, Arhivele Statului, Sibiu, în volumul I, pag. 21, unde autorul menționează și un alt caz asemănător, și anume cel al lui H. von Brennerberg din 1819.

http://patrimoniu.gov.ro

De altfel, magistratul păstrează, în continuare, controlul asupra fondului construit, prin diferite situații statistice rezultate din sistemul de impozitare [27], cu atât mai mult, cu cât acest fond construit se extinde.

Cartierul Josefstadt este obiectul unui set de documente din perioada 1752–1773 [28] și este în 1862 încă apt de a fi dotat cu construcții noi [29].

Magistratul îi sprijină în continuare pe cei care „ridică și restaurează case" prin scutiri de impozit [30]. Acest sprijin însă nu a fost suficient, de vreme ce se înființează Fondul de ajutor în construcții, al cărui prim registru de socoteli datează din 1763 [31].

În ce măsură toate aceste înlesniri au determinat procesele între vecini din cauza unor construcții care deranjau, este greu de spus, cert este că memorii și acte ale unor asemenea procese datează din perioada 1770–1772 [32].

Clădirile aflate în proprietatea orașului

Cu toată implicarea în problemele fondului construit privat, magistratul se ocupă în special de construcțiile publice.

Registrele de socoteli privind fondurile cheltuite pentru construcțiile orașului, începute în 1702, sunt continuate [33].

Între aceste construcții se numără clădiri deosebite: spitalul [34], orfelinatul Theresianum [35], orfelinatul evanghelic [36], și nu în ultimul rând teatrul [37], dar și clădiri mai puțin reprezentative, precum magaziile de lemne [33]. Parte din aceste clădiri apar și în registrul de evidență a caselor construite, reconstruite sau reparate în perioada 1773–1776 [38].

[27] Din 1754, de exemplu, datează o situație statistică ce înregistrează clădiri și pe posesorii acestora din Piața Mare și Piața Mică. Lista încăperilor casei Frankenstein din Piața Mare, listă în care există o rubrică separată pentru încăperile boltite poartă data 1772–1773. În același fond din care provin cele 2 evidențe sus-menționate și anume fondul „Acte fasciculare" U 4 se găsește și o evidență a caselor de zidărie dintr-un oraș presupus a fi Mediașul și datată probabil 1770.

[28] Fondul Brukenthal E II 7–19, 109–173.

[29] An în care se pune piatra de temelie a unei noi biserici – fondul Brukenthal, N 1–5, 1–172.

[30] Colecția „Acte fasciculare" U 5.

[31] „Bauhilfsfond"; în fondul „Primăria. Socoteli economice" există registre de socoteli ale Bauhilfsfond pentru anii 1763 și 1776–1799, iar în colecția „Acte fasciculare", U 27, acte ale Bauhilfsfond din perioada 1764–1778.

[32] Colecția „Acte fasciculare" U 26.

[33] Din care una face obiectul corespondenței privind amenajarea ei – colecția „Acte fasciculare" U 15.

[34] Menționat în documente în 1764, 1774–1776 – fondul Brukenthal KK 1–31, 1–322.

[35] Fondul Brukenthal Qq 1–4, 1–272, pentru anii 1770–1777.

[36] Fondul Brukenthal MM 1–5, 1–117.

[37] Fondul Brukenthal DD 1–4, 1–195.

[38] Fondul „Primăria. Socoteli economice V" – „Socotelile construcțiilor".

6. Hotărâri privitoare la construcții

Intensitatea activității de construcții, dovedită de documentele identificate până în prezent, a fost probabil unul din motivele apariției în a doua jumătate a secolului 18, a numeroase hotărâri care se referă direct sau indirect la fondul construit.

Hotărâri
destinate supravegherii activității de construcții

O primă categorie de asemenea hotărâri dirija prin diferite mijloace intervențiile de orice natură asupra clădirilor.

Astfel, primăria sibiană a emis în 1765–1766 [39] *„Reglementări privind modul de construire, extindere și transmitere a caselor"* din care a fost identificată însă numai o ciornă incompletă. În afara acestui document, până în prezent nu a mai fost identificată decât o singură ordonanță de construcții emisă de magistrat pentru orașul Sibiu, datată 14 iulie 1853 [40]. Ultimul document cunoscut, emis de primărie, care poate fi utilizat la datarea construcțiilor, este hotărârea care stabilea – în 15 martie 1827 – noile dimensiuni (și prețuri) ale cărămizilor și țiglelor [41].

Există în schimb o serie de hotărâri emise de guberniul Transilvaniei sau de Curtea imperială de la Viena, care oferă date despre activitatea de construcții din secolul 18.

Un asemenea document identificat este *„Prescripție. Despre modul în care, în viitor trebuie să fie constituite devizele"*, elaborat la Viena (de Mathias Lechner) și emis în 9 martie 1785 [42]. Această prescripție se referă la construcțiile noi, și în mod special la cancelarii, depozite, biserici, case parohiale și școli. Clădirile vechi fac obiectul acestei prescripții dacă necesită „adaptare" – ele nemaicorespunzând funcțiunii inițiale, sau dacă necesită reparații importante. Atât pentru refuncționalizări, cât și pentru reparații capitale, prescripția solicită prezentarea stării existente, „fără proiect", a clădirii, cât și propunerea și secțiunea clădirii – „așa numitul profil, pentru a se putea cunoaște înălțimea". Atât pentru clădirile noi, cât și pentru cele vechi („... în vederea reparațiilor sau restaurărilor..." – se pot trimite, odată cu devizul și planurile. Urmează apoi solicitarea unor serii de date privind materialele de construcții: piatra, cărămida, cărămida de bolți, cărămida de pavaj, nisip și argilă, lemn, pentru care trebuie indicate, după caz, tipul, dimensiunile, cantitățile, prețul (inclusiv de transport).

[39] Colecția „Acte fasciculare" U 1.

[40] Fondul Brukenthal CC 98.

[41] Fondul Brukenthal CC 98.

[42] „Vorschrift. Ueber die Art, wie für die Zukunft die Bau Ueberschläge beschaffen seyn müssen" în Fondul Brukenthal O 1–6, 13.

http://patrimoniu.gov.ro

Prescripţia cere şi informaţii despre diferitele lucrări de construcţii: săpături de fundaţie, lucrări de zidărie, dulgherie, geamgierie, sobărit şi vopsitorie, pentru care trebuie indicate volumul de muncă, salariul (unui meşter, unei calfe) şi durata unei zile de lucru.

În final se precizează că, în ceea ce priveşte materialele de construcţii, preţurile şi cantităţile indicate în deviz trebuie confirmate de beneficiar (comitatul, stăpânirea) şi întotdeauna şi de către comunitatea locală.

Nu reiese însă din text unde şi cui trebuie predată documentaţia rezultată, deci şi eventualele planuri.

Documentul identificat reprezintă o copie a originalului elaborat la Viena, copie editată la Martin Hochmeister, cunoscut tipograf din Sibiu, ceea ce înseamnă că acestei prescripţii i s-a dat curs cel puţin de către primăria din Sibiu şi că ar fi trebuit să fie respectată.

În orice caz, în 26 noiembrie 1787, guberniul Transilvaniei face cunoscută: *ordonanţa de curte din 8 noiembrie*[43], conform căreia se impunea ca în orice problemă de construcţie, să se raporteze Curţii necesitatea realizării clădirii respective. Raportul trebuia să fie însoţit de motivele şi de costurile aproximative. Se preciza că în cazul în care răspunsul Curţii era favorabil, urmau să fie realizate planurile şi devizul, care la rândul lor trebuiau trimise la Viena. Ordonanţa fusese comunicată comisarilor regali, oficiilor de comitate, inspectoratului cameral, inspectoratului salinelor, administraţiei vămilor.

De altfel, prin *decret imperial, datând tot din 1787*, inginerul comitatului – enumerat între funcţionarii unui comitat – era obligat „să se lase folosit prin ordinele prefectului adjunct" şi la lucrări şi probleme ale clădirilor publice („de teren şi de apă"), precum era obligat să realizeze şi toate desenele necesare rapoartelor[44].

În aceste scopuri probabil, inginerul unui comitat, dar nu numai el, avea la dispoziţie: *„Instrucţiune. Cum trebuie să se comporte acei funcţionari, dar şi alţi indivizi, cărora li se încredinţează conducerea sau numai inspectarea execuţiei construcţiilor"*[45], elaborată la Viena, unde fusese emisă în 31 martie 1788, şi înregistrată la Sibiu cu nr. 7203 din 1788. Din modul în care, în acest document, sunt structurate şi formulate instrucţiunile, reiese ordinea problemelor în funcţie de importanţa ce le era acordată.

Prima parte, succintă, se referă la modificările survenite în timpul execuţiei faţă de planurile aprobate (nu se specifică de către cine), modificări admise numai cu aprobarea autorităţilor.

A doua parte prezintă concentrat sistemele de lucru în antrepriză, în acord şi în regia statului.

Cea mai cuprinzătoare parte, a treia, stabileşte în detaliu obligaţiile inspectorului de lucrări de construcţii, diferenţiate când este cazul, în acvatice, terestre şi drumuri – şosele. Fiind vorba de o abordare economică a problemelor de construcţii, acestea sunt clasificate în: obţinerea materiilor prime, producerea şi procurarea materialelor de construcţii, transportul materiilor prime şi a materialelor de construcţii şi lucrările propriu-zise, inclusiv urmărirea de şantier.

Din cauza unităţilor de măsură diferite, necesare în calculul preţurilor diverselor materiale şi lucrări, aceste două domenii sunt la rândul lor sistematizate: materialele de construcţii în piatră, cărămidă, ţiglă, var, nisip, lemn, iar lucrările de construcţii în lucrări de zidărie, dulgherie, învelitori, pietrărie, tâmplărie, vopsitorie, lăcătuşărie, geamgierie, sobărit, stucatură şi pavaje.

Acest grad ridicat de detaliere în tratarea problemelor, permite şi includerea problemei calităţii, descriindu-se concret modalităţile de evaluare a calităţii diferitelor materii prime şi materiale de construcţie, şi trecându-se în revistă problemele legate de eficienţa transportului acestora şi a punerii lor corecte în operă. În cele mai multe cazuri, prin indicaţii privind modul de calcul al necesarului de materiale şi de volum de muncă, cât şi prin indicarea tipului potrivit de contractare (inclusiv prin licitaţie) se caută obţinerea unui echilibru între calitate şi economie.

O menţiune specială necesită clasificarea clădirilor terestre în „civile şi arhitectonice", ambele tipuri diferenţiindu-se probabil de cele utilitare. În orice caz, pentru clădirile „civile şi arhitectonice" noi se subliniază faptul că, modificările faţă de planurile iniţiale, devizul estimativ şi devizul final, sunt permise numai la nivelul fundaţiilor, şi numai în cazuri rare peste acestea.

Interesantă este şi partea „psihologică" a acestor instrucţiuni, prezentă de la descrierea felurilor în care diferitele părţi contractante încearcă să profite necinstit de pe urma lucrărilor, afectând astfel calitatea construcţiei, mergând până la indicarea modurilor concrete de preîntâmpinare a unor asemenea situaţii şi până la interdicţia angajării unui supraveghetor al şantierului înrudit cu vreo altă parte implicată în şantierul respectiv. Această indicaţie face parte din ultimul subcapitol al documentului, subcapitol care se referă la urmărirea de şantier, inclusiv din punct de vedere financiar.

Se poate presupune că pentru evidenţa financiar-contabilă există o instrucţiune asemănătoare cu unicul

[43] Fondul Brukenthal Q 1–4, 202, „Extras cronologic al ordonanţelor privind problemele generale, făcute cunoscute de către guberniul regal al Principatului Transilvania între 1 septembrie şi 31 decembrie 1787", tipărit la Sibiu, la Martin Hochmeister, tipograf şi librar cezaro-crăiesc.

[44] Fondul Brukenthal AA 4, 10, „Instrucţiuni privind administrarea comitatelor".

[45] „Instruction. Wie in Sachen der Bauökonomie jene Beamte, oder auch andere Individuen sich zu verhalten haben, denen die Bauführung selbst, oder auch nur die Inspektion dabey anvertrauet und aufgetragen wird", în fondul Brukenthal AA 4, 10.

http://patrimoniu.gov.ro

document de acest gen identificat până în prezent, şi anume: *„Instrucţiune. În ce mod trebuie să acţioneze, în domeniile ereditare cezaro-crăieşti, acei funcţionari cărora li se încredinţează inspectarea şi calculul financiar al clădirilor de stat"*[46], datat probabil tot 1788.

Considerând că „Oricare funcţionar leal, căruia i se încredinţează inspectarea şi calculul unei construcţii trebuie să fie în primul rând preocupat de a şti cum trebuie să acţioneze pentru a obţine maximum în prea înaltul serviciu, şi în acelaşi timp de a se pune în siguranţă în faţa răspunderii...", instrucţiunea prezintă şi explicitează actele financiar-contabile care oferă siguranţă atât „statului, cât şi funcţionarului": jurnalul de casă, jurnalul de materiale, listele săptămânale ale plăţii cu ziua, protocolul de acte de livrare, cartea de înmatriculare a „profesioniştilor", devizul. Jurnalul de casă, jurnalul de materiale, precum şi devizul sunt exemplificate în cele două anexe ale documentului, atât ca structurare, cât şi ca mod de completare şi încheiere a diferitelor bilanţuri, luându-se drept caz concret construcţia unei biserici.

În afara unor asemenea hotărâri care se referă la toate tipurile de construcţii, au existat şi hotărâri direcţionate spre anumite funcţiuni sau anumite grupe de probleme.

Astfel, la *28 septembrie 1787*, guberniul emitea, cu acord imperial (datat 21 august 1787) o *hotărâre* privind continuarea tuturor bisericilor, caselor parohiale şi şcolilor finanţate din fondul religios, hotărâre pe care o comunica clericilor, consiliilor şcolare, oficiului de plăţi şi contabilităţi[47].

Hotărâri privind evidenţa fondului construit

Desigur, existenţa unor asemenea hotărâri cu caracter particular, mai ales prin referirea la un anumit tip de construcţii, se baza pe o evidenţă suficient de precisă a fondului construit.

Construcţiile religioase, cel puţin cele catolice, erau probabil obiectul unor inventarieri directe, realizate periodic, de vreme ce asemenea inventare au fost identificate pentru anii 1786 şi 1787[48]. Prin instrucţiunile celui din urmă se solicitau chiar şi precizări privind alcătuirea bisericii şi numărul de persoane pe care îl putea cuprinde.

Construcţiile civile erau însă cunoscute mai degrabă în mod indirect, prin sistemul de impozitare, asupra căruia oferă informaţii documente precum: *„Învăţăminte pentru perceptorii regali, magistraţii de rang inferior, comisarii şi toţi acei funcţionari care se ocupă re rectificarea sistemului de impozitare"* din 19 octombrie 1789[49].

Conform acestui document, cetăţenii oraşelor libere, între care se numără şi Sibiul, plăteau nu o taxă pe cap de locuitor, ci aşa-numita „Taxa Civica", ce era clasificată în 4 grupe de sume fixe, Sibiului revenindu-i prima clasă, cu suma cea mai mare. Grupele de oraşe ce corespundeau celor 4 clase de „Taxa Civica" se împărţeau la rândul lor[50] în subgrupe de sume fixe, stabilite în funcţie de starea materială a cetăţeanului respectiv, în funcţie de ocupaţia sa, „comersant" sau „meşteşugar". Toţi ceilalţi cetăţeni, deci prelaţii, funcţionarii, militarii, „coelibes", precum şi nobilii care posedau clădiri în oraşele respective şi erau recunoscuţi drept cetăţeni, plăteau taxa în funcţie de avere.

Instrumentul de clasificare în aceste subgrupe era cartea de impozit, care avea drept primă rubrică, numărul de clădiri aflate în posesia persoanei respective.

În afară de „Taxa civica", instrucţiunile prevăd şi plata aşa-numitei „Taxa Domorum", deci taxa pe clădiri, stabilită în funcţie de regulamentul de încartiruire, pe cartiere şi uliţe, şi care trebuia plătită indiferent dacă posesorul locuia sau nu în clădirea respectivă sau o închiria.

Sibiul este trecut ca cel dintâi dintre cele 7 oraşe libere, ai căror cetăţeni trebuiau să plătească şi „Taxa Domorum", şi deci se înscria în prima din cele trei grupe de oraşe, revenindu-i astfel taxa cea mai mare posibilă.

Instrucţiunea recomandă precizarea orientării clădirilor înregistrate şi solicită în orice caz numărul de imobile aflate în posesia unei şi aceleeaşi persoane, pentru care urmau să se treacă în registru cartierul şi zona, respectiv uliţa, de care aceasta aparţinea, precum şi numărul său curent din cartea de impozit. Clădirile pe care se percepea „Taxa Domorum" erau apoi descrise, existând în acest scop două rubrici: una destinată clădirilor în care locuia cetăţeanul în cauză, cealaltă pentru clădirile pe care acesta le închiria.

---

46 „Instruction. Auf welche Art in den kaiserl. königl. Erblanden jene Beamte fürzugehen haben, denen bey einzelnen Aerial Gebäuden die Bau Inspection, und Verrechnung anvertrauet wird" în fondul Brukenthal AA 4, 10.

47 Fondul Brukenthal Q 1–4.

48 Fondul Brukenthal Q 1–4, 113, „Primăria Inviatoria", respectiv „Verhaltungspunkte wie die Gespannschaften Siebenbürgens bey den allerhöchsten Orts bereits begnehmigten neueu Pfarreyen, Lokalkaplaneyen und Kooperaturen vorzugehen, und ihren schlüsslichen Bericht oder ausweis zu verfassen, dann der Landesstelle einzusenden sind" ,în care se fac referiri şi la reparaţii, extinderi de biserici existente, cât şi la construcţia de biserici şi case parohiale noi, făcându-se pentru ambele funcţiuni recomandarea de a se încerca reamenajarea unor clădiri existente potrivite (hambare, respectiv locuinţe).

49 „Unterricht für die Königl. Steure-Einehmer, Unterrichter, zugetheilte Stational-Kommissarien und allen diejenigen Beamten, welche das Steuer-Rectifications-Fach zu besorgen haben" din 19 octombrie 1789, Fondul Brukenthal CC, 98.

50 Şi anume de către o comisie formată din 2 magistraţi ai oraşului, perceptorul regal al oraşului, 2 delegaţi ai Reprezentanţei Comunale, notarul oraşului, 2 reprezentanţi ai vecinătăţilor, conducătorii de bresle, astfel încât clasificarea să se facă în perfectă cunoştinţă de cauză asupra stării materiale a fiecărui cetăţean, dar şi fără partis-pris-uri.

http://patrimoniu.gov.ro

Pentru toate trebuiau trecute în registru următoarele informații: numărul camerelor de locuit, al altor încăperi și al bucătăriilor de la etajele superioare; numărul camerelor de locuit, al altor încăperi și al bucătăriilor aflate la parter, pivnițele de vinuri, grajdurile de cai, numărul hambarelor și al carelor de fân pe care acestea le puteau cuprinde, depozitele de lemn cu volumul de lemne posibil de adăpostit, șopronul de căruțe.Valoarea caselor închiriate de proprietar era trecută într-o rubrică separată, din care rezulta – aplicându-se un procent de 5% – valoarea taxei pentru acestea. Taxa pentru casele locuite de proprietarul însuși rezulta din aplicarea unui procent de 1,4% valorii clădirilor respective. Ultima rubrică înregistra suma totală a taxei pentru toate clădirile, închiriate sau nu.

Valoarea caselor se calcula în funcție de dimensiunile în plan ale camerelor de locuit – dintre care cele boltite suportau o taxă mai mare (cu 2 guldeni) –, precum și din dimensiunile anexelor.

Exemplul concret dat pentru calculul taxei se referă la un cetățean din Sibiu, a cărui locuință este identificată prin numele uliței și numărul casei, dat fiind că sistemul de numerotare al clădirilor fusese introdus în Sibiu în 1778 [51].

În final se face precizarea că de această „Taxa Domorum" nu sunt scutiți decât cei care nu posedă case în orașele libere.

Hotărâri diverse

Nu numai clădirile, inventariate direct sau indirect, se aflau în atenția autorităților locale și centrale, ci și amenajările edilitare.

Un document emis de guberniu la 1 martie 1786[52] se referă la construcția și repararea străzilor publice, iar din *13 septembrie 1787* datează un *ordin imperial*, retransmis la 1 octombrie [53] comisarilor, pentru întreținerea străzilor, podurilor și trecerilor.

Tot în numele lui Iosif al II-lea se emitea la Sibiu, în 1788 *„Ordonanța de stingere a incendiilor pentru Transilvania"*[54], în care se fac recomandări detaliate privind sobele și coșurile de fum, precum și supravegherea execuției construcțiilor în sensul ordonanței, de către autorități.

Astfel că nu mai apare neobișnuit *un decret emis* tot în numele lui Iosif al II-lea *la 8 martie 1787*, retransmis de guberniul Transilvaniei la 29 martie 1787 [55], care se referă la disputele între vecini cauzate de construcțiile noi. Conform acestui imperial, dacă părțile solicitau o hotărâre din partea autorităților politice, posesorul construcției în cauză era obligat să prezinte o secțiune exactă și clară a clădirii, care era avizată sau modificată în funcție de „considerente politice", nu însă înainte de audierea vecinilor. Dacă nu se putea ajunge la un consens, trebuia apelat la calea legală, conform capitolului 8 al noii legislații, care cu ocazia acestei ordonanțe era reconfirmat. În lipsa altor informații, acest decret imperial suportă două interpretări.

Prima ar pune sub semnul întrebării eficacitatea hotărârilor privind construcțiile, al căror număr este desigur mult mai mare decât cel rezultat până în prezent din cercetarea de arhivă.

A doua interpretare posibilă presupune la sfârșitul secolului 18 o activitate de construcții atât de intensă, încât în ciuda reglementărilor existente, s-au produs atâtea dispute în jurul construcțiilor noi, încât a fost necesar un decret imperial pentru rezolvarea lor.

7. Câteva concluzii rezultate din cercetarea de arhivă

Documentele identificate atestă în secolul 18 o activitate de construcții intensă și diversă, care chiar dacă nu a transformat Sibiul într-un „oraș baroc" (2) din punct de vedere urbanistic și formal, trebuie să fi marcat într-un fel substanța arhitecturală.

Această activitate de construcții a fost urmărită pe tot parcursul secolului – probabil de Oficiul de Arhitectură al Orașului, la care s-a adăugat în a doua jumătate a perioadei și „constructorul orașului".

Supravegherea s-a desfășurat probabil punctual în prima jumătate a secolului, perioadă pentru care nu au fost identificate hotărâri privitoare la construcții, deși magistratul a emis încă de la începutul secolului ordonanțe și regulamente privind alte domenii ale vieții urbane [56], care cel puțin azi, par mai puțin importante.

În schimb, a doua jumătate a secolului înregistrează un număr mare de hotărâri, ale autorităților locale, guberniale și imperiale, care indică o acțiune dirijată de reglementare a tuturor tipurilor de activități de construcții.

Desigur, aceste hotărâri, fiind de natură administrativă, nu se referă la aspecte legate de stilul arhitectural, și este de presupus că nici hotărârile neidentificate până în prezent, nu tratează asemenea probleme. Pot fi însă extrase câteva indicii în acest sens.

Astfel, clasificarea prezentă în *„Instrucțiune. Cum trebuie să se comporte acei funcționari, dar și alți indivizi, cărora li se încredințează conducerea sau numai inspectarea execuției construcțiilor* [45]", care împarte clădirile în „civile și arhitectonice", în opoziție probabil cu cele utilitare, poate fi interpretată ca o clasificare în clădiri „stilistice" și „astilistice". Această interpretare poate fi făcută direct, din simpla prezență a acestei denumiri

[51] Conform Emil Siegerus, Vom alten Hermannstadt, manuscris la ediția a 2-a, 1945, Arhivele Statului, Sibiu.

[52] Fondul Brukenthal AA 4, 10.

[53] Fondul Brukenthal Q 1–4, 10.

[54] Fondul Brukenthal AA 4, 10.

[55] Fondul Brukenthal Q 1–4, 202.

[56] Deja în 1701 magistratul orașului Sibiu emite un regulament privind îmbrăcămintea,iar în materie de ordine se ocupă de măsurile sanitare impuse de repetatele epidemii de ciumă (1706, 1708, 1713, 1717, 1718, 1720), dar și de probleme precum stabilirea datei de începere a culesului viei sau instrucțiuni privind stârpirea lăcustelor.

http://patrimoniu.gov.ro

de clădiri „civile și arhitectonice", fie indirect, prin clasificarea mai cuprinzătoare în clădiri terestre și acvatice, care se face încă de la începutul instrucțiunii în cauză.

Acest al doilea mod de interpretare, care deci subîmparte categoria de clădiri „terestre", numită în instrucțiune, în clădiri „civile și arhitectonice" și clădiri pe care azi le-am numi utilitare, ar fi confirmat de specificația privind modificările admise în execuție față de planurile inițiale. În cazul clădirilor „civile și arhitectonice" asemenea modificări sunt permise numai la nivelul fundațiilor.

Este adevărat că această specificație este motivată în instrucțiune din punct de vedere economic (și nu estetic), dar acest lucru nu face altceva decât să justifice primul mod de interpretare propus, pentru că în cazul clădirilor „stilistice" o modificare peste nivelul fundațiilor ar atrage după sine un lanț întreg de schimbări ale concepției arhitecturale, necesar pentru a păstra calitatea construcției din punct de vedere estetic – și care lanț de modificări presupune un nou proiect, deci o cheltuială în plus.

Important este și faptul că un alt loc în care cuvântul „arhitectură" mai apare în această instrucțiune, este capitolul despre lucrările de stucatură: „Dacă trebuie decorate cu stucatură, brâie sau cornișe de arhitectură, frize sau arhitrave sau trebuie făcute capiteluri...". Din context reiese că aceste elemente – considerate azi elemente de vocabular arhitectural – aparțin arhitecturii, și nu construcțiilor în general și deci indică prezența unui aspect stilistic. Contextul în cauză se produce în jurul cuvântului „Gesims", care apare în paragraful precedent sub două forme: „Architekturgesims" și „Stukaturgesims", marcând diferențierea între sensul de cornișă (mulură, ciubuc, brâu) și sensul de pervaz, conform, cel puțin, limbii germane contemporane[57].

Alte indicii privind aspecte legate de stilul arhitectural trebuie să existe în documentația desenată, menționată – chiar ca obligatorie – în multe din hotărârile cercetate. Probabil că această documentație desenată a fost centralizată de Oficiul de Arhitectură al Orașului, al cărui fond arhivistic – dacă mai există – nu a fost identificat până în prezent[58].

II. CERCETAREA DE TEREN

1. Scopul cercetării de teren

Identificarea elementelor baroce direct pe obiecte de arhitectură devine cu atât mai necesară, cu cât deci documentația oferită de cercetarea de arhivă – mai ales cea desenată – se dovedește săracă în acest sens.

2. Metoda folosită în cercetarea de teren

În lipsa unei documentații de arhivă, care să prezinte concepții arhitecturale baroce (rezolvând eventual și problema amplasării în timp a stilului baroc în Sibiu), capabile să indice cercetării de teren obiecte de arhitectură și eventuale amenajări urbane, cercetarea de teren a debutat într-o primă fază prin încercarea de cartare a formelor exterioare baroce. Selecția acestora s-a făcut fie prin literatura de specialitate, care recunoaște existența unor forme specific baroce, fie prin analiza clădirilor sibiene cu datare timpurie certă, care conform informațiilor oferite de arhitecții din Sibiu[59] introduc în acest oraș elemente noi.

---

[57] Conform Heinrich Lützeler, *Bildwörterbuch der Kunst*, Ferd. Dümmlers Verlag, Bonn, 1962., și verificat în traducere în *Dicționar german-român*, Editura Academiei, București, 1984.

[58] Până în prezent nu au fost identificate decât 3 seturi de documentație desenată.

Primul, înregistrat în fondul Brukenthal B 1–2, 102 cuprinde piese desenate ale mai multor obiective:

– palatul Brukenthal – un plan al etajului I, cu amplasarea sobelor, datat 22.8.1780;

– planuri parțiale, la scări mai mari, ale parterului și ale celor 2 etaje;

– numeroase detalii de ancadramente, decorații parietale, decorații de sobe, piese de mobilier;

– clădire pe drumul spre Nochrich, neidentificată pe teren;

– clădire industrială – planuri, fațade, secțiuni, din care o parte semnate „Fecit Michael Tischler" și datate „1795 25 Mai";

– instalația tehnică

– devizul de materiale prezentat baronului Brukenthal și semnat de Michael Tischler;

– planuri de grădini – una engleză;

– una franceză – semnată „Fecit Baro Michael Speberg in collegio reg. Teresiană 1770";

– vederea unei decorații de pardoseală – Casa Albastră din Piața Mare;

– plan parter;

– detaliu de scară, ambele datate 1783.

Al doilea set de documente desenate identificat în colecția „Acte fascicuare" U 16 este format din:

– plan de acoperiș al unei case din strada General Magheru, datată 1818;

– casa nr. 54 din Josefstadt;

– plan, 1 fațadă, 2 secțiuni, plan de acoperiș, semnate Carl Preisenauer și datate 15 mai 1855;

– casa nr. 962 din ulița? – 2 planuri, 1 secțiune, 1 fațadă, 2 secțiuni prin șarpantă – toate pentru extinderea casei cu 1 cameră și 1 bucătărie, semnate Johann Pollner (care datează planșele în octombrie 1865), respectiv Georg Kapp – meșter dulgher (în cazul șarpantei);

– casa nr. 785 din Neugasse, proprietar Wilhelm Engel;

– planul supraetajării – semnat Johann Pollner și datat 1855;

– casa lui Laurenz Szilagyi;

– plan și secțiune;

– casa din ulița Soldisch nr. 34 – proprietar Christian Gärtner meșter constructor;

– planul extinderii cu 1 cameră și 1 toaletă, datate 1855.

De altfel, al 3-lea set de documente desenate, identificate în fondul Brukenthal KK, reprezintă mai multe proiecte ale lui Christian Gärtner, realizate în perioada 1823–1879.

Chiar dacă marea majoritate a acestor documente desenate nu sunt relevante pentru cercetarea arhitecturii sibiene din secolul 18, ele dovedesc aplicarea hotărârilor care prevedeau supravegherea activității de construcții și prin documentație desenată și care în mod cert a fost centralizată.

http://patrimoniu.gov.ro

3. Rezultatele primei faze a cercetării de teren

A rezultat astfel un set de elemente de vocabular formal exterior format în principal din: şarpante frânte, arce de porţi şi de „Durchgang"-uri în mâner de coş, anumite tipuri de ancadramente de goluri, elemente de compoziţie a faţadelor – bosaje, pilaştri, decoraţii.

Pe parcursul cercetării de teren s-a constatat închegarea acestor elemente în două modele principale de compoziţii de faţadă (compoziţiile volumetrice s-au dovedit neconcludente în această fază a cercetării), care se manifestă în câte două variante fiecare, şi care demonstrează o intervenţie coerentă (cel puţin la nivelul anvelopantei) în cazul clădirilor respective.

Primul asemenea model reprezintă o compoziţie formată numai din golurile faţadei. Cele două variante ale acestui model se diferenţiază prin importanţa ancadramentelor golurilor respective în perceperea compoziţiei: ancadramente, care înconjurând numai golul, se percep cu pondere mică în compoziţie (fig. 1); respectiv ancadramente, care cuprinzând şi parapetul ferestrelor, devin mai importante în proporţia plin-gol a faţadei (fig. 2).

Al doilea model principal se caracterizează prin prezenţa unor verticale în compoziţie, verticale materializate ca pilaştri angajaţi de tencuială (sau stucarură), prevăzuţi pe un singur nivel sau pe mai multe (sub forma unor „ordonanţe" suprapuse sau colosale.

Din nou cele două variante ale acestui model se diferenţiază prin ponderea ancadramentelor în compoziţie, producând astfel forme diferite de dialog cu verticalele (fig. 3–10).

Chiar în lipsa momentană a unei evidenţe statistice, trebuie remarcat numărul mare de clădiri ale căror faţade prezintă unul din cele două modele de compoziţie – sub una din cele patru variante posibile, la care se adaugă şi faţadele care combină cel puţin două din aceste variante.

În plus, cercetarea de teren a observat conservarea lor şi în perioadele ulterioare secolului 18, perioade identificate prin detaliile decoraţiei care materializează aceste modele de compoziţie în cazul clădirilor respective.

III. ÎN LOC DE ÎNCHEIERE

Urmează ca într-o a doua fază a cercetării de teren, acele clădiri, care, în urma primei faze, prezintă o tratare barocă închegată a anvelopantei, să fie cercetate şi ca spaţii interioare pentru a se putea completa imaginea concepţiei arhitecturale. Pe baza acesteia se pot apoi considera şi clădirile în care s-au păstrat nemodificate doar părţi ale concepţiei arhitecturale iniţial baroce sau care prezintă intervenţii pe un fond stilistic anterior celui baroc.

Astfel descris, fenomenul arhitectural baroc va putea fi definit şi din punct de vedere temporal cu ajutorul indicaţiilor oferite de cercetarea de arhivă.

HANNA DERER

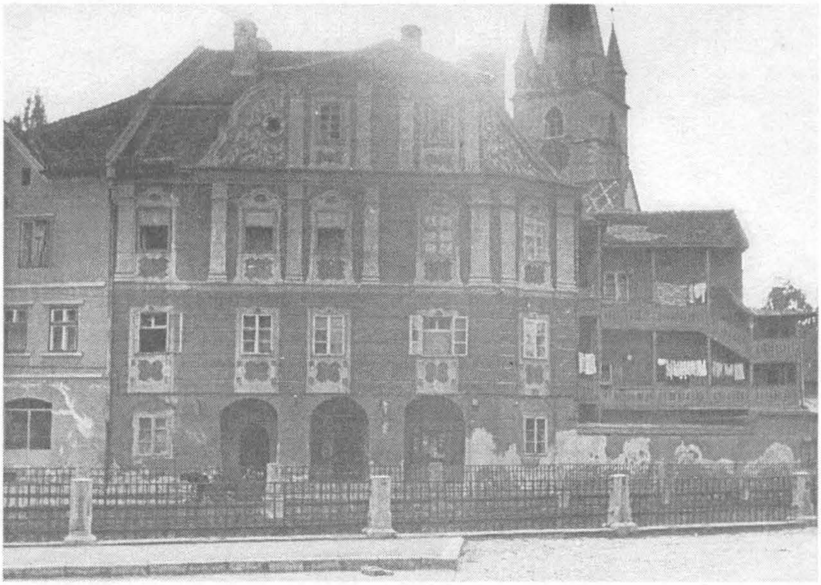

Piaţa Mică nr. 16

[59] Le datorez deja mulţumiri domnului dr. arhitect Paul Niedermaier, domnului dr. arhitect Hermann Fabini şi domnului arhitect Ioan Bucur.

http://patrimoniu.gov.ro

Str. General Magheru nr. 4, imaginea din curtea interioară, corpul de vest

Str. Alexandru Xenopol nr. 26

http://patrimoniu.gov.ro

Str. Filarmonicii nr. 8

http://patrimoniu.gov.ro

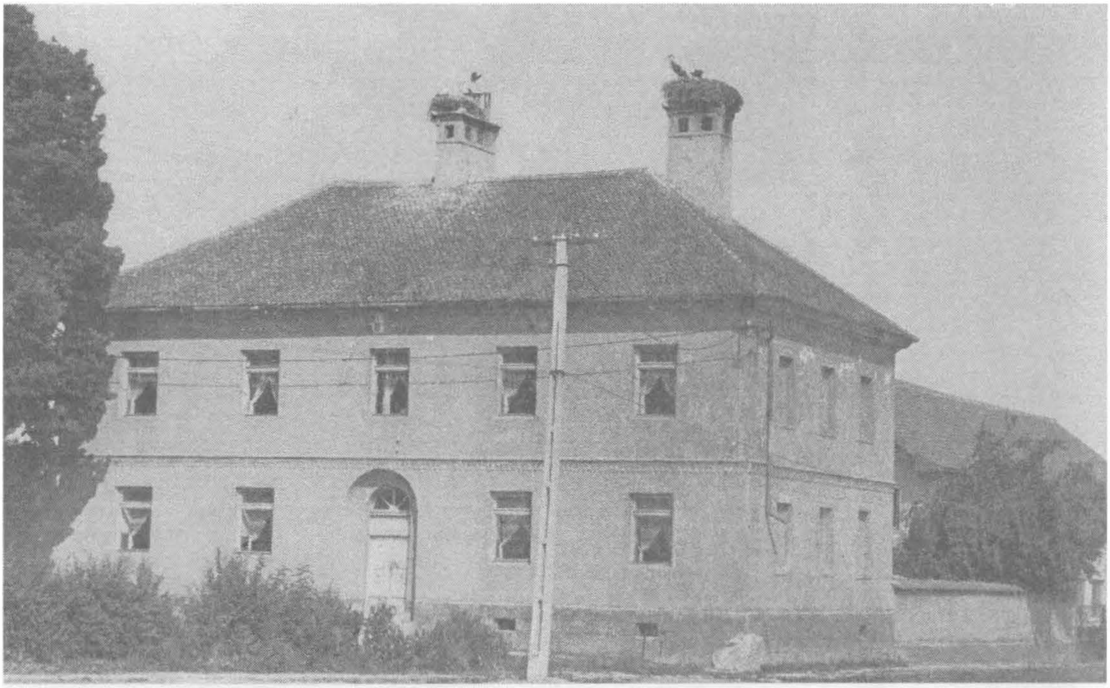

Detalii de faţadă din străzile Felinarului şi Timotei Popovici

http://patrimoniu.gov.ro

Str. Timotei Popovici nr. 9

Str. Felinarului nr. 6

http://patrimoniu.gov.ro

Str. Filarmonicii nr. 26

Str. Tipografilor nr. 23

http://patrimoniu.gov.ro

Str. Tipografilor (detalii) nr. 23

CETATEA MEDIEVALĂ DE LA SADU (JUD. SIBIU)

În memoria lui Radu Popa, iniţiatorul cercetării arheologice de la Sadu

Săpăturile arheologice la cetăţile medievale din partea central-sudică a Transilvaniei au fost iniţiate de d. Thomas Nägler şi publicate sub forma unor rapoarte de săpătură însoţite de date istorice şi observaţii personale [1].

Cercetarea arheologică de la Sadu se aliniază unor preocupări mai vechi în istoriografia românească. Limitele primei perioade de cercetare sunt marcate de Johannes Tröster, în a cărui carte, apărută în anul 1666, este menţionată cetatea din apropierea Cisnădiei, şi de Lucas Joseph Marienburg, autorul unei geografii apărute în 1813 [2]. Notăm la cei doi autori unele neajunsuri flagrante ce au făcut carieră în istoriografia noastră, concluzii eronate dictate de conjunctura politică (de exemplu, atribuirea cetăţii de la Sadu geţilor sau evreilor, imprecizia situării ei, credibilitatea de care se bucură informatorii contemporani). Dominanta critică a spiritului ştiinţific din a doua jumătate a secolului al XIX-lea influenţează pozitiv calitatea datelor oferite de repertorii, ceea ce nu exclude confuzia, preluarea necontrolată a informaţiilor sau trunchierea izvoarelor în funcţie de criterii personale. Se creează astfel o direcţie a istoriografiei maghiare şi o alta a celei săseşti [3]. Interesul pentru inventarierea monumentelor este benefic, cu toate că, în repertoriile ce le datorăm istoricilor saşi, pomenirea contribuţiei celor maghiari este singulară, realitate reciproc evidentă.

Sursa referirilor la cetatea de la Sadu o constituie repertoriul lui Johann Michael Ackner, publicat în 1857, unde se precizează că în apropiere de Cisnădie ar exista urmele a trei „castele". Autorul ne trimite, aşa cum o făcuseră Johannes Tröster şi Lucas Joseph Marienburg pe Măgura Cisnădiei (Götzenberg), pe cea mai înaltă culme din apropierea Cisnădiei. Excluzând prima identificare şi lăsând în domeniul ipotezei pe cea de-a treia (dealurile dintre Cisnădie şi Veştem), reţinem informaţia privind localizarea ruinelor cetăţii numite Höngeburg pe o ramificaţie a Măgurii [4]. În Evul Mediu teritoriul se afla în administrarea oraşului Cisnădie, iar astăzi se află în hotarul comunei Sadu. Istoriografia tradiţională a consacrat numele de „cetatea de la Cisnădie (Heltau)" aşa cum apare în repertoriul lui Iulian Marţian sau în articolul lui Kurt Horedt [5]. Pentru că la acesta din urmă voi mai avea prilejul să mă refer, menţionez doar – pentru a ilustra afirmaţiile deja făcute – faptul că distinsul arheolog clujean nu a zărit în periegheza ce a precedat lucrarea urmele „cetăţii uriaşilor". În 1987, împreună cu Thomas Nägler şi Mircea Rusu, am putut urmări traseul zidurilor de incintă, pietre de zid aflându-se la vedere.

Proiectul planului de amplasare a secţiilor arheologice a urmărit să realizeze un echilibru între două cerinţe fundamentale, să asigure exigenţele cercetării arheologice (dezvelirea prin săpături a unor suprafeţe de ziduri ce urmau să devină puncte sigure în planul ridicat de topograf şi, în acelaşi timp, modele ale structurii zidurilor; identificarea elementelor componente ale sistemului defensiv al cetăţii sau a unor amenajări interioare; recuperarea de material arheologic necesar încadrării cronologice) dar şi să păstreze substanţa originară a sitului într-un procent maximal.

Incinta a fost atinsă într-un număr minim de puncte necesare conturării planului, iar operaţiunile finale au purtat răspunderea conservării sitului. Din cele 15 secţiuni şi 8 casete, 13 secţiuni au avut direcţia perpendiculară pe ziduri, una a trecut prin poarta sudică şi alta a sondat spaţiul interior. Casetele s-au practicat acolo unde secţiunea perpendiculară nu a fost relevantă (cazul intrărilor) şi la colţurile cetăţii, pentru a marca în plan două din direcţiile incintei. Săpătura nu a afectat ansamblul structurii zidurilor, astfel că numai în 8 dintre secţiuni sau casete au fost dezvelite suprafeţe de ziduri. În secţiunea IX au apărut urme

[1] Th. Nägler, *Cercetările din cetatea de la Breaza* (Făgăraş) în „Muzeul Brukenthal. Studii şi comunicări", 14, 1969, p. 89–121; Th. Nägler, *Cetatea feudală de la Tilişca în lumina recentelor cercetări şi săpături arheologice*, în „Sesiunea de Comunicări de Istorie", II, 1964, p. 185–195; Th. Nägler, *Die mittelalterliche Burg Tilişca nach ihre archäologischen Erforschung* în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde", 10, 1867, p. 77–85; Th. Nägler, *Cetăţile feudale de la Orlat şi continuitatea românilor în sudul Transilvaniei* în „Muzeul Brukenthal. Studii şi Comunicări", 20, 1977, p. 27–50.

[2] J. Tröster, *Das Alte und Neue teusche Dacia*, Nürenberg, 1666, p. 368; L. J. Marienburg, *Geographie des Grossfürstethums Siebenburgen*, II, Sibiu, 1813, p. 233.

[3] J. M. Ackner, *Die Römischer Alterthümer und Deutschen Burgen in Siebenbürgen*, Viena, 1857; J. Bielz, *Die Burgen und Ruinen in Siebenbürgen*, Sibiu, 1899, p. 61; L. Kovary, *Erdédy Régiségei*, Budapesta, 1852, p. 163–164; L. Kovary, *Erdély Epitészetei Emlekei*, Cluj, 1866, p. 56; A. Ipoly, *Magyar Regeszeti Repertorium* în „Archeologiai Közlémenyek", 2, 1861, p. 282; P. Gereze, *Magyarorszag müemlekei*, Budapesta, 1906, p. 782–783.

[4] M. Ackner, *op. cit.*, p. 62–63.

[5] K. Horedt, *Zur Siebenbürgischen Burgenforschungen* în „Südöst Forschungen", VI, 1941, p. 596; K. Horedt, *Siebenbürgischen Grenzburgen* în „Siebenbürgischen Vierteljahrschrift", I, 1940, p. 20; Iuliu Marţian, *Repertoriu arheologic pentru Ardeal*, Bistriţa, 1920, p. 14.

http://patrimoniu.gov.ro

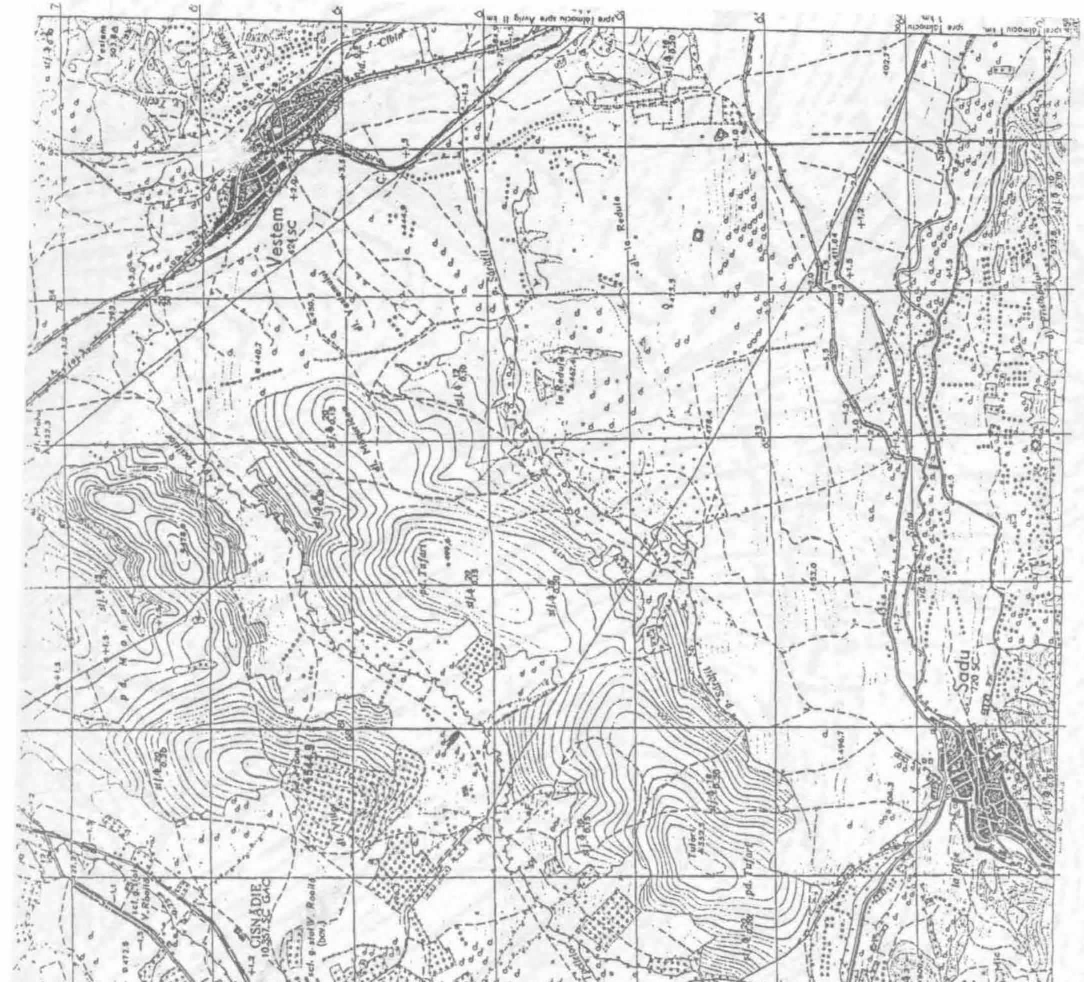

Planșa I – Amplasamentul cetății de la Sadu – cadrul geografic.

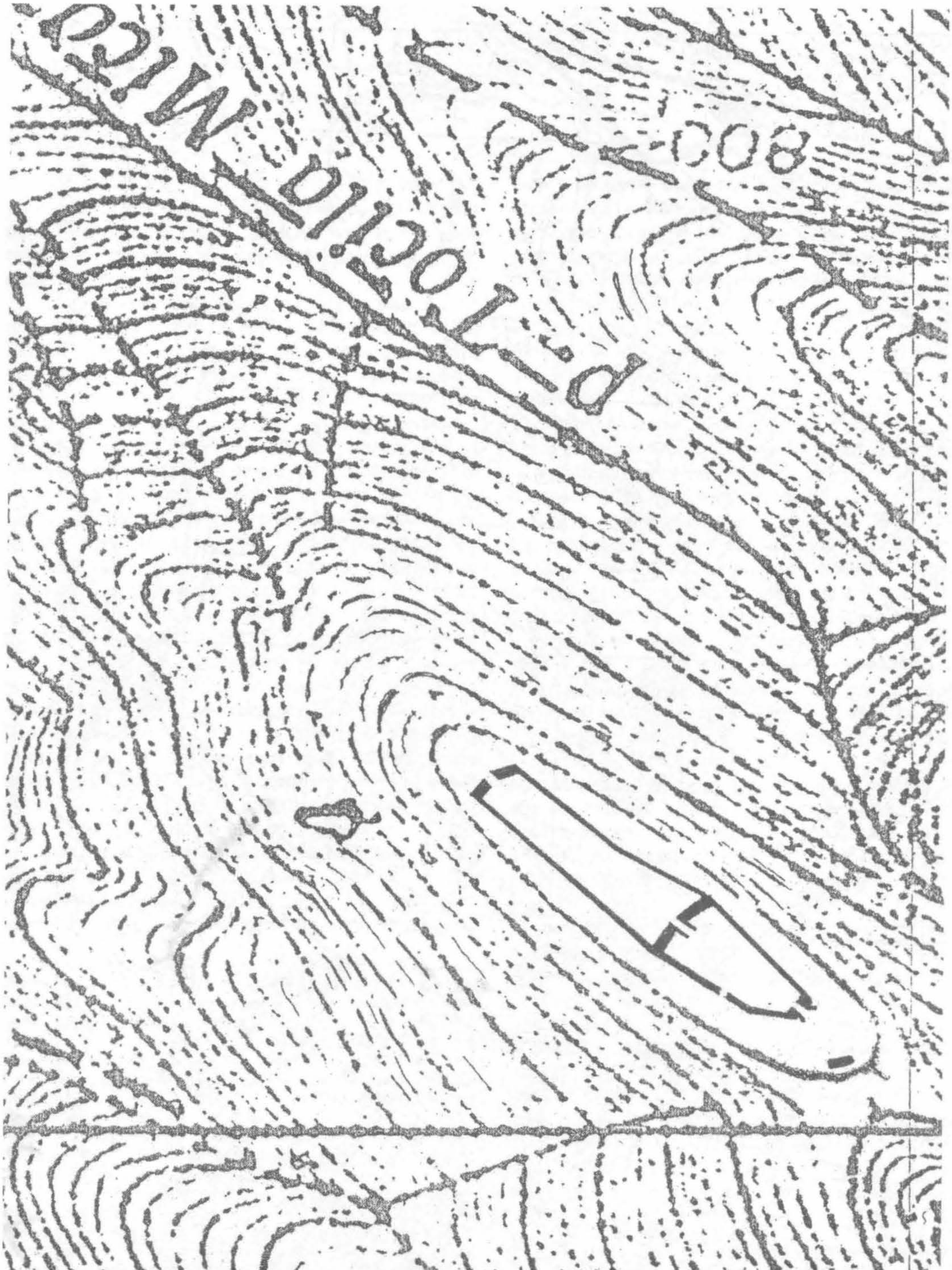

Planșa a II-a – *Amplasamentul cetății de la Sadu pe culmea dealului dintre râurile Tocila Mare și Tocila Mică*

http://patrimoniu.gov.ro

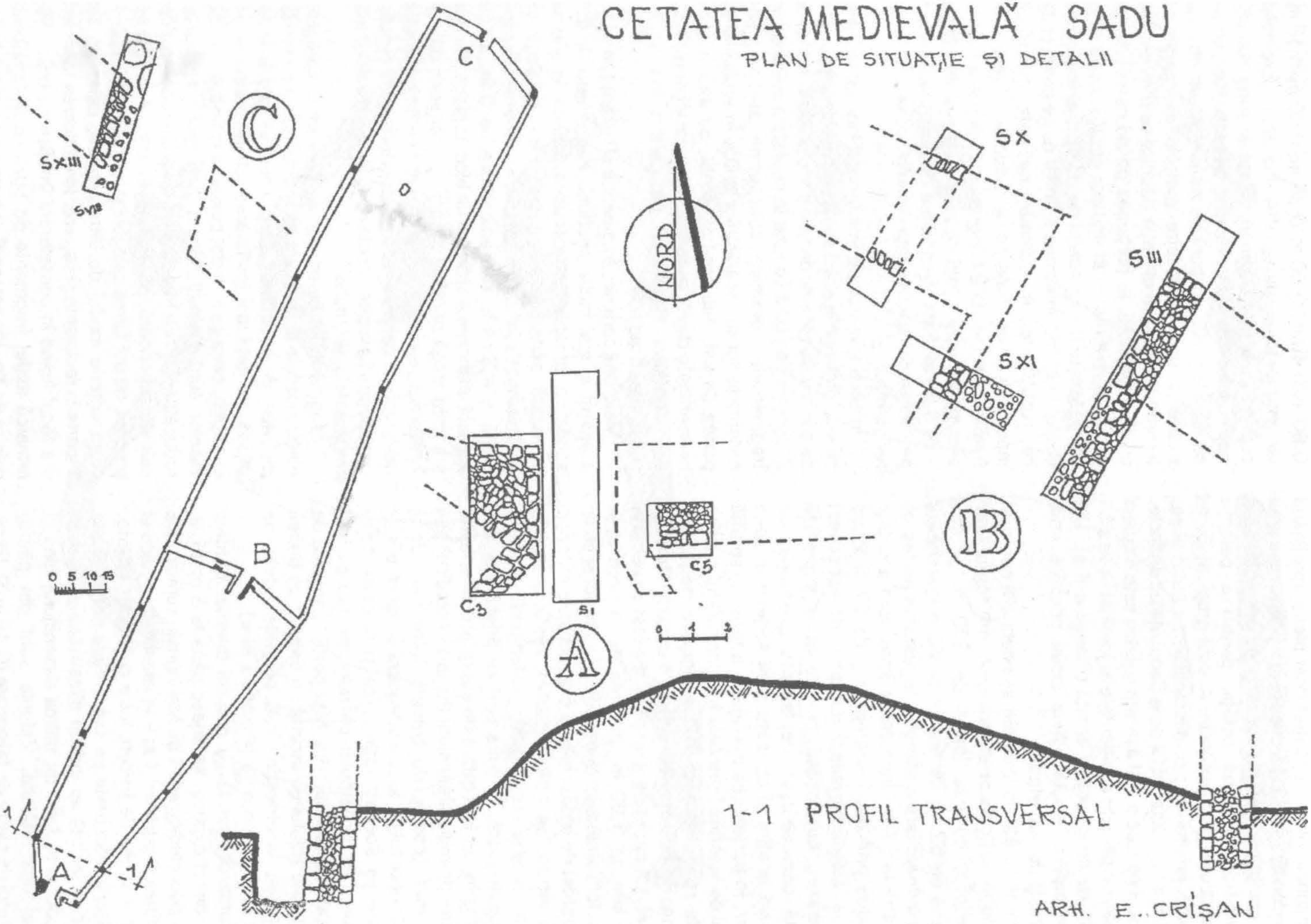

Planșa a III-a – *Planul cetății de la Sadu – detalii în zona munților.*

http://patrimoniu.gov.ro

de ziduri, probabil prăbuşite într-o etapă anterioară. În secţiunea VIII s-au păstrat doar pietre aparţinând feţei exterioare a zidurilor, ceea ce a a permis marcarea lor în planul general. Ultima secţiune prezentată s-a prelungit în interiorul cetăţii, pentru a permite sondarea unei gropi rotunjite. Aceste gropi, atribuite de obicei jefuitorilor sau diletanţilor, au putut avea, aşa cum a fost cazul cetăţii de la Sadu, utilităţi distincte.

Locul pe care a fost aşezată cetatea este o culme de deal, cu pantele accidentate şi jumătatea vestică scobită de constructorii cetăţii (Planşa a II-a). Din aceste motive, există puţine locuri prielnice unor construcţii de suprafaţă.

Planul cetăţii de la Sadu, aşa cum s-a conturat în urma investigaţiilor arheologice, are forma unei cvasielipse, cu axa lungă de 300 m şi cea mediană de 62 m. Ultima dimensiune marchează maxima dezvoltare a planului, îngustat în partea de sud până la 17 m. Închiderea spre nord a cetăţii se realiza prin două segmente – de 27 şi 21 m lungime. Zidurile urmează marginile de est şi vest ale terasei, cuprinzând în interior o suprafaţă îngustă, ceea ce uşura deplasarea apărătorilor de la un zid la altul şi concentrarea forţelor în zona porţilor. În partea cea mai înaltă a terasei, se află drumul de legătură între cele trei porţi. Zidul median împarte spaţiul interior în două incinte inegale ca lungime, de 120 m şi 180 m, cu o uşoară diferenţă de nivel. La capetele axei lungi au fost proiectate intrări late de 3,90 m. Intrarea de la nord este simplă, fără amenajări deosebite. Pandantul ei sudic este marcat de o deschidere evazată spre exterior. O altă intrare se află în partea vestică. Spaţiul destinat ei este mai îngust, prelungindu-se cu o terasă exterioară. În zona porţilor principale, mai des folosite, au fost dezvelite suprafeţe amenajate din pietre de mari dimensiuni (în partea nordică) sau pietre mici (poarta de trecere între cele două incinte). Accesul pe terasa inferioară se făcea printr-o intrare de aceeaşi lăţime, ca şi în cazul celor principale. Perpendicular pe zidul median au fost amplasate două ziduri din faţa porţii. Şanţurile de fundaţie ale zidului de incintă au urmărit un traseu rectangular, în elevaţie, însă colţurile zidului de incintă au fost rotunjite (Planşa a III-a).

Zidurile de incintă au grosimi diferite. Laturile scurte, direct expuse, se lăţesc până la 3 metri, în timp ce zidul median are 4 m. Mai înguste sunt zidurile ce marchează intrările: 1 m – în cazul celei sudice şi 0,70 m – la cea de trecere între cele două incinte. Măsurătorile efectuate pe suprafeţele dezvelite ale zidurilor de incintă au indicat dimensiuni ce variază între 1,30 m şi 1,80 m, ultima dimensiune fiind şi cea mai des întâlnită. Zidurile sunt din piatră: paramentul de piatră de talie mare (0,40 m/0,16 m; 0,45 m/0,15 m; 0,20 m/0,30 m; 0,60m/0,30 m; 0,60 m/0,40 m; 0,50 m/0,35 m; 0,60 m/0,15 m), iar emplectonul din pietre mărunte. Exemplele cuprind doar pietrele mari, aflate în zona colţurilor zidului. Între rosturile lor rămâne un spaţiu liber, umplut cu lut. Pe unele porţiuni de zidărie nu am observat existenţa unui liant între pietrele din parament. Informaţiile despre elevaţia zidurilor se pot completa cu observaţia că, în porţiunea de zid cercetată prin caseta 6, s-a remarcat un uşor decroş, ceea ce nu se regăseşte în segmentul de zid păstrat în elevaţie, în caseta 2. Nici înălţimea zidurilor nu se poate stabili cu certitudine. În schimb, ne este cunoscută modalitatea de fundare a zidurilor. Groapa de fundaţie din caseta 2 (singurul loc unde s-a sondat) avea adâncimea – faţă de zidul medieval de calcare – de 0,50 m. Faţa interioară a zidului se sprijinea pe peretele amenajat în panta dealului, ceea ce îi mărea rezistenţa.

În secţiunile trasate în interiorul incintei sau cele ce s-au prelungit în acest spaţiu, nu am identificat urme de construcţii. Pietrele de talie mare găsite în secţiunea II, aşchiile de piatră ce apar în suprafaţa interioară şi fragmentele ceramice sunt urme ale activităţii constructorilor sau apărătorilor cetăţii. În secţiunile din partea de est, sub stratul amintit, au apărut urme neînsemnate de cărbune datorate unui incendiu local sau defrişării suprafeţei pe care urma să se construiască zidurile.

Materialul ceramic, fragmentar şi în cantitate mică, a apărut în mai multe secţiuni. Fără şansa de a fi sondat o groapă cvasicirculară situată în incinta inferioară, materialul ceramic ar fi fost catalogat ca „neînsemnat", iar unele concluzii – diferite. Groapa tăiată în stâncă a avut adâncimea de 0,90 m. La această adâncime a apărut şi un bloc de piatră. Groapa s-a aflat lângă peretele stâncii ce mărginea drumul interior şi avea axele de 2 şi 3 metri. Amănuntele sunt neînsemnate pentru relevarea raporturilor funcţionale, ca şi pentru judecarea contextului în care au ajuns aici fragmentele ceramice.

Fragmentele ceramice aparţin unei categorii binecunoscute în literatura de specialitate sub numele de „vase de bucătărie". Ele au fost lucrate la roata rapidă, iar cele mai multe arse într-un mediu bogat în oxigen, ceea ce le-a dat culoarea roşietică. Pereţii vaselor sunt lustruiţi. Unele fragmente sunt arse reducător. Câteva fragmente provin din recipiente de calitate superioară, de dimensiuni mici. Aşa cum se prezintă, nu pot forma categorii şi tipuri distincte. Luând drept criteriu modul de întrebuinţare, ceramica se împarte în recipiente şi capace. Identificarea formelor s-a făcut luând în considerare înfăţişarea buzei. Se remarcă astfel fragmente de buze ce au aparţinut calelor de tip „kragenrand" şi buze ce au făcut parte

http://patrimoniu.gov.ro

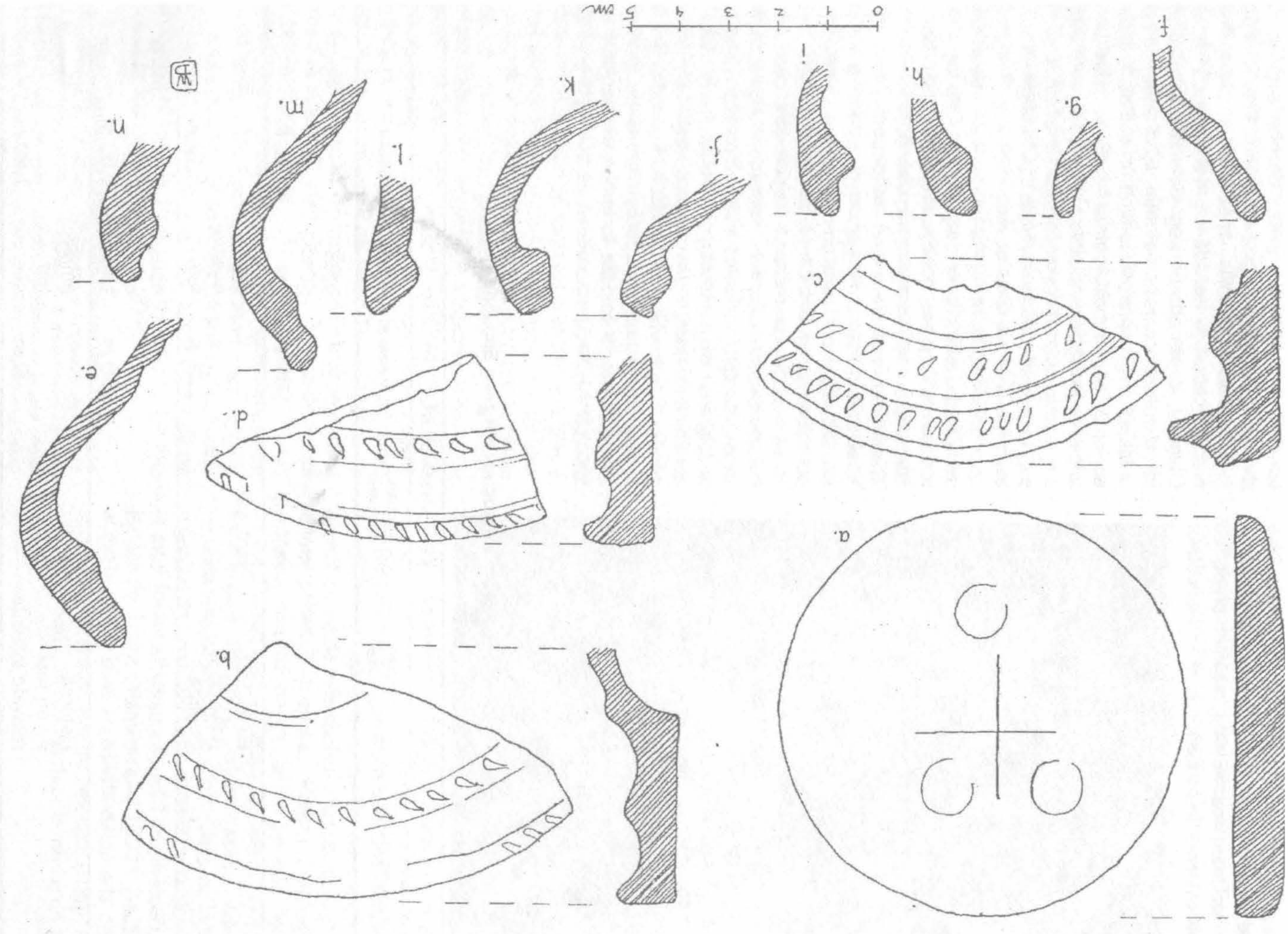

Planșa a VI-a – Material arheologic descoperit în cursul cercetării arheologice de la Sadu: lustruitor? (a), capace (suporturi pentru lumânări?) (b–d), profile de oale (e–n).

http://patrimoniu.gov.ro

din căni cu gura lobată. Identificarea celei de-a doua categorii întâmpină unele dificultăţi, în aparenţă obiectele putând fi considerate capace de vase. Spre deosebire de acestea din urmă, obiectele descoperite la Sadu au marginea ridicată, profilul drept, cu ornamente evidente. În partea mediană a fragmentelor păstrate, se observă o profilatură ce s-ar putea continua într-o tijă-suport. Forma profilului fragmentului pare a favoriza purtarea obiectului în mână (Planşa a VI-a, b–d).

Oalele ce se termină cu buza lăţită sunt mai bine cunoscute. Din această categorie au fost recuperate 19 fragmente. În două situaţii s-a putut stabili diametrul gurii: 0,16 m şi 0,10 m. Din categoria cănilor cu gura lobată s-au păstrat 16 fragmente, iar 10 fragmente provin de la căni cu buza scurtă. Alte 50 de fragmente aparţin unor funduri de vase cu grosimea cuprinsă între 0,005 m şi 0,007 m. Toarta prezentată a aparţinut unei căni (Planşa V, K). Profilele dovedesc varietatea tipurilor de buze, rezultată din modalităţile diferite de răsfrângere.

În repertoriul ornamentelor predomină canelurile înguste, dispuse în benzi. Repetarea unor alveole sau încrustaţiile de pe aşa-numitele „capace" au acelaşi rol estetic. (Planşa a VI-a, b–d). Pe două fragmente de vase cu peretele mai gros a apărut ornamentul liniei în val (Planşa V, f, h). Rol ornamental a avut şi striaţia aflată la baza gâtului unor vase. Ornamentul liniei duble în zig-zag apare ştampilat pe gâtul unei căni cu gura lobată (Planşa a V-a, d).

Am lăsat la urmă prezentarea semnului crucii ştampilat pe trei fragmente de oale, pentru că el se leagă de un obiect de gresie, de plan circular, cu diametrul de 0,8 m şi grosimea de 0,1 m. Una din feţe are muchiile rotunjite, iar pe revers se află semnul crucii, încadrat de trei adâncituri (Planşa a VI-a, a). Obiectul, ca de altfel întreg materialul recoltat pe teren, a fost analizat cu atenţie, lipsa unor analogii în literatura de specialitate fiind un obstacol, dar în acelaşi timp un imbold. Ipoteza folosirii lui ca lustruitor a fost susţinută de rezultatele observaţiei la microscop a suprafeţei cu muchiile teşite, acolo unde capilaritatea pietrei este diferită, iar semnele uzării marginilor sunt evidente. Fără a avea dovada sigură a afirmaţiei, consider că obiectul servea pentru lustruirea calelor de la Sadu, adânciturile de pe revers fiind locuri de apăsare cu degetele. Apariţia singulară a lustruitorului între fragmentele ceramice nu poate dovedi existenţa în imediata apopiere a unui cuptor pentru ars oale. Scobitura în stâncă ne pare mai degrabă a fi fost folosită iniţial pentru acumularea apei şi mai apoi groapă de gunoi. Dacă am fi putut stabili numărul de recipiente din care provin fragmentele ceramice, inventarierea lor ar fi putut oglindi intensitatea şi durata folosirii cetăţii. Finalitatea însă ar fi presupus analize de laborator ce depăşesc posibilităţile locale. Astfel, ceramica ilustrează doar raportul cantitativ dintre diferite forme utilizate de locuitorii cetăţii, fără a exclude existenţa altora, cum este talerul. Recipientele sunt dintre cele folosite în lumea germanică între secolele XI–XV, forme aduse de coloniştii germani

Cetăţile pe plan longitudinal din zona Sibiului

Localitatea cea mai apropiată	Caracteristicile planului / Caracteristicile zidurilor					
	Amenajări interioare	Amenajări defensive	Lungime	Tip	Lăţime	Liant
Tilişca	locuinţe cămări	turnuri interioare şanţ, val	260 m	opus-quadra-tum	1,40 m	mortar
Orlat	nu au fost relevate locuinţe	şanţ, val	229 m	opus-quadra-tum	1,40 m	mortar
Răşinari*	locuinţe cămări	turn interior, val, şanţ	220 m	opus-quadra-tum	1,50 m	mortar
Sadu (Cisnădie)	cisternă nu au fost relevate locuinţe	baraj de pământ	300 m	emplec-ton	1,80 m	lut

* Am inclus în acest tabel cetatea de la Răşinari, deşi cercetarea arheologică de aici nu este finalizată. Datele deţinute până în prezent sunt însă suficiente pentru analiza propusă.

http://patrimoniu.gov.ro

în Transilvania şi răspândite în secolele XIII–XV în spaţiul extracarpatic[6]. Există diferenţieri de la o zonă la alta în raport cu înzestrarea tehnică, tradiţia sau priceperea meşterului, dar tipurile caracteristice (oala cu buza lăţită şi cana cu buza lobată) se întâlnesc în toate cazurile. Delimitări cronologice mai strânse nu se pot face chiar dacă comparăm ceramica descoperită la Sadu cu aceeaşi categorie, dar mai bine reprezentată de descoperirea de la Primăria Veche din Sibiu. Calitatea superioară a ceramicii descoperite la Sibiu se datorează unor condiţii locale deosebite şi nu neapărat progresului în tehnologia prelucrării lutului.

Încercarea de înscriere tipologică a cetăţii se loveşte de multiple impedimente. Cetatea de plan cvasielipsoidal de la Sadu se alătură cetăţilor învecinate de la Răşinari, Orlat şi Tilişca, într-un tabel ce permite evidenţierea trăsăturilor generale sau a unor note particulare.

Tabelul a luat în considerare doar elementele semnificative. Detaliile, cum sunt: grosimea diferită a zidurilor măsurate pe treseul incintei cetăţii de la Sadu, structura deosebită a zidului turnului cetăţii de la Răşinari sau aspectele cantitative (numărul de turnuri, şanţul şi valul de apărare) nu ar fi făcut decât să îngreuneze receptarea esenţialului, a caracteristicilor comune. Trăsăturile definitorii ale cetăţii, structura zidului par a indica o anumită ordonare tipologică a şirului de cetăţi de la simplu la complex. Unele dintre caracteristicile cetăţii de la Sadu se pot datora unor cauze conjuncturale. De exemplu, varul a fost cunoscut şi folosit în mică măsură de constructorii cetăţii, dovadă fiind granulele sesizate în structura zidului situat în colţul de sud-vest al cetăţii: există încă două locuri în interiorul cetăţii favorabile aşezării unor construcţii de suprafaţă. În al doilea rând, fiecare cetate are un sistem de apărare specific, aşa încât complexitatea lui se explică prin adaptarea la condiţiile geografice sau importanţa în sistemul general de apărare. Cetatea de la Sadu a fost ridicată pe o culme de deal, cu accesul dintr-o şa aflată la sud. Trei dintre pantele dealului mărginit de Valea Tocilei Mari şi de cea a Pârâului Cetăţii (hidronim ce se afla pe o hartă forestieră modernă) sunt abrupte. Drumul de acces în cetate trece pe la est, ocolind platoul, apoi, schimbându-şi direcţia, se îndreaptă spre nord, panta devenind abruptă. Eventualii atacatori erau obligaţi, din cauza îngustimii căii de acces, să ţină firul drumului. Terasa aflată imediat sub cetatea a fost barată de un val de pământ lung de 15 m şi lat de 5,50 m. De aici până la poarta cetăţii erau doar 20 m.

Cetatea de la Sadu domina drumul ce se ramifica de la Tălmaciu pe Valea Sadului, pe la Cisnădie şi Sibiu. Drumul principal de acces spre Sibiu urmărea valea râului Cibin, cel de la Sadu devenind astfel de o importanţă secundară. Nici căile de trecere peste munţi în Ţara Românească nu întretăiau zona Sadului.

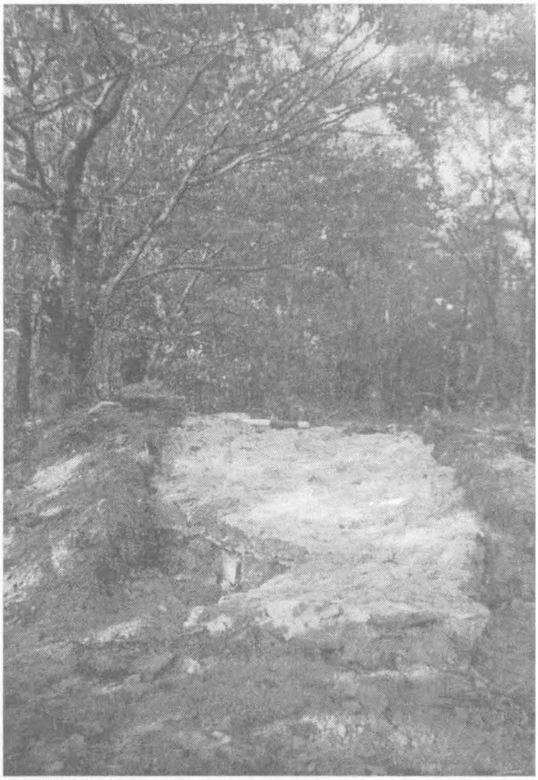

Foto 1 – *Cetatea medievală de la Sadu, intrarea de la sud*

Revenind la problematica bibliografiei subiectului, constatăm că cetăţile din sudul Transilvaniei, între care se află şi cea de la Sadu, sunt datate de Kurt Horedt într-o perioadă timpurie. Pentru cetatea de la Răşinari se propune ca datare perioada secolelor XI–XII. Potrivit aceluiaşi autor, aceste cetăţi din piatră sunt creaţii ale comunităţilor săseşti, ridicate la porunca autorităţii centrale şi înlocuiesc vechiul sistem organizat de secui[7]. Singură cetatea de la Sibiel, aflată în şirul fortificaţiilor din sudul Transilvaniei, are ca termen de datare antequam anul 1322[8]. Dacă pentru *această cetate este acreditată datarea la cumpăna* secolelor XIII şi XIV, pentru celelalte cetăţi, inclusiv cea de la Sadu, nu cunoaştem termene de referire sigure.

[6] Pentru catalogarea formelor ceramicii secolelor XI–XV, a se vedea lucrarea: E. Schirmer, *Die Deutsche Irdenware des 11–15 Jahrhunderts*, Jena, 1939. Din perspectiva materialului ceramic descoperit la Sadu, în general pentru aprofundarea istoriei primei jumătăţi a mileniului al doilea, se face simţită necesitatea unui studiu de ansamblu al formelor şi evoluţiei ceramicii. În perioada secolelor XII–XIV se poate înscrie cu siguranţă fragmentul de ceramică gros de 0,035 m descoperit în interiorul cetăţii de la Sadu.

[7] K. Horedt, Siebenbürgischen Grenzburgen, p. 24 şi urm.

[8] Documente privind Istoria României, seria C, veac XIV, II, p. 50.

http://patrimoniu.gov.ro

Materialul arheologic deja prezentat încadrează cetatea de la Sadu între limite largi ce pot pleca de la începutul secolului al XIV-lea. Dincolo de speculaţiile legate de tipologia sau materialul recoltat de pe teren, rămâne necesitatea continuării cercetării arheologice la celelalte cetăţi, ceea ce poate duce la îndepărtarea sau preîntâmpinarea unor afirmaţii false şi la consolidarea unor concluzii pertinente [9].

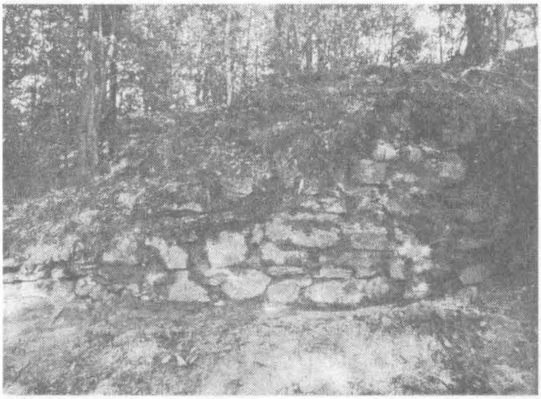

Foto 2 – *Cetatea medievală de la Sadu; fragment din zidul cetăţii în timpul lucrărilor de protejare.*

PROTEJAREA ŞI CONSERVAREA ZIDURILOR

Structura de rezistenţă a cetăţii a fost afectată în decursul timpului de factori naturali şi sociali, ajungând astăzi într-o relativă situaţie de stabilitate. Zidurile dezvelite de săpătura arheologică au fost în totalitate protejate prin lucrări de consolidare sau conservare. Părţi din zidărie – zonele intrărilor ce pot atrage interesul turiştilor – au fost acoperite cu carton gudronat, apoi supraînălţate cu o structură rezistentă. În acest fel zidul original este protejat şi diferenţiat faţă de cel nou. Structurile fragile de zidărie au fost acoperite cu pământ, chiar dacă au beneficiat de lucrări de consolidare. Zidurile păstrate în elevaţie, cu spaţii mari între pietre, au beneficiat de un tratament special, spaţiile goale fiind umplute cu lut. Aceste măsuri de conservare se cer a fi continuate, fapt ce implică administraţia locală sau societăţile de turism cu tradiţie şi realizări în zonă [10].

Îngheţurile din iarna anului 1992 şi începutul anului 1993 au dovedit calitatea slabă a mortarului folosit la refacerea zidurilor. Porţiunile de zidărie acoperite superficial cu pământ au rezistat variaţiilor de temperatură. Consider că această soluţie, cel puţin în condiţiile sitului de la Sadu, devine optim-operativă.

PETRE MUNTEANU BEŞLIU

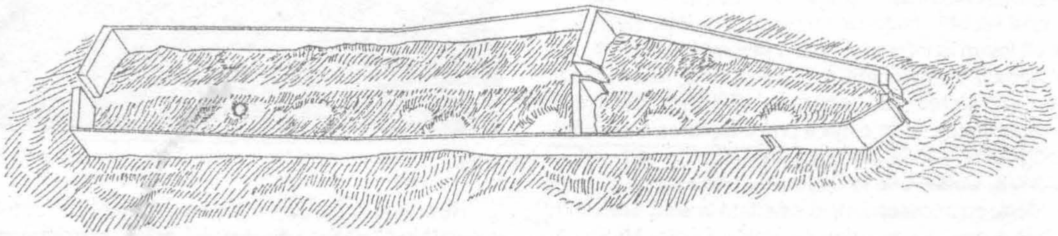

Planşa a VII-a – *Propunere de reconstruire a cetăţii de la Sadu (arh. Emil Crişan)*

[9] A se vedea erorile datorate necunoaşterii realităţilor geografiei Transilvaniei la: H. Glöckenjan, *Hilfsvölker und Grenzwächter im Mittelalterlichen Ungarn*, Wiesbaden, 1979, p. 106, unde se afirma că dealul numit „Besineu" (toponim cu semnificaţii istorice importante), se afla lângă râul Sadu.

[10] Conservarea sitului arheologic a avut în vedere cerinţele formulate în *Carta pentru protecţia şi conservarea patrimoniului arheologic*, document adoptat la Adunarea generală ICOMOS de la Lausanne din 1991.

http://patrimoniu.gov.ro

ARCUL DE TRIUMF DIN BUCUREȘTI
Istoria politică a arhitecturii unui monument 1918–1922

Conceput pe vechea temă a arcului de triumf cu o singură deschidere, acest monument a fost închipuit și realizat într-o arhitectură și un stil amintind pe acelea ale vechilor monumente ale țării. [...] Înalt, până la cornișa aticului având 27 m, lat, la nivelul bazei, de 25 m, monumentul se prezintă ca un bloc paralelipipedic străbătut de o singură mare deschidere în formă de arc, cu înălțimea de 16 m, lărgimea de 9,50 m și adâncimea la bază de 11,50 m. În golurile amenajate în fiecare din picioarele arcului se află câte o scară, care, pornind de la baza fiecăruia, se leagă împreună, deasupra arcului, pentru a forma o singură scară interioară care duce până la aticul ce acoperă partea de mijloc a terasei superioare, aflate la nivelul cornișei principale.

arh. P. ANTONESCU

La 1 decembrie 1918, prin Proclamația de la Alba Iulia a Adunării Naționale *„a poporului din Transilvania, Banat și Părțile Ungariei"*, care pecetluia, *„pentru toate veacurile"*, *„unirea acestor provincii românești cu Țara mamă și cu celelalte surori alipite ei"*, se înfăptuia România Mare.

În aceeași zi, consfințind sfârșitul victorios al primului război mondial, armatele române, franceze și engleze, comandate de regele Ferdinand și generalul Berthelot, își făceau intrarea în București.

Încoronarea lui Ferdinand și a Mariei ca suverani ai României Mari avea să aibă loc patru ani mai târziu.

Comisiunea pentru Organizarea Serbărilor Încoronărei, înființată cu acest prilej în vara anului 1920, hotătăște să ridice două monumente comemorative: *Catedrala Reîntregirii Neamului* de la Alba Iulia și *Arcul de Triumf* din București. Catedrala urma să adăpostească slujba încoronării, iar Arcul, să primască intrarea triumfală în capitala țării a primului rege al României întregite.

Prin *Convențiunea* încheiată la 17 martie 1921, elaborarea proiectelor și conducerea lucrărilor Arcului au fost încredințate arhitectului Petre Antonescu.

Lucrările au fost executate de *Întreprinderile Generale Technice Inginer Tiberiu Eremie* și au costat cam 3 milioane de lei.

Arcul a fost inaugurat în dimineața de 16 octombrie 1922, a doua zi după încoronarea de la Alba Iulia.

Pentru că timpul era scurt, *Comisiunea Încoronărei* hotărâse, la cererea lui Petre Antonescu, ca execuția să aibă doar parțial un caracter definitiv [1].

Așa că, în 1922, Arcul era o construcție cu structura din beton armat și cărămidă, îmbrăcată, provizoriu, cu elemente de structură pe un schelet ușor din lemn. Dintre elementele de parament, definitiv, fusese realizat, doar soclul [2], din granit de Deva.

Opt statui [3] din ipsos, înalte de cinci metri și jumătate, figuri simbolice ale istoriei militare a României, decorau, pe fețele de nord și sud, la baza lor, masivele ce susțineau arcul: un soldat roman și unul dac, oșteni ai lui Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, pandurul oastei lui Tudor, dorobanțul războiului pentru independență și ostașul războiului de reîntregire. Lucrările aparțineau sculptorilor Storck, Spaethe, Medrea, Paciurea, Severin, Jalea, Iordănescu și Mățăuanu. Statuile, perechi, încadrau steme și trofee de epocă. Ele erau însoțite de anii *101* (primul război daco-roman), *107* (cucerirea și colonizarea Daciei), 1394 (bătălia de la Rovine), *1475* (bătălia de la Vaslui), *1601* (uciderea lui Mihai Viteazul), *1821* (revoluția lui Tudor Vladimirescu), 1877 (Independența), *1916* (intrarea României în război) și de texte compuse de Vasile Pârvan și Dimitrie Onciul. Sus, deasupra statuilor, pe ambele fețe, erau săpate cuvintele *REGELUI GLORIE* (în stânga) și *EROILOR GLORIE* (în dreapta). Pe frizele de deasupra deschiderii centrale, se aflau scrise, cu litere aurite, următoarele două texte ale lui Iorga: *DUPĂ SECOLE DE SUFERINȚE CREȘTINEȘTE ÎNDURATE ȘI LUPTE GRELE PENTRU PĂSTRAREA FIINȚEI NAȚIONALE, DUPĂ APĂRAREA PLINĂ DE SACRIFICII A CIVILIZAȚIEI UMANE, SE ÎNDEPLINI DREPTATEA ȘI PENTRU POPORUL ROMÂN, PRIN SABIA REGELUI FERDINAND, CU AJUTORUL ÎNTREGEI NAȚIUNI ȘI GÂNDUL REGINEI MARIA* (pe fațadă de nord) și *LIBERATOR DE NEAM ȘI ÎNTREGITOR DE HOTARE, PRIN VIRTUTEA OSTAȘILOR SĂI, URMAȘI VREDNICI AI EROILOR CREȘTINĂTĂȚII, FERDINAND I, DOMN ȘI REGE AL ROMÂNIEI, ȘI-A FĂCUT INTRAREA LA 16 OCTOMBRIE 1922. ÎN CETATEA SA DE SCAUN A BUCUREȘTILOR, DUPĂ ÎNCORONAREA LA*

[1] *Arcul de Triumf*, în „Arta și Orașul", 1928 (studiu nesemnat, aparținând, foarte probabil, lui PETRE ANTONESCU).

[2] *Ibidem.*

[3] Pentru refacerea imaginii Arcului de Triumf construit în 1922, s-au consultat fotografii din epocă și lucrarea I. POPESCU-BĂJENARU, *Povestea neamului românesc*, București, 1925.

http://patrimoniu.gov.ro

ALBA IULIA * (pe fațada de sud). Cheia arcadei era marcată, pe ambele fețe, de coroana regală, în bronz aurit.

Fațadele laterale cuprindeau proclamațiile regelui Ferdinand date cu prilejul intrării României în război și al încoronării de la Alba Iulia: *BUCUREȘTI, 14/27 AUGUST 1916. ROMÂNI, RĂZBOIUL CARE DE DOI ANI A ÎNCINS TOT MAI STRÂNS HOTARELE NOASTRE A SDRUNCINAT ADÂNC VECHIUL AȘEZĂMÂNT AL EUROPEI ȘI A ÎNVEDERAT CĂ PENTRU VIITOR NUMAI PE TEMEIUL NAȚIONAL SE POATE ASIGURA VIAȚA PAȘNICĂ A*

POPOARELOR. PENTRU NEAMUL NOSTRU EL A ADUS ZIUA AȘTEPTATĂ DE VEACURI DE CONȚTIINȚA NAȚIONALĂ, ZIUA UNIRII LUI. DUPĂ VREMURI ÎNDELUNGATE DE NENOROCIRI ȘI DE GRELE ÎNCERCĂRI, ÎNAINTAȘII NOȘTRI AU REUȘIT SĂ ÎNTEMEIEZE STATUL ROMÂN PRIN UNIREA PRINCIPATELOR, PRIN RĂZBOIUL INDEPENDENȚEI, PRIN MUNCA LOR NEOBOSITĂ PENTRU RENAȘTEREA NAȚIONALĂ. ASTĂZI NE ESTE DAT NOUĂ SĂ ÎNTREGIM OPERA LOR, ÎNCHEGÂND PENTRU TOTDEAUNA CEEA CE MIHAI VITEAZUL A ÎNFĂPTUIT NUMAI PENTRU O CLIPĂ: UNIREA ROMÂNILOR DE PE CELE DOUĂ PĂRȚI ALE CARPAȚILOR. DE NOI ATÂRNĂ ASTĂZI

* *Pe arc, nu erau marcate nici semnele de punctuație, nici semnele diacritice.*

http://patrimoniu.gov.ro

SĂ SCĂPĂM DE SUB STĂPÂNIREA STREINĂ PE FRAȚII NOȘTRI DE PESTE MUNȚI ȘI DIN PLAIURILE BUCOVINEI, UNDE ȘTEFAN CEL MARE DOARME SOMNUL LUI DE VECI. ÎN NOI, ÎN VIRTUȚILE, ÎN VITEJIA NOASTRĂ STĂ PUTINȚA DE A LE REDA DREPTUL CA ÎNTR-O ROMÂNIE ÎNTREGITĂ ȘI LIBERĂ DE LA TISA PÂNĂ LA MARE SĂ PROPĂȘEASCĂ ÎN PACE, POTRIVIT DATINILOR ȘI ASPIRAȚIUNILOR GINTEI NOASTRE. ROMÂNI, ÎNSUFLEȚIȚI DE DATORIA SFÂNTĂ CE NI SE IMPUNE, HOTĂRÂȚI SĂ ÎNFRUNTĂM CU BĂRBĂȚIE TOATE JERTFELE LEGATE DE UN CRÂNCEN RĂZBOIU, PORNIM LA LUPTĂ CU AVÂNTUL PUTERNIC AL UNUI POPOR CARE ARE CREDINȚA NECLINTITĂ ÎN MENIREA LUI. NE VOR RĂSPLĂTI ROADELE GLORIOASE ALE IZBÂNDEI. CU DUMNEZEU ÎNAINTE! FERDINAND (pe fațada de est) *și ALBA IULIA, 15 OCTOMBRIE 1922. ROMÂNI, CU ADÂNCĂ EMOȚIUNE PRIMESC ÎN CHIP SOLEMN ACEASTĂ COROANĂ MOȘTENITĂ DE LA NEUITATUL ȘI ÎNȚELEPTUL MEU UNCHIU, CA UN SIMBOL AL VITEJIEI ROMÂNEȘTI ȘI AL UNIRII ÎNTRE DOMN ȘI ȚARĂ. PLINĂ DE STRĂLUCIRE S-A AȘEZAT ACUM 41 DE ANI PE CAPUL PRIMULUI REGE AL ROMÂNIEI, DUPĂ RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ ȘI PROCLAMAREA REGATULUI. ATOTPUTERNICUL NE-A ÎNVREDNICIT S-O VEDEM ȘI MAI STRĂLUCITĂ ASTĂZI, CÂND, ÎN URMA GRELELOR LUPTE PURTATE DE ÎNTREAGA SUFLARE ROMÂNEASCĂ, EA SIMBOLIZEAZĂ ÎNDEPLINIREA ACELUI MARE ȘI SFÂNT DOR SECULAR: UNIREA TUTUROR ȚĂRILOR LOCUITE DE ROMÂNI. DEA DOMNUL CA ACEASTĂ COROANĂ ÎMPREUNĂ CU ACEEA A SCUMPEI MELE SOȚII ȘI VREDNICĂ TOVARĂȘĂ DE MUNCĂ ȘI SUFERINȚĂ PENTRU BINELE OBȘTESC SĂ ÎNCUNUNEZE DIN NEAM ÎN NEAM PE IUBIȚII NOȘTRI URMAȘI, ÎNTR-O ROMÂNIE PURUREA GLORIOASĂ ȘI FERICITĂ. SUS INIMILE! ȘI SĂ GLĂSUIM DUPĂ CHIPUL STRĂMOȘILOR: ACEASTA ESTE ZIUA PE CARE A FĂCUT-O DOMNUL, SĂ NE BUCURĂM ȘI SĂ NE VESELIM ÎNTR-ÎNSA. ȘI UNII PE ALȚII SĂ NE ÎMBRĂȚIȘĂM. SĂ ZICEM „FRAȚILOR" ȘI CELOR CE NE URĂSC PE NOI. SĂ IERTĂM TOATE PENTRU SFÂNTA UNIRE. AȘA SĂ FIE! FERDINAND* * (pe fațada de vest).

Sub bolta Arcului, erau rânduite denumirile locurilor unor mari bătălii: *MĂRĂȘEȘTI, PLEVNA, GORĂSLĂU, ȘELIMBERG, CĂLUGĂRENI, ROVINE, TISA, MĂRĂȘTI, COSMIN, VALEA-ALBĂ, RACOVA, BAIA.* La nașterea bolții, deasupra trecerilor laterale, două medalioane în bronz înfățișau chipurile suveranilor: Ferdinand, cu cască de război, la vest și Maria, ca soră de caritate, la est.

Încă înainte de a fi construit, Arcul a avut adversari vehemenți. În fruntea lor, s-a aflat, întotdeauna, criticul de artă Al. Tzigara-Samurcaș. *„Împotriva prevederilor ce formulasem, cerând să se accelereze chiar serbările încoronării (propunând ziua de Sf. Maria Mare, aniversarea proclamării războiului și onomastica Aceleia care a contribuit atâta la reușita lui) stăruiam să se amâne înfăptuirea, pretinsă definitivă, a monumentelor menite să eternizeze serbarea. Cu prilejul ei propuneam să se puie numai piatra fundamentală a viitoarelor monumente, înlocuite pentru încoronare printr-un baldachin în aer liber la Alba-Iulia și o poartă triumfală ocazională la Șosea"*, avea să amintească acesta, mai târziu [4]. *„Prin numeroase articole în presă, prin scrisori deschise, adresate celor mai înalți factori răspunzători, am căutat să arăt, de la început, enorma greșală ce se comitea aprobându-se planurile misterioase ale d-lui Antonescu, care era executorul și controlorul propriilor sale elaborate, Cu toată stăruința depusă, n-am izbutit decât să împing arcul cu 2 kilometri dincolo de Piața Victoriei [...], conștient fiind însă că «prin mutarea arcului nu se atenuase monstruozitatea lui»"*, rezumă tot el [5].

Dar, pentru Samurcaș, bătălia nu era nici pe departe pierdută. Căci, spune el, *„de îndată ce entuziasmul inerent marilor zile de sărbătoare s-a risipit, cei mai mulți au început să se convingă de greșeala comisă, aderând la teza ce susținusem"* [6]. Printre ei, prof. O. Tafrali, criticul de artă oficial al liberalilor, sub care, de altfel, se construise Arcul (*„Mai întâiu, n-are proporții. E prea înalt și prea puțin lat. Îți face impresia unei porți colosale, din care îi lipsesc aripile. Apoi, statuele, oh! statuele: grosolane, hidoase, nearmonice, nu la locul lor"* [7]), și chiar scriitorul Cezar Petrescu (*„un falnic monument de prost gust"* [8]).

1923–1936

Construită, în graba încoronării, din materiale provizorii, fațada Arcului se va degrada rapid.

După doar trei luni și jumătate de la inaugurare, la o adresă a Președinției Consiliului de Miniștri care invită Primăria *„de a lua asupra Comunei conservarea Arcului de Triumf"* [9], Primăria *„informează că își asumă*

---

* Conf. textelor originale ale *Proclamațiilor*, aflate în Arhivele Statului, conf. lucrărilor de specialitate ale lui I. Popescu-Băjenaru și Const. Kirițescu, conf. materialelor din arhiva Centrului de Proiectare pentru Patrimoniul Cultural Național, citate, toate, în Note. Între textele oferite de aceste surse există foarte mici deosebiri și ele vizează, mai ales, semnele de punctuație, care, oricum, pe Arc, nu erau marcate.

[4] AL. TZIGARA-SAMURCAȘ, *Estetica Capitalei. Arcul de Triumf și Palatul Comunal*, București, 1928.

[5] *Ibidem.*

[6] *Ibidem.*

[7] Textul, apărut la câteva luni doar de la inaugurare, în „Viitorul", este reprodus, cu satisfacție, de Samurcaș în *op. cit.*

[8] *„România", 19 oct. 1923.*

[9] Arhivele Statului, Direcția Arhivelor Centrale, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 12/1924, f. 67, *Referat.*

http://patrimoniu.gov.ro

această sarcină, cu condiţiunea însă ca lucrarea să fie mai întâi adusă în bună stare" [10].

De fapt, nici o instituţie nu îşi doreşte Arcul. La 26 octombrie 1923, Comisiunea pentru Organizarea Serbărilor Încoronării încunoştinţează Preşedinţia Consiliului de Miniştri că lucrările *„nu mai pot fi continuate sub controlul agenţilor tehnici ai Ministerului de Comunicaţii"* [11] şi propune *„ca continuarea acestor lucrări să treacă sub controlul Departamentului Cultelor şi Artelor"* [12]. Preşedinţia se adresează Departamentului Cultelor şi Artelor [13], care însă refuză [14] *(„avem onoarea a vă aduce la cunoştinţă că Ministrul nu poate lua asupra îngrijirea acestui arc, îngrijire care, după părerea noastră, cade în sarcina Primăriei Oraşului Bucureşti").* La 28 mai, Consiliul de Miniştri revine [15], cerând Ministerului Cultelor şi Artelor ca, înainte de a preda Arcul Primăriei, *„să binevoiţi a dispune ca reparaţiile citate să se facă din fondurile şi sub controlul agenţilor tehnici ai acestui Departament"*. Dar Ministrul *„nu are nici fonduri, nici personal tehnic"* şi sugerează [16]: *„De altfel, credem că această lucrare trebuie făcută de Comisiunea de Încoronare"*. Dar *„cum Comisiunea Serbărilor Încoronărei a lichidat, urmează în mod logic ca Primăria Oraşului Bucureşti, în raza căruia cade Arcul de Triumf, să ia asupră-şi reparaţiunile ce necesită acest monument"*, crede Consiliul de Miniştri [17]. Primăria nu acceptă şi, apelând la simţămintele patriotice, atacă patetic [18]: *„avem onoarea a reaminti că acest monument care trebuia să simbolizeze veacuri întregi, ca un bloc de piatră indestructibilă triumful cauzei sfinte a Unirei tuturor Românilor, a fost făcut din paiantă cu ipsos, dând încă de la început impresia unei parodii de monument destinat desagregării imediate. În aceste condiţiuni Primăria nu poate accepta sub nici un cuvânt această moştenire în starea în care se găseşte şi vă rugăm să binevoiţi a dispune a se lua mai întâi cel puţin măsurile urgente pentru refacerea lui definitivă de Stat, Comuna neavând fonduri pentru acest monument care trebuie să fie al României întregite"*. Şi, deşi *„Ministerul Cultelor şi Artelor e de aceeaşi părere cu Primăria Capitalei"* [19], Preşedinţia Consiliului de Miniştri hotărăşte [20]: *„Consiliul [...] dat fiind că monumentul se află în raza oraşului – a decis ca Primăria Capitalei să ia asupră-i conservarea lui. În ce priveşte cheltuielile necesare reparaţiunilor ele vor face obiectul unor deschideri de credit speciale, pe cari Primăria le va solicita MInisterului de Finanţe"*.

Dar deschiderea de credit se va produce abia peste trei ani.

Până atunci, Arcul continuă să se degradeze. Despre *„dărăpănarea Arcului"* scrie şi Iorga [21]. Iar profesorul G. Ionescu Siseşti spune [22]: *„streinii fac din arc simbolul dezechilibrului dintre pretenţiile şi mijloacele noastre"*.

În toamna anului 1925, Arcul de Triumf a fost trecut Ministerului de Lucrări Publice. În acest cadru, lucrările sunt reluate, tot sub conducerea arhitectului Petre Antonescu [23]. Dar, după ce se consumă un milion şi jumătate construindu-se patru metri din placajul bazei [24], ele se opresc, dând, din nou, prilejul să se scrie: *„o monstruozitate, o completă batjocură [...] mai mult decât un scandal, o impietate"* [25]. *„o insultă în beton armat svârlit biruinţei unui neam întreg"* [26].

În 25 august 1927, Arcul trece de la Ministrul Lucrărilor Publice la Ministerul Domeniilor şi Agriculturii. De construit, nu se mai construieşte însă nimic, deşi la 14 aprilie 1927, cu trei luni înainte de moartea regelui Ferdinand. Adunarea Deputaţilor votase o lege prin care *„se deschide pe seama Preşedinţiei Consiliului de Miniştri un credit extraordinar de 30 000 000, pentru ridicarea în Capitala Ţării a unui monument în amintirea războiului independenţei şi pentru glorificarea proclamării acestui mare eveniment"*.

Formularea, voit sau nevoit echivocă, lasă loc de discuţii: care monument? Mai ales că ziarele scriu în continuare: *„Arcul de triumf nu merită să fie reparat. El trebuie dărâmat şi refăcut. Aşa cer onoarea şi jertfele făcute de acest popor"* [27].

O violentă campanie de desfiinţare a Arcului este condusă de acelaşi Al. Tzigara-Samurcaş. În toamna anului 1928, el scria [28]: *„Dărâmarea monstrului de la Şosea se impune cât mai neîntârziat, ca să nu avem şi alte victime de înregistrat. Umflat de furtună, hidosul schelet, învăluit în giulgiul zdrenţuit de urgia vremii şi*

---

10 *Ibidem.*
11 *Ibidem.*
12 *Ibidem.*
13 *Ibidem*, f. 66, *Adresa nr. 15689/14 mai 1924.*
14 *Ibidem.*
15 *Ibidem*, f. 85, *Adresa nr. 1427/28 mai 1924.*
16 *Ibidem*, f. 86, *Adresa nr. 28169/4 iunie 1924.*
17 *Ibidem*, f. 109, *Adresa, nr. 1654/5 iulie 1924.*
18 *Ibidem*, f. 116, *Adresa, nr. 4704/51413/20 aug. 1924.*
19 *Ibidem*, f. 114, Adresa nr. 48192/18 sept. 1924.
20 *Ibidem*, f. 156, Adresa nr. 2529/7 oct. 1924.

21 N. IORGA, *Necuviinţă faţă de Coroană*, în „Neamul Românesc", nr. 140/23 iunie 1925.
22 „Argus", 13 aug. 1925.
23 *Decizia ministerială nr. 14895/12 aug. 1925.*
24 Arhivele Statului, Direcţia Arhivelor Centrale, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar 4/1935, f. 27, *Referat privind Istoricul refacerii Arcului de Triumf* (v. nota 38) (*„S-au refăcut 4 m din bază, măsurat de la marginea superioară a soclului, care era construit definitiv"*) şi dosar 28/1929, f. 20, *Arcul de Triumf de la Şoseaua Kiseleff.* Istoric, anexă la Referatul nr. 46635/18 mai 1929 al Ministerului Domeniilor (*„executându-se definitiv din piatră baza Arcului pe 4 metri înălţime"*).
25 „Dreptatea", în „Cuvântul", 13 martie 1927.
26 Pamfil Şeicaru, în „Cuvântul", 13 martie 1927.
27 „Politica", 25 iunie 1927.
28 Al. Tzigara-Samurcaş, *op. cit.*

http://patrimoniu.gov.ro

a contimporanilor, se va prăbuşi pe neaşteptate dând, în fine, satisfacţia cuvenită opiniei publice, atâta vreme ultragiată". Şi propune[29]: *„Acum s-ar cuveni să chibzuim dacă nu ne-ar şedea mai bine, faţă de aliaţi mai ales, să renunţăm la refacerea arcului, după ce ne-am satisfăcut în parte cel puţin vanitatea. [...] Iar dacă, în ciuda raţiunii, ideea arcului ar triumfa totuşi, [...] luând drept model direct arcurile de triumf ale lui Traian sau ale celorlalţi împăraţi, să ridicăm o poartă triumfală [...], în proporţiile şi în stilul prototipurilor clasice. [...] Oricât de ademenitoare, această soluţie ar fi aplicabilă numai în cazul când oficialitatea hotărâtoare n-ar renunţa la ideea triumfală a arcului, iar opinia publică nu ar protesta. Cu riscul de a rămânea singur, ca în 1921, voi emite o altă propunere [...]. În locul sfinţit prin intrarea triumfală în Capitala României Mari să se ridice monumentul Regelui Ferdinand, simbolul întregirii neamului românesc".*

Replica, dură, vine chiar din partea lui Antonescu[30]. *„Arătând lumei înfăţişarea puţin simpatică a ruinării aparente de la Şosea, tristul personaj al zilelor de ocupaţie germană îndrăzneşte să ne îndemne la săvârşirea unei fărădelegi. [...] Trebuie dat jos Arcul de Triumf? Nu ţi se pare imprudent, d-le Tzigara, ca tocmai d-ta care a doua zi după războiu, ai fost scos ca indezirabil din Comisia Monumentelor Istorice să ceri dărâmarea istoricului monument al Victoriei? Şi crezi că tocmai detectivul Kaizerului o să ne înveţe pe noi ce să facem cu monumentele istorice ale sfântului războiu de întregire?".*

Dar *detectivul* descoperă, printre lucrările elevilor cunoscutei *Ecole Nationale Supérieure des Beaux-Arts din Paris,* un proiect cu care Arcul bucureştean avea destule asemănări şi acuză[31]: *„Departe de a fi original, planul D-lui Antonescu nu este decât plagierea proiectului unui elev".*

Între timp, chestiunea dărâmării Arcului se pune şi în cadru oficial.

Încă din 13 august 1928, pe lângă Ministerul Agriculturii şi Domeniilor, ce patrona, atunci, monumentul, se instituise *Comisiunea Arcului de Triumf.* Din *Comisiune* face parte şi Tzigara-Samurcaş. Şi, în şedinţa de constituire, din 24 octombrie 1928, cu ajutorul lui I. Costinescu, primarul Capitalei, – care susţine că defunctul prim-ministru Ion I.C. Brătianu şi însuşi regele Ferdinand îi ceruseră dărâmarea Arcului –, Samurcaş reuşeşte să-şi impună, parţial, punctele de vedere demolatoare.

Doar că, numai peste două săptămâni, guvernul (liberal) cade şi, cum Ion Mihalache, noul ministru al Domeniilor şi, drept urmare, noul preşedinte al *Comisiunii,* nu pare dispus să ia vreo iniţiativă, în şedinţa din 14 ianuarie 1929 a Camerei, deputatul Vasilescu Nottara interpelează[32]: *„Am onoarea a întreba pe D-l Ministru de Domenii ce intenţiune are asupra menţinerii ruinelor Arcului de Triumf de la Şoseaua Kiseleff şi dacă nu crede că ar fi momentul să se proceadă la dărâmarea acestor ruini, având în vedere pe de o parte lipsa de gust estetic în care a fost conceput, pe de altă parte faptul că starea în care se află astăzi, în loc să reprezinte simbolul gloriei naţionale, reprezintă simbolul guvernărilor dezastruoase din ultimii zece ani".*

Mihalache ia notă şi convoacă, pe data de 5 mai, în a doua şedinţă, *Comisiunea Arcului de Triumf.* Membrii *Comisiunii* au păreri divergente[33]. Tzigara-Samurcaş se pronunţă din nou împotriva Arcului, pe care îl consideră *„o sfidare faţă de naţiunile aliate, care nu au Arc de Triumf"* şi, cu perseverenţă, propune aceleaşi trei variante: dărâmarea sa, construirea, peste baza actualului arc, a unui grup sculptural (pentru care depune chiar şi o schiţă!) sau – dacă se păstrează totuşi ideea unui arc de triumf – realizarea unei copii după un arc roman, *„arătând prin aceasta, legătura noaastră cu romanii".*

A. Mavrodi, *deşi „un admirator al D-lui Arh. Petre Antonescu",* pe care *„îl consideră un distins artist al nostru",* preia ideea şi îi recomandă acestuia *„să studieze şi un Arc Roman", „fiind convins că ar place mai mult şi publicului".* Lui Petre Antonescu *„i se pare monstruoasă idee de a dărâma monumentul sub care a trecut armata victorioasă în cap cu Regele Ferdinand, [...] primul Rege al tuturor Românilor".* Pe de altă parte, *„ideea de a face un Arc în stil clasic roman e fundamental greşită, deoarece nu a fost niciodată vorba să comemorăm latinitatea noastră [...], ci să slăvim victoria vea mare a Istoriei noastre. [...] În loc de a copia o artă de acum 2000 de ani, bună pentru vremurile acelea, trebuie să ne afirmăm voinţa de a avea o artă a generaţiilor ce au făcut România Mare. această artă nu este arta romană, ci arta românească, după cum limba noastră nu mai e cea latină ci cea românească. Făcând din monumentele noastre nişte copii servile după altele, ar fi să dăm un brevet de incapacitate generaţiei de azi, care s-a dovedit a fi aceea a înfăptuirilor celor mai mari di istoria noastră".* Şi Antonescu aminteşte că *„toţi oamenii de specialitate s-au pronunţat, în mod unanim, pentru terminarea Arcului în forma care există"* (dar, cu prevedere, adaugă, aşa cum consemnează procesul-verbal al şedinţei, *„cu mici modificări propuse chiar de Domnia sa"*). El respinge acuzaţia de plagiat remiţând *Comisiunii* scrisori elogioase semnate de

[29] *Ibidem.*

[30] *Arcul de Triumf,* în „Arta şi Oraşul", 1928 (v. nota 1).

[31] Al. Tzigara-Samurcaş, *Arcul de Triumf,* în „Convorbiri Literare", dec. 1928 (Extras, Socec & Co., 1929, p. 5, 6).

[32] Arhivele Statului, Direcţia Arhivelor Centrale, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar 3/1929, f. 3, Adresa 258/14 ian. 1929 a Preşedinţiei Camerei Deputaţilor către Preşedintele Consiliului de Miniştri.

[33] *Ibidem,* dosar 28/1929, f. 21, 22, 23, *Proces Verbal al şedinţei Comisiunii...,* anexă la *Referatul nr. 16635/18 mai 1929.*

http://patrimoniu.gov.ro

arh. M. Labro, elevul de odinioară, și arh. Defrasse, președintele Societății Arhitecților Francezi. Iar despre temerile privind rezistența Arcului, *„d-l Antonescu mai arată că s-a indus opinia publică în eroare, făcând-o să creadă că Arcul e așa de slab clădit încât stă să cadă, fiind construit din șipci și ipsos, pe când, de fapt, el stă pe bază de piatră și are structura complet executată din beton armat, iar exteriorul ce se ruinează e o simplăîmbrăcăminte, făcută de la început provizoriu, din lipsă de timp". În sprijinul lui Antonescu se exprimă toți ceilalți membri ai Comisiunii* prezenți (arh. Paul Smărăndescu, arh. N. Nenciulescu și Gral. C. Tănăsescu, delegat al Ministerului de Război); prin scrisori trimise *Comisiunii*, pictorul Gh. Mirea și arh. Ghica-Budești, *„își mențin părerile enunțate în prima ședință și aduc elogii proiectului".*

După ședință, Mihalache înaintează Președinției Consiliului de Miniștri un referat [34] *(„Date fiind însemnătatea națională – istorică a acestui Monument, cât și îngrijorarea opiniei publice, cu nesfârșitele polemici ce se ivesc în privința terminărei sale – dând naștere la tot felul de legende – și efectul fără îndoială penibil pe care starea sa actuală de părăsire îl produce [..], chestiunea trebuie să primească fără întârziere o soluțiune demnă și Vă rog, Domnilor miniștri, să binevoiți a hotărî cele ce veți găsi cu cale")* însoțit de un scurt istoric și de procesul verbal al ședinței.

Consiliul nu hotărăște nimic; primele semne ale marei crize economice apăruseră deja.

Pe data de 7 iunie 1930, a doua zi după revenirea lui Carol în țară, G.G. Mironesu, prim-ministru pentru o săptămână, în locul lui Maniu, care demisionase, trece Arcul de Triumf în patrimoniul Ministerului Armatei.

Maniu revine, revine și Mironescu, dar abia peste un an, când cabinetul va fi condus de Nicolae Iorga, generalul Amza, ministrul de atunci al armatei, solicită, la rândul său, Consiliului de Miniștri o decizie [35]. Precizând însă: *„Înainte ca Ministrul să ia în primire acest monument, am cerut ordinele M.S. Regelui".* Iar regele – după cum spune ministrul – leagă chestiunea Arcului de cea a monumentelor proiectate a se ridica defuncților suverani Carol I și Ferdinand I, sugerează, chiar, un alt amplasament pentru Arc și promite că, *„în ceea ce privește planurile definitive ale Arcului de Tiumf, [...] va da la timp indicațiunile necesare din punt de vedere arhitectonic".*

După încă o jumătate de an, la 22 ianuarie 1932, Consiliul de Miniștri, luând în discuție referatul lui Iorga, decide să instituie, pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, o comisie, *„care să ia în cercetare și să hotărască asupra chestiunei Arcului de Triumf de pe Șoseaua Kiseleff din Capitală"* [36]. Comisia este compusă din Iorga, gral. Amza, primarul general al Capitalei și arh. Petre Antonescu.

La 11 mai, în prima sa ședință, comisia decide continuarea lucrărilor sub conducerea lui Petre Antonescu [37]: *„Dându-ne seama că construcția acestui monument se află ridicată în cea mai mare parte din materiale definitive și că toată structura interioară, din fondații până la terasa superioară, e clădită din beton armat cu scări de piatră și rămpi, uși și ferestre din fier, – și că dărămarea ar cere o sumă cu prea puțin inferioară continuărei într-o măsură modestă a restului de fațadă ce n-a fost încă terminată prin înlocuirea vestământului provizoriu de ipsos cu acela definitiv de piatră, – decide a se continua lucrarea, însărcinând pe Dl. Arhitect P. Antonescu cu dirijarea și organizarea construcției".*

Dar, la nici o lună, Iorga își depune mandatul. În răstimp de un an și jumătate se succed alte patru guverne și Arcul pare din nou uitat.

Însă după 19 aprilie 1934, când, sub Gh. Tătărescu, Arcul revine la Ministerul Armatei (la 30 mai 1933, în scurta perioadă de 10 luni în care a fost prim-ministru, Alex. Vaida-Voievod îl trecuse în grija Ministerului de Interne), lucrurile se precipită. La doar patru săptămâni, Cabinetul Ministrului, prin lt. col. Roată, întocmește un referat [38]: *„Cum în jurul proectului Arcului de triumf a fost o polemică neîntreruptă timp de 14 ani – după cum se poate vedea chiar din dosare – subsemnatul am cercetat, în mod confidențial, părerile celor mai mari arhitecți ai țării. Domnul State Ciortan (decanul Corpului Arhitecților), Domnul I. D. Enescu (președintele Societății Arhitecților), Dl. Duiliu Marcu (arhitectul Consiliului Tehnic Superior), Dl. Emil Gureș (arhitectul Ministerului Apărării Naționale) mi-au declarat că proectul – așa cum a fost conceput – este foarte slab. [...] Pentru a se pune capăt oricărei polemici în jurul acestei chestiuni [...] și pentru că asupra noastră cade întreaga răspundere morală a continuării unei lucrări discutate, soluția cea mai logică este cea dată de Domnia Voastră: CONCURS". Iar Ministrul Apărării îi solicită, verbal sculptorului Oscar Han chiar întocmirea unei teme de concurs. Han acceptă imediat și însoțește schița de temă de următorul comentariu antologic* [39]: *„Totodată vă aduc la cunoștință că intențiunea Domniei*

[34] *Ibidem*, f. 18–23, *Referatul nr. 46635/18 mai 1929.*

[35] *Ibidem*, dosar 21/1932, *Adresa 05589/11 iun. 1931.*

[36] *Ibidem*, dosar 21/1932, f. 8, *Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 45/21 ian. 1932.*

[37] *Ibidem*, f. 5, *Proces-verbal nr. 1/11 mai 1932.*

[38] *Ibidem*, dosar 4/1935, f. 27, 28, *Referat (nr. 380 din 17 mai 1934)* privind *Istoricul refacerii Arcului de Triumf*, întocmit de Ministerul Apărării Naționale, Cabinetul Ministrului, prin col. ROATĂ. referatul nu este înregistrat și poartă mențiunea *confidențial*. Pe referat, într-o notă manuscrisă – parțial ilizibilă – se comentează: *„În acest Referat al D-lui. Colonel Roată lipsește în întregime situația Arcului de Triumf din 1933–1934, privind [?] încredințarea de M.S. Regele, din nou D-lui. Ar. Antonescu cu facerea proectelor supuse M.S. și corectate[?] în mod definitiv de M.S.R.E. cu [...]".*

[39] *Ibidem*, f. 37, Scrisoare, nedatată, neînregistrată.

http://patrimoniu.gov.ro

Voastre de a publica concursul în lumea arhitecților, acest fapt a fost primit cu foarte mare entuziasm. Artiștii români înțeleg că un Arc de Triumf aparține unei națiuni și că glorificarea celor ce și-au dat tributul de sânge pentru patrie și ca atare la rândul lor înțeleg că ei să contribuie la realizarea acestui măreț monument cu toată desinteresarea lor pe care înțeleg să o aibe ca arhitecți și ca foști ostași pentru întregirea neamului românesc".

Cam în același timp, pe același controversat subiect, Scanavi, personaj important din anturajul Elisabetei (sora lui Carol II și, o vreme, regina Greciei), întocmește, la cererea acesteia, un memoriu informativ[40], din care spicuim: *„Dar alături de marea opinie publică care cerea terminarea cu orice preț, s-au agitat câțiva interesați profesioniști care pentru a zădărnici și opri o lucrare ce nu le fusese încredințată lor au încecat să ridice tot felul de obiecțiuni prin care să impresioneze pe aceia ce nu puteau judeca decât după aparențe și nu puteau controla afirmațiunile lor neexacte"; „cei interesați sperau ca pentru noua construcțiune care trebuia să înlocuiască pe cea dărâmată, să poată ajunge să li se încredințeze lor afacerea noului monument"; „S-a constatat însă prin mergerea la fața locului a însăși M.S. regelui împreună cu Dl. Profesor Arhitect Antonescu și diferiți Miniștri că construcția Arcului de Triumf este perfect solidă și că toată structura interioară este completă și executată pentru eternitate în materiale trainice de zidărie, de piatră și beton armat"; „s-au pus la cale discuțiuni nesfârșite asupra stilului și asupra proporțiunilor monumentului"; „Însă acei factori răspunzători [...] după ce și-au adus aminte că Monumentul Victoriei a fost ridicat sub Regele Ferdinand prin consultarea unei comisiuni formată din înalte competințe și personalități [...] au ținut să consulte din nou o comisiune de competințe și specialiști instituită pe lângă Ministerul de Domenii [...]. Toți specialiștii din această Comisiune au opinat că Arcul de Triumf este solid construit și trebuie terminat cât de repede ca monument istoric al Țărei și Victoriei"; „Dar mai presus de aceste comisiuni Dl. Petre Antonescu Rectorul Academiei de Arhitectură a avut să asculte de indicațiunile de supremă instanță pe care a binevoit să i le dea însăși Majestatea Sa Regele Carol II-lea care asistat și de Majestatea Sa regina Elisabeta a arătat în mod precis modul în care trebuie terminat Arcul de Triumf"; „Azi însă se încearcă sub îndemnul lăturalnic și ocult al unor falși reprezentanți de opinie publică care de fapt nu reprezintă decât interesele unui cerc foarte restrâns de oameni interesați în schimbarea ordinei naturale și legale al lucrului, să se atace o chestiune rezolvată definitiv de Majestatea Sa regele"; „Metoda nouă [...] este metoda unui concurs public printre arhitecți pentru a se face un alt Arc de Triumf"; „Dl. Ministru al Armatei [...] care pare că ar voi să accepte noua metodă de sabotare [...] nu cunoaște probabil regulele precise profesionale care nu îngăduiesc ca opera unui artist să fie nimicită prin transformări neconsimțite".*

Și concursul nu mai are loc.

Mai mult, la 10 aprilie 1935, se înființează, sub președinția lui Gh. Tătărăscu, o Comisiune ministerială[41] *„care urmează a executa programul guvernului cu privire la ridicarea în Capitală a Monumentelor Regilor Carol I și Ferdinand I și la construirea Arcului de triumf".*

Însușindu-și punctele de vedere din referatul ministrului Cultelor și Artelor, Al. Lapedatu, membru al *Comisiunii*, în ședința de guvern din 19 aprilie 1935, Consiliul de Miniștri decide[42] *„terminarea lucrărilor Arcului de Triumf [...] pe cale de regie, [...] sub conducerea și controlul Ministerului Instrucțiunei, Cultelor și Artelor, conform planurilor întocmite, sub direcția D-lui Prof. Arhitect Petre Antonescu". „Cu executarea lucrărilor [...] se însărcinează Societatea Întreprinderile Generale Technice Ing. Tiberiu Eremie, Soc. Autonomă din București"*[43].

Lucrările aveau să conste[44] *„din îmbrăcarea scheletului existent din beton armat cu piatră de talie; din complectarea cu betoane și zidării în dosul îmbrăcămintei de piatră; din eventuale complectări și transformări a scheletului existent; din lucrări de sculptură, din învelitori speciale și din diverse lucrări de inscripții în piatră și plăci în bronz".*

Devizul estimativ, întocmit de Petre Antonescu, se ridica la suma de 15 milioane de lei[45].

Cu controlul tehnic și administrativ al lucrărilor este delegat arh. Victor G. Ștephănescu, membru în Comisia Monumentelore Istorice[46].

Contractul dintre Ministerul Instrucțiunii, Cultelor și Artelor și Întreprinderile Tiberiu Eremie se semnează la 24 aprilie 1935[47].

[40] *Ibidem*, f. 39, 40, 41, copie dactilografiată, purtând înaintea textului următoarele însemnări, scrise de aceeași mână care a adnotat și referatul colonelului Roată (v. nota 38): *20 mai 1934 / Ministrul Armatei Dl. G-al. Uică / La cererea M.S. Reginei Elisabeta, Dl. Scanavy alcătuește un memoriu informativ asupra situației generale a Arcului de Triumf.*

[41] *Ibidem*, fond Departamentul Artelor, dosar 66/1935, f. 22, *Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 676/10 apr. 1935.*

[42] *Ibidem*, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 4/1935, *Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 734/19 apr. 1935* (copie).

[43] *Ibidem.*

[44] *Ibidem*, f. 29, *Referatul Ministerului Cultelor și Artelor*, Al. Lapedatu, în ședința de Guvern din 19 apr. 1935.

[45] *Ibidem*, fond Departamentul Artelor, dosar 66/1935, f. 22, *Deviz estimativ pentru completarea construcției Arcului de Triumf din Capitală.*

[46] *Ibidem*, f. 15, *Delegația Ministerului Instrucțiunii, Cultelor Artelor, nr. 078411/24 apr. 1935.*

[47] *Ibidem*, 16, 18, Contractul..., înreg. sub *nr. 078412/24 apr. 195.*

http://patrimoniu.gov.ro

Comisionul constructorului este de 12%[48]. Onorariul arhitectului Petre Antonescu este *„ca și pentru lucrările executate până azi, adică 7% (șapte la sută) din valoarea lucrărilor"*[49].

Lucrările au durat un an și jumătate. La 1 decembrie 1936, în prezența regelui Carol II, a înalților demnitari ai statului, a unor delegații parlamentare din țările aliate și a trimișilor din toate provinciile României, Arcul de Triumf *„a fost dat în stăpânirea și păstrarea poporului românesc"*[50].

Acest studiu nu-și propune să fie o critică de artă. Dar, în contextul violentelor polemici duse pe seama Arcului din 1922, nu poate rămâne neremarcat faptul că arhitectura acestuia suferise modificări substanțiale. În timp ce volumele majore al noului monument se îndreptau mai curând spre arhitectura arcului clasic roman, decorația dobândea geometrie, ancorându-se puternic în arhitectura contemporană epocii. *„O arhitectură și un stil amintind de acelea ale vechilor monumente ale țării"*, de care scrie, în 1963, chiar

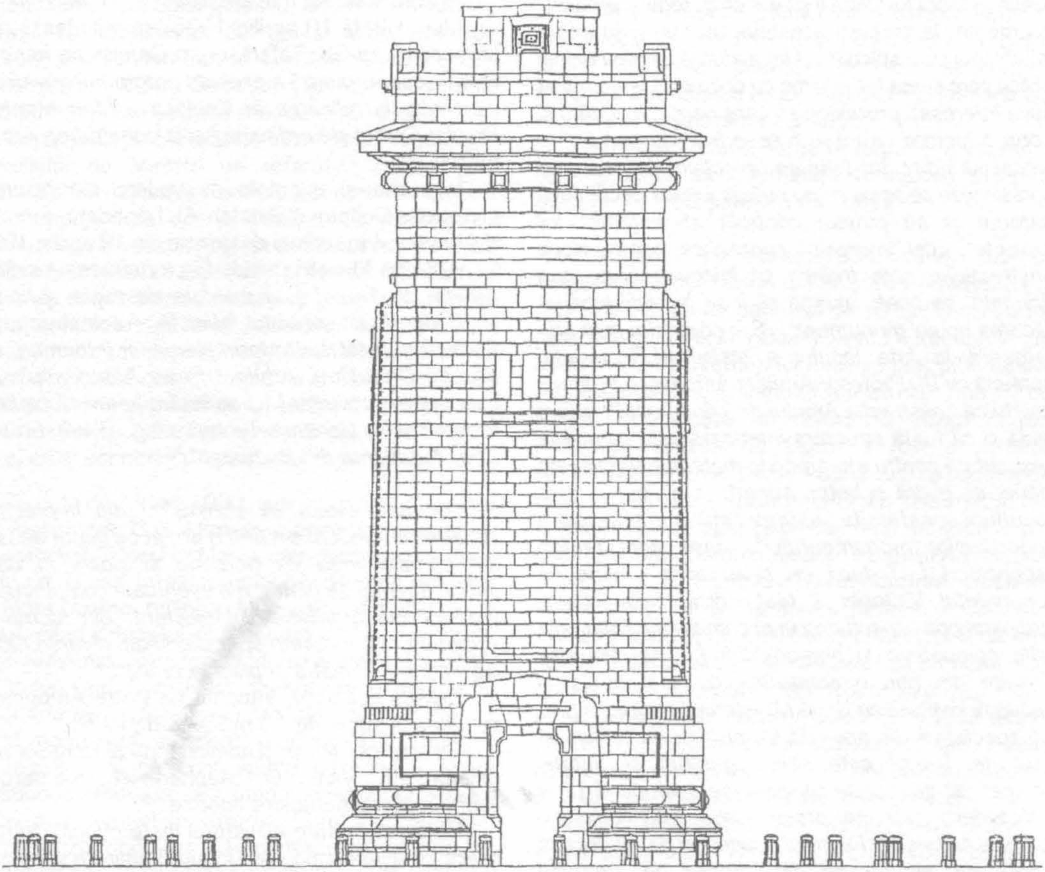

Petre Antonescu[51], se regăsesc pregnant doar în ceea ce se mai păstrase intact din Arcul pe sub care trecuse Ferdinand: soclul de granit (gata încă din 1922) și baza (al cărei finisaj fusese realizat, conform proiectului inițial, în campania din 1925–1926).

Arcul din 1936 era complet îmbrăcat în piatră de talie, provenită de la cele mai cunoscute cariere ale țării: Turcoaica, Albești, Bașchioi, Bampotoc și Rușchița.

Elementele decorative ale fiecărei fațade principale erau dominate de o pereche de medalioane din marmură albă. Pe fațada de sud (dinspre oraș), ele înfățișau chipurile suveranilor Ferdinand și Maria, sculptate de Al. Călinescu în ipostaze asemănătoare celor de pe arcul din 1922; pe fațada de nord (dinspre

[48] *Ibidem.*
[49] *Ibidem*, f. 17, *Adresa nr. 083252/8 mai 1935.*
[50] CONSTANTIN KIRIȚESCU, *Arcul de Triumf și Epopeea română*, București, Editura Casei Școalelor, 1937, p. 29.
[51] PETRE ANTONESCU, *Clădiri, construcții, proiecte și studii*, București, Editura Tehnică, 1963, p. 41.

http://patrimoniu.gov.ro

Băneasa), ele reprezentau două alegorii, ale *Bărbăției și Credinței,* realizate de Ion Jalea și Const. Baraschi. Medalioanele, timbrate cu coroane regale, se aflau la partea superioară a unor panouri, ușor trapezoidale, ce placau cele două masive ale Arcului. La partea inferioară, erau săpate șase date: spre sud – 15 AUG *1916* (intrarea României în război) și 15 OCT *1922* (încoronarea de la Alba Iulia); spre nord – 16 AUG *1916* (prima intrare a armatelor române în Ardeal), 10 NOV *1918* (a doua intrare a armatelor române în Ardeal), 8 IAN *1918* (intrarea armatelor române în Basarabia) și 24 OCT *1918* (intrarea armatelor române în Bucovina). Textele lui Iorga ce compuneau frizele din 1922 se regăseau și în 1936. Ele erau încadrate de patru *Victorii* înaripate, sculptate, în bazorelief, de Medrea, Onofrei, Mac Constantinescu și Baraschi.

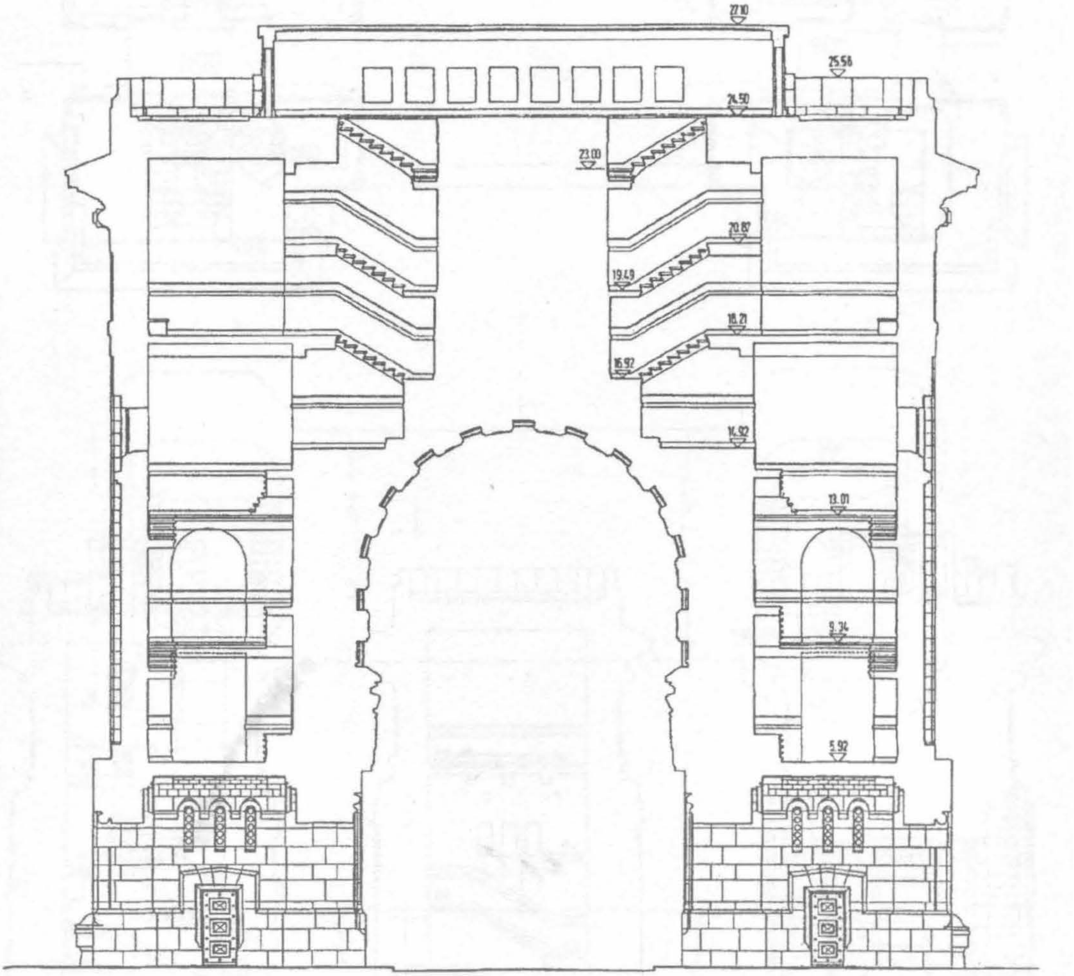

Pe fațadele laterale, pe locul ocupat și în 1922, două panouri de marmoră de 3 m × 8 m conțineau aceleași două proclamații date de Ferdinand la începutul războiului și la încoronare. Sus, pe frize, erau cioplite următoarele cuvinte: *GLORIE CELOR CE PRIN LUMINA MINȚEI ȘI PUTEREA SUFLETULUI AU PREGĂTIT UNITATEA NAȚIONALĂ* (la vest) și *GLORIE CELOR CE PRIN VITEJIA ȘI PRIN JERTFA LOR DE SÂNGE AU ÎNFĂPTUIT UNITATEA NAȚIONALĂ* (la est). Deasupra portalelor laterale, era scis, în limba latină, *MCMXXXVI REGNANTE CAROLO SECUNDO* (la vest) și, sub monograma regală, *ANNO NONO REGNI EJUS* * (la est).

* Nu era, de fapt, al nouălea an (*nono*), ci doar al șaselea. Prin hotărârea Consiliului de Coroană din 31 decembrie 1925 și votul Parlamentului din 4 ianuarie 1926, Carol II fusese îndepărtat de la succesiunea tronului și, chiar dacă la 7 iunie 1930 actul avea să fie anulat, între 1927, când a murit Ferdinand, și 1930, rege a fost totuși Mihai. Oricum, după 1940, când Carol va părăsi pentru a doua oară țara, inscripțiile de pe Arc privind domnia sa vor dispărea.

http://patrimoniu.gov.ro

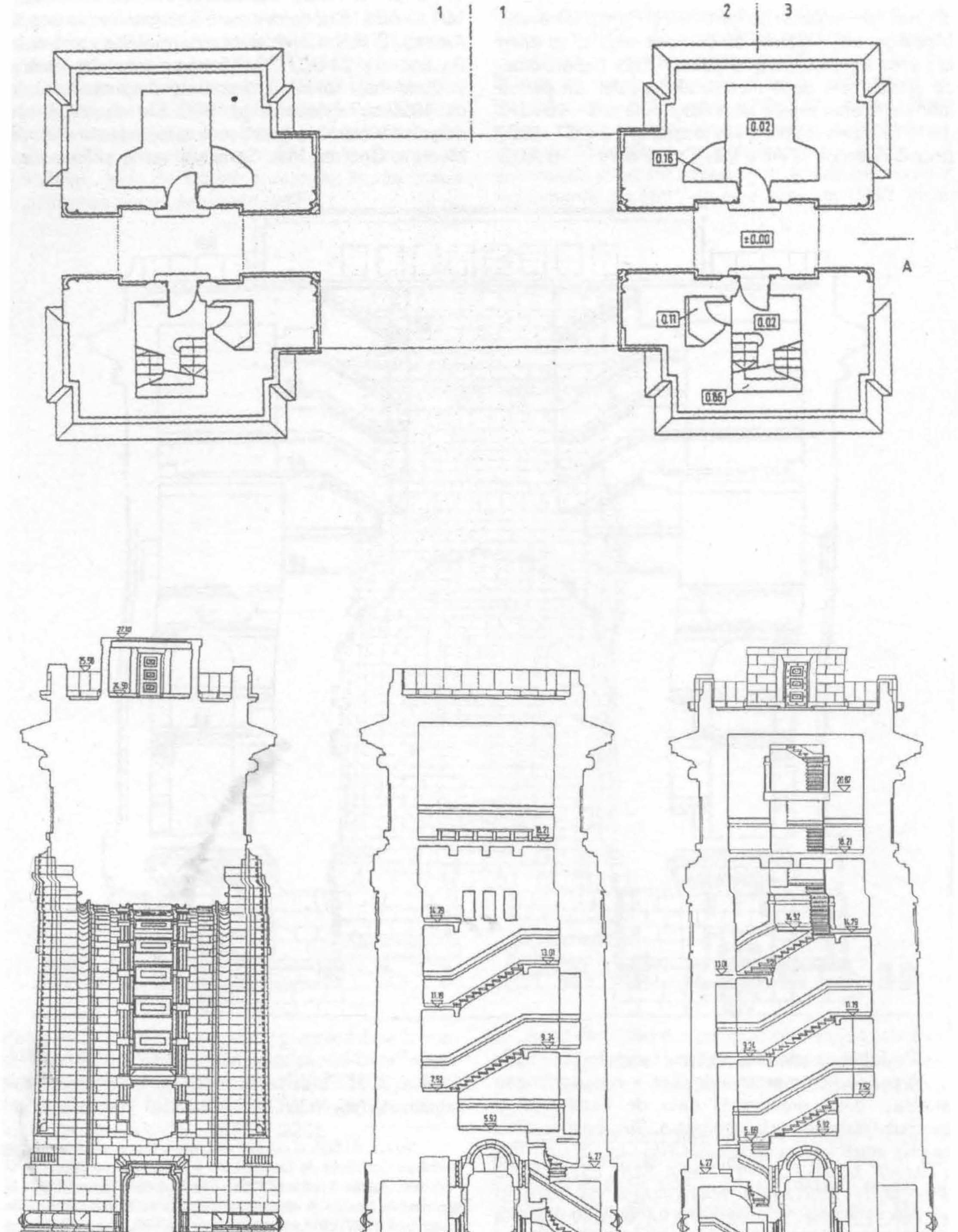

1
1
2
3
A
0.02
0.16
±0.00
0.11
0.02
0.86
27.10
18.21
14.79
13.01
11.19
9.34
7.52
5.52
4.27

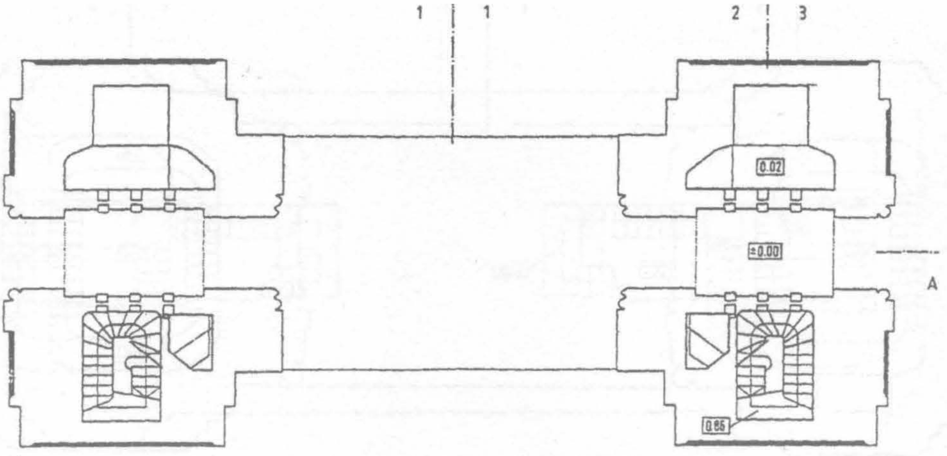
1
1
2
3
0.02
±0.00
A
0.86

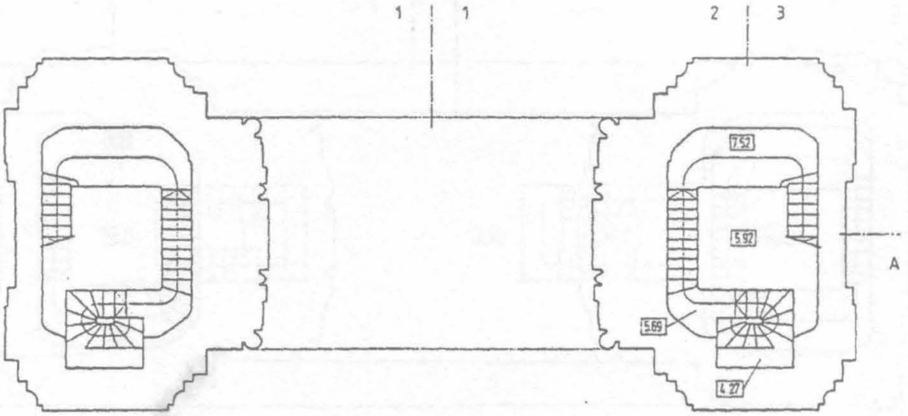
1
1
2
3
7.52
5.92
A
5.69
4.27

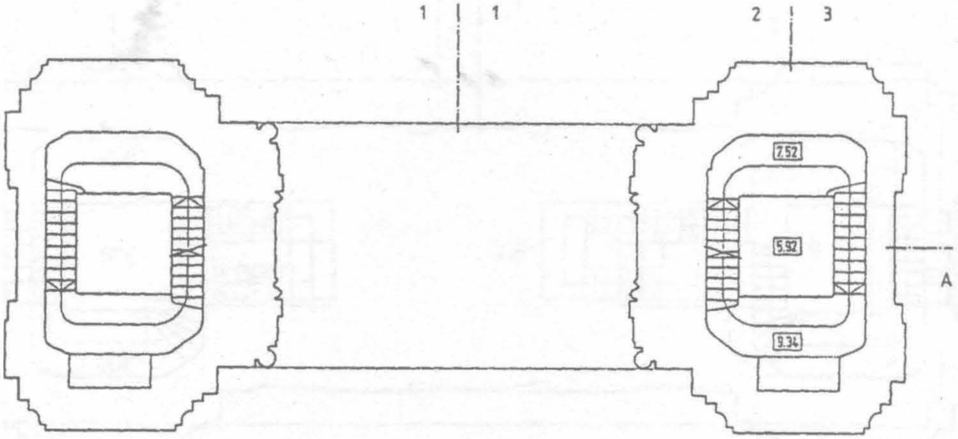
1
1
2
3
7.52
5.92
A
9.34

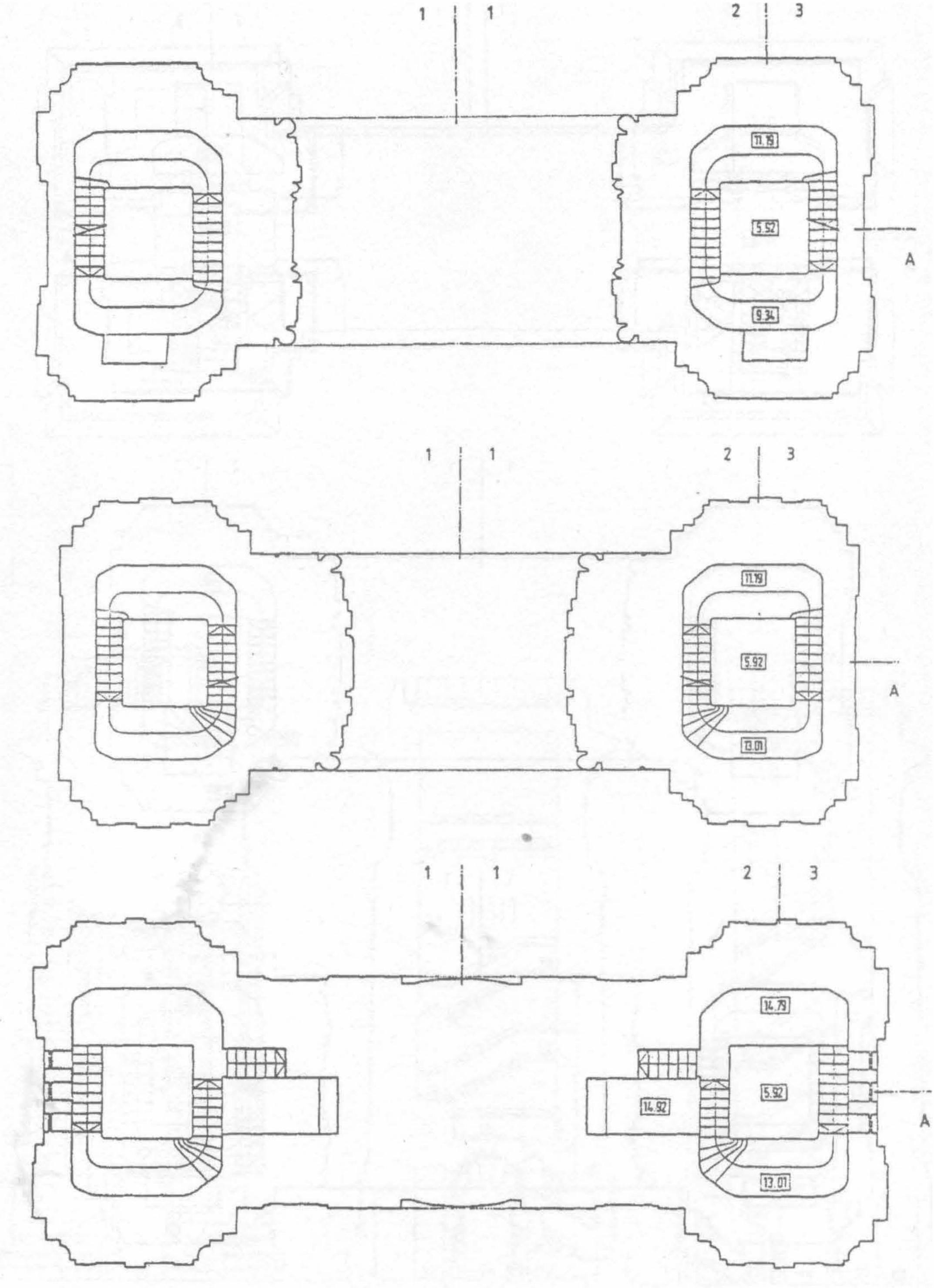

http://patrimoniu.gov.ro

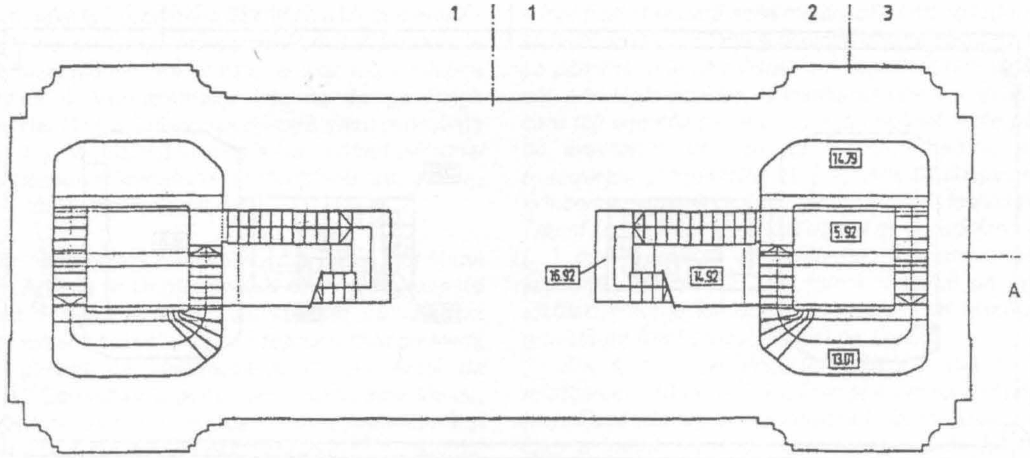

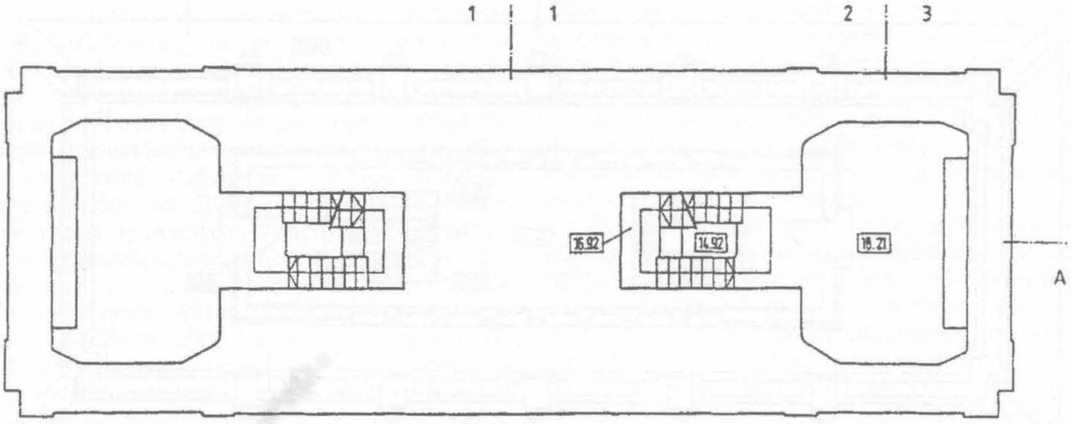

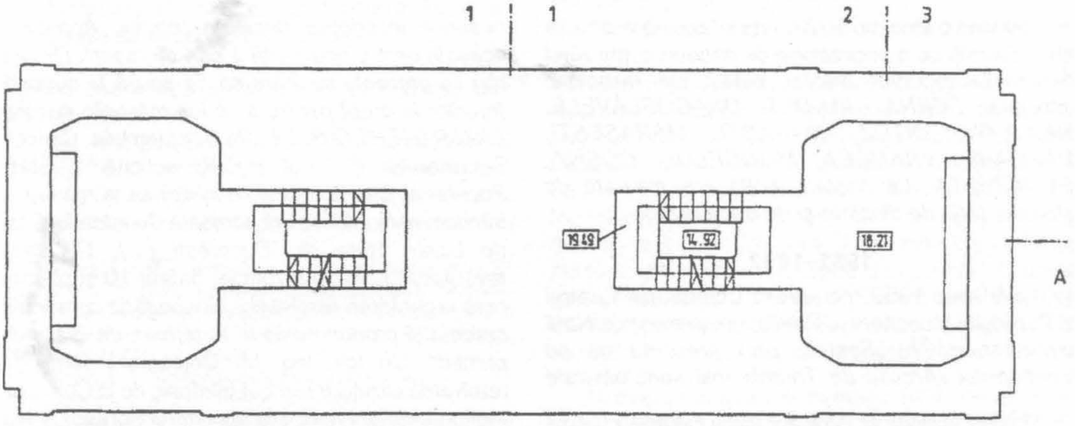

http://patrimoniu.gov.ro

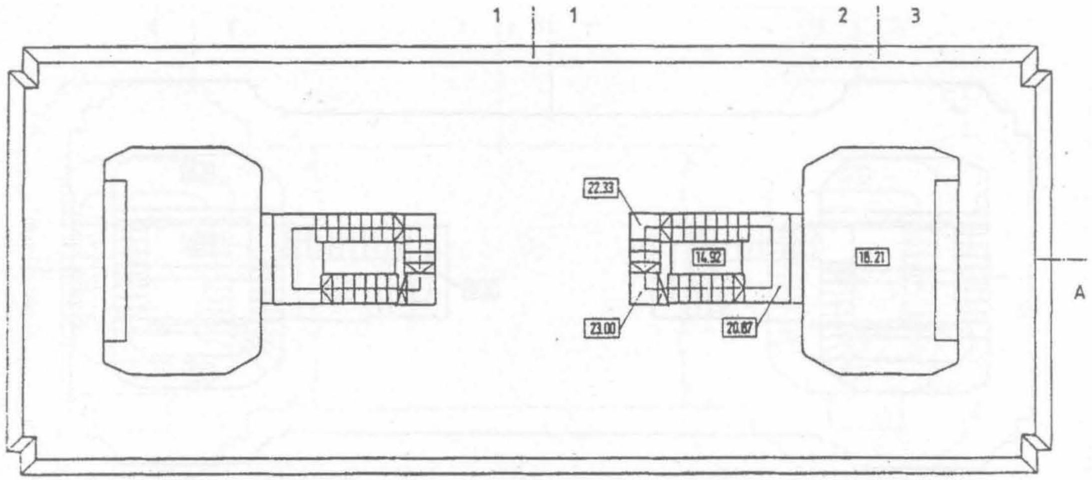

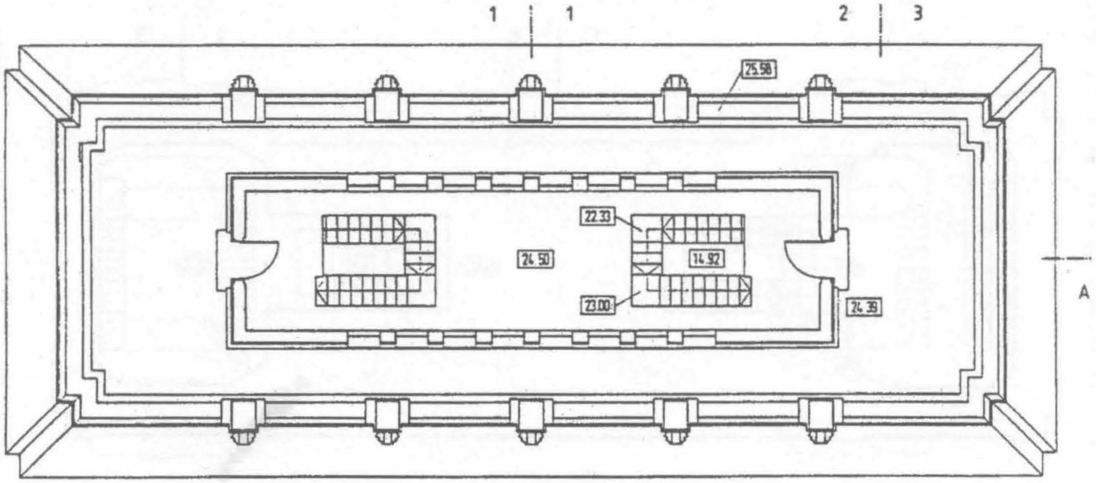

Reluând o idee din 1922, fața interioară a arcadei era decorată cu o succesiune de panouri cuprinzând denumirile locurilor marilor bătălii ale războiului întregirii: *CERNA, JIU-OLT, DRAGOSLAVELE, NEAJLOV, OITUZ, MĂRĂȘTI, MĂRĂȘEȘTI, RĂZOARE, VRANCEA, MUNCELUL, COȘNA, BUDAPESTA. La nașteri, bolta era marcată de stemele țării, de dinainte și de după război.*

1952–1992

La 9 iunie 1952, pe adresa Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, se primește o *Notă documentară*[52]: *„Sesizez prin prezenta că pe frontispiciul «Arcului de Triumf» mai sunt păstrate neatinse inscripțiile dedicate regelui. Apreciez că aceasta este o neglijență a org. de resort. De aceea rog ca prezenta sesizare să fie adusă la cunoștința forurilor în drept pentru a se lua măsurile necesare. LAZĂR STERE O.B. 18"*. Pe 6 septembrie, Cancelaria Secretarului C.C. al P.C.R: solicită[53]. Sfatului Popular al Capitalei (*tov. Jan Ilie*) să ia măsuri: *„Vă trimitem nota informativă adresată Comitetului Central de Lazăr Stere din București [...]. Cu salutări tovărășești* [...]". O rezoluție, datată 10 septembrie, cere urgentarea rezolvării: *„Gospodăria comunală va cerceta și propune măsuri în termen de 3 zile de la primire"*. Un tov. ing. M. Cojocaru însărcinat cu rezolvarea cazului e plimbat telefonic de la Comisiunea Monumentelor Istorice la Ministerul Forțelor Armate,

[52] Arhiva Centrului de Proiectare pentru Patrimoniul Cultural Național, fond Arcul de Triumf / București / 1952–1966, dosar 1, f. 1, *Notă documentară.*

[53] *Ibidem*, f. 2, *Adresa 18112/6 sept. 1952.*

http://patrimoniu.gov.ro

de aici, din nou, la Comisiunea Monumentelor Istorice, apoi la Comisiunea Științifică a Monumentelor Istorice de pe lângă Academia R.P.R., din nou la Comisiunea Monumentelor Istorice și iar la Comisiunea Științifică a Monumentelor Istorice de pe lângă Academie. O ultimă dispoziție de care avem cunoștință (*„Tov. ing. M. Cojocaru. Rog a lua contact personal cu responsabilii în materie și referiți"*) nu are, nici ea, deocamdată, vreun rezultat [54].

Dar, în preajma *Festivalului* din 1953, Comitetul pentru Artă de pe lângă Consiliul de Miniștri primește sarcina [55] de a înlătura *„unele texte cu conținut reacționar și a bassoreliefurilor reprezentând pe Maria și Ferdinand de Hohenzolern, de pe Arcul de Triumf"*. Consultați în acest sens, arh. Horia Maicu, membru în Comitetul de Stat pentru Arhitectură și Construcții, și arh. Mircea Alifanti propun [56], cu acordul arhitectului țef al Capitalei, Pompiliu Macovei, *„scoaterea medalioanelor cu portretele foștilor regi"* și *„înlocuirea lor prin elemente decorative"*, *„desființarea celor două inscripții de pe fațadele laterale"* și *„scoaterea inscripției «Buda-Pesta» de pe unul din butonii de pe fața interioară a arcului"*. La solicitarea Comitetului pentru Artă de pe lângă Consiliul de Miniștri, Comisia Monumentelor Istorice avizează, fără tragere de inimă, propunerea [57]. În baza referatului întocmit de arh. Gh. Curinschi, *„Consiliul de Avizare (Monumente Istorice și de Arhitectură) este de părere că monumentele istorice trebuesc păstrate intacte, astfel cum ne-au rămas. Cum însă – în cazul de față – Comitetul pentru Artă a primit sarcina precisă de a aduce modificări unor inscripții și decotrații cu caracter reacționar, Consiliul este de acord cu propunerile făcute [...] și recomandă a se face cât mai puține modificări monumentului în sine"*. Semnează arh. Duiu Marcu. Propunerile lui Maicu și Alifanți sunt aduse la îndeplinire rapid. Dar medalioanele suveranilor nu sunt *înlocuite*, ci mutilate, sub decorația florală din stuc ce avea să le acopere 40 de ani.

Rămăseseră încă neatinse inscripțiile de pe cele patru frontispicii.

Și D. Manea, un corespondent ocazional al „Informației Bucureștiului", scrie ziarului, în noiembrie 1958 [58]. *„Trec adesea pe șoseaua Kiseleff pe jos, până dincolo de Arcul de Triumf. Acum, toamna, când frunzele cad una câte una pe aleile pietonilor [...], în suflet ți se strecoară acea melancolie care te cufundă în meditare despre ființă și neființă, despre rostul nostru pe pământ, și în ce măsură am contribuit noi, cât de cât, prin fapte pozitive, la instituirea unei societăți, în care toți oamenii să se bucure deopotrivă și din plin, de avantagiile pe care ni le oferă natura, prin frumusețea și fertilitatea ei. [...]. Aceste simțăminte le încercam deunăzi, când, apropiindu-mă de Arcul de Triumf [...], atenția mi-a fost atrasă de doi adolescenți [...] cari, rezemați strengărește, de umerii unei școlărițe, o încadrau [...], formând parcă un grup statuar. Privirile lor erau îndreptate spre inscripția gravată pe frontispiciul Arcului de Triumf.*

Am trecut mai departe, gândindu-mă ca la reîntoarcere să nu uit să citesc și eu acea inscripție [...]. Până atunci, îmi rememoram toate fazele prin care a trecut acest arc de triumf, încă de la data construcției sale.

La numai câțiva ani după ce a fost făcut, Arcul de Triumf începuse să se dărăpăneze. Curgea molozul din el. Critici aspre în presa burgheză a vremii care acuză cheltuieli exagerate și lucru de mântuială. Apoi, Arcul de Triumf a fost refăcut. Desigur cu altă cheltuială.

Dar istoria, implacabilă, a adus actul de la 23 August 1944, iar la 30 Decembrie 1948 (sic) *monarhia, cu toate tentaculele ei, a fost măturată pentru totdeauna din fruntea țării.*

Cu toate acestea, la atâta vreme după eliberare, răstimp în care cuceririle revoluționare ale poporului nostru au pus temelii de granit regimului nostru democrat-popular în mers spre socialism, tineretul nostru, căruia în școli i se dă o altă educație, mai poate citi și comenta inscripții ca aceea de pe frontispiciul arcului de triumf, care sună cam astfel: «cu sabia Regelui Ferdinand, cu ajutorul poporului român și cu gândul (?) Reginei Maria s-a înfăptuit...».

N-aș vrea să se creadă că am pretenția să se pună, imediat, o altă inscripție, în loc. [...]

Până la «reprofilarea» acestui arc de triumf, eu cred însă că trebuie scoase, neapărat de pe el, toate inscripțiile ce nu corespund istoricește regimului politic instaurat în țară de poporul român sub conducerea partidului nostru". Ziarul sesizează Sfatul Popular al Capitalei, care, prin Secțiunea de Arhitectură și Sistematizare, se adresează [59] Comisiei Științifice a Muzeelor, Monumentelor Istorice de pe lângă Academia R.P.R.: *„rugându-vă să binevoiți [...] a lua măsurile pe care le veți crede de cuviință"*. Comisia (președinte – Em. Condurachi, Secretar științific – Dan Bădărău) amână jumătate de an răspunsul și, în final, socoate [60] că *„o astfel de problemă depășește*

[54] *Ibidem*, f. 2 și 7, *dispoziții și referate* schimbate, între 29 sept. și 9 oct., în cadrul serviciului C.T.:C. al Sfatului Popular.

[55] Arhiva Centrului de Proiectare pentru Patrimoniul Cultural Național, fond Arcul de Triumf / București / 1953–1966, dosar 2, f. 2, *Adresa 22127/8 iul. 1953.*

[56] *Ibidem*, f. 1, *Notă* anexată la adresa de mai sus.

[57] *Ibidem*, f. 4, *Aviz nr. 144/10 iul. 1953.*

[58] Arhiva Centrului de Proiectare pentru Patrimoniul Cultural Național, fond Arcul de Triumf / București / 1952–1966, dosar 1, f. 9, *Sesizare*, înreg. sub *nr. 16706/14 oct. 1958* (copie).

[59] *Ibidem*, f. 8, *Adresa nr. 5544/oct. 1958.*

[60] *Ibidem*, f. 11, *Adresa nr. 322/18420/19 iunie 1959*, către Sfatul Popular al Capitalei și f. 12, *Adresa nr. 19766/340/30 iunie 1959*, către acad. Ath. Joja, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri.

http://patrimoniu.gov.ro

atribuțiile sale", „că sarcina ei este de a păstra intacte monumentele de cultură ce se află sub protecția Statului", dar că, întrucât situația face parte dintr-un context *„în atingere cu politica generală a Partidului și Guvernului"*, decide, bineînțeles, *„să se conformeze unor directive generale ale Consiliului de Miniștri și roagă să i se dea instrucții în acest sens"*. Nu știm dacă s-a dat vreo instrucțiune și nici ce poziție va fi avut academicianul Athanasie Joja, căruia, în calitate de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, i se adresa Comisia. Dar textele de pe Arc au rămas.

În cursul anului 1980 se profilează posibilitatea unei „vizite de lucru" la Arcul de Triumf, care redevine, în spiritul politicii naționaliste a vremii, *„edificiu reprezentativ al Capitalei, monument istoric de arhitectură, [...] realizat pentru comemorarea faptelor de arme din primul război mondial [...], care a culminat cu actul reîntregirii neamului."* [61].

Cu această ocazie, se constată, la toate nivelurile de responsabilitate, grave degradări ale construcției și se decide executarea unor reparații capitale.

Dificultăți de finanțare, de documentare, de soluționare tehnică, de avizare și imensul material birocratic care a trebuit întocmit determină prelungirea proiectării la aproape un an și jumătate. Execuția a avut loc în cele 4–5 luni ale iernii 1981–1982 *„sub presiunea «vizitei», care, până la urmă, nu a mai avut loc"* [62].

Se refac integral, conform soluției originare, hidroizolația din folie de plumb a terasei (înlocuind totuși plăcile de protecție din mozaic cu plăci din travertin dens) și elementele de scurgere (jgheaburi și garguie) din tablă de cupru. Zidăria de cărămidă afectată de umezeală este uscată sau înlocuită. Zidării și elemente de beton ale rampelor scărilor, fisurate în urma cutremurelor, sunt injectate cu rășini epoxidice. Se refac în întregime tencuielile interioare. Se execută zugrăveli și vopsitorii. Se execută ample

[61] *Notă privind lucrările de reparații necesare la Arcul de Trium*, înaintată conducerii superioare de partid și de stat de Gh. Pană, președintele Comitetului Executiv al Consiliului Popular al Municipiului București.

[62] DOINA CONSTANTINESCU, *Mereu în actualitate: Arcul de Triumf*, în „București. Materiale de istorie și muzeografie". XI 1992.

http://patrimoniu.gov.ro

lucrări de înlocuire sau curățare a elementelor degradate ale placajului de piatră. Se spală fațada cu jet de apă de joasă presiune, iar rosturile deschise se chituiesc și se tratează cu substanțe fungicide. Cele două rozete din stuc, așezate peste efigiile distruse ale suveranilor, sunt înlocuite cu altele de marmoră. (Un memoriu, întocmit în vederea refacerii medalioanelor originare și a textelor de pe fațadele laterale, a fost, desigur, respins). Se repară sau se refac ușile de acces de la nivelul parterului și al terasei. Se refac platforma și trotuarele, stâlpii de piatră și lanțul metalic al împrejmuirii. Se înlocuiesc sau se revizuiesc instalațiile sanitare și electrice. După două întreprinderi timide (în 1960* și 1966**), era *„prima încercare mai importantă de reparare a monumentelor după cel de-al doilea război mondial"* [63].

În toamna anului 1992, pe locul celor două alto-ęę reliefuri de marmoră cu chipurile suveranilor Ferdinand și Maria, distruse în 1953, s-au montat bronzurile (din fericire, păstrate în colecțiile Muzeului de Istorie și Artă al Municipiului București) care, pe Arcul din 1922, împodobeau pereții de vest și de est ai deschiderii centrale.

DAN IONESCU

---

* Documentație întocmită de S.P.C:, Secțiunea Gospodăriei Comunale, Serviciul Construcții-Instalații.

** Proiect nr. 4379/1966, întocmit de Institutul Proiect București.

[63] *Ibidem.*

http://patrimoniu.gov.ro

II
CAROL STORCK
(1854–1926)

MONUMENTE DE FOR PUBLIC

PALATUL DE JUSTIȚIE a fost construit între anii 1890–1895 după planurile arhitectului Albert Ballu în stilul renașterii franceze. Proiectul inițial de decorare a fațadei principale prevedea amplasarea a 9 sculpturi alegorice și 7 frize decorative.

La inaugurarea tribunalului, în octombrie 1895, se menționează o singură statuie, cea a Justiției „Zeița cu ochii ascunși sub eșarfă" amplasată deasupra lucarnei ce adăpostește orologiul, lucrare ce nu mai apare în descrierea monumentului făcută de Frederic Damé în 1906. Monografia precizează în schimb existența a 6 statui simbolizând Forța, Prudența, Legea, Dreptul, Justiția și Adevărul.

Studiul întocmit de arh. Liana BIlciurescu (Prodomus S.A.) și ing. geolog Nicolae Cernei (Procema S.A.) cu prilejul lucrărilor de curățire a sculpturilor (1992–1993) amplasate pe fațada principală a Palatului de Justiție, de stratul de lapte de ciment cu care au fost acoperite pentru protecție, menționează pentru prima oară semnăturile și datarea a 6 din cele 8 lucrări, analiza chimică a materialului, starea de conservare înainte și după curățirea mecanică, ordinea amplasării în anexele monumentului.

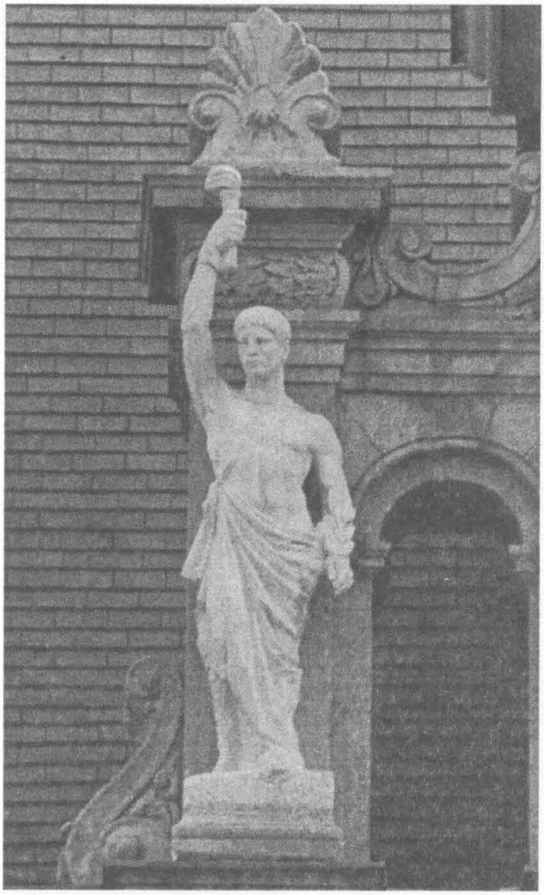

44. FORȚA

Figură întreagă, bărbat în picioare, cu toga prinsă pe umărul stâng, bustul gol, ținând cu mâna dreaptă ridicată o făclie, iar cu cealaltă mână o ramură.

– ronde bosse, marmură albă (Gușețel)

– 250 × 70 cm.

– nesemnat, nedatat (Carol Storck, 1895–1896)

– stare de conservare: gât și torace fisurate, coroziuni, rugozitate.

– Palatul de Justiție, în partea centrală a fațadei principale, în stânga lucarnei orologiului, registrul superior al axului 4.

http://patrimoniu.gov.ro

45. ADEVĂRUL (VERITAS)

Figură întreagă, nud de femeie cu draperie atârnând pe spate și pe umărul drept; în mâna dreaptă ridicată ține o balanță ce simbolizează adevărul și minciuna.

– ronde bosse, marmură albă (Rușchița)

– 260 × 75 cm.

– semnat, datat pe partea superioară a plintei: Fr. Storck, 1907.

– inscripție cu majuscule în limba latiă: VERITAS

– stare de conservare: lipsă balanța, coroziuni, rugozitate

– Palatul de Justiție, partea centrală a fațadei principale, prima din stânga, parte componentă a axului 2.

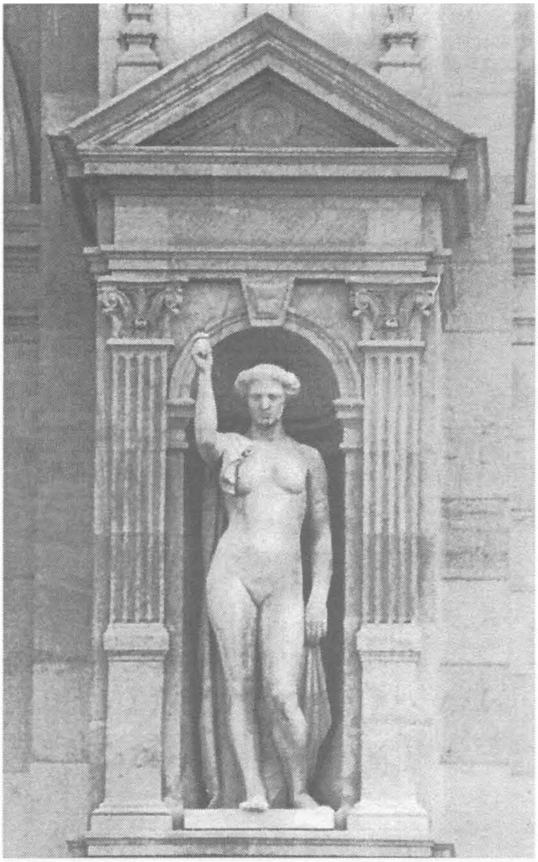

46. ELOCINȚA (ELOCVENTIA)

Femeie cu părul ondulat, strâns în coc, îmbrăcată în tunică, mâna dreaptă într-un gest larg, exprimă hotărârea și puterea cuvântului.

– ronde bosse, marmură alb-roz (Rușchița)

– 228 × 73 cm.

– semnat și datat pe partea superioară a plintei: C. Storck, 1901

– inscripție cu majuscule în limba latină: ELOCVENTIA

– stare de conservare: brațul drept rupt în trei părți, consolidate cu ciment, lipsă degetul mic, la trei degete lipsă ultima falangă, slăbirea consistenței marmurei în zonele ascuțite, rugozitate.

– Palatul de Justiție, în partea centrală a fațadei principale, a doua sculptură din stânga, parte componentă a axului 3.

http://patrimoniu.gov.ro

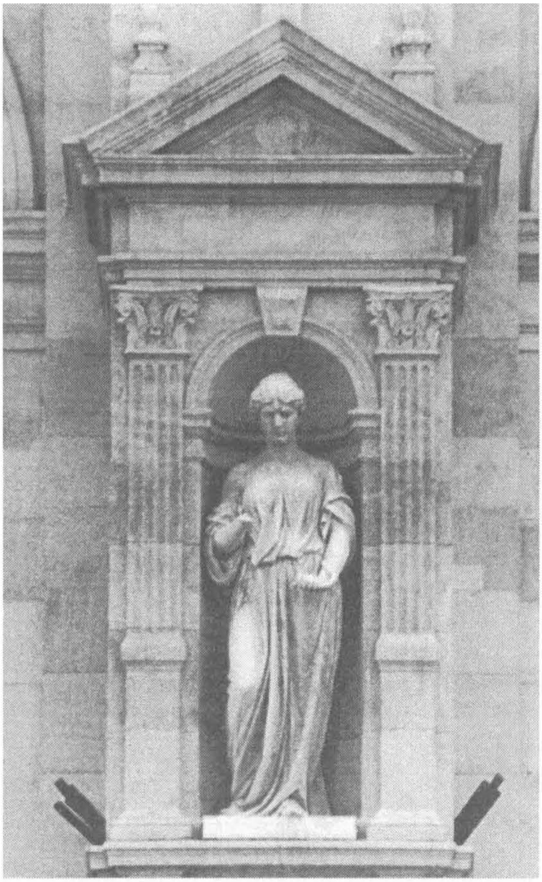

47. ATENȚIA (VIGILENTIA)

Figură întreagă – femeie îmbrăcată într-o tunică cu falduri ample, având aer meditativ, ține în mâini o plantă.

– ronde bosse, marmură alb-roz (Rușchița)

– 230 × 70 cm.

– semnat și datat pe partea superioară a plintei: C. Storck, 1895

– inscripție cu majuscule în limba latină: VIGILENTIA

– stare de conservare: lipsă palma mâinii drepte și cea mai mare parte a plantei, rugozitate

– Palatul de Justiție, a patra sculptură din stânga, pe poziția mediană a fațadei principale, parte componentă a axului 5.

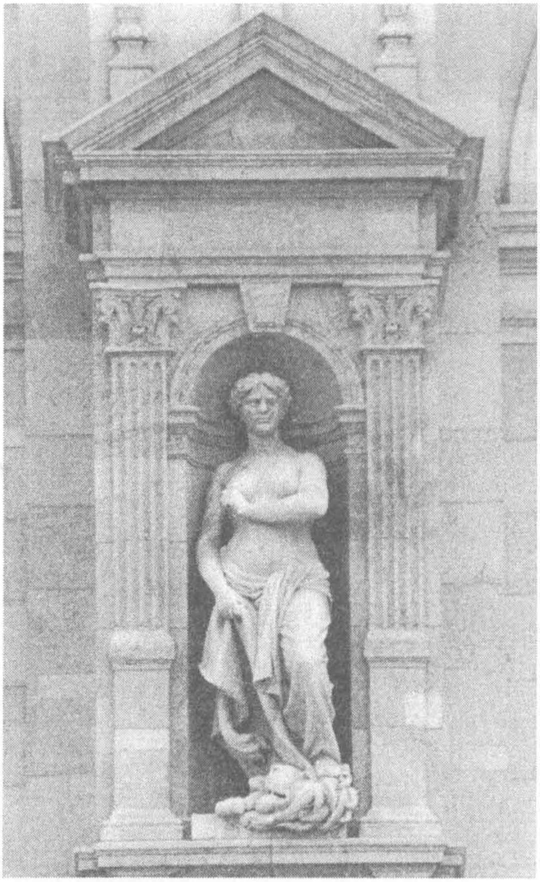

48. VIGOAREA (ROBUR)

Figură întreagă – femeie privind înainte, bustul gol, mâna stângă îndoită sub sâni, piciorul stâng calcă pe un cap de leu.

– ronde bosse, marmură alb-roz (Rușchița)

– 230 × 75 cm

– semnat și datat pe partea superioară a plintei: C. Storck, 1896.

– inscripție cu majuscule în limba latină: ROBUR

– stare de conservare: bună, aspect rugos după îndepărtarea stratului de lapte de ciment.

– Palatul de Justiție, penultima sculptură din partea dreaptă a fațadei principale, parte componentă a axului 6.

http://patrimoniu.gov.ro

49. GENERAL DOCTOR CAROL DAVILA (1828–1884)

Figură întreagă în uniformă de mare ținută general medic, chipiul ținut la spate într-o mână, iar în cealaltă mână, sprijinită pe garda spadei, ține un rotul;

– ronde bosse, bronz.

– 200 × 124 × 123 cm pe un soclu în trepte cu ecuson central din bronz, cu î = 380 cm.

– semnat și datat pe plinta dreaptă: Carol Storck. Sculpt./1902.

– inscripție cu majuscule pe soclu față: GENERALUL DOCTOR / CAROL DAVILA / 1828–1884 / SPITALUL OȘTIREI DIN MIHAI VODĂ / ȘCOALA NAȚIONALĂ DE MEDICINĂ ȘI FARMACIE / ȘCOALA VETERINARĂ / SERVITIUL SANITAR AL ARMATEI / SERVITIUL SANITAR AL PRINCIPATELOR UNITE / AZILUL ELENA DOAMNA / EFORIA SPITALELOR CIVILE / ȘCOALA DE SURDO-MUȚI / FACULTATEA DE MEDICINĂ DIN BUCUREȘTI / INSTITUTUL DE CHIMIE / INIȚIATOR CREATOR, ORGANIZATOR 1853–1884.

– inscripți pe spate: COMITETUL DE ERICERE / G-RAL DR. IULIU TEODORI (PREZIDENT) / DR. IACOB FELIX / G-RAL ZAHARIA PETRESCU / DR. CNST. SEVEREANU / DR. DIMITRIE GRECESCU / DR. DINU DRĂGHICESCU / DR. FLOREA TEODORESCU / MEDIC VETERINAR ALEX. LACUSTEANU / FARM. MAIOR DIM. NICULESCU / FARM. DIM. ROȘU / 1903.

– stare de conservare bună.

– Facultatea de Medicină

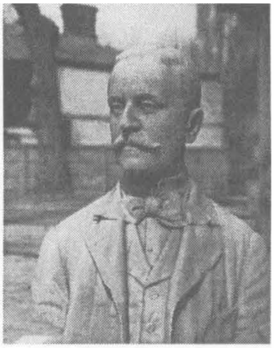

50. FÂNTÂNA LAHOVARY

Bust de bărbat plasat în partea de sus a unui soclu paralelipipedic, în trepte, care are la bază un bazin oval pentru apă, iar la vârf, încadrând bustul, o cupolă așezată pe patru stâlpi cu capiteluri corintice; la baza soclului patru baluștrii cu lanț.

– ronde bosse, marmură

– î = 500 cm.

– nesemnat, nedatat (Carol Storck, 1903)

a) *BUST GEORGE EM. LAHOVARY (+ 1897)*

– ronde bosse, marmură

– 80 × 58 × 46 cm

– semnat și datat pe spate: Carol Storck fecit/1903.

– inscripție pe soclu față: FÂNTÂNA G. EM. LAHOVARY / 1903 / Donațiune făcută de PRINCIPESA ZOE SUȚU în memoria lui GEORGE EM. LAHOVARY.

– stare de conservare: baluștrii lipsă, soclul ciobit și dezmembrat. Mutat în 1986 de pe amplasamentul inițial din Splaiul Idependenței și depozitat în str. Dr. M. Obedenaru.

http://patrimoniu.gov.ro

51. MEDALION CU EFIGIILE SUPRAPUSE ALE LUI EMMANUIL ȘI ECATERINA ARGYROPOL

– 1882
– vezi monumentul funerar Emmanuil Argyropol (Karl Storck, vezi Repertoriu I)

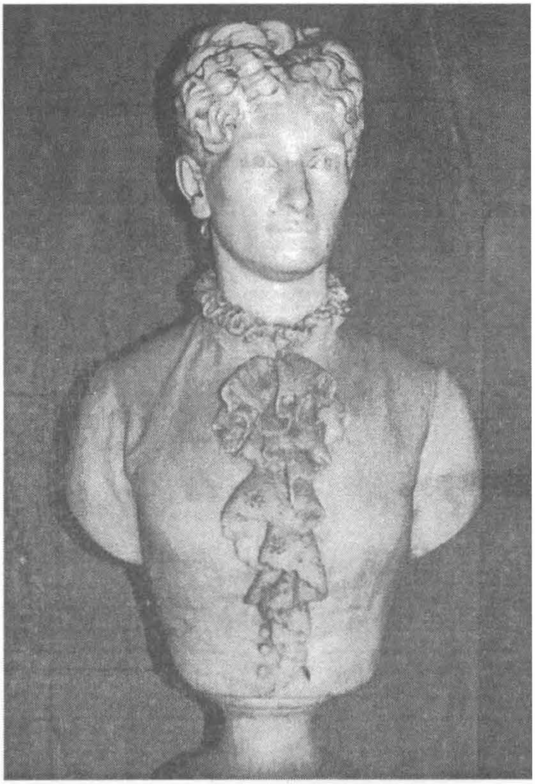

52. FAMILIA BRAGADIRU

a) *Bust de bărbat*
– ronde bosse, marmură albă
– 76 × 58 × 40 cm pe un soclu din marmură bej cu î = 100 cm.
– semnat și datat dreapta umăr: Fr. Storck [1]915

b) *Bust de femeie*
– ronde bosse, marmură albă
– 80 × 42 × 29 cm pe un soclu din marmură bej cu î = 100 cm.
– semnat și datat pe spate: Storck fiul 1885
– stare de conservare, bună
– Cimitirul Belu fig 12/13 în cripta familiei Bragadiru.

53. MEDALION CU PORTRET DE BĂRBAT

– 1882
– vezi monumentul funerar Dimitrie Zissu

http://patrimoniu.gov.ro

54. IOAN DALLES (1816–1886)

– Medalion cu portret de bărbat 3/4 spre stânga încadrat de o coroană de lauri, fixat pe un soclu masiv cu baza în trepte surmontat de o cruce.

– basorelief, marmură albă

– j = 64 cm pe un soclu din granit negru cu î = 450 cm

– semnat stânga jos: Storck Jun., nedatat (1886)

– inscripţie cu majuscule pe soclu: AICI REPAUSEADĂ / JOANU DALLES / ÎNCETATU DIN VIAŢĂ LA 4 JANUARIU 1886 / ÎN ETATE DE 70 ANI / ŞI FIULU SEU GEORGE / ÎNCETATU LA 31 MARTIU 1873 ÎN ETATE DE 2 ANI / FIE-LE MEMORIA ETERNĂ

– stare de conservare, bună.

– Cimitirul Belu, fig. 9 bis/8.

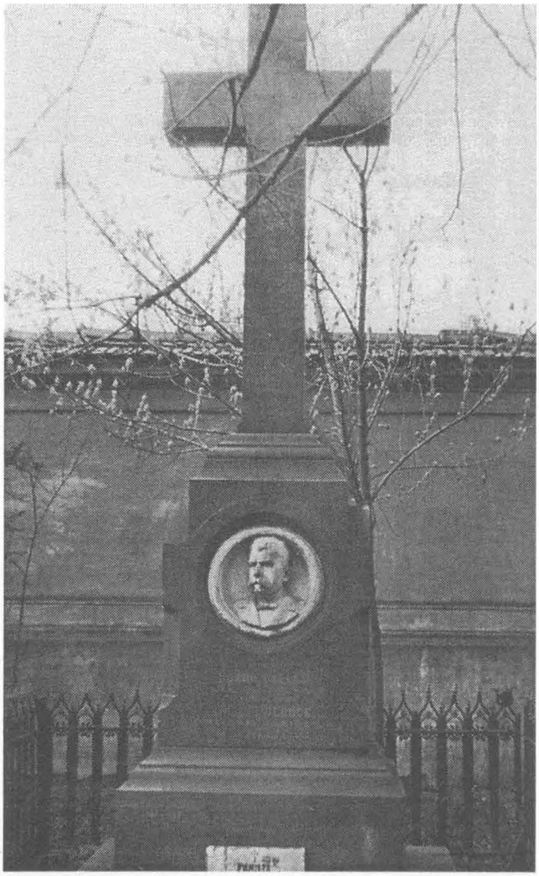

55. AUGUST TREBONIU LAURIAN (1810–1881)

– ronde bosse, marmură albă

– 78 × 53 × 36 cm pe un soclu din marmură albă ornamentat cu profile şi cunună de laur, cu î = 110 cm.

– semnat şi datat pe spate: Storck/jun. / 1886.

– inscripţie cu majuscule stânga soclu: TENTAMEU CRITICUM / IN LINGUA ROMANICA / MAGAZINUL ISTORIC / PENTRU DACIA: / ISTORIA ROMÂNILOR / CHARTA DACIEI ANTICE /Ş I MODERNE/DICŢIONARUL ACADEMIEI/ROMÂNE, etc.

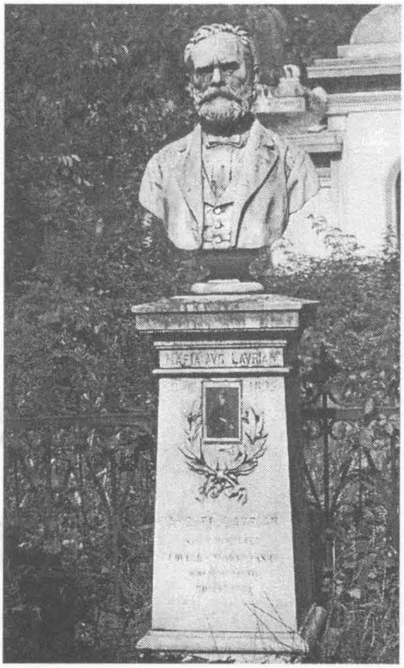

– inscripţie cu majuscule pe faţă soclu: MARIA AVGLAVRIAN / 1826–1895/AVG. TR. LAVRIAN / NĂSCUT ÎN MDCCCX / FOFELDA TRANSILVANIEI / MORT ÎN BUCUREŞTI / MDCCCLXXXI.

– inscripţie cu majuscule dreapta soclu: STUDIA IN SIBIU / CLUJ, VIENA, PROFESA / IN COLEGIUL ST. SAVA / 1842, FRUNRAŞ AL RE / VOLUŢIUNEI DIN ARDEAL / 1848, ORGANIZA SCOLELE DIN MOLDOVA / 1851–1858. EFOR AL / ŞCOLELOR DIN ROMÂNIA / PROFESOR UNIVERSITAR / MEMBRU AL ACADEMIEI.

– inscripţie cu majuscule spate soclu: ÎNTRU AMINTIREA LUI / LAURIAN STATUL ROMÂN/A DAT LICEULUI DIN / BOTOŞANI NUMELE DE / LICEUL LAURIAN / SOŢIA ŞI COPII I-AU RIDI/CAT ACEST MONUMENT.

– stare de conservare: nas rupt

– Cimitirul Belu, fig, 40/24.

http://patrimoniu.gov.ro

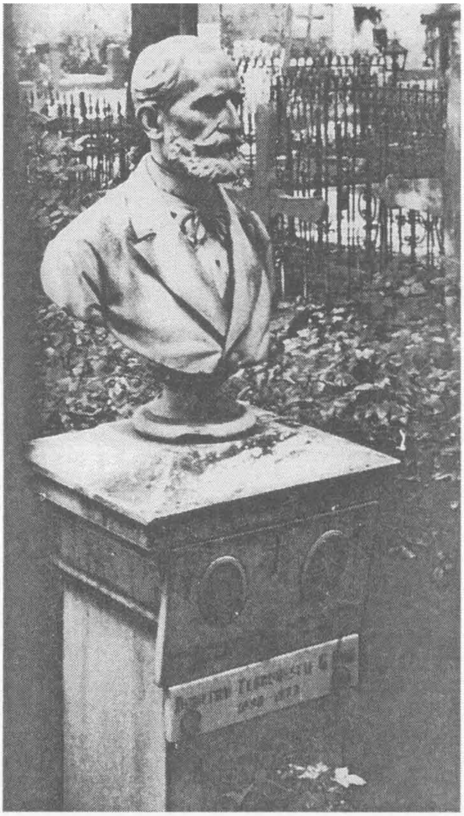

56. ION GR. MIRESCU (1817–1885)

– ronde bosse, marmură albă
– 70 × 50 × 30 cm pe un soclu din marmură albă având central o cunună ornamentală; î = 137 cm.
– semnat și datat pe spate: Storck Jun. 1886.
– inscripție cu majuscule pe soclu: JONU GR. MIRESCU/NĂSCUTU LA 5 IUNIE 1817/DECEDATU LA 19 FEVRUARIE 1885.
– stare de conservare bună.
– Cimitirul Belu, fig. 2/12.

57. SUBLOCOTENENT CONSTANTIN C.H. FILITTI (1865–1887)

– ronde bosse, marmură albă
– 48 × 42 × 28 cm.
– nesemnat, nedatat (Carol Storck, 1887); [cf. M. Oroveanu, – op. cit.]
– inscripție pe o placă de aramă fixată la baza bustului: SUBLOCOT. CONST. C.H. FILITTI 1865–1887.
– stare de conservare bună.
– Cimitirul Belu, fig. 26/22 în cripta familiei Filitti.

http://patrimoniu.gov.ro

58. DIMITRIE BOLINTINEANU (1819–1872)

– ronde bosse, bronz

– 100 × 55 × 42 cm. pe un soclu din marmură albă, ornamentat central cu o cunună de lauri, cu î = 150 cm.

– semnat şi datat pe spate bust: Storck jun. fec. 1888

– inscripţie cu majuscule pe soclu: DIMITRIE /BOLINTINEANU / NĂSC. 1819 / DECE. 1872

– stare de conservare bună

– în curtea bisericii Adormirea Maicii Domnului – Bolintinul din Vale.

59. FAMILIA BOLINTINEANU

Construcţie simbolizând un templu grec cu patru stâlpi de susţinere, două coloane canelate) şi frontoane decorate cu palmete. Totul surmontat de o cruce pe un soclu masiv.

– ronde bosse, marmură albă

– 400 × 140 × 100 cm.

– nesemnat, nedatat (Carol Storck, 1888)

– inscripţie cu majuscule la baza frontonului: FAMILIA BOLINTINEANU

– stare de conservare: lipsă fragment între coloane.

– Cimitirul bisericii Adormirea Maicii Domnului – Bolintinul din Vale.

http://patrimoniu.gov.ro

60. ARETI N. GHENOVICI (+ 1888)

– ronde bosse, marmură albă
– 70 × 37 × 23 cm pe un soclu din marmură albă cu î = 120 cm.
– semnat și datat pe spate: Carol Storck fiul, 1888
– inscripție cu majuscule pe soclu: ARETI N. GHENOVICI + 1888 / MAI REPAUZEAZĂ / MĂRIA ALEXE GHENOVICI / (MAMA) + 5 MAI 1936 / ING. AGR. JUSTI 23 ANI / + 8.IV.1934 / MARIE NONU THEODORESCU / NĂSC. GHENOVICI / 1882–1924
– stare de conservare, bună
– Cimitirul Belu, fig. 54/83.

61. CONSTANTIN N. NICULESCU (1854–1887)

– ronde bosse, marmură albă
– 80 × 50 × 36 cm pe un soclu din marmură gri cu î = 135 cm
– semnat și datat pe spate: C. Stock fec. 1889
– inscripție cu majuscule pe soclu: versuri pe 16 rânduri / CONSTANTIN N. NICULESCU / NĂSCUT LA 2 AUGUST 1854 / DECEDAT 2 MARTIE 1887.
– stare de conservare, bună.
– Cimitirul Belu, fig. 56/11.

http://patrimoniu.gov.ro

62. FAMILIA STORCK

a) *Bust Karl Storck (1826–1887)*

– ronde bosse, marmură albă

– 78 × 51 × 36 cm pe un soclu din marmură albă cu î = 230 cm

– semnat şi datat pe spate: Storck, Jun. 1889

b) *Medalion Clara Storck (1829–1864) efigie spre stânga (dreapta soclu)*

– basorelief, marmură albă

– j = 36 cm

– nesemnat, nedatat (Carol Storck 1889?; 1915?)

– inscripţie cu majuscule sub medalion: CLARA STORCK / GEB. IHM AUS. HANU / GEB. 3 MAI 1829 GEST. 6 APRIL 1864.

c) *Medalion Frederike Karl Storck (1843–1915) efigie spre dreapta (stânga soclu)*

– basorelief, marmură albă

– j = 36 cm

– semnat czu majuscule stânga medalionului: F.S., nedatat (1915).

– inscripţie cu majuscule pe soclu faţă: HIER RUHEN IN FRIEDEN / ROSA STORCK/GEB. 11 AUGUST 1858 / GEST. 1 FEBRUAR 1867 / HERMANN STORCK / GEB. 6 MAI 174 / GEST. 2 NOVEMBER 1875 / VICTOR STORCK / GEB. 24 OCTOBER 1882 / GEST. 19 JANUAR 1886/KARL STORCK BILDHAUER U. PROFESSOR / GEB. 21 MAI 1826 / GEST. 30 MARZ 1887 / REGHINA OLESCHER/GEB. 6 SEPTEMBER 1819 / GEST. 25 MAI 1887 / JEANNE MARIE STORCK / GEB, HERZOG / GEB. 29 MAI 1874 / GEST 23 SEPT. 1910 / FRIEDERIKE KARL STORCK / GEB. OLESCHER / GEB. 1 DEZ. 1843 GEST. 25 FEBR. 1915 / JOHANN STOECK/GEB. 30 MARZ 1832 GEST. 10 DEZEMB, 1977 / REGINA STORCK / GEB. 8 SEPT. 1853 GEST. APRIL 1880.

– stare de conservare, bună.

– Cimitirul Evanghelic.

63. CHARLOTTE BORCK (1838–18909

– Medalion oval cu efigie spre dreapta, în chenar ornamentat cu un buchet de trandafiri.

– basorelief, marmură albă

– 48 × 39 cm pe un soclu din marmură gri terminat cu o urnă funerară din marmură albă cu î = 295 cm

– nesemnat, nedatat (Carol Stork, 1890).

– inscripţie cu majuscule pe soclu: HIER RUHEN IN FRIEDEN / KARL GUST. FERD. BORCK KOENIGL. PREUSS. KANZLER / GEB 7 JULI 1830 GEST 5 MARZ 1864 / CHARLOTTE BORCK / GEB. 21 JAN 1838 – GEST. 9 JULI 1890.

– stare de conservare, bună.

– Cimitirul Evanghelic.

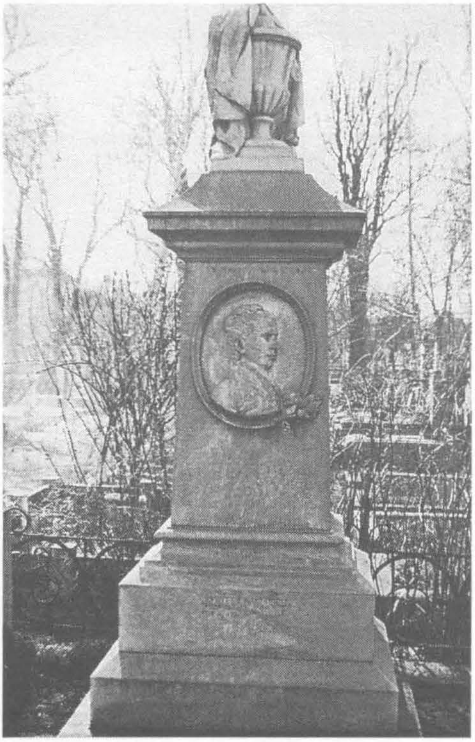

http://patrimoniu.gov.ro

64. GEORGE ENESCU (+ 1884)

– ronde bosse, marmură albă
– 75 × 48 × 28 cm pe un soclu din marmură albă cu î = 130 cm
– semnat și datat pe spate: C. Storck fec. 1890
– inscripție cu majuscule pe soclu: IN MEMORIA / REGRETATULUI NOSTRU / SOȚU ȘI PĂRINTE / GEORGE ENESCU / DECEDAT LA 22 NOEMBRIE 1884..
– stare de conservare – atac biologic
– Cimitirul Belu, fig. 21/11.

65. MEDALION LUCA KOSLINSKI

– 1890
– vezi monumentul funerar Emmanuil Argyropol

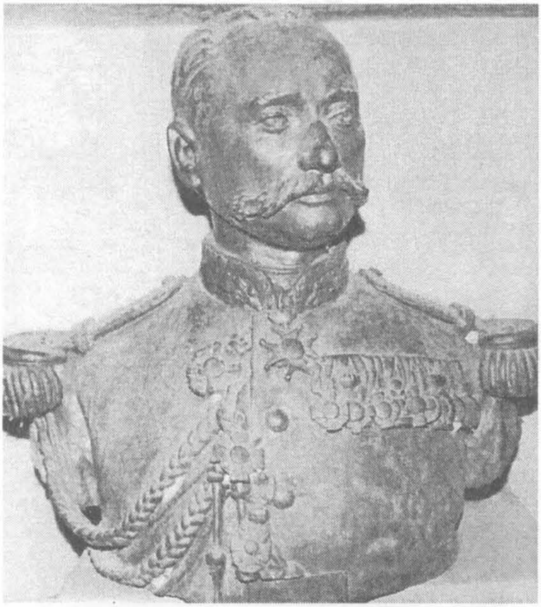

66. COLONEL ADJUTANT CONSTANTIN H. FILITTI (1831–1890)

– ronde bosse, bronz
– 55 × 59 × 33 cm
– semnatși datat stânga umăr: C. Storck 1891
– inscripție la baza bustului: COLONEL ADJ / CONST. H. FILITTI / 1831–1890.
– stare de conservare bună.
– Cimitirul Belu, fig. 26/22 în cripta familiei Filitti.

http://patrimoniu.gov.ro

67. THEODOR AMAN

– ronde bosse, bronz

– 80 × 56 × 34 cm cu soclu din marmură albă cu î = 145 cm

– semnat și datat pe spate: C. Storck, 1892 (turnat 1992 la Combinatul Fondul Plastic).

– inscripţie cu majuscule pe soclu: THEODOR AMAN / 1831–1891 / PICTOR ȘI GRAFCIAN / ÎNTEMEIETORUL ȘCOLII / DE BELLE ARTE / DIN BUCUREȘTI 1864 / ACADEMICIAN / POST MORTEM 1991.

– stare de conservare, bună.

– Cimitirul Belu, fig. 33/15.

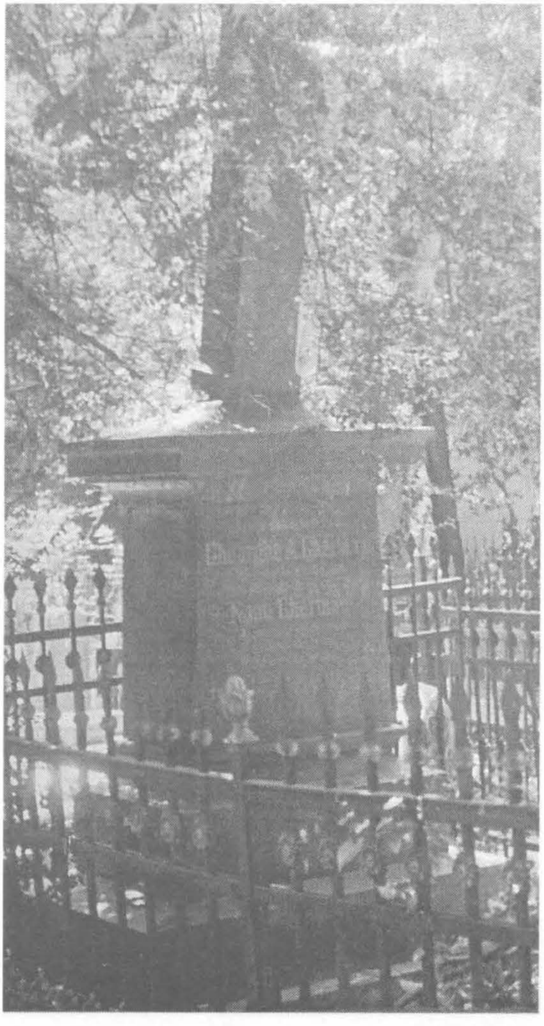

68. CHEORGHE ȘI NANU GHERMANI

Cruce așezată pe un soclu dreptunghiular, masiv.

– ronde bosse, marmură neagră

– 310 × 130 × 82 cm.

– semnat stânga soclu: C. Storck, nedatat (1892)

– inscripţie pe soclu faţă: Aici se odihnesc fraţii / GHEORGHE. A. GHERMANI / decedat la 3 iulie 1871 / în vârstă de 51 ani / NANU GHERMANI / decedat la 6 iulie 1892 / în vârstă de 71 ani / născut la Seras / Eftimia gheorghe A. Ghenovici (soţie) decedaă la 7 aprilie 1901.

– stare de conservare – crucea desprinsă de pe soclu și aplecată mult în faţă.

– Cimitirul Belu, fig. 15/12.

http://patrimoniu.gov.ro

69. FAMILIA LUTHER

Cupolă casetată, sprijinită pe două coloane cu caneluri și capiteluri neocorintice și două coloane adosate, grilaj, feronerie; pe cupolă un înger cu trâmbiță; central două busturi.

a) *Bust Erhardt Luther (1841–1890)*

– ronde bosse, marmură albă

– 82 × 58 × 31 cm pe un soclu din marmură albă cu î = 105 cm

– semnat și datat pe spate: C. Stork fec. 1892

– inscripție cu majuscule pe soclu – citat din Epistola I către Corinteni, 13, V, 8 și 10, V, 7.

b) *Bust Sophie E. Luther (1851–1905)*

– ronde bosse, marmură albă

– 75 × 60 × 35 cm pe un soclu din marmură albă cu î = 105 cm

– semnat și datat pe spate: C. Storck / Buc. 1899

– inscripție cu majuscule pe soclu – citat din Isaia 57, V, 2; Psalmi 41, V.I.

– inscripție cu majuscule pe medalionul din bronz din fundal: ERBANT IM IAHRE 1831 VON FRAU SOPHIE LUTHER, ENTWORFEN MIT AUVGEFÜHRT VON CARL STORCK

– inscripție pe placa din marmură neagră din fundal: Ruhestette der Familie/E. Luther/hier ruhet / Erhardt Luther geb. Zu Kainsbach in Baiern den 4 Juli 1841 gest. Zu Bukarest den 27 Juni 1890 / citat din Apocalipsa 14, V, 13/Sophie G. Luther / geb. Kaltmeger / geb. zu Bukarest den 10 Ferbuar 1851 – gest. den 10 April 1905 / Rosa Alex. Jonescu / Geb. 10 Oct 1863 gest. 26 Juli 1931.

– stare de conservare: tencuiala căzută

– Cimitirul Evanghelic.

70. ELISA GHIKA (+ 1894)

– Placă funerară cu un înger în contemplație, sub un arc gotic sprijinit pe două coloane cu capiteluri fitomorfe, așezată pe un soclu dreptunghiular, în trepte.

– basorelief, marmură albă

– 267 × 91 × 51 cm

– semnat în fața dreapta pe soclu: AICI DACE / FIICA A MARELUI BANU PRINCIPELE / CONSTANDIN GRIGORE VODĂ GHICA / ÎNCETATĂ DIN VIAȚĂ LA 6 MARTIE 1894.

– stare de conservare, bună

– Biserica Înălțarea Domnului – Doamna Ghica.

http://patrimoniu.gov.ro

71. NICOLAE CĂMĂRĂŞESCU

Bust de bărbat aşezat într-o nişă a unui soclu masiv ornamentat cu volute, casete, frunze de laur şi fronton sprijinit pe pilaştrii, totul surmontat de o cruce.

– ronde bosse, marmură albă

– 65 × 60 × 37 cm pe un soclu cu dimensiunile 450 × 195 × 100 cm

– semnat şi datat pe spate bust: C. Storck 1895; semnat soclu stânga jos: C. Storck

– pe cartuş, sus, iniţialele NC.

– stare de conservare bună; placă centrală cu inscripţia martelată.

– Cimitirul Mănăstirii Pasărea.

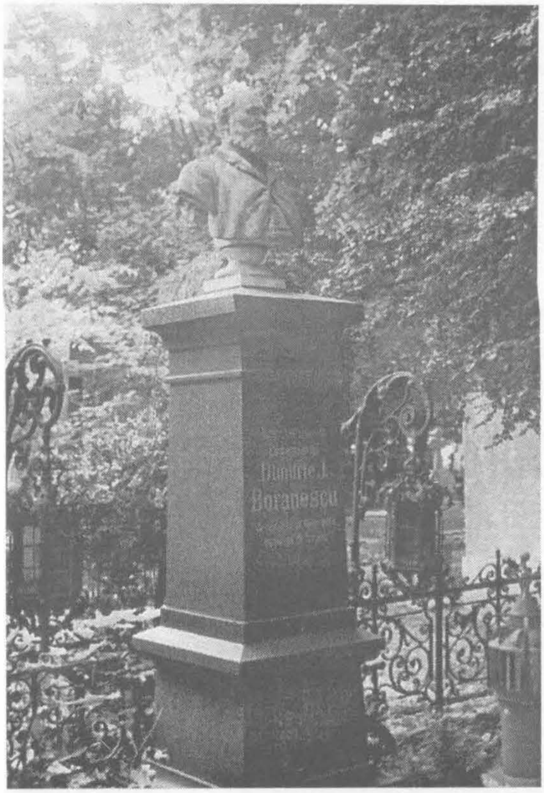

72. DIMITRIE J. BORĂNESCU (+ 1894)

– ronde bosse, marmură albă

– 70 × 67 × 40 cm pe un soclu din marmură neagră cu î = 240 cm

– semnat şi datat pe spate: C. Storck, 1896; pe soclu dreapta: Carol Storck.

– inscripţie cu majuscule pe soclu: AICI ODIHNEŞTE / COMERCIANTUL / DIMITRIE J. BORĂNESCU / DECEDAT LA 13 JULIE 1894 /Î N VÂRSTĂ 45 DE ANI.

– Cimitirul Belu, fig. 13/3.

http://patrimoniu.gov.ro

73. ALEXANDRU DANCOVICI

– ronde bosse, marmură albă
– 67 × 48 × 38 cm pe un soclu din piatră cu î = 75 cm.
– nesemnat, nedatat (carol Storck, 1896)
– inscripţie cu majuscule pe soclu: VASILE T. DANCOVICI (1840–1896) / ALEXANDRU DANCOVICI.
– stare de conservare, bună.
– Cimitirul Belu, fig. 46/7.

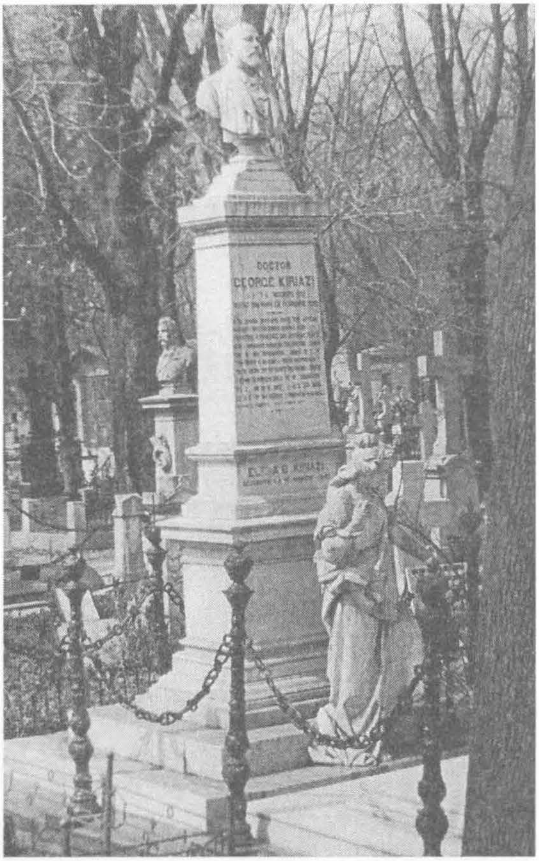

74. DR. GEORGE KIRIAZI (1829–1893)

– Bust de bărbat aşezat pe un soclu înalt, masiv, în trepte: în faţa soclului o femeie în picioare, bogat drapată
– ronde bosse, marmură albă
– 80 × 54 × 38 cm pe un soclu din marmură albă cu î = 336 cm
– semnat şi datat pe spate bust: C. Storck, 1896
a) Femeie în picioare, bogat drapată având un şarpe încolăcit pe mână (Hygeea)
– ronde bosse, marmură albă
– 170 × 79 × 56 cm
– nesemnat, nedatat (Carol Storck, 1896)
– inscripţie cu majuscule pe soclu faţă: DOCTOR / GEORGE KIRIAZI / NĂSCUT LA NOEMBRE 1829 / ÎNCETAT DIN VIAŢĂ LA FEBROARE 1893 / urmează 11 rânduri în limba greacă / ELENA G. KIRIAZI / decedată la 17 MARTIE 1897
– inscripţie cu majuscule în limba franceză pe soclu spate: DOCTEUR GEORGES KIRIAZI / NÉ LE 28 NOVEMBRE 1829 / DÉCÉDÉ LE 24 FEVRIER 1893.
– stare de conservare: femeia cu o mână ruptă, gâtul fracturat, capul şarpelui rupt.
– Cimitirul Belu, fig. 33/9.

http://patrimoniu.gov.ro

75. MARTIN STÖHR (1819–1896)

– Medalion central cu efigie spre stânga susținut pe două ramuri prinse în eșarfă și placă dreptunghiulară la bază, pe o placă tip stelă funerară.

– basorelief bronz; marmură roșie

– j = 50 cm, pe o placă din marmură roșie ci î = 250 cm

– semnat dreapta jos medalion: C. Storck nedat (1896):

– inscripție cu majuscule placă bronz; MARTIN STÖHR/1819–1896;

– inscripție cu majuscule la baza monumentului: DEM MÜDEN KÖNIG CARL/IM WELTGEBRAUSE/ BILDHAUER UND ARHITECT / FREUND UND SCHREINER / CARMEN SILVA.

– stare de conservare bună

– Cimitirul Evanghelic.

76. TEODOR VĂCĂRESCU

– ronde bosse, marmură albă

– 69 × 61 × 37 cm

– semnat și datat pe spate: Storck. 1896

– stare de conservare bună; desprins de pe soclu

Mutat în 1977 de pe amplasamentul inițial – Cimitirul Mânăstirii Cernica în Muzeul Mânăstirii.

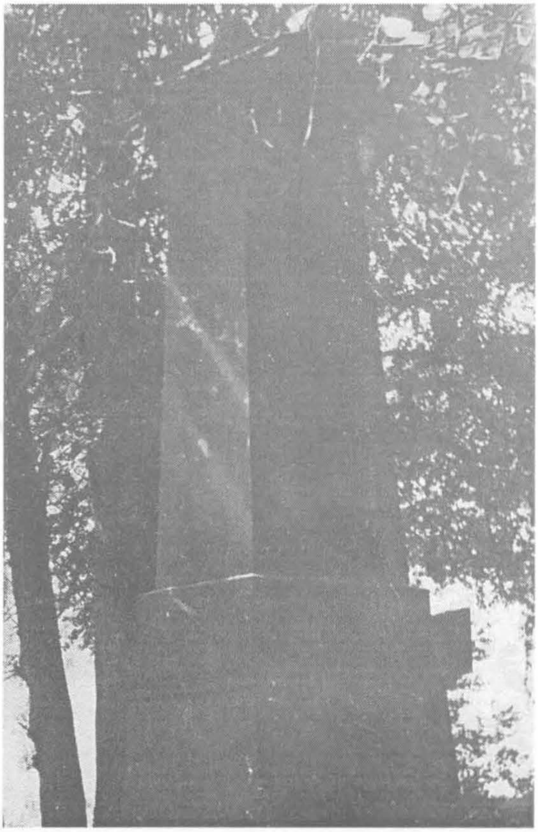

77. LASCĂR CATARGIU (1823–1899)

Obelisc format din două corpuri suprapuse

– ronde bosse, marmură neagră

– 320 × 200 × 170 cm.

– semnat dreapta, soclu: C. Storck, nedatat (1899)

– inscripție pe soclu față: LASCĂR CATARGIU / născut la 25 Noembrie 1823 / decedat la 30 Martie 1899 / EUFROSINA CATARGIU / născută VENTURA / 12 dec. 1834 – 28 oct. 1907.

– stare de conservare, bună

– Cimitirul Belu, fig. 39/30.

http://patrimoniu.gov.ro

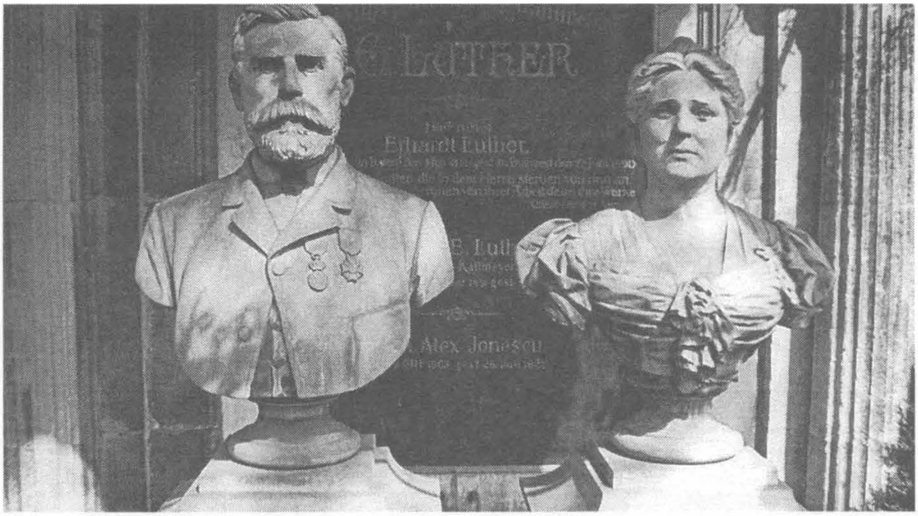

78. Bust SOPHIE LUTHER

– 1899

– vezo monumentul funerar al familiei Luther.

79. ALEXANDRU IZVORANU

– Ansamblu funerar compus dintr-o cruce cu soclu masiv în faţa căreia, o femeie îngenunchiată se roagă; totul pe o platformă în trepte

– ronde bosse, marmură albă

– 280 × 155 × 100 cm

– semnat şi datat dreapta platformei: Carol Storck / 1900

a) „Mamă îndurerată", femeie îngenunchiată, drapată cu văl, cu mâinile împreunate în faţă; la picioare presărate flori.

– ronde bosse, marmură albă

– 107 × 150 × 80 cm

– nesemnat, nedatat (Carol Storck, 1900

– inscripţie în limba franceză pe soclu faţă, deasupra unei ghirlande: Alexandre Izvorano / mort `a 21 ans

– inscripţie în limba franceză pe soclu dreapta: Alexandre Izvorano / 1840–1872

– inscripţie pe soclu stânga; Elena Izvoranu / născută Orbatsky / 6 Martie 1846 + 30 octombrie 1918 / Alexandrina Costescu

– stare de conservare, bună

– Cimitirul Belu, fig. 24/23.

http://patrimoniu.gov.ro

80. XENIA POENARU (1880–1899)

– ronde bosse, marmură albă
– 76 × 49 × 28 cm pe un soclu din marmură albă cu î = 150 cm
– semnat şi datat spate bust: C. Storck/1900
– inscripţie cu majuscule pe soclu: LOCOTENENT / MIHAIL COŞOIU / MORT CA UN EROU / ÎN LUPTELE DE PE „VÂRFUL CERNICA" LA 13 OCT. 1916 / ÎN ETATE DE 27 ANI / AICI ODIHNEŞTE / XENIA POENARU / NĂSC. COŞOIU ÎN LUNA DECEMBRIE 1880 / DECED. LA 5 MA I 1899.
– stare de conservare: nas spart
– Cimitirul Belu, fig. 53/53

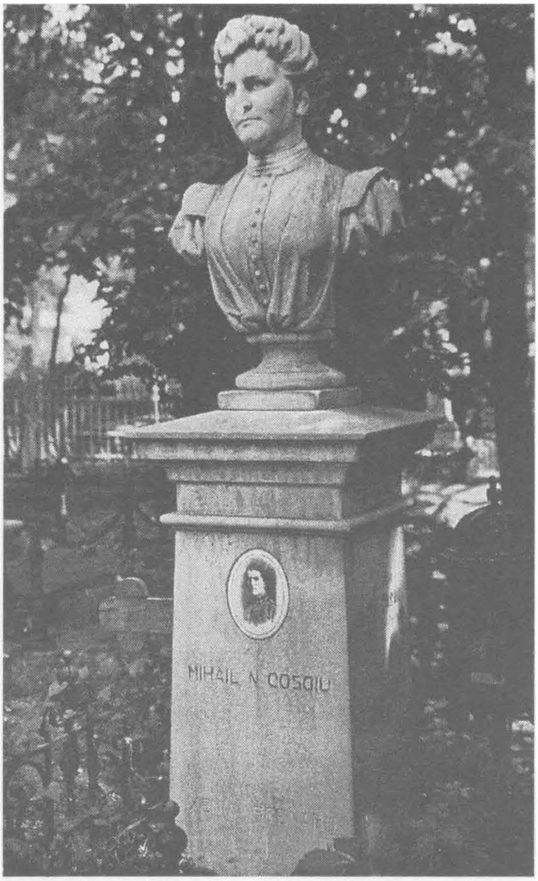

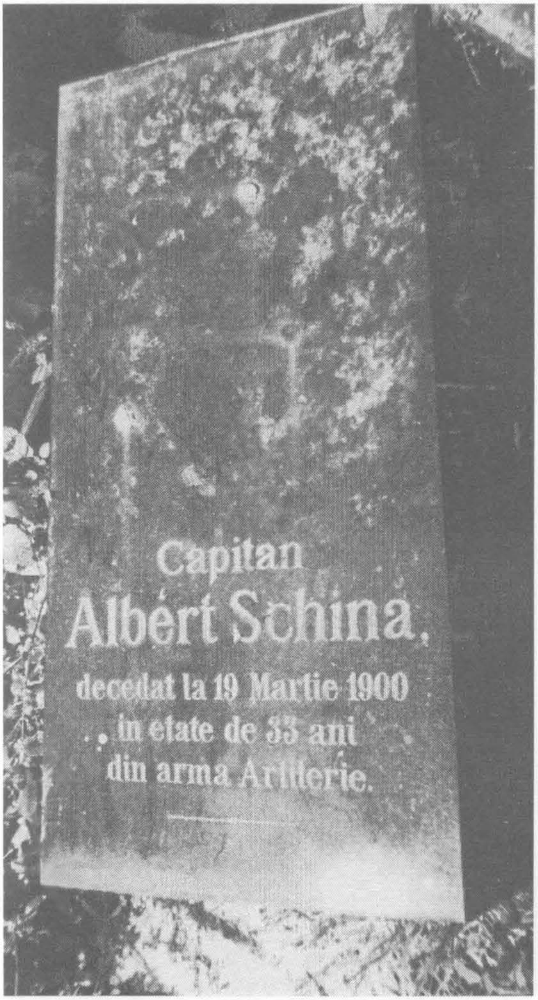

81. ALBERT SCHINA (1867–1900)

– ronde bosse, marmură albă
– Carol Storck, 190 (cf. Günther Ott op. cit.)
– inscripţie pe soclu: Căpitan / Albert Schina decedat la 19 martie 1900 / în etate de 33 ani / din arma Artilerie
– stare de conservare: bust dispărut, soclu dezmembrat
– Cimitirul Belu, fig. 29/10

http://patrimoniu.gov.ro

82. TUDORACHE VELICU (1843–1902)

– ronde bosse, marmură albă
– 80 × 52 × 34 cm pe un soclu din marmură cu î = 170 cm
– semnat şi datat pe spate: Carol Storck, 1902
– inscripţie pe soclu: Aici se odihneşte / TUDORACHE VELICU / născut la 1843 Iunie / Decedat la 1902 / Ianuarie 28 / Fie-i ţărâna uşoară / iubitului meu soţ (urmează cinci rânduri versuri)
– stare de conservare, bună
– Cimitirul Belu, fig. 47/20.

83. CAROL M. MITILINEU (1866–1936)

– ronde bosse, marmură albă
– 58 × 54 × 32 cm
– semnat şi datat pe spate: Carol Storck, 1903
– stare de conservare, bună.
– Cimitirul Belu, fig. 16/19, în cavoul familiei Mitilineu.

http://patrimoniu.gov.ro

84. GUSTAV ADOLF RIETZ (1818–1903)

– Medalion central cu efigie spre stânga fixată pe o placă tip stelă, din marmură având un timpan cu însemn masonic;

– relief plat; marmură albă

– j = 38 cm pe o placă din marmură gri cu î = 250 cm

– nesemnat, nedatat (Carol Storck 1903).

– inscripţie cu majuscule pe soclu: GUSTAV ADOLF RIETZ / 18 OCTOBER 1818 / 17 NOVEMBER 1903. DEM SCHIFF AUFF DER SEE LEIGHT DAS LEBEN NIENIEDEN/DER TOD IST DIE HLIPPE AN DER ER ZERSCHNELT / DEN HIMMEL GEWÄHRT UNS DER INNERG FRIEDEN / UND HÖLLE IST DAS WAS UNS DIESEN VERGÄLT.

– stare de conservare, bună.

– Cimitirul Evanghelic.

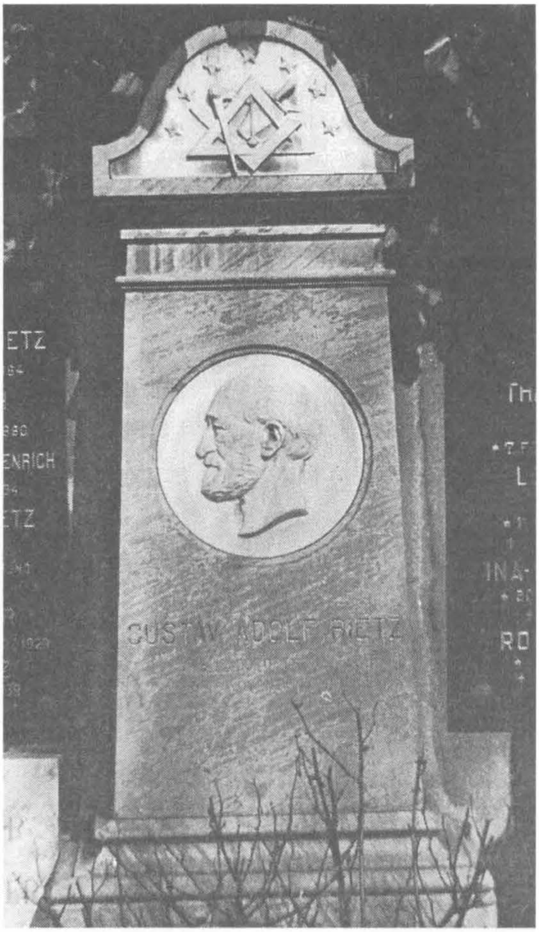

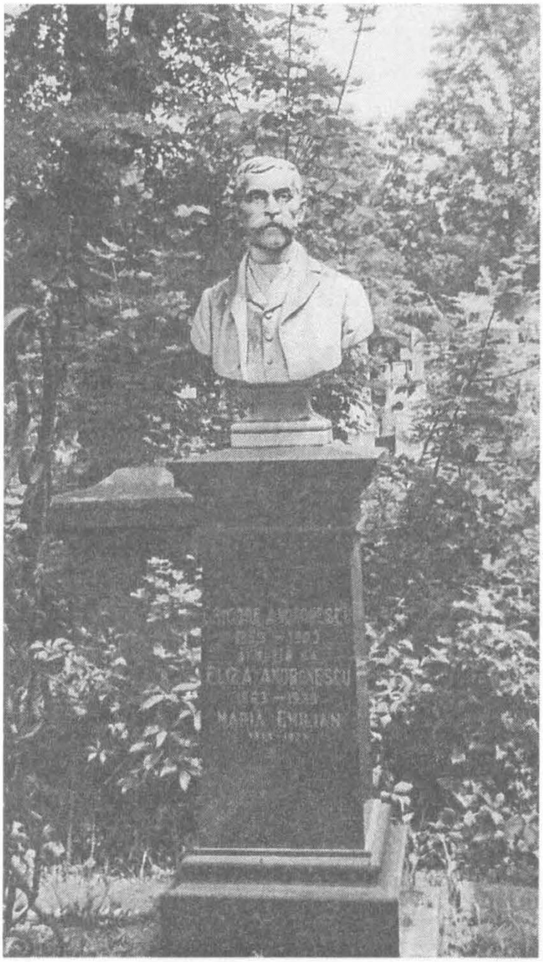

85. GRIGORE ANDRONESCU (1855–1900)

– ronde bosse, marmură albă

– 78 × 55 × 34 cm pe un soclu din marmură neagră cu î = 137 cm

– semnat şi datat stânga jos: Carol Storck, 1904

– inscripţie cu majuscule pe soclu: GRIGORE ANDRONESCU / 1855–1900 / ŞI SOŢIA SA / ELISA ANDRONESCU / 1863–1939.

– stare de conservare, bună.

– Cimitirul Belu, fig. 40/48.

http://patrimoniu.gov.ro

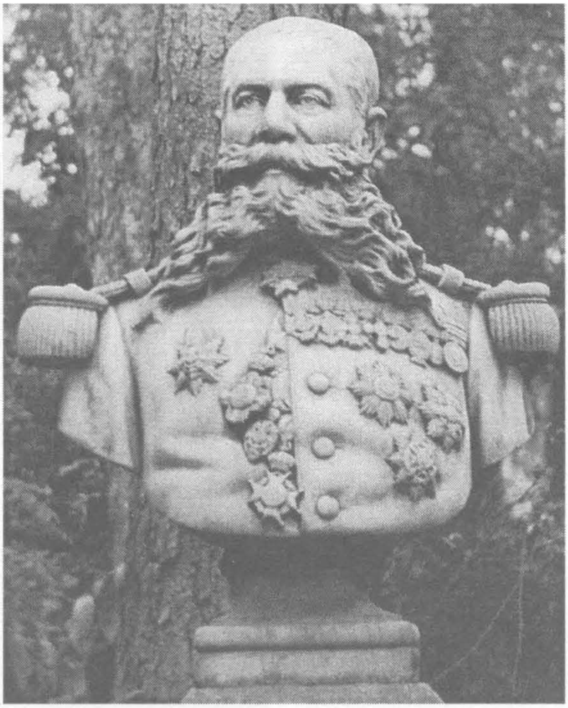

86. GENERAL MIHAIL RASTY

– Ansamblu funerar compus dintr-un bust de bărbat și o sculptură tip sarcofag

a) Bustul generalului Mihail Rasty

– ronde bosse, marmură albă

– 78 × 64 × 36 cm pe un soclu din piatră cu î = 116 cm

– semnat și datat pe spate: Carol Storck, 1904

b) Sarcofag decorat cu ramuri de laur prinse cu panglică la bază; pe soclu sunt așezate mantaua, chipiu, sabia și mănușile generalului

– ronde bosse, marmură albă

– 127 × 110 × 76 cm

– semnat și datat dreapta jos: Carol Storck, fec. 1909

– inscripție cu majuscule: CAVOUL / SEVER ȘI VIRGIL / XANTOPOL

– stare de conservare, lipsă garda sabiei

– Cimitirul Belu, fig. 48/13.

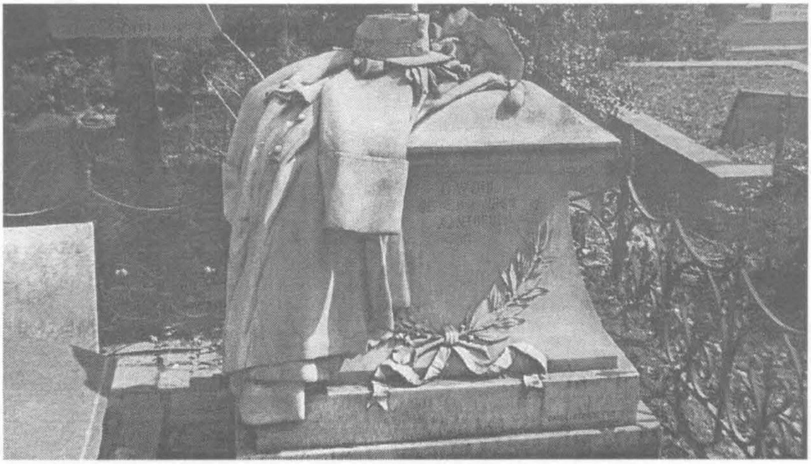

http://patrimoniu.gov.ro

87. JENIGA LĂZĂRESCU (1883–1905)

– ronde bosse, marmură albă

– 70 × 50 × 33 cm pe un soclu din marmură gri ornamentat central cu cruce, ghirlandă oblică de flori şi panglici cu î = 210 cm

– nesemnat, nedatat (atribuit Carol Storck, 1905)

– inscripţie cu majuscule pe soclu: JENIGA LĂZĂRESCU/NĂSCUT LA 2 MARTIE 1883 / DECEDAT LA 30 IANUARIE 1905 / ŞI FAMILIA

– stare de conservare, bună

– Cimitirul Belu, fig. 7/12.

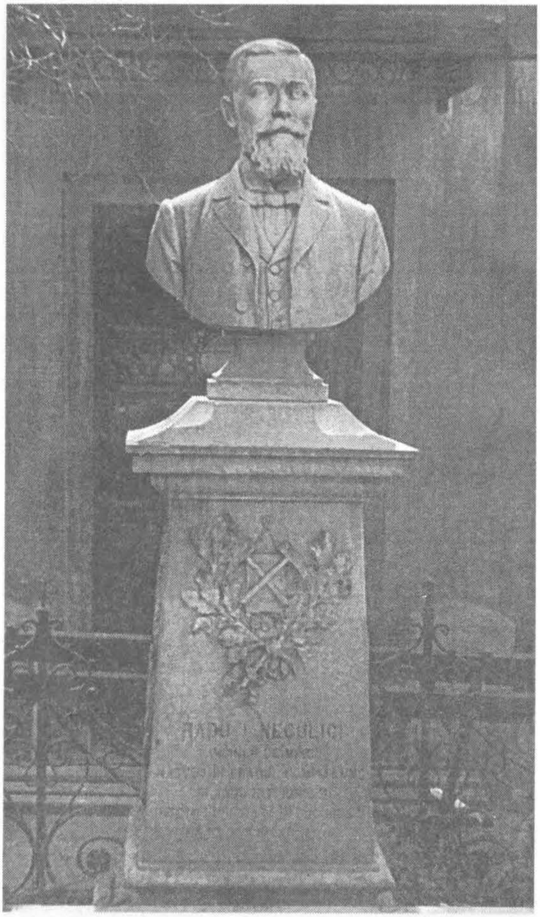

88. RADU I. NEGULICI (1871–1904)

– ronde bosse, marmură albă

– 75 ´ 50 ´ 36 cm pe un soclu din marmură albă decorat cu frunze de palmier şi emblema meseriei, cu î = 130 cm

– semnat şi datat pe spate: Carol Storck, 1905

– inscripţie cu majuscule pe soclu: RADU I. NEGULICI / INGINER DE MINE / NĂSCUT ÎN ORAŞUL CÎMPU-LUNG / ÎN ANUL 1871 IUNIE 11 / ÎNCETAT DIN VIAŢĂ ÎN BUCUREŞTI, LA 12 OCT. 1904.

– stare de conservare, bună

– Cimitirul Belu, fig. 48/4.

http://patrimoniu.gov.ro

89. DR. J. VELLAN (1866–1904)

– ronde bosse, marmură albă

– 75 × 50 × 36 cm pe un soclu din marmură neagră decorat cu o frunză de palmier din bronz, cu î = 260 cm

– semnat și datat pe spate: Carol Storck, 1905

– inscripție cu majuscule pe soclu: DOCTORUL J. VELLAN / NĂSCUT LA 4 MARTIE 1866 / +LA 9 OCTOM. 1904 / + / ECATERINA VELLAN / 1875–1961

– stare de conservare, bună

– Cimitirul Belu, fig. 55/23.

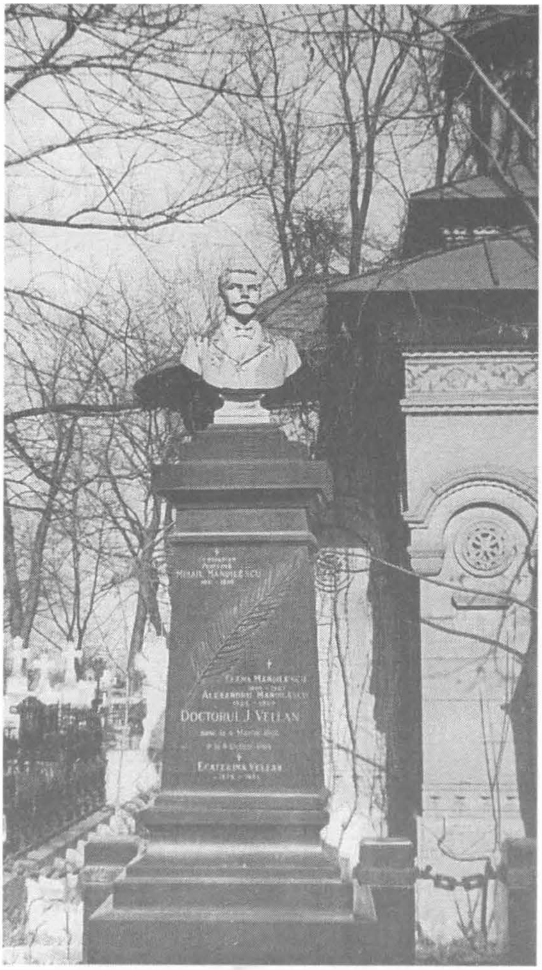

90. TRAUGOTT WITTING

Construcție în formă de arc cu aripi laterale sprijinite pe coloane surmontată de o cruce; central firidă cu bust și placă dreptunghiulară cu inscripție

a) Bust Trauggott Witting (1837–1906)

– ronde bosse, marmură albă

– 60 × 50 × 35 cm pe un soclu cu î = 36 cm

– nesemnat, nedatat (Carol Storck, 1906)

– inscripție cu majuscule pe placă: FAMILIE T. WITTING

– inscripție cu majuscule pe soclu: TRAUGOTT WITTING OCTOBER 1837 / APRIL 1906 / CAROLINA WITTING / GEB. FIELK/IULI 1852 + 1947

– stare de conservare, bună

– Cimitirul Evanghelic.

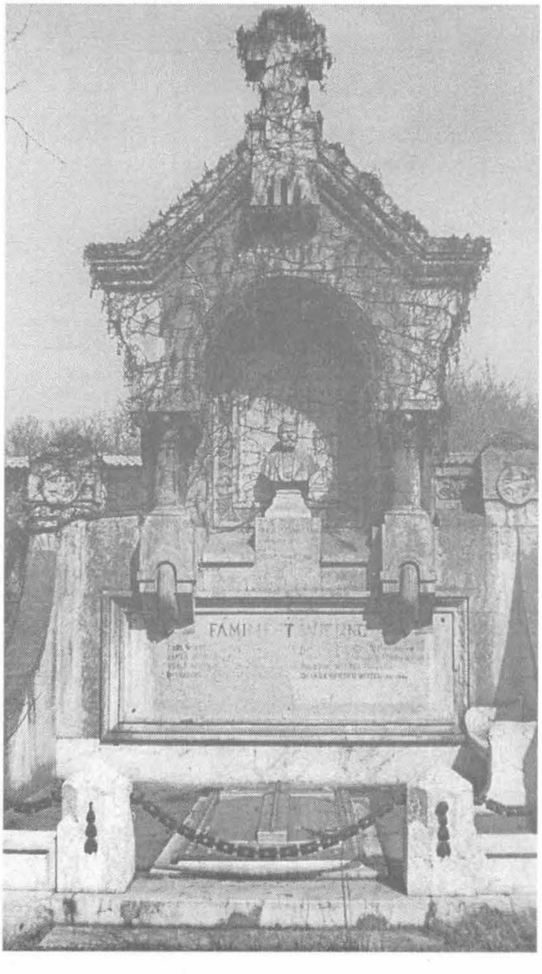

http://patrimoniu.gov.ro

91. PROFESOR IULIA MULȚESCU (1872–1902)

– ronde bosse, marmură albă

– 77 × 46 × 30 cm pe un soclu din marmură albă cu î = 130

– semnat și datat pe spate: Carol Storck, 1907

– inscripție cu majuscule, încadrată de o ghirlandă de flori și panglici, pe soclu: JULIA MULȚESCU / PROFESOARĂ / NĂSCUTĂ LA 21 DECEMBRIE 1875 / DECEDATĂ LA 27 OCTOMBRIE 1902 / urmează patru rânduri versuri de M. Eminescu

– stare de conservare, bună

– Cimitirul Belu, fig. 66/27.

92. ING. DIMITRIE POENARU (1864–1905)

– Medalion cu portret de bărbat 3/4 spre stânga pe un soclu tip obelisc

– basorelief, bronz

– j = 38 cm pe un soclu din marmură neagră ornamentat cu ramură de palmier din bronz, cu î = 230 cm

– semnat și datat dreapta jos: C. Storck, 1907

– inscripție cu majuscule pe soclu: INGINER / DIMITRIE POENARU / NĂSCUT ÎN MAI 1864 / DECEDAT ÎN NOIEMBRIE 1905

– stare de conservare, bună

– Cimitir Belu, fig. 62/63.

http://patrimoniu.gov.ro

93. FAMILIA A. POPPITZEANU

a) Bust Mihail A. Poppitzeanu
- ronde bosse, bronz
- 83 × 54 × 30 cm
- semnat și datat pe spate: C. Storck 1907
- inscripție la bază: ETATE 64 ANI

b) Bust Maria Poppitzeanu
- ronde bosse, bronz
- 83 × 54 × 30 cm
- semnat și datat pe spate: C. Storck 1907
- inscripție la bază: ETATE 58 ANI

– Ambele busturi așezate pe un soclu comun, masiv, din marmură neagră cu î = 130 cm

– inscripție cu majuscule pe soclu: AICI REPAUZEAZĂ OSEMINTELE LUI MIHAIL A. POPPITZEANU / ȘI A SOȚIEI SALE / MARIA NĂSCUTĂ HUNON / DE NAȚIONALITATE FRANCEZĂ

- stare de conservare – metal înverzit
- Cimitirul Sf. Vineri, fig. 15/412.

94. FAMILIA VÎRLAN

– Două busturi așezate lateral la baza unui soclu masiv, surmontat de o cruce și cu un basorelief central reprezentând un înger în picioare

- ronde bosse, marmură albă
- 350 × 100 × 70 cm

a) Bust de bărbat
- ronde bosse, marmură albă
- 60 × 52 × 32 cm pe un soclu din marmură albă cu î = 18 cm
- semnat și datat pe spate: Carol Storck, 1907

b) Bust de femeie
- ronde bosse, marmură albă
- 60 × 50 × 32 cm pe un soclu din marmură albă cu î = 18 cm
- semnat și datat pe spate: Carol Storck, 1907

c) Înger în picioare pe nori, arătând cu o mână în sus, spre o cruce, în cealaltă mână având un pergament și înconjurat de trei heruvimi
- basorelief, marmură albă
- 118 × 50 cm
- nesemnat, nedatat (Carol Storck, 1907)
- inscripție cu majuscule, încadrată de 2 sfeșnice cu 3 brațe și lumânări, pe soclu: FAMILIA VÎRLAN
- stare de conservare, bună
- Cimitirul Belu, fig. 98/57.

http://patrimoniu.gov.ro

95. C. BOERESCU (1836–1908)

– Cruce așezată pe un soclu masiv în trepte
– ronde bosse, marmură neagră
– 440 × 230 × 220 cm
– semnat pe plinta soclului – stânga: Carol Storck, nedatat (1908)
– inscripție cu majuscule pe soclu: AICI ODIHNEȘTE / C. BOERESCU / 1838–1908 / VEȘNICĂ FIE-I POMENIREA
– stare de conservare, bună
– Cimitirul Belu, fig. 2/2-3.

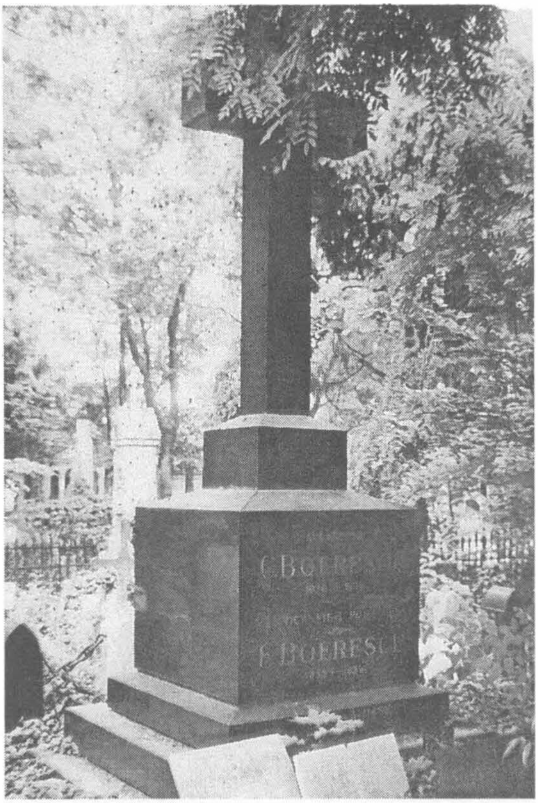

96. ȘTEFAN P. CHRISTU (1854–1907)

– Medalion octogonal cu portret de bărbat, 3/4 spre dreapta, încadrat de o ghirlandă cu flori și panglici
– basorelief, bronz
– 42 × 42 cm; ghirlanda 27 × 67 cm pe un soclu din marmură neagră surmontat de o cruce, cu î = 360 cm
– semnat și datat stânga sus medalion: C. Storck, 1908 stânga soclu: Carl. Storck
– inscripție cu majuscule pe soclu: ȘTEFAN P. CHRISTU / 18 DEC. 1854–24 APRILIE 1907 / ELENA CHRISTU / 1853/1925
– stare de conservare, bună; lanțul de bronz dispărut
– Cimitirul Belu, fig. 61/94.

http://patrimoniu.gov.ro

97. JULES FLORIAN (1853–1908)

– Ansamblu funerar compus dintr-un bust de bărbat pe soclu şi o femeie îngenunchiată presărând flori
– ronde bosse, marmură albă
– 235 × 98 × 180 cm
a) Bustul magistratului Jules Florian (1853–1908)
– ronde bosse, marmură albă
– 70 × 65 × 35 cm pe un soclu din marmură albă cu î = 165 cm
– nesemnat, nedatat (Carol Storck, 1908)
b) Femeie îngenunchiată
– ronde bosse, marmură albă
– 95 × 116 × 70 cm
– nesemnat, nedatat (Carol Storck, 1908)
– inscripţie cu majuscule pe soclu: JULES A. FLORIAN / MAGISTRAT / NĂSCUT LA 1853 / DECEDAT LA 27 MAI 1908
– stare de conservare: lipsă o mână, mustaţă ciobită
– Cimitirul Belu, fig. 28/1.

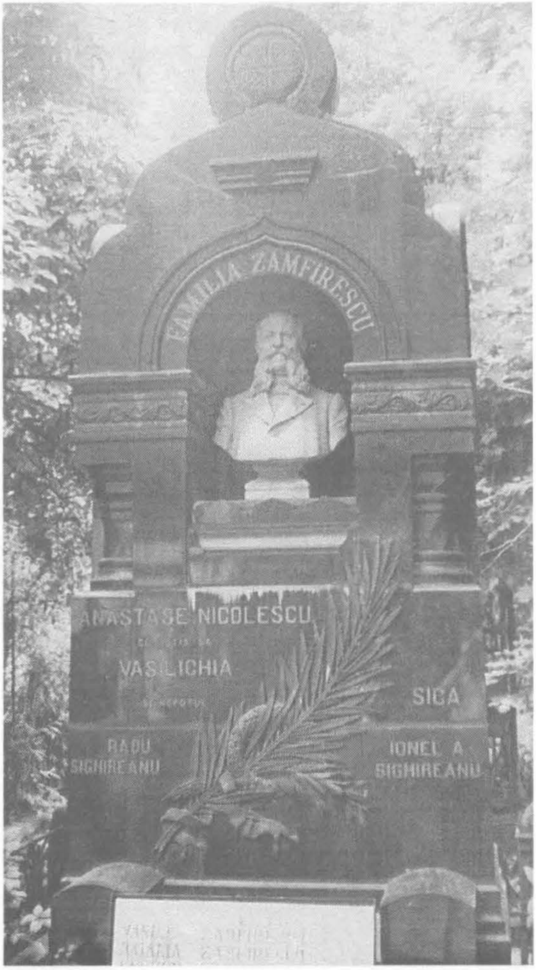

98. ANASTASE NICOLESCU

Ansamblu funerar compus dintr-un corp de marmură neagră cu arcade susţinute de coloane torse angajate şi nişă cu bust de bărbat; în registrul inferior o ramură de palmier şi o coroană din frunze de laur, legate cu panglică din bronz.
– ronde bosse, marmură albă
– 73 × 52 × 36 cm în nişa unei construcţii: din marmură neagră cu dimensiunile 400 × 165 × 120 cm
– semnat şi datat spate bust: Carol Storck, 1908
– inscripţie cu majuscule pe corpul central: FAMILIA ZAMFIRESCU / ANASTASE NICOLESCU / ŞI SOŢIA SA / VASILICHIA ŞI NEPOTUL / RADU / SIGHIREANU
– stare de conservare, bună
– Cimitirul Belu, fig. 63.

http://patrimoniu.gov.ro

99. ELENA SAN MARIN (1840–1918)

– ronde bosse, marmură albă
– 61 × 50 × 28 cm pe un soclu din marmură albă cu î = 13 cm
– nesemnat, nedatat (C. Storck, 1908)
– inscripţie cu majuscule pe postament: ELENA SAN MARIN / 1840–1908
– stare de conservare, bună
– Cimitirul Belu, fig. 15/50 – în cavoul familiei Stoicescu San Marin.

100. ILIE I. BEJIU (1859–1908)

– ronde bosse, marmură albă
– 73 × 54 × 32 cm pe soclu din piatră cu î = 130 cm
– semnat şi datat pe spate: Carol Storck, 1909
– inscripţie cu majuscule pe soclu: ILIE I. BEJIU, NĂSCUT 30 NOIEMBRIE 1859 / DECEDAT 19 SEPTEMBRIE 1908
– stare de conservare, bună
– Cimitirul Sf. Vineri, fig. 3.

101. GEORGE D. VASILIU (1865–1908)

– ronde bosse, marmură albă
– 77 × 50 × 33 cm pe un soclu tip obelisc din marmură neagră cu î = 250 cm
– semnat şi datat pe spate: Carol Storck, 1909; pe soclu semnătura pietrarului C. Santalena Bucureşti
– inscripţie cu majuscule pe soclu: GEORGE / D. VASILIU / FARMACIST / NĂSCUT ÎN ANUL 1865 / DECEDAT ÎN ANUL 1908 – stare de conservare, bună
– Cimitirul Sf. Vineri 3/186.

http://patrimoniu.gov.ro

102. GENERAL MIHAIL RASTY

– 1909

– vezi monumentul funerar al generalului Mihail Rasty.

103. LILICA MARCELA STOICOVICI (1898–1907)

– Carol Storck, 1909 [cf. Gunther Ott, op. cit.]

– inscripţie cu majuscule pe soclul din marmură neagră cu î = 158 cm: LILICA / MARCELA A. STAICOVICI / NĂSCUTĂ 18 DEC. 1898 / DECEDATĂ 4 DEC. 1907

– stare de conservare: bust dispărut

– Cimitirul Belu, fig. 61/100.

104. DUMITRU I. ATHANASIU (1844–1907)

– Ansamblu funerar cu figură întreagă pe un soclu masiv, cu emblemele judeţelor Ialomiţa (stânga) şi Ilfov (dreapta); la bază, lateral dreapta, o femeie îngenunchiată;

– ronde bosse, marmură albă

– 424 × 220 × 220 cm

– semnat, datat şi localizat dreapta jos: Carol Storck, fec. Bucureşti, 1910

a) Statuie Dumitru I. Athanasiu, având la picioare un snop de grâu, mâna dreaptă la rever, iar în mâna stângă un rotul.

– ronde bosse, marmură albă

– 170 × 60 × 65 cm pe un soclu din marmură albă cu î = 287 cm

– nesemnat, nedatat (Carol Storck, 1910)

b) „Femeie în rugăciune", îngenunchiată drapată cu văl, cu o mână la piept şi cu cealaltă depunând pe soclu frunze de palmier.

– ronde bosse, marmură albă

– 110 × 70 × 130 cm pe soclu din marmură albă cu î = 60 cm

– nesemnat, nedatat (Carol Storck, 1910)

– inscripţie cu majuscule pe soclu: DUMITRU / I. ATHANASIU / NĂSC 1844 – DECED 13 MARTIE 1907

– stare de conservare, bună

– Cimitirul Belu, fig. 16/37.

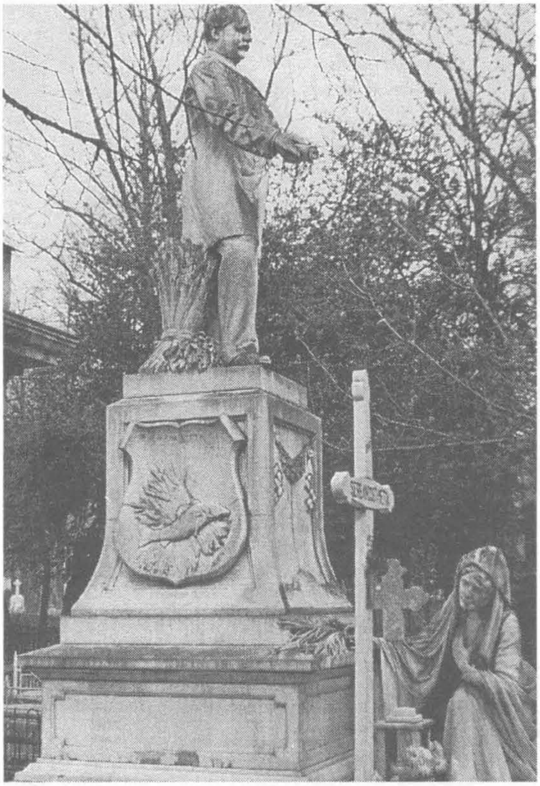

105. FRIEDRICH BROEHM (1844–1909)

– Medalion oval, cu portret de bărbat fixat pe o placă dreptunghiulară din marmură neagră cu fronton sprijinit pe două coloane canelate; pe cele două panouri laterale câte o ramură decorativă din bronz; pe fronton însemn masonic

– relief plat; marmură albă

– 51 × 46 cm; 250 × 270 cm

– semnat şi datat în dreapta medalionului: C. Storck/1910

– inscripţie cu majuscule pe fronton: FAMILIE F. BROEHM

– inscripţie cu majuscule pe placa din marmură: FRIEDRICH BROEHM / 2 NOVEMBER 1844 / 26 OKTOBER 1909 / HENRIETTE BROEHM / GEB. SCHMITZ / 20 OKTOBER 1841 / 24 SEPTEMBER 1917.

– stare de conservare: blocuri dizlocate, medalion pătat

– Cimitirul Evanghelic.

http://patrimoniu.gov.ro

106. G. A. MELIC (1844–1908)

- ronde bosse, marmură albă
- 75 × 55 × 33 cm pe soclu din piatră cu î = 170 cm
- semnat şi datat pe spate: Carol Storck, 1910
- inscripţie cu majuscule pe soclu: G.A. MELIC / 1844–1908.
- stare de conservare, bună
- Cimitirul Armenesc.

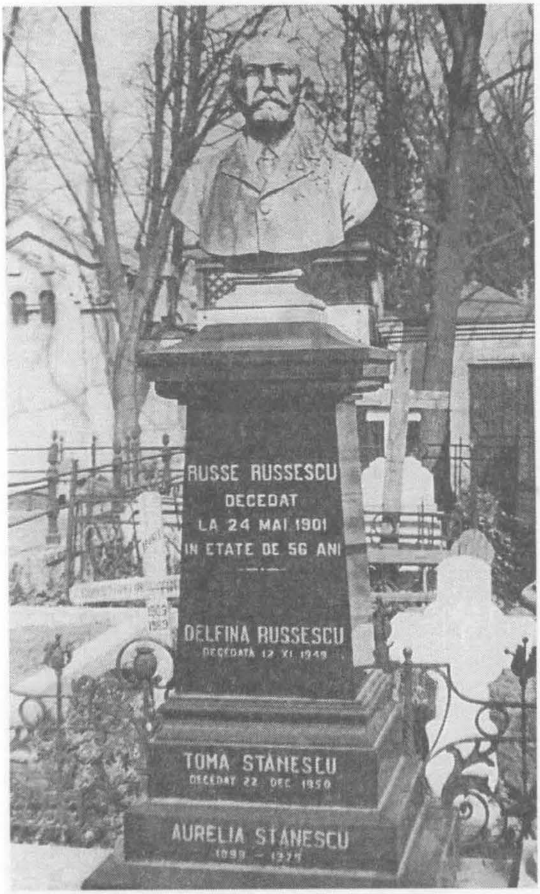

107. RUSSE RUSESCU (1845–1901)

- ronde bosse, marmură albă
- 78 × 56 × 32 cm pe un soclu din marmură neagră cu î = 154 cm
- semnat şi datat pe spate: Carol Stork, 1910
- inscripţie cu majuscule pe soclu: RUSSE RUSESCU / DECEDAT / LA 24 MAI 1901 / ÎN ETATE DE 56 ANI.
- stare de conservare, bună
- Cimitirul Belu, fig. 40/48.

http://patrimoniu.gov.ro

108. IOAN I. ŞERBĂNESCU (1860–1906)

– ronde bosse, marmură albă
– 80 × 55 × 34 cm pe soclu din marmură neagră cu î = 154 cm
– semnat şi datat pe spate: Carol Storck, 1910
– inscripţie cu majuscule pe soclu: IOAN I. ŞERBĂNESCU / DECEDAT / LA 25 MARTIE 1905 / ÎN ETATE DE 46 DE ANI
– stare de conservare, bună
– Cimitirul Belu, fig. 31/57–58.

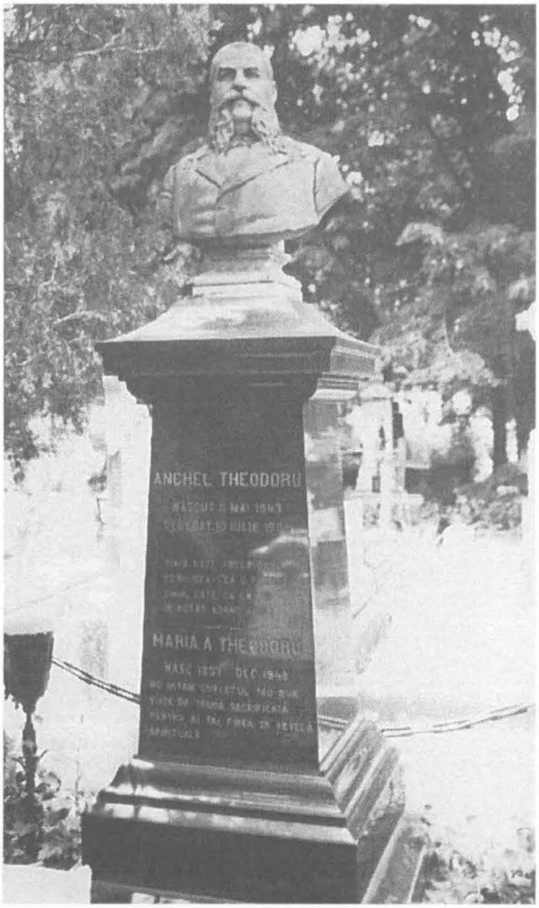

109. ANGHEL THEODORU (1843–1908)

– ronde bosse, marmură albă
– 74 × 58 × 38 cm pe un soclu din marmură neagră cu î = 181 cm
– semnat şi datat pe spate: Carol Storck, 1910
– inscripţie cu majuscule pe soclu: ANGHEL THEODORU/NĂSCUT 11 MAI 1843 / DECEDAT 10 IULIE 1908, (urmează 4 rânduri versuri) şi soţia MARIA A. THEODORU / NĂSC. 1857 – DEC. 1948
– stare de conservare, bună
– Cimitirul Belu, fig. 58/75.

http://patrimoniu.gov.ro

110. FAMILIILE ANDREAS FRIEDR. GRÄF ȘI THERESE ZEIDNER

cuprinzând și mormântul lui Carol Storck

– Placă dreptunghiulară rotunjită superior având în jumătatea de sus un medalion cu profil de femeie (Bertha Storck) susținut de un amoraș și înconjurat de trandafiri; jumătatea inferioară cu numele defuncților și ancadrament flancat de doi șerpi; la bază un basorelief cu un profil de bărbat îngândurat (autoportret) flancat de elemente vegetale.

– basorelief, marmură albă

– 242 × 130 cm

– semnat și datat dreapta mijloc sub ghirlande: C. Storck 1911

a) Medalion Bertha Storck (1869–1907)

– basorelief, marmură albă

– 129 × 120 cm

– nesemnat, nedatat (Carol Storck, 1911

b) Autoportret Carol Storck (1854–1926)

– basorelief, marmură albă

– 39 × 63 cm

– nesemnat, nedatat (Carol Stork, 1911)

– inscripție cu majuscule pe placă: HIER RUHEN IN FRIEDEN / ANDREAS FRIEDR. GRAF/APOTHEKER / 18 FEBR 1804–10 IAN 1864 / THERESE ZEIDNER / 2 OCT 1863–25 DEZ 1873 / THERESE ZEIDNER / 28 APRIL 1830–28 FEBR 1886 / BERTHA STORCK / GEB. ZEIDNER/ 28 FEB 1869–15 FEB. 1907 / FRANZ ZEIDNER / APOTHEKER / 3 DEZ 1825 / 21 MARZ 1914 / ALEXANDER STORCK/GEST. FUR PFLICH-T. UND WATERLAND / IM IAȘI AN 11 FEB. 1917 / IM ALTER VON 23 IAHREN / CARL STORCK / BILDHAUER / GEB. 10 MAI 1854 – GEST. 25 AUG. 1926.

– stare de conservare, bună

– Cimitirul Evanghelic.

111. MARIOARA MOTAS (1885–1910)

– Medalion oval cu portret de femeie spre stânga

– 40 × 35 cm pe o placă din marmură neagră cu dimensiunile 85 × 62 cm

– semnat și datat dreapta medalion: C. Storck, 1911

– inscripție cu majuscule pe placă: MARIOARA MOTAS / NĂSCUTĂ ROȘU / 20 IUNIE 1885–7 DECEMBRIE 1910

– stare de conservare – medalion dispărut, placă căzută

– Cimitirul Belu, fig. 73/13.

http://patrimoniu.gov.ro

112. MEDALION BERTHA STORCK

– 1911

– vezi Monumentul funerar al familiei Gräf și Zeidner.

113. CONSTANTIN STOICESCU (1852–1911)

– ronde bosse, marmură albă

– 55 × 51 × 26 cm pe un soclu din marmură albă cu î = 12 cm.

– nesemnat, nedatat (C. Storck, 1911)

– inscripție cu majuscule pe postament: CONSTANTIN I. STOICESCU / FOST MINISTRU / 1852–1911.

– stare de conservare, bună

– Cimitirul Belu, fig. 15/50 – în cavoul familiei Stoicescu San Marin.

114. AUTOPORTRET CAROL STORCK

– (1911)

– vezi monumentul funerar al familiei Andreas F. Gräf și Therese Zeidner.

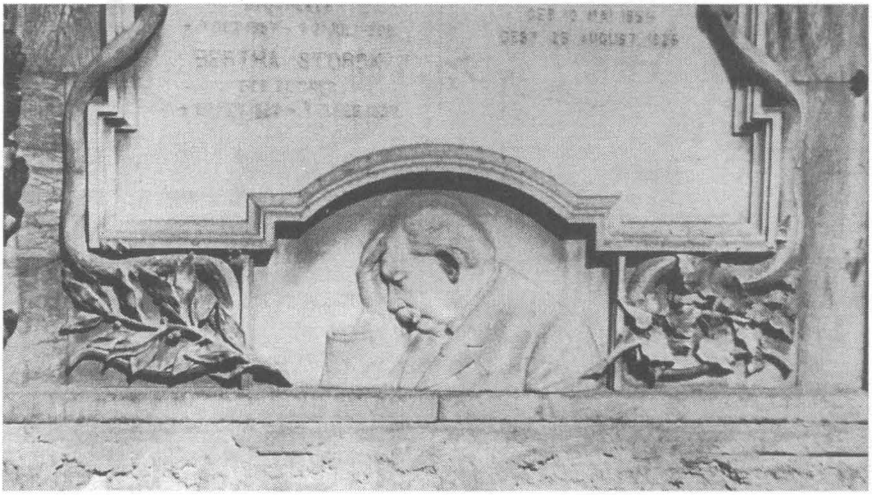

http://patrimoniu.gov.ro

115. ȘTEFAN CHRISTIAN TELL (1852–1874)

- ronde bosse, marmură albă
- 75 × 50 × 30 cm
- semnat și datat pe spate: Carol Storck, 1911
- stare de conservare, bună
- Cimitirul Belu, fig. 17/18 Cavoul familiei Tell.

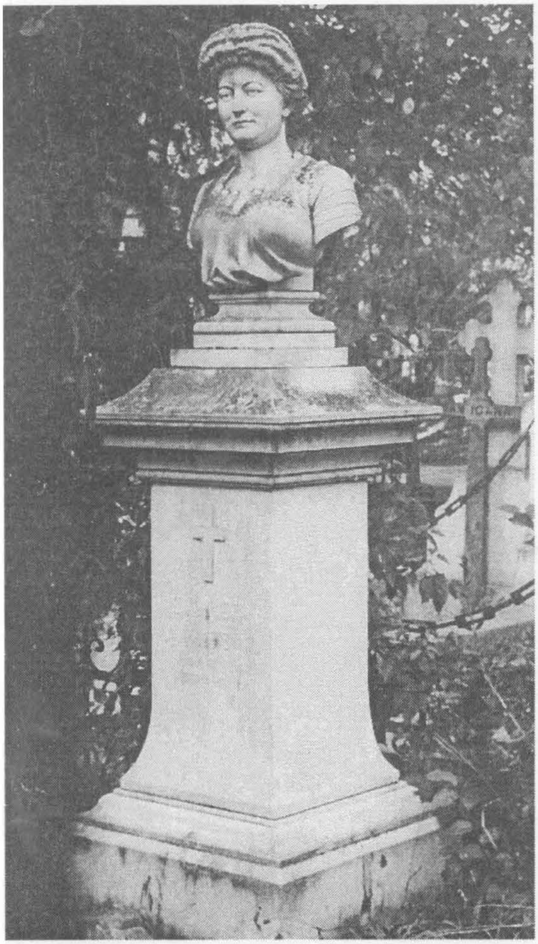

116. ELISAVETA VLĂDEANU (1882–19109

– ronde bosse, marmură albă

– 79 × 47 × 30 cm pe un soclu din marmură albă cu î = 137 cm

– semnat și datat pe spate: Carol Storck, 1911

– inscripție cu majuscule pe soclu: ELISAVETA / CĂP. VLĂDEANU / NĂSC. 4 SEPT. 1882 / DECED. 13 OCT. 1910

– stare de conservare, bună.

– Cimitirul Belu, fig. 51/15.

http://patrimoniu.gov.ro

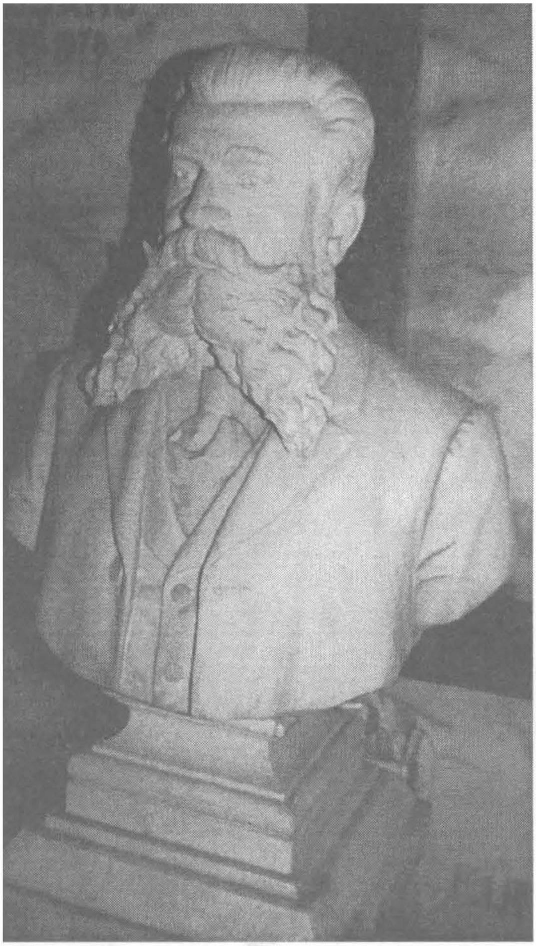

117. DOCTOR DIMITRIE CHRISTESCU (1848–1911)

– ronde-bosse, marmură albă
– 77 × 56 × 36 cm pe un soclu din marmură albă cu î = 100 cm.
– semnat şi datat pe spate bust: Carol Storck 1912
– stare de conservare
– Cimitirul Belu fig. 18 bis/4 în cripta familiei Dunka.

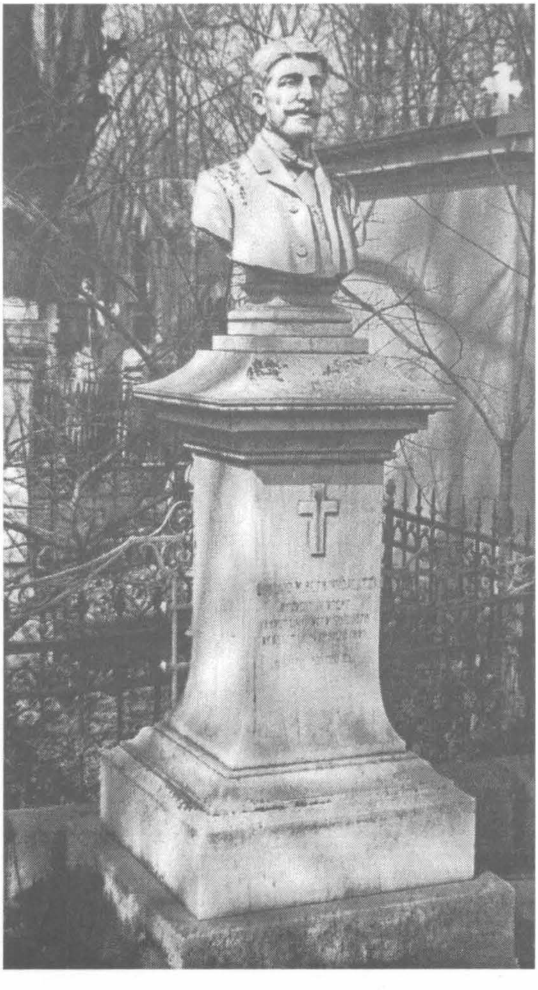

118. EUGENIU M. PETRINI GALATZ (1879–1903)

– ronde bosse, marmură albă
– 75 × 50 × 31 cm pe un soclu din marmură albă cu î = 180 cm
– semnat şi datat pe spate: Carol Storck, 1912
– inscripţie cu majuscule pe soclu: EUGENIU M. PETRINI (GALAZ) / STUDENT ÎN DREPT / NĂSCUT LA 13 OCTOMBRIE 1879 / DECEDAT LA 16 APRILIE 1903 / RUGAŢI-VĂ PENTRU EL.
– stare de conservare, bună
– Cimitirul Belu, fig. 4/31.

http://patrimoniu.gov.ro

119. FAMILIA GRECESCU (1838–1911)

– Placă, rotunjită în partea superioară, având efigiile soţilor Grecescu, fixată pe un soclu tip obelisc.

– basorelief, marmură albă

– 50 × 54 cm pe un soclu din marmură neagră cu dimensiunile 306 × 92 × 46 cm

– semnat şi datat dreapta jos: C. Storck, 1913; dreapta jos pe soclu semnătura pietrarului G. Liritis.

– inscripţie cu majuscule pe obelisc FAMILIA N. GRECESCU / NĂSCUT LA 17 FEBR. 1838 / DECEDAT LA 29 IUNIE 1911 / SOŢIE / ELISABETA N. GRECESCU / NĂSCUTĂ LA 5 IUNIE 1851 / DECEDATĂ LA 25 MARTIE 1935.

– stare de conservare, bună

– Cimitirul Sf. Vineri, fig. 3/106.

120. EUFEMIA NICOLESCU (+1912)

– ronde bosse, marmură albă

– 75 × 53 × 36 cm pe un soclu din marmură roşie cu î = 130 cm

– semnat şi datat pe spate: Carol Storck, 1913

– inscripţie cu majuscule pe soclu: AICI SE ODIHNEŞTE / PREA IUBITA / NOASTRĂ MAMĂ / EUFEMIA / NICOLESCU / DECEDATĂ LA / 23 APRILIE 1912.

– stare de conservare, bună

– Cimitirul Belu, fig. 27/39.

http://patrimoniu.gov.ro

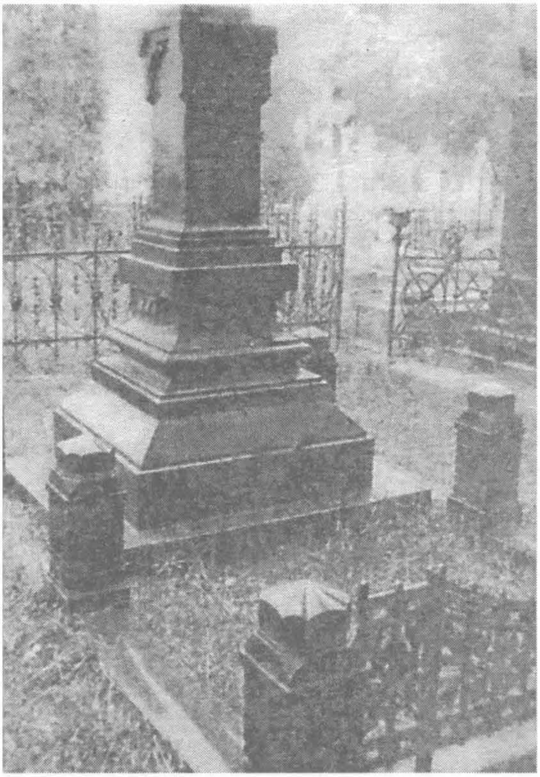

121. ȘTEFAN URLĂȚEANU (+1907)

– ronde bosse, marmură albă

– 73 × 53 × 36 cm soclu inițial din marmură neagră cu î = 230 cm

– semnat și datat pe spate: Carol Storck, 1913

– stare de conservare: desprins de pe soclu

Mutat în 1977 de pe amplasamentul inițial – Cimitirul Mânăstirii Cernica în Muzeul Mânăstirii.

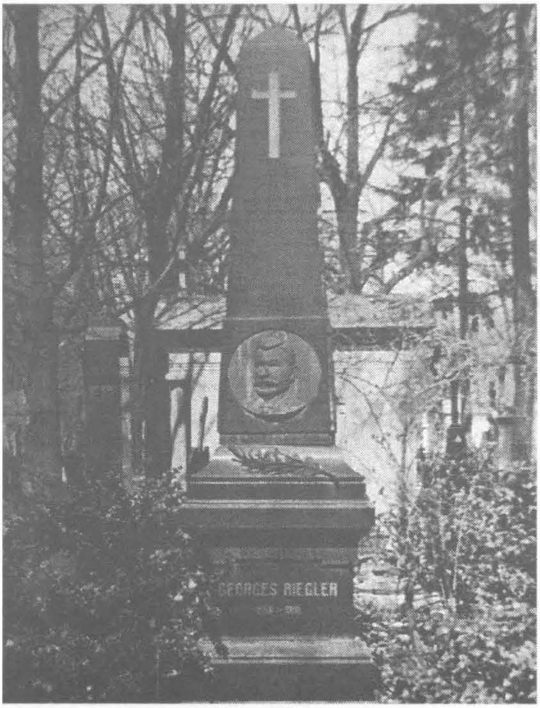

122. GEORGES RIEGLER (1858–1910)

– Medalion central cu portret de bărbat și ramură de laur, din bronz, la bază.

– basorelief, bronz

– j = 37 cm pe un obelisc din marmură neagră cu î = 300 cm

– semnat și datat dreapta jos: Carol Storck, 1914

– inscripție cu majuscule pe soclu: GEORGES RIEGLER / 1858–1910

– stare de conservare, bună

– Cimitirul Belu, fig. 73/4.

http://patrimoniu.gov.ro

123. MEDALION CLARA STORCK

– 1915?
– vezi monumentul funerar al familiei Storck

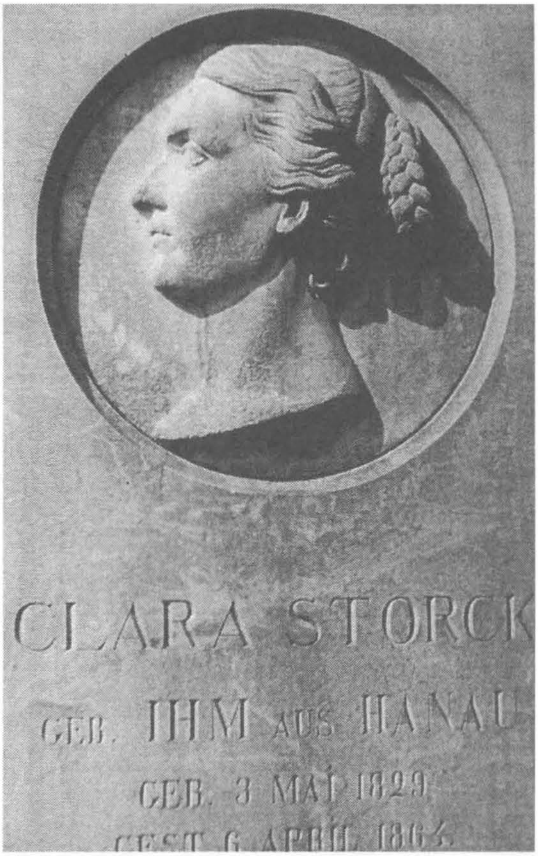

124. ERACLIE E. DURO (1846–1914)

– ronde bosse, marmură albă
– 80 × 38 × 60 cm pe un soclu din marmură albă cu î = 105 cm
– semnat şi datat pe spate: Carol Storck / sculptor 1916
– inscripţie cu majuscule pe soclu: ERACLIE E. DURO / NĂSC. 6 JANUARIE 1846 / DECEDAT 17 JULIE 1914.
– stare de conservare, bună
– Cimitirul Belu, fig. 55/34.

125. CAROL GÖBL (1845–1916)

– ronde bosse, marmură albă
– 75 × 56 × 38 cm pe un soclu din marmură neagră decorat din bronz, cu î = 195 cm
– semnat şi datat pe spate: Carol Storck 1916
– inscripţie cu majuscule pe soclu: GOTT, GRUST DIE KUNST (stânga) SAXA LOQUUNTUR (dreapta) CAROL GOBL / 1845 + 1916.
– stare de conservare, bună
– Cimitirul Belu catolic, fig. T/a1–a2.

http://patrimoniu.gov.ro

126. MIŞU M. PETRINI GALATZ (1889–1911)

– Figură întreagă cu o mână rezemată pe un soclu drapat, cealaltă îndoită în faţă ţinând o carte
– ronde bosse, marmură albă
– 180 × 60 × 55 cm pe un soclu din marmură albă cu î = 70 cm
– semnat şi datat dreapta jos: C. Storck scul. 1916
– inscripţie cu majuscule pe soclu: MIŞU M. PETRINI GALATZ / STUDENT ÎN MEDICINĂ / NĂSCUT LA 7 APRILIE 1889 / DECEDAT LA 9 FEVRUARIE 1911.
– stare de conservare, bună
– Cimitirul Belu, fig. 56/81.

127. GENERAL DAVID PRAPORGESCU (+1916)

– ronde bosse, marmură albă
– 75 × 57 × 30 cm pe un soclu din marmură albă cu î = 170 cm
– semnat şi datat pe spate: C. Storck 1918
– inscripţie cu majuscule pe soclu: AICI ODIHNEŞTE / GENERALUL / DAVID PRAPORGESCU / COMANDANTUL CORP I ARMATĂ / CĂZUT PE CÂMPUL DE LUPTĂ / LA 30 SEPTEMBRIE 1916.
– stare de conservare, bună
– Cimitirul Belu, fig. 1 bis./10–11.

http://patrimoniu.gov.ro

128. FAMILIA DRAGOMIRESCU

a) Bust Nicolae Dragomirescu (1855–1917)
– ronde bose, marmură albă
– 77 × 60 × 36 cm pe un soclu din marmură neagră cu î = 170 cm
– semnat şi datat pe spate: Carol Storck, 1919
b) Medalion cu portret de femeie, montat pe soclu
– basorelief, marmură albă
– j = 40 cm
– nesemnat, nedatat (Carol Storck, 1919)
– inscripţie pe soclu faţă: Aici odihneşte scumpul nostru soţ şi tată / NICOLAE DRAGOMIRESCU / decedat la 19 noiembrie 1917 / în etate de 52 ani.
– stare de conservare, bună
– Cimitirul Reînvierea, fig. D. 6 loc 56–57.

129. FAMILIA NIRESCHER

– Trei medalioane încastrate pe un obelisc din marmură neagră cu o carte din marmură albă deschisă la bază.
a) Medalion oval cu efigiile suprapuse ale lui F.A. Nirescher (1869–1920) şi Jeanette Nirescher (1839–1919) (central soclu).
– basorelief, marmură albă
– 35 × 31 cm
– semnat şi datat dreapta jos pe grosime: C. Storck fec. 1921
b) Medalion oval cu portret de bărbat trei sferturi spre stânga (dreapta soclu).
– basorelief, marmură albă
– 35 × 31 cm
– semnat şi datat dreapta jos pe grosime: C. Storck fec. 1921
c) Medalion oval cu efigie spre dreapta (stânga soclu)
– basorelief, marmură albă
– 35 × 31 cm
– semnat dreapta jos cu iniţiale:
F.S.; nedatat (1921)
– inscripţie cu majuscule pe obelisc: FAMILIE / FR. NIRESCHER / DAINEM GLAUBEN / DAINER SPRACHE / DAINEM VOLKE / BLEIBE TREU.
– inscripţie cu majuscule pe cartea de la bază: DR. ION KLOOS / MEDIC VETERINAR / 27.IV.1805 CODLEA / 4.VII.1863 BUCUREŞTI / JONA KLOOS 24.VI.1816 BRAŞOV / 21.X.1873 BUCUREŞTI / FRIED NIRESCHER / FARMACIST / 9.I.1825 BISTRIŢA NĂSĂUD / 14.XI.1873 BUCUREŞTI / OTTILIE / F. NIRESCHER 26.XII.1873/12.XI.1875 BUCUREŞTI / JEANETTE / NIRESCHER 7.IV.1838 10.06.1919 BUCUREŞTI / F.A. NIRESCHER / DR. ÎN ŞTIINŢE FARMACIST / LT. COL. FRAM. REZ. / OFIT. ORD. COR. ROM. CU SPADE / 9.III.1868 / 15.V.1920 BUCUREŞTI / KARLM / M.F.E. NIRESCHER / ADVOCAT / 10.VII. 1867 KARLSBAD / 19.V.1942 BUKAREST
– stare de conservare: obelisc fracturat
– Cimitirul Evanghelic.

http://patrimoniu.gov.ro

130. EUGENIU NOREANU (1890–1920)

– ronde bosse, marmură albă

– 72 × 49 × 30 cm pe soclu din piatră cu î = 150 cm

– semnat şi datat pe spate: Carl Storck, 1921

– inscripţie cu majuscule pe un soclu: AICI ODIHNEŞTE / NICOLAE NOREANU / CĂPITAN / EUGEN NOREANU / DECEDAT LA 5 SEPT 1920 / ÎN VÂRSTĂ DE 30 ANI.

– stare de conservare bună

– Cimitirul Sf. Vineri, fig. 1/1960.

131. FAMILIA CARACAŞ

a) Bust Fănel Caracaş

– ronde bosse, marmură albă;

– 45 × 31 × 23 cm pe un soclu din piatră cu î = 150 cm

– semnat şi datat pe spate: C. Storck, fec. 1924

b) Medalion oval cu portretul Cristinei Coca Caracaş fixat central pe soclu

– basorelief, marmură albă

– 37 × 31 cm pe un soclu din piatră cu î = 150 cm

– semnat şi datat pe grosime: C. Storck, 1923

– inscripţie cu majuscule pe soclu: ERA UN BĂIEŢAŞ ABIA ÎN PRI / MĂVARA VIEŢII O VIAŢĂ CA O / LICĂRIRE DE ZÂMBET CURMAT. UN VIS CE ÎŞI ÎNMOAIE ARIPA-N AMAR / AŞA FEL AI TRECUT DE AL LUMII HOTAR.

– stare de conservare, bună

– Cimitirul Armenesc, fig. 118–120.

http://patrimoniu.gov.ro

132. FAMILIA PETRE HR. TARPO

a) Bust Petre Hr. Tarpo
- ronde bose, marmură albă
- 56 × 48 × 30 cm
- semnat şi datat pe spate: C. Storck, 1923

b) Bust de femeie
- ronde bosse, marmură albă
- 55 × 45 × 31 cm
- semnat şi datat pe spate; C. Storck sculpt. 1923

Ambele busturi aşezate pe un soclu comun în trepte, din marmură albă, ornamentat central cu motive geometrice

– inscripţie cu majuscule în centrul soclului şi la baza lui: FAMILIA / PETRE HR. TARPO.

– stare de conservare: busturile căzute de pe soclu, nasul femeii spart; soclu dezmembrat

– Cimitirul Belu, fig. 37 bis/1–2.

133. BUST FĂNEL CARACAŞ

- 1924
- vezi monumentul funerar al familiei Caracaş

http://patrimoniu.gov.ro

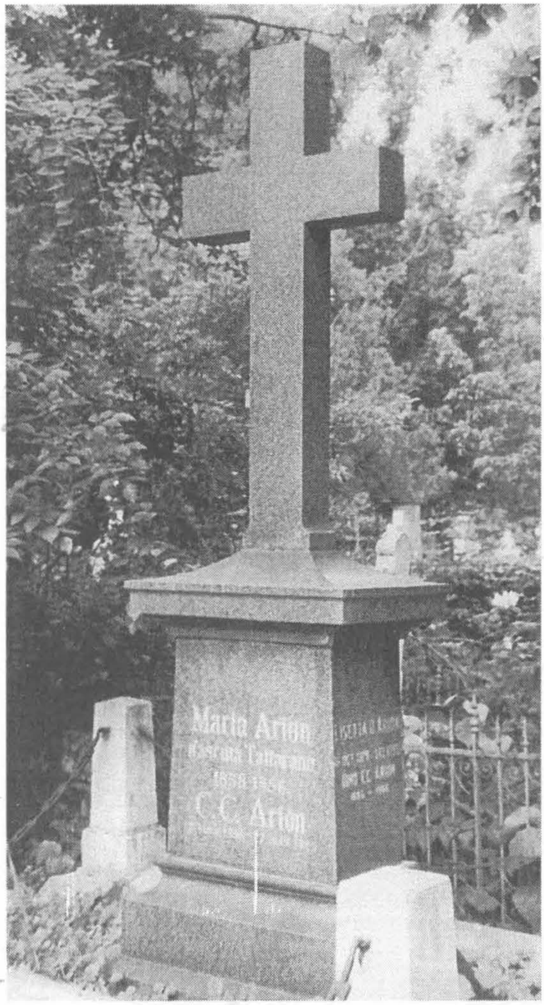

134. CRUCEA ARION

– Cruce așezată pe un soclu în trepte
– ronde bosse, marmură neagră
– 332 × 130 × 82 cm.
– semnat pe plintă dreapta jos: C. Storck, nedatat
– inscripție pe soclu față: MARIA ARION / NĂSCUTĂ TĂTTĂRANU / 1808–1886 / C.C. ARION / 18 IUNIE 1855–27 IUNIE 1923.
– stare de conservare, bună.
– Cimitirul Belu, fig. 29/23.

135. ALESSANDRU CÓDĂ (+1898)

Bust de bărbat în uniformă de căpitan de cavalerie, așezat pe un soclu gen obelisc.
– ronde bosse, marmură albă
– 65 × 58 × 26 cm pe un soclu din marmură cu î = 250 cm.
– nesemnat, nedatat (Carol Storck 1898)
– inscripție cu majuscule pe soclu față: COLONEL / THEODOR CODĂ / DECEDAT 20 NOEMBRIE 1890 / ÎN ETATE DE 85 ANNI / CĂPITAN / ALESANDRU CODĂ / DECEDAT 4 APRILIE 1898 / ÎN ETATE DE 35 ANNI.
– stare de conservare: bustul căzut
– Cimitirul Belu fig. 29/11

http://patrimoniu.gov.ro

136. CAPELA FUNDĂŢEANU

Construcţie cu acoperiş în două ape decorat cu patru acrotere şi cruce; două ferestre circulare ornamentate cu motiv treflat; deasupra intrării ghirlandă decorativă prinsă în panglici

– ronde bosse, piatră
– 400 × 200 × 200 cm.
– nesemnat, nedatat (Carol Storck)
– inscripţie cu majuscule deasupra uşii; FAMILIA / H.H. FUNDĂŢEANU
– stare de conservare, bună.
– Cimitirul Belu, fig. 35/27.

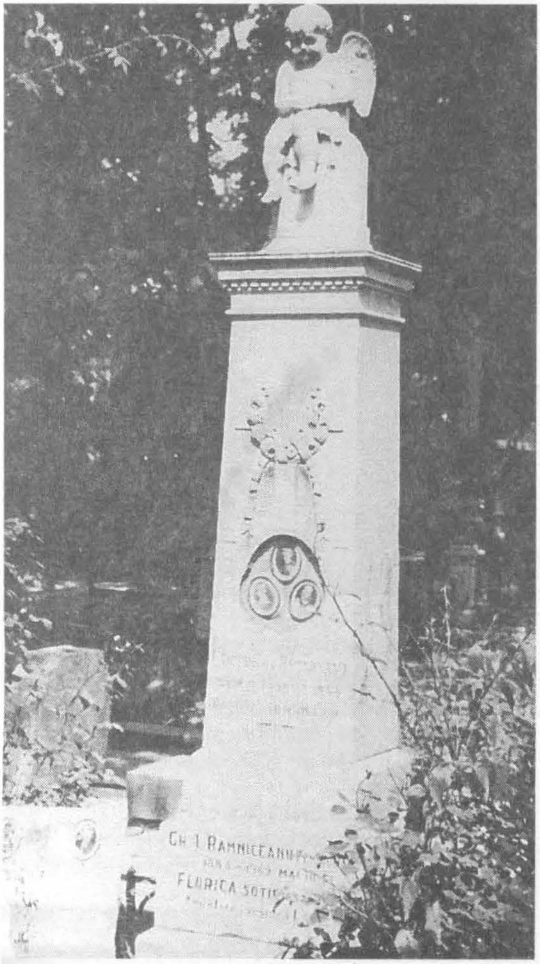

137. CĂPITAN ION RÂMNICEANU (1844–1902)

Îngeraş şezând; totul pe un soclu gen obelisc.

– ronde bosse, marmură albă
– 62 × 27 × 23 cm pe un soclu din marmură gri ornamentat central cu cunună de trandafiri, cruce şi trei fotografii, cu î = 180 cm.
– nesemnat, nedatat (Carol Storck 1902)
– inscripţie cu majuscule pe soclu: CĂPITAN ION RÂMNICEANU / NĂSCUT LA 2 MAIU 1844 / DECEDAT LA 6 MAIU 1902
– stare de conservare bună
– Cimitirul Belu fig. 4/26.

http://patrimoniu.gov.ro

138. MARIA ROMANOFF (1876–1897)

– Figură întreagă, cu o carte în mână
– ronde bosse, marmură albă
– 168 × 60 × 58 cm pe un soclu masiv din marmură roz cu î = 162 cm.
– nesemnat, nedatat (Carol Storck, 1897)
– inscripţie cu majuscule pe soclu: AICI ÎN DREAPTA / ZAC / RĂMĂŞIŢELE SCUMPEI MELE FIICA / MARIA ROMANOFF / 1876–1897.
– stare de conservare, bună.
– Cimitirul Mănăstirii Cernica.

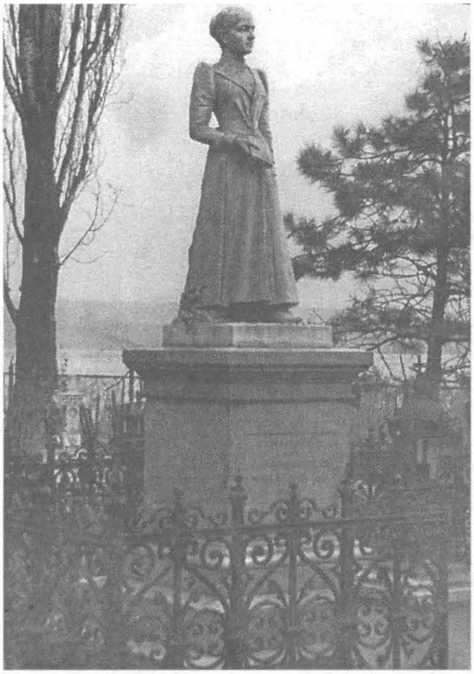

139. ANA SCHIOPESCU (1856–1889)

Medalion cu portret de femeie 3/4 spre stânga fixat pe soclul unei cruci masive din marmură neagră.
– ronde bosse, marmură albă
– j = 38 cm, pe un soclu de marmură neagră cu î = 360 cm.
– nesemnat, nedatat (Carol Storck, 1889)
– inscripţie pe soclu faţă: Aici odihneşte / ANA SCHIOPESCU / născută la 8 Februarie 1856 / decedată la 25 Aprilie 1889.
– stare de conservare, bună.
– Cimitirul Belu, fig. 17/52.

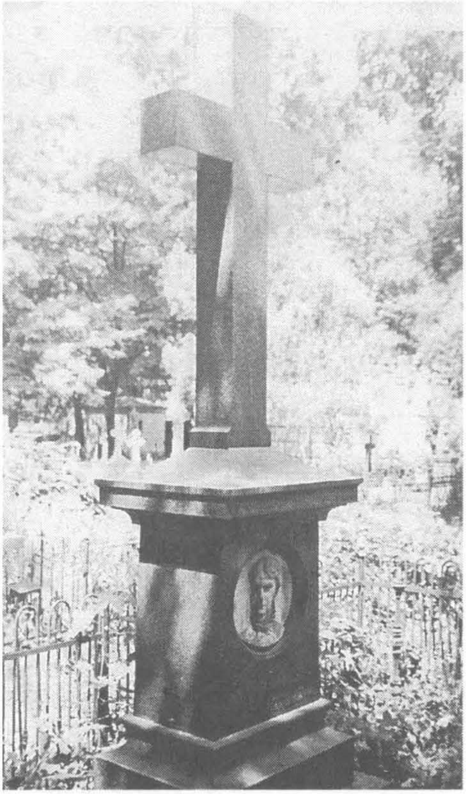

http://patrimoniu.gov.ro

140. DIAMANDI TARPO (1843–1893)

Medalion cu pọrtret de bărbat pe un soclu tip obelisc terminat în fronton cu palmete și acroterii; central monograma D.T. în cunună de lauri.

– ronde bosse, marmură albă

– 43 × 35 cm. pe un soclu din marmură cu î = 260 cm.

– nesemnat, nedatat (carol Storck 1893)

– inscripție pe față soclu: Aici se odihnește / DIAMANDI HR. TARPO / născut în Macedonia orașul Corcea / 1843 / decedat la 25 noembre anul / 1893 / în etate de 50 de ani / late ce-i omul

– stare de conservare bună

– Cimitirul Belu fig. 1 bis/12

http://patrimoniu.gov.ro

REPERTORIUL MONUMENTELOR DE FOR PUBLIC ŞI FUNERARE ALE SCULPTURILOR STORCK EXISTENTE ÎN BUCUREŞTU ŞI TERITORIUL AFERENT

III
CAROL STORCK

MONUMENTE DE FOR PUBLIC

141. GIGANTUL

– Nud de bărbat şezând, întors spre dreapta
– ronde bosse, piatră
– 375 × 230 × 150 cm pe un soclu din piatră cu î = 97 cm
– nesemnat, nedatat (Frederic Storck, 1904)
– stare de conservare – piatră roasă la mână şi piept
– Parcul Carol

142. ŞTEFAN VODĂ ŞI CAROL I.

– Placă dreptunghiulară având central efigiile celor doi domnitori (Ştefan cel Mare spre dreapta, Carlo I spre stânga) aşezate pe frunze de laur şi încadrate de un fronton sprijinit pe doi pilaştri canelaţi; sub efigii stema Moldovei, respectiv a României.
– basorelief, bronz
– 99 × 90 cm.
– semnat şi datat dreapta jos: Fritz Storck, 1905
– inscripţie cu majuscule pe fronton: ŞTEFAN VODĂ ESTE NU NUMAI FALA NEAMULUI ROMÂNESC / DAR ŞI UN EROU AL CREŞTINĂTĂŢII / REGELE CAROL I LA IAŞI ÎN IV. OCT. MCMIV
– inscripţie cu majuscule încadrând efigiile celor doi domnitori: LIPNIC / BAIA/SOCI (stânga), PODU ÎNALT, PLEVNA / CURSUL-APEI GRIVIŢA / CODRUL COSMINULUI / VALEA ALBĂ, VIDIN / SCHEIA, SMARDA / RÂMNIC, NICOPOL (centru), LOM PALANCA / BORADIN / RAHOVA / OPANEZ / CALAFAT / 1877/ (dreapta); ŞTEFAN (stânga jos), CAROL I. (dreapta jos).
– stare de conservare, bună.
– Palatul Cotroceni. (Amplasată iniţial în clădirea Academiei Române)

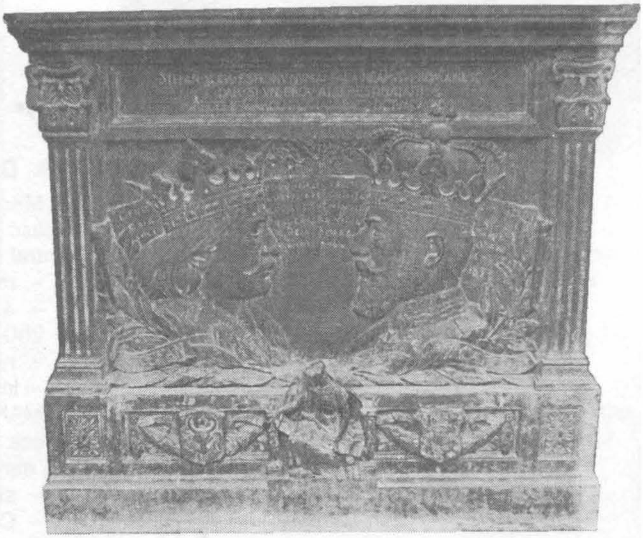

http://patrimoniu.gov.ro

143. ADEVĂRUL

– 1907

– vezi sculpturile de la Palatul de Justiție

144. DOCTOR GHEORGHE MURGOCI (1872–1925)

– ronde bosse, bronz

– 78 × 43 × 36 cm pe un soclu placat cu marmură, cu î = 200 cm

– semnat și datat dreapta cu inițialele: F.S. 1932

– inscripție cu majuscule pe bust față: G. MURGOCI

– inscripție cu majuscule pe soclu: GHEORGHE MUNTEANU MURGOCI (1872–1925).

– stare de conservare, bună.

– Institutul de Geologie.

145. PROFESOR DOCTOR ALEXANDRU OBREGIA (1860–1937)

– ronde bosse, bronz

– 80 × 80 × 50 cm pe un soclu de piatră cu î = 218 cm

– semnat și datat dreapta jos: Fr. Stoeck, 1935

– inscripție cu majuscule pe soclu: PROFESOR DR. AL. OBREGIA / ÎNTEMEIETORUL SPITALULUI CENTRAL / 1860–1937

– stare de conservare bună.

– Spitalul nr. 9 „Dr. Gh. Marinescu".

http://patrimoniu.gov.ro

146. MATHIAS GEIGER (1827–1899)

– Medalion cu portret de bărbat pe un soclu neogotic surmontat de o cruce.

– basorelief, bronz.

– j = 31 cm pe un soclu, din tablă de bronz, cu î = 345 cm.

– semnat stânga jos: Fr. Storck, nedatat (1899).

– inscripţie cu majuscule pe soclu: FAM GEIGER / MATH. GEIGER / GEB 17 SEPT 1827 / GEST. 27 AUG. 1899.

– stare de conservare: fundaţia înclinată, crucea fisurată.

– Cimitirul Belu catolic fig. R.1/F.16.

147. FL. THIERRIN (1849–1907)

– Medalion cu portret de bărbat spre stânga

– basorelief, bronz.

– j = 30 cm; pe un obelisc din marmură gri cu î = 250 cm.

– semnat şi datat: Fr. Storck [1]902

– inscripţie cu majuscule: FL. THIERRIN / DIRECTORUL INSTITUTULUI / SCHEWTZ-THIERRIN/SURPIERRE ELVEŢIA DECEMBRE 1849 / BUCUREŞTI JUNIE 1907.

– stare de conservare: crucea căzută

– Cimitirul Belu catolic, fig. U.2/F. 3–5.

http://patrimoniu.gov.ro

148. LUCA P. NICULESCU (1855–1903)

Ansamblu funerar compus din două medalioane și un bust de bărbat adosate unui panou dreptunghiular, surmontat de o cruce și ornamentat cu elemente fitomorfe.

– ronde bosse, basorelief, marmură albă, piatră.
– 370 × 350 cm.

a) Bust Luca P. Niculescu (central)

– ronde bosse, marmură albă
– 58 × 57 × 32 cm pe un soclu din marmură albă cu î = 230 cm.
– nesemnat, nedatat (Frederic Storck, 1903).

b) Femeie îngenunchiată privind în sus, cu o mână ridicată (baza soclului).

– ronde bosse, marmură albă.
– 160 × 85 × 20 cm.
– nesemnat, nedatat (Frederic Storck, 1903).

c) Medalion cu portret de femeie (dreapta panou într-un cadru decorat cu motive fitomorfe).

– basorelief, marmură albă.
– j = 32 cm.
– nesemnat, nedatat (Frederic Storck, 1903).

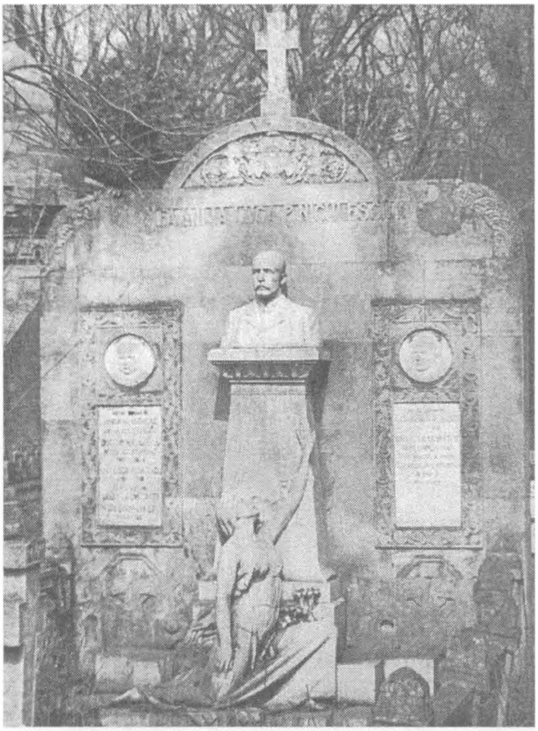

– inscripție cu majuscule pe o placă din marmură, sub medalion: AICI SE ODIHNESC / ALEXANDRINA I. L. NICULESCU / 1890–1919 / ION LUCA P. NICULESCU / MARE COMECIANT / FOST MINISTRU ÎN TIMPUL / RĂZBOIULUI PENTRU ÎNTREGIREA / NEAMULUI / 1886–1934.

d) Medalion cu portret de fetiță (stânga panoului într-un cadru decorat cu motive fitomorfe).

– basorelief, marmură albă.
– j = 32 cm.
– nesemnat, nedatat (Frederic Storck, 1903).
– inscripție cu majuscule pe o placă din marmură, sub medalion: AICI SE ODIHNESC / PREOTUL NICULAE / ȘI SOȚIA SA LUXANDRA / LUCA P. NICULESCU / MARE COMERCIANT / 1855–1903

http://patrimoniu.gov.ro

/ ANA LUCA NICULESCU / 1865–1910 / ŞI FICELE LOR / LUCIA ŞI CONSTANŢA / PETRE LUCA NICULESCU / 1889–1924.

– inscripţie cu majuscule, pe panoul din fundal sus: FAMILIA LUCA P. NICULESCU / MARE COMERCIANT

– stare de conservare, bună.

– Cimitirul Belu, fig. 27/23.

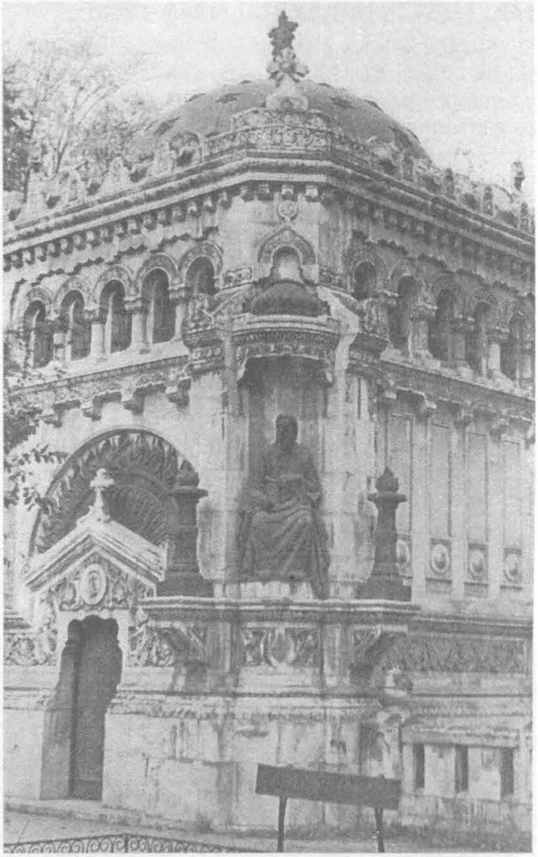

149. EVANGHELISTUL LUCA

– Bărbat aşezat, cu mâna stângă sprijinită pe genunchi şi mâna dreaptă pe Evanghelie.

– ronde bosse, bronz.

– 163 × 93 × 75 cm.

– semnat şi datat stânga în chenar: Fritz Storck, 1903

– stare de conservare, bună.

– Cimitirul Belu, fig. 47/28 pe latura S-E la cavoul familiei Gheorghieff.

http://patrimoniu.gov.ro

150. EVANGHELISTUL MARCU

– Bărbat așezat, binecuvântând, în mâna dreaptă ținând Evanghelia.

– ronde bose, bronz.

– 157 × 85 × 75 cm.

– semnat și datat stânga jos: Fritz Storck, 1903.

– stare de conservare; bună.

– Cimitirul Belu, fig. 47/28 pe latura N-E, la cavoul familiei Gheorghieff.

151. EVANGHELISTUL IOAN

– Bărbat așezat, cu o mână la bărbie și cotul sprijiinit pe Evanghelie.

– ronde bosse, bronz

– 165 × 80 × 75 cm.

– semnat stânga jos: Fritz Storck, nedatat (1905)

– stare de conservare bună.

– Cimitirul Belu, fig. 47/28 pe latura N-V la cavoul familiei Gheorghieff.

152. EVANGHELISTUL MATEI

– Bărbat așezat, cu o pană în mâna stângă: cu mâna dreaptă ține Evanghelia.

– ronde bosse, bronz.

– 178 × 95 × 75 cm.

– semnat stânga jos: Fritz Storck, nedatat (1905)

– stare de conservare, bună.

– Cimitirul Belu, fig. 47/28 – pe latura S-V, la cavoul familiei Gheorghieff.

http://patrimoniu.gov.ro

153. DOCTOR IOAN MARINESCU-BETULEA (1862–1905)

– ronde bosse, bronz
– 82 × 58 × 34 cm pe un soclu din marmură neagră cu î = 155 cm.
– semnat și datat pe spate: Fr. Storck, 1906
– inscripție pe soclu: Dr. Marinescu / Joan Betulea / născut 6 D-brie / 1862 / decedat 27 Julie/1905 / în etate de 43 ani.
– stare de conservare, bună.
– Cimitirul Belu, fig. 64/31.

154. FAMILIA STOENESCU

– Bust de bărbat (cf. M. Oroveanu op. cit.)
– ronde bosse, marmură
– soclu din marmură neagră cu î = 170 cm.
– (Frederic Storck, 1907)
– inscripție pe soclu: MIHAI STOENESCU / Farmacist, proprietar, droghist / 1852–1904 / GEORGE M. STOENESCU / 1890–1909 / Rugați-vă pentru dânșii.
– stare de conservare – lipsă bust și medalion (central soclu); pe soclul inițial montată o cruce nouă.
– Cimitirul Belu, fig. 65/41 (familia Cavassi)

155. PROFESOR IONESCU GION (1857–1904)

– ronde bosse, marmură albă
– 70 × 50 × 35 cm, pe un soclu din marmură cu î = 200 cm.
– semnat și datat pe spate; Fr. Storck [1]907
– inscripție din bronz aplicată pe soclu: semnătura profesorului încadrată de două ramuri încrucișate și o pană și anii 1857/1904.
– stare de conservare, bună.
– Cimitirul Belu, fig. 17/25.

http://patrimoniu.gov.ro

156. P.S. AURELIAN (1833–1909)

– Medalion cu portret de bărbat spre stânga fixat pe un soclu masiv surmontat de o cruce.

– basorelief, bronz.

– j = 37 cm pe un monument din marmură neagră cu dimensiunile: 340 × 190 × 100 cm.

– semnat dreapta medalion: Fr. Storck, nedatat (1909)

– inscripţie cu majuscule pe soclu: P.S. AURELIAN / 1833–1909 / CHARLOTTA AURELIAN / 1858–1933

– stare de conservare, bună.

– Cimitirul Belu, fig. 7/38.

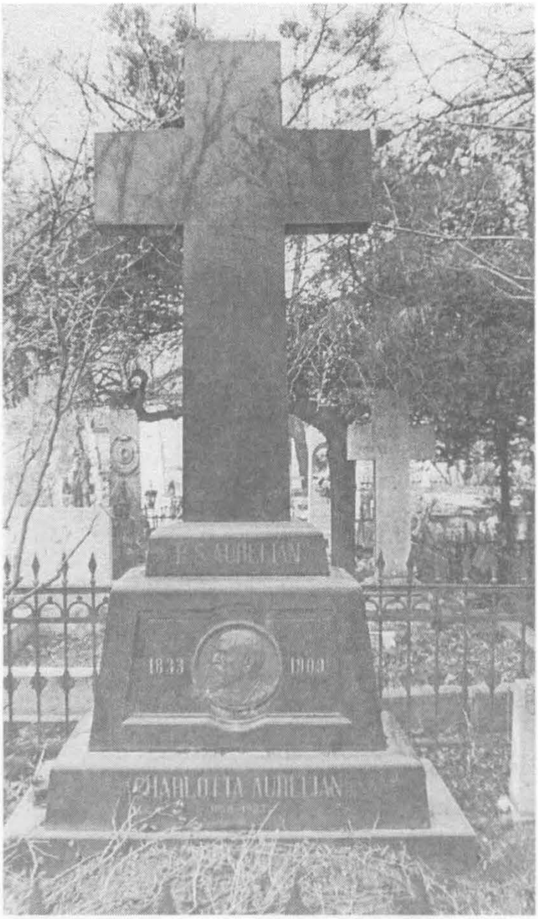

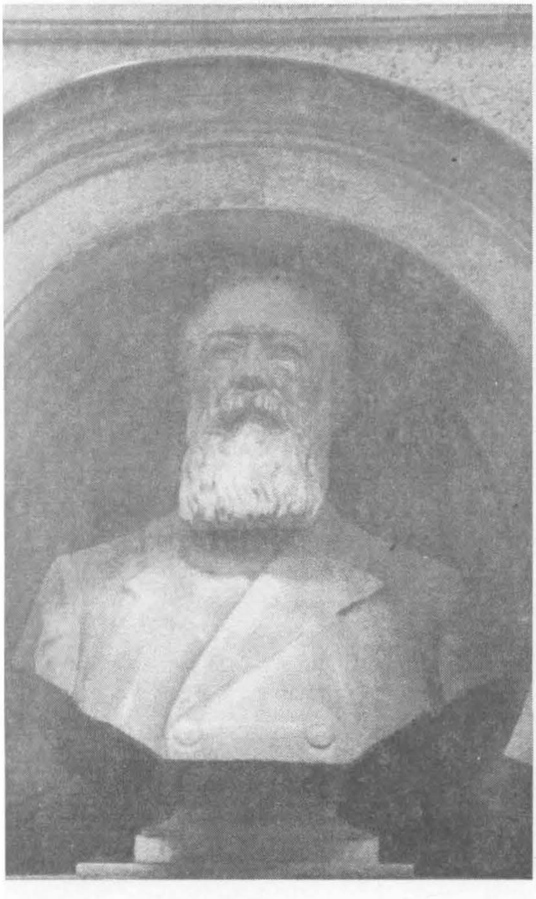

157. NICULAE MANDREA (1842–1910)

– ronde bosse, marmură albă

– 73 × 58 × 34 cm

– semnat dreapta umăr Fr. Storck, nedatat (1910)

– inscripţie cu majuscule pe o placă din marmură albă: NICULAE MANDREA / FOST PREŞEDINTE AL CURTEI DE CASSAŢIE 1842–1910.

– stare de conservare, bună.

– Cimitirul Belu, fig. 74/25 în nişa de deasupra intrării în cavoul familiei N. Mandrea.

http://patrimoniu.gov.ro

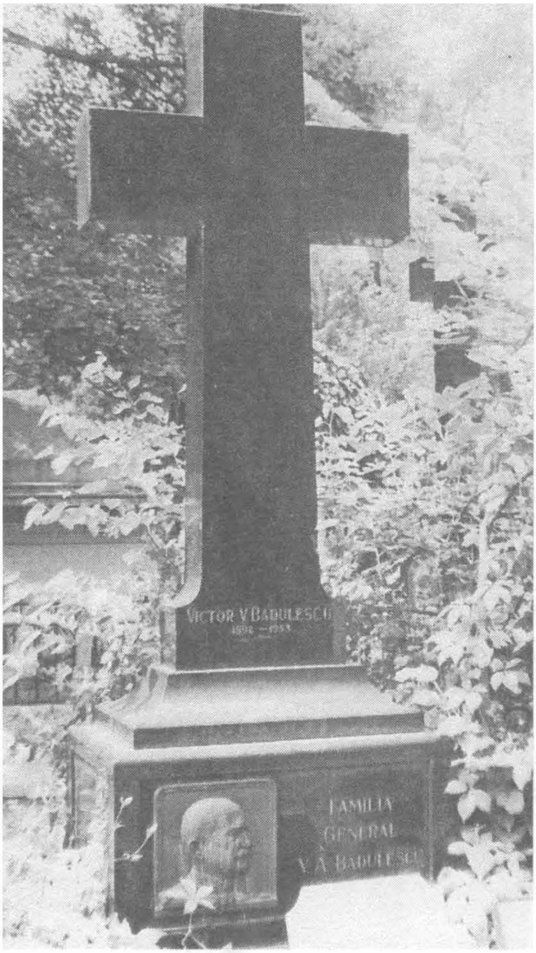

158. GENERAL V.A. BĂDULESCU

– Medalion cu portret de bărbat 3/4 spre dreapta

– basorelief, bronz

– 40 × 38 cm pe un soclu din marmură neagră, în trepte, surmontat de o cruce cu î = 330 cm.

– semnat și datat stânga jos basorelief: Fr. Storck, 1911.

– inscripție cu majuscule pe soclu: FAMILIA / GENERAL / V. A. BĂDULESCU.

– stare de conservare, bună; lanțurile de la împrejmuire tăiate

– Cimitirul Belu, fig. 61/119.

http://patrimoniu.gov.ro

159. ION DANABASSI

– ronde bosse, marmură albă

– 70 × 61 × 37 cm pe un soclu din piatră artificială cu î = 152 cm.

– semnat şi datat dreapta umăr: Fr. Storck [1]912

– inscripţie cu majuscule pe soclu; FAMILIA / ION / DANABASSI

– stare de conservare: ureche şi nas rupte

– Cimitirul Belu, fig. 63/33.

160. MAIOR N.C. MOSCU (1862–1910)

– ronde bosse, bronz

– 72 × 60 × 34 cm pe un soclu din marmură neagră cu î = 148 cm.

– semnat şi datat stânga jos: Fr. Storck, 1912

– inscripţie cu majuscule pe soclu: MAIORUL N.C. MOSCU / DIN REGIMENTUL 9 ROŞIORI / NĂSCUT LA 7 DECEMBRIE 1862 / ŞI ÎNCETAT DIN VIAŢĂ / LA 26 AUGUST 1910

– stare de conservare, bună

– Cimitirul Belu, fig. 27/21.

http://patrimoniu.gov.ro

161. PANAIT CERNA (1881–1913)

– Medalion central cu efigia poetului, așezat pe un soclu de formă trapezoidală, rotunjit superior și având chenar de frunze de laur

– basorelief, bronz

– j = 37 cm pe un soclu din piatră cu dimensiunile 185 × 100 × 29 cm.

– semnat dreapta medalionului cu inițiale: F.S., nedatat (913).

– inscripție cu majuscule pe soclu: PANAIT CERNA (1881–1913); O SORĂ A DURERII PLĂPÂNDĂ FERICIRE.

– stare de conservare bună.

– Cimitirul Belu, fig. 84/8.

162. MIHAIL IONESCU CĂLINEȘTI (1848–1914)

– Bust de bărbat pe un soclu bogat ornamentat cu fronton cu motive vegetale; central în alto – relief înger în picioare, plutind pe nori, cu o mână ridicată, în mâna cealaltă având un corn cu flori.

– ronde bosse, marmură albă

– 73 × 60 × 40 cm pe un soclu din marmură albă cu î = 213 cm

– semnat și datat stânga spate: Fr. Storck [1]914

– inscripție cu majuscule pe soclu: MIHAIL IONESCU CĂLINEȘTI / NĂSCUT 1848-DECEDAT 1914 / ANTON M. IONESCU / NĂSCUT 1879 DECEDAT 1939.

– stare de conservare, bună.

– Cimitirul Belu, fig. 6/22.

http://patrimoniu.gov.ro

163. BUST DE BĂRBAT

– 1915

– vezi monumentul funerar al familiei Bragadiru (Carol Stork, Repertoriu II)

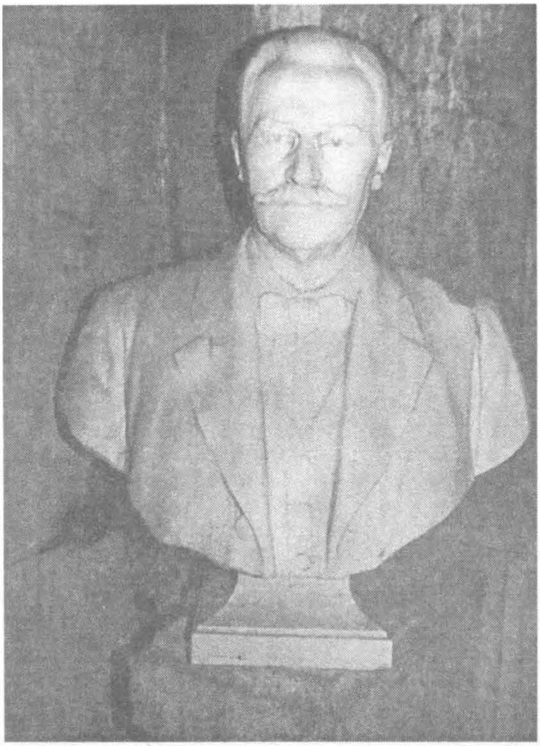

164. MEDALION FREDERIKE STORCK (1843–1915)

– (1915)

– vezi monumentul funerar al familiei Storck (Carol Stork, Repertoriu II)

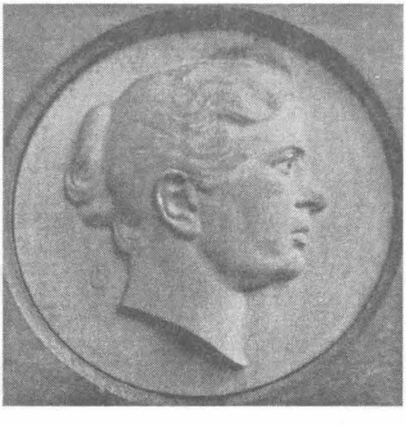

165. GENERAL GHEORGHE I. ANGHELESCU (1839–1915)

– ronde bosse, bronz.

– 64 × 53 × 30 cm pe un soclu din piatră cu î = 170 cm.

– semnat cu inițiale și datat: F.S. (19)20.

– inscripție cu majuscule pe soclu: AICI ODIHNESC / GENERAL / GH. I. ANGHELESCU / PRIM COMANDANT AL COP. I / DE ARMATĂ / 1839–1915 / ELENA G-AL ANGHELESCU / 1870–1935 / ROMULUS ANGHELESCU 1890–1960.

– stare de conservare, bună.

– Cimitirul Belu, fig. 38/48.

http://patrimoniu.gov.ro

166. MEDALION CU PROFIL DE BĂRBAT

– (1921)

– vezi monumentul funerar al familiei Nirescher

167. FRIEDRICH W. KAISER (1860–1926)

– ronde bosse, marmură albă.

– 73 × 56 × 36 cm, pe un soclu din marmură neagră cu î = 180 cm.

– semnat dreapta umăr: Fr. Storck; nedatat (1926)

– inscripție cu majuscule pe soclu: HIER RUHT IN GOTT / MEIN INNIGST GELIEBTER GATTE / FRIEDRICH W. KAISER / GEB. 14 NOVEMBER 1860 / GEST 18 JANUAR 1926 / RUHE IN FRIEDEN

– stare de conservare, bună

– Cimitirul Evanghelic.

http://patrimoniu.gov.ro

168. FAMILIA FREDERIC STORCK ȘI CECILIA CUȚESCU-STORCK

– Placă dreptunghiulară cu scenă religioasă: Maica Domnului cu Pruncul și îngeri așezată deasupra ușii de acces în cavou.
– basorelief, bronz
– 58 × 37 cm.
– nesemnat, nedatat (Frederic Storck).
– Interiorul cavoului pictat de Cecilia Cuțescu-Storck cu motive fitomorfe.
– stare de conservare, bună.
– Cimitirul Sf. Vineri, fig. 16/238.

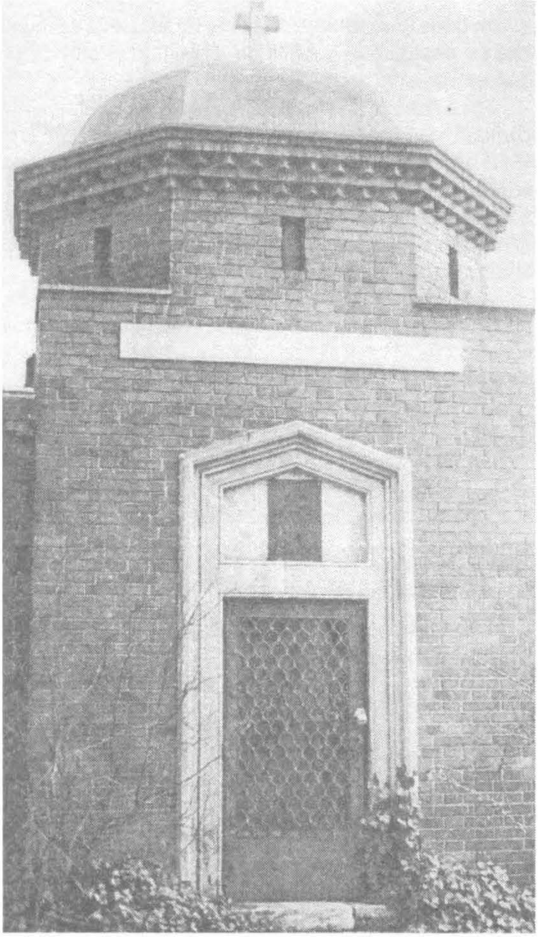

169. ION ECONOMU

– Bust de bărbat cu tocă și robă de magistrat.
– ronde bosse, marmură albă
– 64 × 62 × 60 cm.
– semnat pe postament, dreapta: F. Storck, nedatat
– stare de conservare bună
– Cimitirul Belu, fig. 29/11 în cripta familiei Códă.

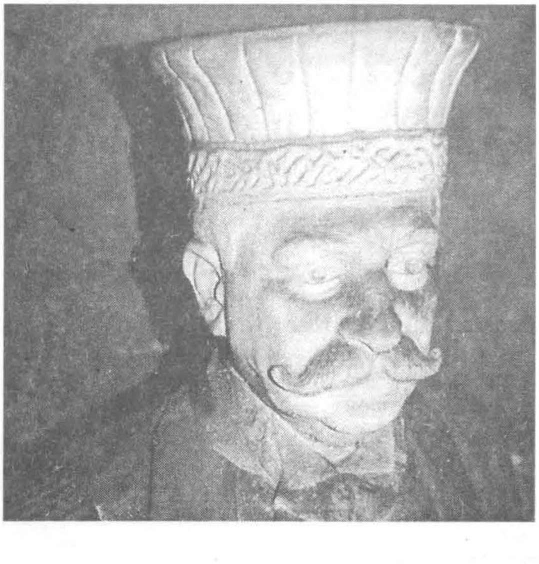

http://patrimoniu.gov.ro

VALCHID – WALDHÜTEN

Fişa de localitate

Fişa de localitate face parte din metoda de inventariere a monumentelor istorice practicată în cadrul proiectului de colaborare româno-german pentru cercetarea unor localităţi din SE Transilvaniei. Ea reprezintă o analiză ce pune accentul atât pe prelucrarea materialului oferit de studierea clădirilor susceptibile de a avea valoare de monument istoric şi a structurii aşezării, cât şi pe informaţiile bibliografice privind localitatea. Această analiză este menită să pună în evidenţă importanţa şi caracteristicile localităţii ca semn material al unui trecut ce trebuie transmis generaţiilor următoare, prin protejarea lui cu ajutorul mecanismelor puse la îndemână de legislaţia specifică şi prin includerea în planul de dezvoltare a aşezării.

Factorii de analiză folosiţi pentru constituirea unei fişe de localitate sunt:

1. *Spaţiul natural*: analiza factorilor topografici care au favorizat întemeierea şi dezvoltarea localităţii şi care au influenţat aspectul şi alcătuirea acesteia (structura solului şi subsolului, reţeaua de ape şi căi de comunicaţie, materialele de construcţie oferite de cadrul natural înconjurator); interacţiunea om-mediu, modul în care ocupaţiile tradiţionale au modificat aspectul peisajului în jurul localităţii.

2. *Istoricul localităţii*: analiza datelor bibliografice cu evidenţierea acelor evenimente istorice (incendii, cutremure, epidemii, relaţia între comunitate şi stăpânii laici şi/sau eclesiastici ai locului) ce au influenţat aspectul şi structura aşezării; perioade de dezvoltare economică ce au stimulat activitatea constructivă. Se are în vedere analiza localităţii în starea sa actuală, nu reconstrucţia ipotetică a acesteia. Sursele folosite sunt, în afara datelor istorice generale, cele oferite de literatura istorică regională, cronici ale localităţii, analiza planurilor, hărţilor, imaginilor vechi ale aşezării, a tradiţiilor orale. În cadrul proiectului de colaborare o mare parte a acestui capitol revine Institutului de cercetări socio-umane din Sibiu.

3. *Tipul de aşezare şi dezvoltarea acesteia*: se bazează pe analiza comparativă a datelor oferite de hărţi, planuri vechi, date cadastrale istorice şi cea a structurii actuale a satului, aşa cum rezultă în urma inventarierii.

4. *Tipuri de gospodării, construcţii şi caracteristicile de formă*; este punctul de greutate al fişei şi se bazează în special pe prelucrarea materialului oferit de cercetarea construcţiilor şi gospodăriilor susceptibile de a avea valoare de monument istoric. Acest subcapitol al fişei de localitate analizează următoarele aspecte:

– unde sunt aşezate clădirile de folosinţă comună sau cu destinaţie specială ale localităţii şi prin ce se caracterizează;

– ce formă şi structură au spaţiile de folosinţă comună ale localităţii, ex: pieţe, străzi, parcuri, cimitire, locuri de dans în aer liber; dat fiind ca localităţile supuse analizei în cadrul proiectului comun sunt localităţi afectate de un profund proces de transformare, în primul rând al componenţei etnice, aceste aspecte sunt analizate cu un plus de atenţie;

– tipuri de gospodării şi modul de ocupare al parcelei, tipuri de locuinţe şi anexe; ce factori au influenţat forma acestora; repertoriul elementelor decorative; ce elemente de datare conţinuate de obiect au fost folosite (inscripţii, ornamente, anumite tehnici constructive sau detalii constructive tipice pentru o anumită epocă).

Analiza localităţii este urmată de o evaluare concentrată menită să indice care părţi componente şi imagini caracteristice ale localităţii sunt propuse spre a fi protejate.

Aşezare

Satul, atestat documentar la 1345, este situat în podişul Târnavelor în plină arie verticală, într-o zonă de dealuri nu foarte înalte, împădurite (cota maximă pe teritoriul aşezării – 488 m), configuraţia localităţii fiind determinată de aşezarea de-a lungul văilor unor pâraie, afluenţi ai pârâului Copşei. Situarea în vecinătatea unor târguri şi centre meşteşugăreşti – Biertan, Dumbrăveni – şi, la aproximativ 20 km, de două din principalele oraşe săseşti ale Transilvaniei de Sud – Mediaş şi Sighişoara – i-au influenţat dezvoltarea oferind pieţe accesibile pentru comercializarea produselor, Valchidul neavând târg propriu.

Ocupaţii tradiţionale, surse venituri

Până la sfârşitul sec, al XIX-lea, principala ocupaţie şi totodată principala sursă de venituri a constituit-o viticultura (un document de la 1430 semnala existenţa a patru teascuri în Valchid). Viile se aflau în special între limita de N a vetrei satului şi hotarul cu Hoghilag. Distrugerile provocate culturilor de viţa de vie, la sfârşitul sec. XIX – începutul sec. XX, produc sărăcirea rapidă a locuitorilor şi, ca urmare, depopularea satului datorată masivei emigrări în America.

---

* Mulţumim Dr. Matthias Kitschenberg de la *Rheinisches Amt für Denkmalpflege* pentru îndrumările privind modul de întocmire al unei fişe localitate.

http://patrimoniu.gov.ro

Refăcută parţial în perioada interbelică, organizată în terase, viticultura a fost definitiv abandonată după colectivizare; terasele părăsite, pline de scaieţi şi tufişuri, continuă să dea forma peisajului în jurul satului, iar pivniţele semiîngropate, spaţioase ale fiecărei locuinţe se constituie de asemenea ca o mărturie a influenţei acestei ocupaţii.

Pe lângă viţa de vie, aproximativ 1/3 din terenul cultivabil (locul doi în structura veniturilor) era ocupat de culturile de cartofi, porumb, grâu; se folosea Dreifelderwirtschaft (procedeu utilizat pentru revitalizarea solului uneori şi după 1990).

Creşterea animalelor (vite mari şi porci) capătă o mare însemnătate în special în perioada interbelică, suplinind parţial pierderile suferite datorită distrugerii culturilor de viţă de vie, spre V şi SV peisajul fiind dominat de păşunile ce ocupau aproximativ 10% din hotarul satului pe dealul Gosului şi spre Şaroş; fâneţele erau răspândite pe lunci. Amploarea pe care a cunoscut-o creşterea animalelor a influenţat de asemenea aspectul şi organizarea gospodăriilor, unde, în afara locuinţei, construcţiile cărora li se acorda cea mai mare însemnătate sunt şura şi grajdurile.

Peisajului tradiţional al satului îi aparţinea de asemenea zona de livezi şi grădini de legume ce se afla pe fiecare parcelă în spatele şurii: grădinilor pentru varză le era destinată o suprafaţă specială –der Kompost Aa – la ieşirea din sat spre Haghilag, parcelele fiind separate pe etnii. După 1945, şi în special după colectivizare, acestea au dispărut, iar livezile au fost înlocuite de culturi de porumb.

Plantele tehnice – cânepa şi inul – erau cultivate numai pentru nevoile gospodăriei; după anii '60 ai sec. XX, peisajul în jurul satului s-a modificat prin introducerea culturii intensive a hameiului.

Pădurile aparţinând comunei (aproximativ 3000 ha, conform relatărilor) se aflau pe dealurile din jurul satului, în special spre Est.

Imaginea satului şi a peisajului înconjurător nu a fost influenţată de existenţa micului atelier de ţigle pe dealul Zeinter şi nici de existenţa unui mic număr de meşteşuguri ce lucrau numai pentru nevoile localităţii în ateliere în cadrul gospodăriei.

Structura localităţii

După cum am menţionat deja, reţeaua de pâraie de pe teritoriul localităţii determină reţeaua de uliţe a satului, acestea fiind situate de o parte şi alta a pâraielor, afluenţi ai pârâului Copşei ce străbate aşezarea de la S la N; văile lor largi şi adânci, cu maluri înierbate şi pomi, domină imaginea Gosului şi a porţiunii de N a Hauptstrasse.

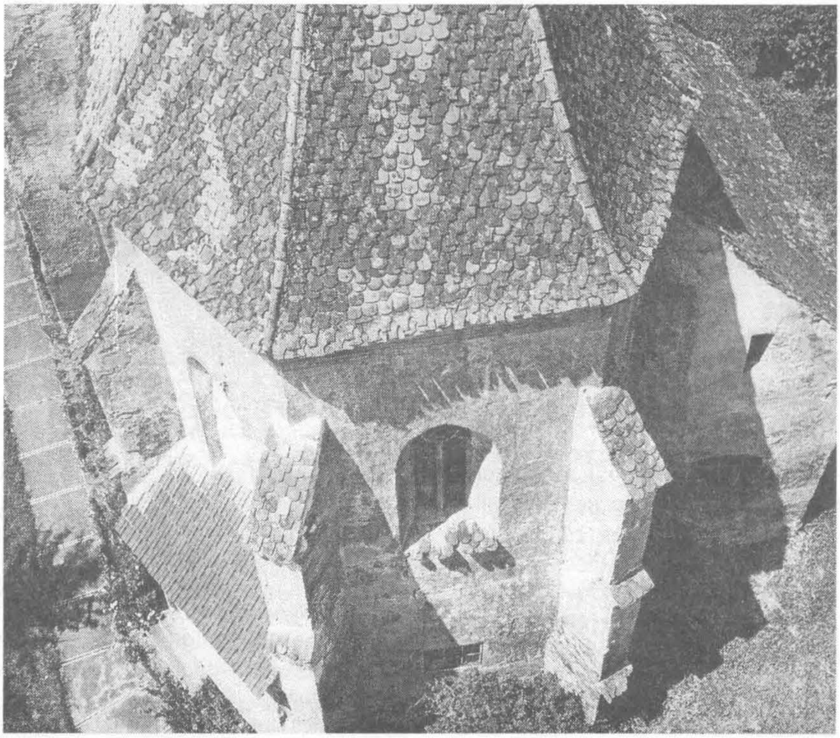

Biserica evanghelică (E) (foto din turnul-clopotniţă)

http://patrimoniu.gov.ro

Sat multietnic, cu un număr maxim de 1000 locuitori, cei mai numeroşi fiind saşii şi românii, Valchidul, ca şi alte sate de acelaşi tip, este organizat pe cartiere, ale căror limite au fost respectate până în anii '60 ai sec. XX.

Saşii organizaţi în 4 vecinătăţi, pe străzi, ocupau Mŭhlgasse (Mielgos), Gasse (Gos) şi Weidenzelter (saşii săraci), Haupstrasse (Hoistrios) până la uliţa Luncii şi Habăşul ăl Mic, porţiunea dintre Habăşul ăl Mic şi Habăşul ăl Mare fiind zona cu populaţie amestecată.

Cartierul românesc, aşezat iniţial pe Habăşul ăl Mare, migrează spre sfârşitul sec. XIX – începutul sec. XX în zona Nach den Gruind, ca urmare a îmbunătăţirii situaţiei economice; noul cartier românesc se dezvoltă pe uliţele Luncii şi Bisericii, în relaţie cu biserica şi şcoala confesională românească. Fostul cartier românesc a fost invadat progresiv de ţigani. Românii sunt organizaţi în 2 vecinătăţi după criterii sociale.

Ca urmare a reformei agrare din 1945, la extremitatea de NE a noului cartier românesc, apare strada Băncii prin împroprietărirea unor locuitori mai săraci ai satului; este denumită astfel deoarece locuinţele de aici au fost construite cu bani împrumutaţi de la bancă.

Ţiganii, aşezaţi iniţial la extremitatea SV a Hauptstrasse, pe Ziegeunergasse (Ziegeunergos), ocupa în prima treime a sec. XX şi o parte din vechiul cartier românesc.

Arhitectura religioasă este reprezentată de biserica evanghelică şi biserica ortodoxă (fostă greco-catolică).

Biserica evanghelică, hram Sf. Andrei, punct de greutate al cartierului săsesc, este construită în a doua jumătate a sec. XIV ca biserică – sală, fără

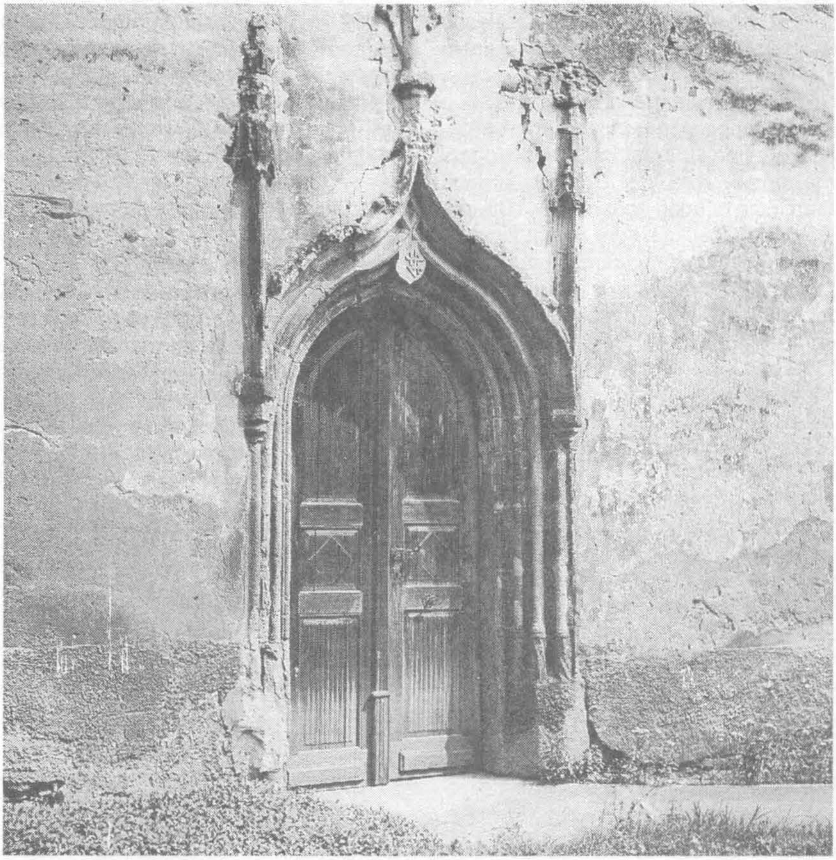

Portalul de vest al bisericii evanghelice

http://patrimoniu.gov.ro

turn, stil gotic târziu. Zidul înconjurător de piatră, de forma poligonală neregulată, înalt de aproximativ 10 m, este construit în prima jumătate a secolului XVI, prevăzut cu drumuri de strajă și tragere și câte un turn pătrat la jumătatea fiecărei laturi; accesul se face pe sub turnul-clopotniță (E) și turnulețul de SV (se pare înzestrat cu pod mobil peste

Fosta Primărie și biserica evanghelică cu incintă fortificată

Gossgroven); după 1916 turnul S a fost dărâmat fiind avariat de un cutremur.

Biserica ortodoxă, inițial greco-catolică, construită în 1856, este un edificiu modest, reluând un tip de plan și elevație frecvent în zonă – plan dreptunghiular cu absida altarului semicirculară la exterior și interior și turn-clopotniță decorat pe V, adăugat în 1899 o dată cu decorația clasicizantă a fațadelor. Absida și spațiul unitar al naosului și pronaosului sunt acoperite cu tavan drept de lemn.

Clădiri și spații de folosință comună

Sunt masate, atât în cartierul săsesc cât și în cartierul românesc în jurul bisericilor respective. Sunt, cu excepția casei parohiale evanghelice, edificii datând de la sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX, neremarcându-se prin caracteristici de plan sau decorație.

Cartierul săsesc:

Casa parohială evanghelică, așezată la SV de biserica evanghelică, în mijlocul parcelei, este o construcție cu pivniță semiîngropată și parter înalt, acoperiș mansardat; are un nucleu de sfârșit sec. XVIII, ce prelua, supradimensionat, planul compact folosit în mod curent în localitate în această perioadă; aspectul actual se datorează modificărilor de la sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX.

Școlile evanghelice, atât cea veche cât și cea nouă, se află pe latura de N a zidului de incintă al bisericii. Școala veche, clădire de la sfârșitul secolului XVIII cu pivniță îngropată și parter înalt, cu plan modificat prin transformarea în sala comunală, nu se deosebește decât prin dimensiuni de siluetă obișnuită a locuințelor de plan simplu din localitate. Noua școală evanghelică, ridicată în 1905 (azi abandonată), plan în L, fațade principale spre Mittel der Gemeinde și Gasse are o decorație clasicizantă de bună calitate.

http://patrimoniu.gov.ro

Locuinţa învăţătorilor – începutul secolului XX – cu plan, faţade alterate de transformarea în şcoală şi cămin cultural, se află pe Gasse, vis-à vis de şcoala evanghelică. După Marea Unire, în perioada 1920–1930, alături de locuinţa învăţătorilor se construieşte şcoala de stat, clădire tip, fără merite arhitectonice, cu modificări în epoca contemporană. În curtea şcolii de stat se aflau grajdurile comunale (cu 2 şuri), azi dispărute.

Cântarul comunal era adosat laturii de N a curţii casei parohiale, iar remiza de pompieri la aproximativ 50 m la S de biserică, pe locul actualului magazin.

Unul din cele mai importante spaţii de folosinţă comună – locul de dans în aer liber şi al stâlpului cununii – se afla la NV de biserică, lângă zidul de incintă; are forma octogonală, este delimitat de plantaţii, gard scund de lemn şi bănci.

Porţiunea de nord a str. Principale, cu aspect determinat de valea pârâului Copşei (în fundal cartierul românesc)

Primăria, aşezată la SE de biserică, construită în 1912, cu modificări interioare în anii '30 (păstrând din această perioadă pardoseala de gresie multicoloră şi tâmplăria), se deosebeşte de primăriile din zonă şi chiar şi de celelalte clădiri oficiale ale localităţii printr-un plan mai puţin compact, ale cărui părţi componente sunt subliniate de acoperişuri separate. Casa notarului, datând de la începutul sec. XX, cu plan simplu şi faţada decorată cu elemente clasicizante, este aşezată de asemenea în apropierea bisericii, vis-'a vis de primărie, la nr. 206.

Terenul de sport se află lângă moară, pe Mühlgasse.

Cimitirul evanghelic este aşezat pe un teren în pantă accentuată, în partea de SV a cartierului săsesc; este înconjurat de gard dublat de plantaţie de arbuşti, organizat în terase, cu alee centrală şi târnaţ; nu are pietre de vechime sau formă deosebită. Accesul se face pe o alee amenajată din partea de S a bisericii.

Cartierul românesc reia simplificat, organizarea cartierului săsesc. Şcoala confesională, folosită şi ca sală comunală, se află în curtea bisericii; este o clădire

http://patrimoniu.gov.ro

construită la sfârșitul secolului XIX – începutul secolului XX, parter, o singură încăpere; alături de școală se află locuința învățătorului, demolată în anii '60 ai secolului XX pentru a se construi actuala casă parohială, la S de biserică.

Cele două cimitire ortodoxe sunt separate pe criterii etnice: cimitirul românilor se află la V de vechiul cartier românesc, iar cel al țiganilor la V de Ziegeunergasse; nici unul nu păstrează cruci vechi sau de forme deosebite.

Ulițele satului, de lățimi variind între 12 și 4 m, sunt ulițe de pământ, rareori pietruite, cu rigole superficiale și trotuare pardosite cu piatră de râu, cu porțiuni modernizate (dale de beton). Un aspect deosebit are porțiunea nordică a Hauptstrasse – Dort Hinunter –, străbătută în partea centrală de valea pârâului Copșei, distanța între cele două fronturi ale uliței este în zona maximă de 30–40 m. De asemenea, datorită lățimii și abundenței vegetației văii Gosului, ulița Weidenzelter devine aproape invizibilă.

Clădiri cu destinație specială

Sediul băncii Raiffeisen, contemporan Primăriei (1912), adosat laturii de est a zidului de incintă a bisericii evanghelice, este o clădire cu 2 niveluri și fațada cu o modestă decorație din repertoriul decorativ clasicizant, adoptat de majoritatea clădirilor oficiale ale satului.

Moara de apă, datată 1836, funcționând ca atare până în anii '60 ai secolului XX, este așezată în partea de S a satului, fiind, împreună cu casa morarului, punct de greutate al străzii Morii; păstrează aspectul istoric – structura de lemn a construcției, roata și mecanismele de transmisie, ca și digul și canalul de aducțiune a apei.

Spațiile comerciale, puține la număr (nr. 158 și pe locul școlii de stat în cartierul săsesc și la nr. 302 în cartierul românesc), sunt de tipul „locuință și spațiu comercial", ocupând una din încăperile locuinței căreia i se amenajează acces direct din uliță; face excepție măcelăria – clădire modestă cu o singură încăpere adosată turnului-clopotniță al zidului de incintă al bisericii.

Atelierele meșteșugărești nu beneficiază nici ele de amenajări speciale în cadrul gospodăriilor.

Locuințe și gospodării

Aspectul gospodăriilor, și deci și al localității, a fost determinat de principalele ocupații ale locuitorilor: viticultura și creșterea vitelor. Gospodăriile, organizate în parcele înguste (15–20 m) și cu lungimi variind în funcție de relief, sunt în majoritate gospodării în unghi drept cu locuința în marginea parcelei, de regulă cu latura îngustă la stradă; în filă cu locuința se află bucătăria de vară cu cuptorul de pâine și cazanul de apă, 1–2 șopuri cu structura din lemn și laterale de zid, grajdurile cu minim 2 compartimente. Paralel străzii, ocupând de regulă toată lățimea parcelei și delimitând curtea de grădină, se află cea mai importantă anexă a gospodăriei – șura. Curtea este în general pardosită cu piatră de râu sau are cel puțin alei amenajate în acest mod; în majoritatea cazurilor acest mod de amenajare a solului datează din anii '30 ai secolului XX.

Ca materiale de construcție sunt folosite: piatra – culeasă primăvara de pe văile pâraielor – și cărămida – făcută de țigani cu lut de pe dealul Zeinter; tot de aici era luat lutul și nisipul pentru amestecul folosit ca liant. Piatra era folosită pentru pivnițe și parțial pentru parterul înalt, în special în locuințele datate sf.

Casa 212 (1786–1788)

Casele 79 (dreapta), 80 (stânga) (sfârșit sec. XVIII)

http://patrimoniu.gov.ro

sec. XVIII – începutul sec. XIX; cu cât se avansează spre sf. sec. XIX se foloseşte din ce în ce mai frecvent cărămida în amestec cu piatra, proporţiile piatră-cărămidă în construcţie putând fi un element de datare a acesteia. Lemnul (stejar sf. sec. XVIII-lea doua jumătate a sec. XIX, răşinoase sf. sec. XIX – început sec. XX) este folosit pentru tavanele caselor; pivniţele au de asemenea tavane de bârne, înlocuite uneori, spre sfârşitul sec. XIX, cu diverse forme de bolţi. Pentru acoperiş s-a generalizat folosirea ţiglei, deşi în amintirea locuitorilor stăruie folosirea paielor şi a stufului pentru acoperirea anexelor.

Situarea locuinţei la limita spre stradă a parcelei are drept consecinţă atenţia specială acordată decoraţiei faţadei, de aici decurgând frecventele modernizări ale acesteia, la începutul sec. XX existând tendinţa de a-i unifica decoraţia cu cea a gardului înalt de zid ce închide parcela spre stradă. În majoritatea cazurilor faţadele caselor inventariate păstrează o decoraţie din primul pătrar al sec. XX, cu elemente clasicizante rusticizate.

Cea mai veche casă datată este casa 220 (1763), situată la limita de NE pe Mittel der Gemeinde; nu există nici o altă locuinţă care prin caracteristici de formă sau material de construcţie să poată fi datată anterior mijlocului secolului XVIII.

Perioadei cuprinsă între a doua jumătate a sec. XVIII – începutul secolului XIX îi aparţin, prin datare pe obiect, casele 71 (1771), 212 (pivniţa 1786 şi parter 1788), 79 şi 137 (1794), 196 (1797), 213 (1801), 64 şi 93 (1804); în afara acestor 9 locuinţe, mai pot fi atribuite aceleiaşi perioade un număr de 25 locuinţe datorită materialelor de construcţie folosite, tipului de plan şi proporţiilor, modului de acces, material şi mod de prelucrare a grinzilor, proporţiilor pinionului, tipului de şarpantă şi a modului de îmbinare a componentelor acesteia. Sunt, cu 2 excepţii (nr. 136 şi 197), case cu pivniţa pe toată suprafaţa, cu pereţi de piatră nefasonată, cu tavan de grinzi cu dimensiunea 40 × 40 cm, uneori bolţi semicilindrice sau a vella, târzii, parter înalt, cu pereţi de cărămidă cu grosimi de 60 cm, plan compact; accesul se face prin scări,

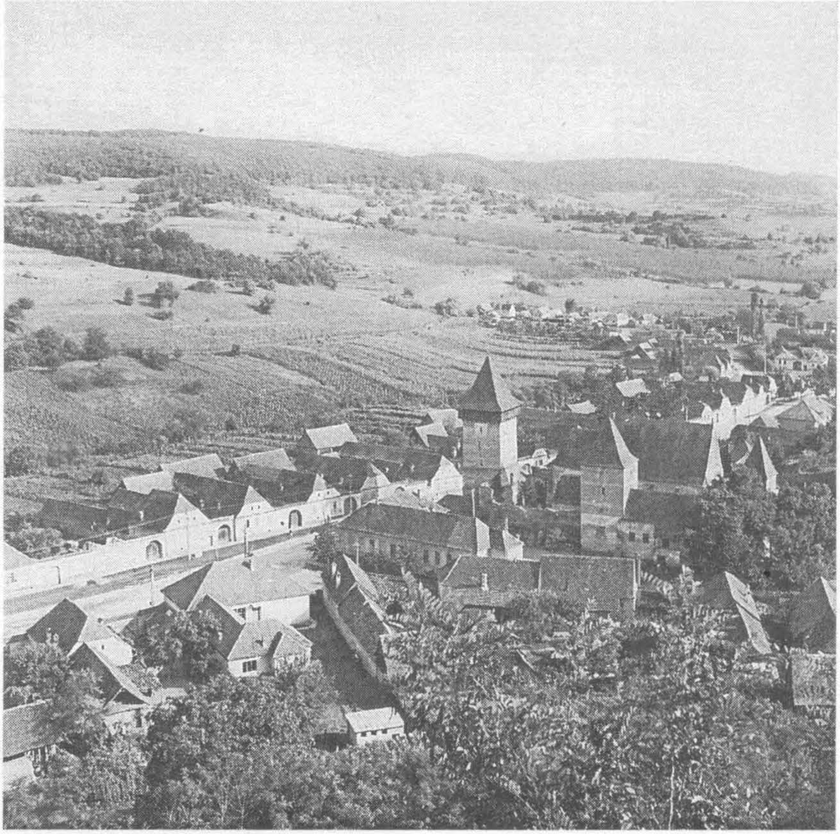

Panorama centrului localităţii, cu biserica şi şcoala evanghelică, fortificaţia şi front case sfârşitul sec. XVIII – începutul sec. XIX (în fundal Mühlgasse)

http://patrimoniu.gov.ro

incluse în planul dreptunghiular al casei, situate în colțul liber spre curte al acesteia.

Caracteristica este proporția de 1:2,5 – 3 între lățimile celor două încăperi dinspre uliță. Ordonanța interiorului se exprimă prin gruparea 2 + 1 a ferestrelor fațadei principale. Acoperișul, în două ape, are o accentuată frângere de pantă peste pinion și lateral; pinionul teșit, în general cu 3 deschideri dispuse în unghi și uneori nișă în ax, are aproximativ înălțimea fațadei.

Grupul cel mai compact de locuințe, având datarea mai sus menționată, se află pe latura de E pe Mittel der Gemeinde, între nr. 202–227, determinând, prin masivitatea siluetelor, pantele accentuate ale acoperișurilor și pinioanelor înalte, aspectul părții centrale a localității.

Numărul mare de locuințe aparținând acestei perioade se poate datora atât prosperității economice (agricultura înregistrează o perioadă de creștere a eficienței), perioadei de relativă liniște pe plan politic, cât și, dar nu în ultimul rând, incendiului din 1797 care a distrus o bună parte a așezării.

După această limită cronologică, planul compact este folosit sporadic, proporțiile și destinațiile încăperilor se modifică – ex. casa 230, datată 1875, în care încăperile spre stradă au lățimi aproximativ egale, vatra migrează spre holul scărilor, folosit ca bucătărie, se adaugă spre curte cămara și un hol deschis; un alt exemplu de evoluție – casa nr. 44 – sfârșitul secolului XIX – începutul secolului XX.

Locuințele datate în prima jumătate a sec. XIX au în general 2 încăperi în filă, cu acces prin încăperea mică, inițial direct din curte, apoi printr-un pridvor parțial cu soclu-zid și balustrada și stâlpi lemn. Ceea ce caracterizează aceste construcții sunt: cantitatea încă mare de piatră folosită la pivnițe, proporțiile încăperilor, panta mare a acoperișului, pinionul teșit cu două deschideri și nișă înaltă în ax.

Spre sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX se generalizează planul cu 3 încăperi în filă, cu acces fie prin încăperea mediană, fie prin cea dinspre curte, cu fațada decorată cu elemente vegetale stilizate (ultimul sfert al sec. XIX) sau clasicizante (începutul sec. XX).

Spre finele primului sfert al secolului XX apare tipul de casă cu 3 încăperi dispuse în L și pridvor parțial, întâlnit în special în zona de N a lui Hoistrios.

Emigrarea masivă în America nu a avut influență asupra aspectului satului prin infuzia de capital, cum a fost cazul altor sate din zonă (Neudorf, Peschendorf), datorită faptului că puțini din cei plecați s-au mai întors.

Limitele localității find deja atinse spre sfârșitul secolului XVIII – începutul secolului XIX, problema extinderii spațiului locuibil a fost soluționată, în majoritatea cazurilor, prin adăugarea a 1–2 încăperi în filă cu casa sau prin transformarea bucătăriei de vară în spațiu locuibil. Numai 17 din cele 125 gospodării inventariate se extind prin modificarea formei gospodăriei: apariția unei a doua locuințe pe latura opusă casei vechi; există un singur caz de supraetajare a încăperii cuptorului, situat lângă casă (gospodăria 237) și un singur exemplu de 2 locuințe sub acoperiș comun și gang median (nr. 89).

După începutul sec. XX se constată încetarea activității constructive; singurele zone în care se construiește încă sunt strada Bisericii, în cartierul romănsc, și extremitatea de N a lui Hauptstrasse, frontul V (după nr. 300); după cel de-al doilea război mondial singurele case noi din localitate, reluând tipul de plan și decorație curente la începutul secolului, sunt cele de pe strada Băncii.

Anexele gospodărești (a căror dispunere în cadrul gospodăriei a fost deja menționată), mult mai expuse alterărilor și modificărilor decât locuințele, sunt puțin reprezentate în localitate prin exemplare ce pot fi reținute. Sunt de menționat șopul și grajdul cu două compartimente din curtea casei parohiale evanghelice (1834).

Cea mai importantă anexă a gospodăriei, șura, are o structură simplă de lemn, cu trei travee delimitate de stâlpi, fie sprijiniți direct pe pământ fie pe lespezi de piatră; aceștia susțin bârnele orizontale prin intermediul unor contravânturi curbe; îmbinările sunt, până spre sf. sec. XIX, cu cepuri și pene de lemn; acoperișul este în două ape, înălțimea până la coama 10–12 m, iar pereții sunt în general din scânduri verticale; există cazuri în care una din cele două travee laterale sunt ocupate de grajduri sau cotețe. Aspectul acestor construcții a fost alterat după 1945, când cele ce au scăpat devastărilor produse prin ocuparea gospodăriilor sătești, au fost mutate și modificate pentru a câștiga puțin teren de cultură. Au fost reținute pentru valoarea lor deosebită șurile gospodăriilor 234 și 235, datate 1861, 195 – 1883, 230 – 1880–1890.

Aspectul actual al satului este determinat de depoluarea datorată migrării sașilor în Germania și a românilor spre orașele din jur și invadarea gospodăriilor părăsite de către populații defavorizate, în special romi. La aceasta s-au adăugat consecințele reformei administrative din 1967: abandonarea unei părți a clădirilor de folosință comună, singura folosită în prezent fiind fosta școală de stat.

Ca urmare a inventarierii rezultă că atât localitatea cât și majoritatea locuințelor studiate și-au păstrat structura și silueta originare, climatul istoric al așezării fiind puțin alterat. Partea de localitate în care sunt concentrate cel mai mare număr de clădiri bine păstrate, formând fronturi compacte cu substanța istorică aparținând în majoritatea cazurilor perioadei sf. sec. XVIII – prima jumătate a sec. XIX, însoțite de păstrarea autenticității vizuale, este cea cuprinsă în zona delimitată astfel: pe frontul E al lui Hauptstrase de la nr. 202 la nr. 227, pe linia de fund a parcelelor,

http://patrimoniu.gov.ro

apoi pe linia de demarcație între gospodăriile 227/228 și pe frontul de V al lui Hauptstrasse de la nr. 61 la 74 pe culmea dealului (marcată pe harta cu linie întreruptă), continuând pe frontul de N al lui Gase de la nr. 75 până la nr. 102 de asemenea pe culmea dealului (marcată pe hartă cu aceeași linie întreruptă); de la nr. 102 pe firul pârâului Gosului (Gossgroven) până la nr. 126 (casa parohială evanghelică) și în continuare pe linia de fund a acestei parcele până la nr. 132 (de asemenea pe linia de fund a parcelei), linia continuând de-a lungul limitei la stradă a actualului magazin până în dreptul gospodăriei 202, închizându-se pe linia de demarcație între gospodăriile 201–202. Propunem ca partea de localitate mai sus delimitată să primească statutul de zonă cu valoare de monument istoric, în virtutea caracteristicilor deja menționate și datorită faptului că această zonă, reprezentativă pentru imaginea localității, este, ca de altfel întreaga localitate, o mărturie a unei civilizații amenințată de dispariție datorită unor mutații istorice ireversibile.

În zona rezervată sunt cuprinse următoarele clădiri aflate în evidența DMASI: 61, 62, 63, 64, 65 (cu șura), 66, 67, 68, 69, 70 (cu anexele), 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78 (cu anexele), 79, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88 (cu anexele), 89 (cu anexele), 90, 92, 93, 94, 95 (ambiental), 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 126 (casa parohială evanghelică, cu grajdurile, anexele și livada), biserica evanghelică și zidul de incintă, cu turnurile, dispensarul (fosta primărie), magazinul (fosta bancă Raiffesen), fosta măcelărie, fosta școală evanghelică, fosta sală comunală evanghelică, părculețul (fostul loc în care se ridica coroana), 131, 132, 202, 203, 204, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214 (și anexele), 215, 217, 218, 219, 220 (cu șura), 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227.

Punctele de belvedere (marcate pe hartă) din care se percep siluetele caracteristice ale localității, siluete ce trebuie de asemenea protejate, sunt: la SV de sat lângă intrarea în cimitirul evanghelic; la N bisericii evanghelice pe panta de deasupra gospodăriilor 72–74 și în partea de V a cimitirului românesc.

Moara de apă (1836)

Propunem, de asemenea, ca zonă protejată moara veche (1836) de pe ulița Morii, cu urmele canalului de aducțiune, lacului și digului, ca instalație de tehnică populară de valoare deosebită (unica existentă în zonă) și în relativ bună stare de conservare.

Cimitirul evanghelic, martor al unei civilizații în curs de dispariție, este de asemenea propus ca zonă protejată.

ADRIANA STROE
AURELIAN STROE

http://patrimoniu.gov.ro

NECESITATEA ORGANIZĂRII UNUI SERVICIU DE EVIDENȚĂ

În primul rând, trebuie spus că problema organizării unui serviciu de evidență eficient este o problemă de management de mare urgență.

Este necesar a se pune ordine într-un domeniu în care evidența este prima etapă în procesul de salvare a patrimoniului constituit și apoi de valorificare a lui pe diferite planuri: cultural, turistic, economic etc.

În mod paradoxal, deși la noi problema protecției monumentelor are o veche istorie, numeroși intelectuali implicându-se de-a lungul timpului, în conștiința colectivă ecoul a fost întotdeauna prea slab. Aceasta datorită faptului că opinia publică din România nu a avut niciodată timpul și condițiile necesare pentru a se maturiza în exercitarea atributelor civice în context democratic. În al doilea rând, chiar preocuparea de care vorbeam mai sus, a unor personalități sau mici colectivități culturale a cunoscut un curs marcat de multe obstacole, uneori de nedespărțit, și de prea dese perioade de pierdere a continuității. Un complex de factori de naturi foarte diferite – economici, politici, sociali – asupra cărora nu insistăm aici, au ca avut efect lipsa unei strategii coerente pe termen lung.

Nici perioada totalitară, lungă și aparent stabilă nu a contribuit mai mult la formarea unei conștiințe colective sau individuale de profund respect și grijă pentru moștenirea trecutului. Prin perseverența cu care a lovit în proprietatea particulară, prin exagerarea importanței realizărilor istoriei prezente și „ruptura cu trecutul", idee fundamentală a unei propagande dirijate, prin raporturile nefirești instituite între stat și cetățean, această perioadă a deschis semnificative mutații negative în conștiința colectivă.

S-a ajuns, astfel, la situația actuală, complet diferită de cea întâlnită în alte state, ca mulți dintre proprietarii sau beneficiarii unui monument istoric să se considere nefericiți, având numai obligații și nici un drept. Scutiri de impozite, taxe, ajutoare financiare pentru operațiunile de restaurare nu există.

Cadrul legislativ este, în prezent, deficitar în această privință, prevederi în legătură cu monumentele istorice fiind răspândite în mai multe acte normative emise de Parlament și Guvern. O lege a monumentelor istorice care să trateze problemele de o manieră unitară, corelată cu alte legi apărute referitoare la domenii adiacente, este absolut necesară.

La nivelul regiunilor, s-au format deja structuri organizatorice având ca obiect monumentele istorice. Adeseori, în aceeași regiune (județ) există mai multe astfel de structuri reprezentate de Comisiile zonale, Oficiile de patrimoniu, Inspectoratele de cultură etc. Aceasta ridică o serie de probleme. Datorită lipsei de coordonare între diversele instituții, competențele lor se suprapun sau chiar intră în conflict între ele. În al doilea rând. există pericolul disipării competențelor consultative și decizionale. Responsabilitatea pentru una și aceeași problemă poate fi pretinsă/respinsă de mai multe organisme diferite.

Cele de mai sus nu constituie o pledoarie pentru centralism. Cu toate acestea, este important ca un organism central să definească clar competențele și activitățile fiecărui organism local, să-și ia asigurări că acestea sunt coordonate cu alte organisme consultative sau legale la nivel regional.

Totuși, având în vedere lipsa capitalului uman la nivel regional și cantitatea enormă de sarcini care trebuie îndeplinite, este, probabil, mai bine ca, într-o primă fază unul dintre organismele locale – cel mai puternic – să primească rolul de coordonator.

Un alt aspect care trebuie menționat aici ar fi acela că este de dorit ca orice structură, indiferent dacă este organizată pe plan central sau regional, existentă anterior sau nou înființată, să conțină o componentă a sa, practică, operativă. Experiența a demonstrat că mai ales structurile cu atribuții de control, directivare, coordonare întâmpină „rezistență" la cooperare din partea structurilor subordonate sau adiacente, care au preponderent atribuții operative. În lumea de azi nu mai este suficient să investești cu autoritate o structură; ea trebuie să-și câștige această autoritate în fața partenerilor de dialog, prin dovezi palpabile de activitate practică desfășurată cu profesionalism.

Deși, la prima vedere, pare a aparține unei perspective mai îndepărtate, în unele centre bogate în monumente dar și cu structuri organizatorice dezvoltate și experimentate, se poate tinde către crearea unor centre culturale științifice, inclusiv universități de vară. Ele ar putea facilita cunoașterea istoriei culturale și ar putea atrage susținători pe planul ideilor sau finanțelor. Ele ar coordona toate acțiunile culturale pe plan regional, între care și problemele monumentelor istorice.

Consider, de asemenea, că supravegherea stării fizice a celor aproape 20 000 monumente istorice listate în 1991 nu poate fi lăsată numai în grija unor Comisii zonale care se întâlnesc lunar în municipiul de reședință. Este necesar ca, în conjunctura economică actuală, cu schimbări frecvente de destinații și proprietari și presiuni dintre cele mai

http://patrimoniu.gov.ro

diverse, starea lor fizică, juridică, administrativă să fie evaluată, cel puțin o dată pe an, la fața locului.

Specialiștii care vor efectua această evaluare, pe baza studiilor din teren,dar și a unei documentații istorice elaborate în prealabil, trebuie să aibă ca scop realizarea unui program adecvat de punere a lor în valoare.

Chiar dacă monumentele pot fi comparate, la un moment dat, cu niște ființe vii care se nasc, trăiesc și mor, pentru a rezista cât mai mult în timp, ele trebuie integrate în viața socio-economică a comunităților umane care le-au realizat (Carta de la Veneția, 1964). Păstrarea lor „sub clopot de sticlă" sau menținerea lor în stare de ruină nu sunt decât excepții care confirmă regula enunțată mai sus; spre exemplificare, celebrul templu al lui Zeus din Pergam, aflat la muzeul Pergamon din Berlin sau la fel de celebrele „ruine căutate" ale perioadei romantice ce pot fi admirate și astăzi în țările Europei occidentale marcate de acest curent artistic.

Toate semnalele din mass-media conduc la concluzia că, în multe cazuri, situația monumentelor și, implicit, soarta lor sunt scăpate de sub orice control: ori, intervențiile asupra lor sunt atât de brutale încât substanța și imaginea lor originară sunt definitiv alterate, ori sunt, pur și simplu lăsate să se degradeze pradă vicisitudinilor vremii sau actelor de vandalism ale oamenilor.

Pentru respectarea adevărului, trebuie spus că nuclee de oameni cu dragoste pentru trecutul nostru, specialiști sau organizații non-profit, luptă din greu și reușesc, uneori, să mai salveze de la distrugere – de cele mai multe ori iminentă – câte o casă, un conac sau o biserică valoroasă. Totuși, aceste reușite se află într-o pondere cantitativă mult inferioară celor definitiv pierdute.

În prezent, CNMASI a stabilit că 1000 obiective din întreaga țară sunt amenințate cu dispariția, în timp ce bugetul pe 1994 nu permite decât finalizarea lucrărilor la 18 monumente și demararea lucrărilor la alte 120.

După acest succint tablou al problemelor cu care se confruntă protecția și valorificarea monumentelor în România, să vedem acum cum sunt organizate acestea – și, în particular, evidența monumentelor – în câteva din țările europene cu veche tradiție în domeniu.

FRANȚA

Primele structuri organizatorice datează de la începutul secolului trecut (1830 – Inspector general al monumentelor istorice, 1837 – Comisia monumentelor istorice, 1887 – prima Lege a monumentelor istorice).

Activitatea organizatorică și legislativă continuă la începutul secolului XX, în paralel cu cea de protecție și valorificare, prin elaborarea Legii monumentelor istorice din 1913 care prevede înființarea celor trei corpuri de specialiști cu responsabilități în domeniu:

- *Architecte en chef des monuments historiques* – răspunde de restaurarea monumentelor clasate.
- *Architecte des monuments historiques* – inspector.
- *Architecte des batiments de France:*
  – răspunde de întreținerea monumentelor clasate;
  – avizează lucrări la monumentele înscrise;
  – avizează lucrări în zona de protecție a monumentelor.

Actualmente în Franța, în pofida faptului că activitatea de inventariere și fișare a fost demult încheiată, există o structură complexă la nivel central și regional, reunind un personal numeros cu atribuții precise (vezi organigramele).

În ceea ce privește monumentele, acestea sunt clasificate în două categorii, în conformitate cu termenii legii din 31 decembrie 1913:

– monumente **clasate,** a căror conservare prezintă, din punct de vedere istoric și artistic, un interes public;

– clădiri sau părți de clădiri aflate în proprietate publică sau particulară care prezintă un interes istoric sau artistic suficient pentru a justifica protecția. Acestea sunt considerate **înscrise** în inventarul suplimentar al monumentelor istorice.

De evidență se ocupă Serviciile regionale ale inventarului care au următoarele atribuții:

- consemnează în fișele existente intervențiile care au loc în timp;
- transmit o fișă minimală la Direcția de inventar general al monumentelor și valorilor artistice ale Franței;
- „fac propuneri pentru **clasare** sau **înscriere** în inventarul suplimentar Serviciului regional de conservare a monumentelor istorice care întocmește dosarul pentru protecție;
- propune scoateri din clasament sau din inventarul suplimentar după aceeași procedură ca mai înainte.

GERMANIA

S-au înființat încă de la sfârșitul secolului XIX Comisii ale monumentelor istorice. Ele au elaborat primele repertorii ale monumentelor și primele liste.

În deceniul 1930–1940 a avut loc o mișcare de revitalizare a activităților de protecție – restaurare și, implicit, de reactualizare a listei și repertoriilor realizate anterior. În prezent s-a păstrat organizarea separată pe landuri, în ceea ce privește monumentele istorice, locul Comisiei fiind luat de câte un Birou pentru protecția monumentelor istorice. Acest birou are în atribuții atât problemele de strategie și tactică, cât și

http://patrimoniu.gov.ro

ORGANIGRAMA DIRECȚIEI PATRIMONIULUI
(FRANȚA)

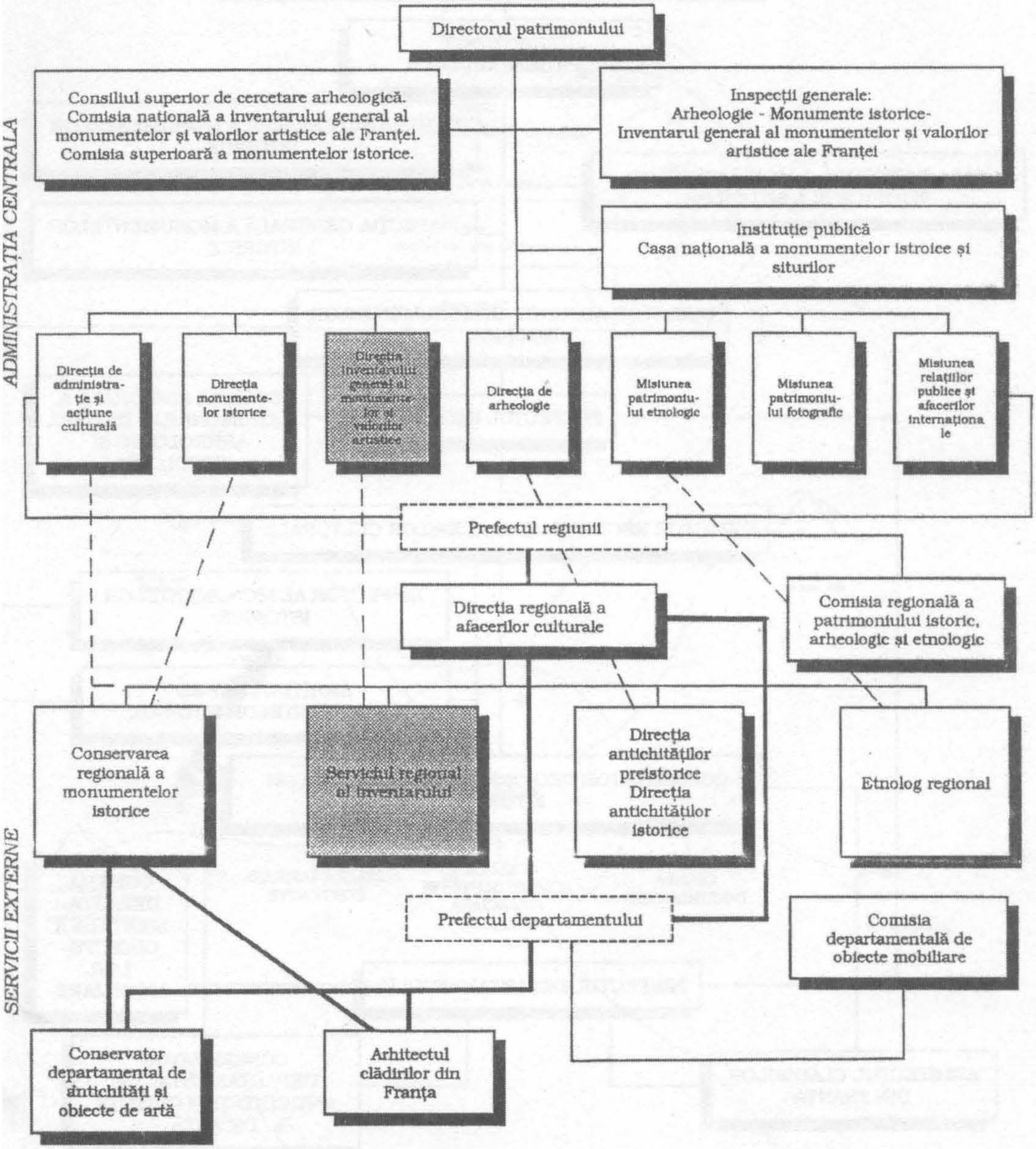

ORGANIGRAMA SERVICIULUI MONUMENTELOR ISTORICE (FRANȚA)

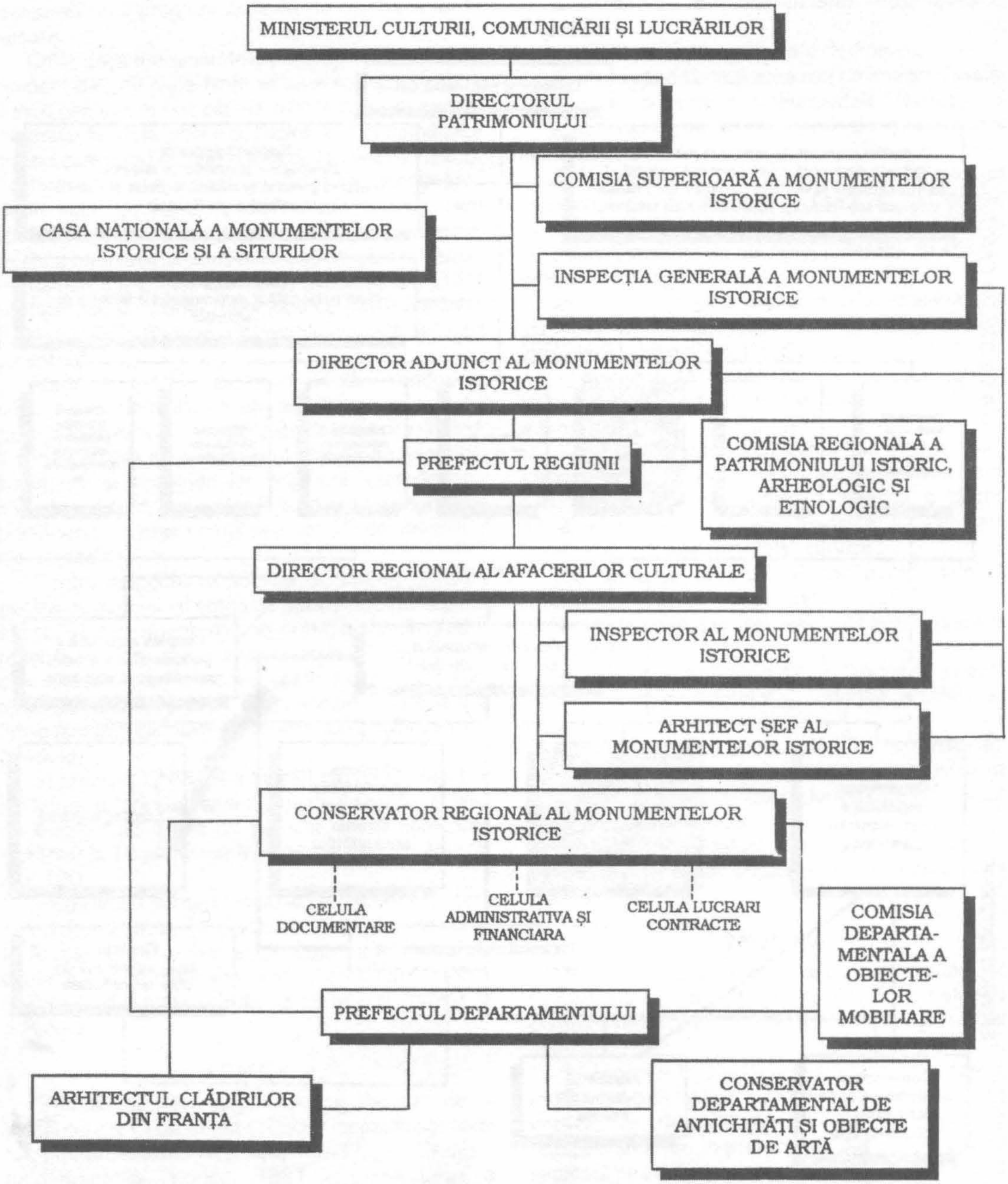

http://patrimoniu.gov.ro

ORGANIGRAMA FUNCTIONALA A MANAGERULUI

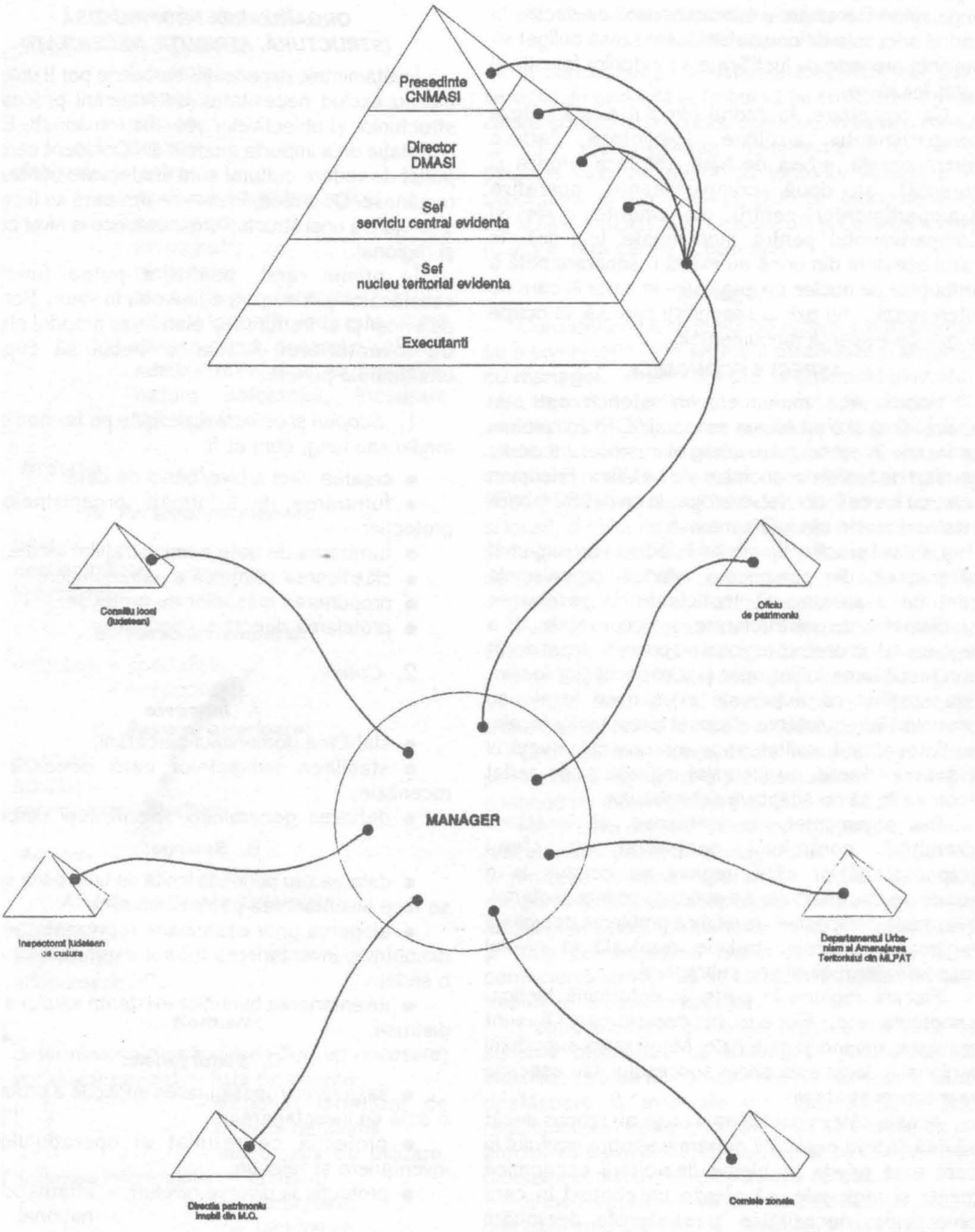

http://patrimoniu.gov.ro

cele practice de evidenţă, avizare a lucrărilor şi de relaţia cu autorităţile administraţiei locale. Această relaţie e facilitată de faptul că Biroul pentru protecţia monumentelor istorice se găseşte în subordinea Ministerului de interne al landului respectiv care repartizează şi fondurile pentru restaurări şi salariile angajaţilor. Biroul are o totală libertate de decizie în cadrul ariei sale de competenţă, fiind însă obligat să prezinte rapoarte de justificare a fondurilor folosite şi soluţiilor alese.

Ca organizare, în cadrul biroului există câteva compartimente auxiliare (biblioteca, arhiva computerizată, arhiva de hărţi, fototeca istorică şi curentă) şi două compartimente operative (Compartimentul pentru monumente civile şi Compartimentul pentru monumente tehnice). În cazul acestora din urmă nu există o separare netă a atribuţiilor pe nuclee de angajaţi – în cazul în care ne interesează – nu există specialişti care să se ocupe numai de evidenţa monumentelor.

ASPECTE ECONOMICE

Valorificarea monumentelor istorice este, în acelaşi timp şi o problemă economică. Rezolvarea ei se înscrie în contextul mai larg al curentului teoretic generat de teoriile economice ale lui Milton Friedman care, au înlocuit, la nivel ideologic, în anii 1980 teoriile intervenţioniste ale lui Keynes.

La nivel practic, teoriile lui Friedman au exprimat părerea că, din perspectivă istorică, organismele centrale s-au dovedit ineficiente în rezolvarea problemelor de restructurare şi reconversie. S-a argumentat că declinul regional nu poate fi stopat decât prin mobilizarea iniţiativelor şi a capacităţilor locale. S-a susţinut că iniţiativele economice locale au promovat întrebuinţarea eficientă a resurselor locale, au îmbunătăţit calitatea şi au crescut numărul iniţiativelor libere, au încurajat inovaţia şi au ajutat economiile să se adapteze schimbărilor.

S-a argumentat, de asemenea, că încetarea exercitării controlului centralizat, transferul responsabilităţilor către regiuni au condus la o economie mai eficientă, din punct de vedere al ofertei. În această perspectivă, rezultă că problema dezvoltării regionale şi locale, trebuie rezolvată la nivelul respectivelor regiuni sau subregiuni.

Fiecare regiune în parte îşi determină tactica, priorităţile etc. Fiecare va decide care îi sunt resursele umane şi materiale. Mobilizarea suportului regional şi local este cheia succesului sau eşecului respectivei strategii.

Aceste câteva consideraţii nu şi-au propus decât să dea câteva explicaţii generale asupra modului în care este privită problema dezvoltării economice locale şi regionale, să creeze un context în care obiectivele, necesităţile şi strategiile dezvoltării economice regionale şi locale să poată fi înţelese şi, ca o consecinţă, politica de valorificare a patrimoniului construit să se pună de acord cu acest model macro-economic. Rezultă, implicit, că orice structură organizatorică nouă trebuie concepută flexibil, astfel încât să se încadreze cât mai firesc modelului.

ORGANIZAREA PROPRIU-ZISĂ (STRUCTURĂ, ATRIBUŢII, NECESITĂŢI)

Învăţămintele experienţei europene pot fi utile, dar ele nu exclud necesitatea determinării proceselor, structurilor şi obiectivelor specific româneşti. Există o tentaţie de a importa modele din Occident care, din punct de vedere cultural sunt inadecvate contextului românesc. De aceea, în cele ce urmează se încearcă o schiţare a unei structuri organizatorice la nivel central şi regional.

În primul rând, pentru a putea funcţiona satisfăcător şi a se putea dezvolta în viitor, Serviciul de evidenţă ar trebui să-şi elaboreze propriul **sistem de inventariere**. Acesta ar trebui să cuprindă următoarele puncte:

1. *Scopuri şi obiective,* definite pe termen scurt, mediu sau lung, cum ar fi:

- crearea unei arhive/bănci de date;
- furnizarea de informaţii organismelor de protecţie;
- furnizarea de date administraţiilor locale,
- clasificarea ştiinţifică a patrimoniului;
- propunerea măsurilor de protecţie;
- protejarea directă şi imediată.

2. *Criterii*

A. ***Întindere***

- stabilirea domeniului cercetării;
- stabilirea subiectelor care urmează a fi recenzate;
- definirea generalităţii/specificităţii cercetării.

B. ***Selecţie:***

- datarea sau perioada limită de timp până la care se face inventarierea patrimoniului;
- alegerea unor eşantioane reprezentative sau, dimpotrivă, inventarierea tuturor exemplarelor dintr-o serie;
- inventarierea bunurilor existente sau/şi a celor distruse.

C. ***Statut juridic:***

- asigurarea/neasigurarea implicită a protecţiei, o dată cu inventarierea;
- protecţia ca rezultat al operaţiunilor de inventariere şi selecţie;
- protecţia la diverse niveluri: – internaţional
  – naţional
  – local

http://patrimoniu.gov.ro

3. *Utilizări și produse*

A. ***Utilizatorii potenţionali pot fi:***

- organismele guvernamentale;
- administraţia locală;
- centre de informare.

B. ***Produsele pot fi:***

- primare: – fişa analitcă;
  - fotografii;
  - planuri;
  - relevee;
  - desene.
- elaborate: – liste;
  - nomenclatoare tipologice;
  - cataloage;
  - monografii;
  - dicţionare;
  - lucrări de popularizare;
  - alte informaţii indexate după diverse criterii: geografic, selectiv, administrativ, grad de protecţie, natura obiectului, încadrare tipologică.

4. *Resurse*

A. ***Personal permanent:***

- central;
- descentralizat;
- specializat.

B. ***Personal temporar:***

- voluntari: – specialişti;
  - nespecialişti.

C. ***Resurse exterioare:***

- instituţii;
- asociaţii;
- servicii administrative.

5. *Metoda*

A. ***Informatizarea sistemului:***

- text liber;
- key-words;
- alfanumeric.

B. ***Normare:***

- determinarea numărului de fişe tip necesare;
- vocabular normat: – listă de cuvinte;
  - dicţionar ierarhizat de termeni definitorii;
  - instrucţiuni de utilizare.
- definirea informaţiilor: – primare;
  - secundare;
  - facultative.

6. *Costuri și termene*

A. ***Evaluarea timpului necesar pentru:***

- achiziţia de informaţie;
- punerea în fucţie a sistemului;
- modificări.

B. ***Calcularea costurilor şi compararea lor cu fondurile disponibile.***

În concordanţă cu sistemul prezentat mai sus, serviciul de evidenţă ar trebui să fie structurat la nivel central şi teritorial pe nuclee operative, în sarcina cărora să intre supravegherea monumentelor de pe o porţiune bine delimitată de teritoriu. Acesta s-ar subordona, la nivel central, Direcţiei Monumentelor iar, la nivel teritoriul, atât Direcţiei cât şi Comisiei zonale (C.Z.) în raza căreia acţionează.

Managerul

Considerăm că sistemul de organizare trebuie să fie o combinaţie între sistemul **piramidal** şi sistemul **cu manager**. Astfel, dacă esenţa sistemului piramidal, care constă în existenţa unui Serviciu central de evidenţă (S.E.C.) şi a unor nuclee teritoriale (N.T.E.), aflate în relaţie ierarhică, se păstrează, ea este completată cu acea persoană care realizează legătura (feed-back-ul) nu numai între cele două nivele (central şi local), ci chiar cu directorul Direcţiei monumentelor şi cu preşedintele Comisiei naţionale, cu ceilalţi şefi de serviciu, cu alte organisme ce activează în domeniu etc., fiind abilitat în acest sens.

Astfel, el poate transmite informaţia în ambele sensuri, în mod direct, scurt-circuitând nivelele intermediare şi înlăturând principala carenţă a sistemului piramidal şi anume aceea a existenţei numeroaselor nivele la care o iniţiativă poate fi blocată.

Lucrul cel mai important care trebuie avut în vedere pentru buna funcţionare a sistemului este schimbul continuu de informaţii între S.C.E. şi N.T.E.

Menţinerea acestui schimb informaţional la un nivel ridicat este sarcina managerului; el trebuie să organizeze întâlniri periodice între diversele compartimente şi nivele din cadrul Direcţiei, astfel încât angajaţii acesteia din teritoriu să nu se simtă izolaţi şi rupţi de „mişcarea ideilor"de la centru, ci în permanentă cunoştinţă de cauză cu strategia pe care trebuie să o pună în aplicare.

Pentru a deveni eficiente, practica din ţările cu sisteme organizatorice dezvoltate presupune ca întâlnirile să aibă un caracter oficial, formalizat, să se desfăşoare la intervale regulate, stabilite prin regulamentele de funcţionare şi să se încheie cu un proces-verbal al discuţiilor în care să se consemneze problemele discutate, propunerile făcute.

În mod similar, se va acorda atenţie comunicării orizontale între C.Z., N.T.E. Schimburile de experienţă,

http://patrimoniu.gov.ro

transferurile de cunoştinţe, de metodologii nu se petrec accidental. Acestea trebuie să fie structurate în cadrul relaţiilor între Comisii. Identificarea canalelor verticale şi orizontale de comunicare reprezintă un obiectiv major în activitatea managerului.

Din punt de vedere administrativ, postul de manager ar trebui să fie subordonat direct directorului DMASI, având atribuţiile şi statutul unui director adjunct.

Serviciul central şi nucleele teritoriale.

Pe măsură ce Comisiile zonale capătă experienţă în evaluarea patrimoniului şi îşi formează specialişti, ar putea dobândi grade de libertate din ce în ce mai mare, punând astfel în valoare iniţiativele locale şi individuale.

Urmând aceeaşi cale, NTE vor putea să-şi dezvolte schema de personal şi atribuţiile, în funcţie de condiţiile specifice locale, de densitatea monumentelor etc.

Se valorifică, astfel, mai bine şi pe plan naţional ataşamentul factorilor locali pentru valorile pe care, de fapt, le-au moştenit şi, deci, sunt cei mai îndreptăţiţi să le gestioneze şi prezerve.

Această libertate de acţiune în teritoriul aferent fiecărui N.T.E. local o vedem însă în concordanţă cu principiile, metodologia şi criteriile elaborate de S.C.E., adoptate de comun acord cu nivelele locale şi supuse aprobării Comisiei Naţionale.

Din acest motiv, va trebui să existe o legătură strânsă între SCE şi NTE, care să asigure o sinergie a acestora.

Astfel S.C.E., asemenea unui dirijor de orchestră, coordonează şi dirijează informaţiile dinspre şi către structurile din teritoriu. În cadrul politicii generale de evidenţă, S.C.E. are următoaele atribuţii:

- elaborează principiile, metodologia şi criteriile de inventariere;
- elaborează fişele tip pentru monumente, ansambluri însoţite de instrucţiunile de completare;
- verifică, evaluează comparativ şi ponderează rezultatele venite din întregul teritoriu naţional;
- concepe şi difuzează către structurile din teritoriu un dicţionar de termeni de specialitate folosiţi la descrierea obiectivelor în fişele tip;
- întocmeşte dosarul pentru obiectivele propuse a fi declarate monument istoric sau scoase din listă şi îl prezintă, spre analiză şi aprobare, Comisiei naţionale;
- întocmeşte fişa minimală pentru baza de date computerizată.

N.T.E. le revine rolul de cercetare-descoperire şi supraveghere a situaţiei monumentelor din zona respectivă, de elaborare a fişelor.

Dintre activităţile coordonate de alţi factori pe plan local, dar, la care N.T.E.e de dorit să-şi aducă contribuţia, aş dori să mă opresc la câteva mai importante:

- implicarea în crearea unui lobby pe plan local în favoarea punerii în valoare şi utilizării monumentelor istorice într-un mod adecvat;
- implicarea în activităţile de atragere a sponsorilor pentru lucrările de restaurare;
- implicarea în activităţile de marketing şi publicitate pentru monumente;
- participarea la organizarea unor manifestări culturale cu caracter naţional sau internaţional dedicate monumentelor istorice.

Componenţa pe specialităţi a N.T.E. şi S.C.E. trebuie să fie corespunzătoare categoriilor d monumente istorice cuprinse în listă.

Astfel, N.T.E. ar trebui să cuprindă câte un arheolog, un arhitect şi un istoric de artă, în timp ce S.C.E. ar trebui să cuprindă un număr mai mare e specialişti din domeniile menţionate, având în plus sprijinul unui birou topografic, unui fond documentar, arhivistic şi fotografic, unui laborator foto, unei arhive computerizate, compartimente încadrate cu personal corespunzător.

E dincolo de orice discuţie că, de-a lungul timpului, NTE se vor adapta şi transforma, astfel încât fiecare va avea specificul său. E cel mai probabil ca această specificitate să se reflecte în componenţa şi obiectivele permanente, derivând din particularităţile zonei istorice de referinţă. Totuşi, într-o primă fază, este recomandabilă standardizarea cel puţin a obiectivelor şi structurilor.

FLORIN DOBRESCU

BIBLIOGRAFIE

T. T. PATERSON, *Théorie du Management*, Editura Gauthier Villars, 1969

E. DALE, *Management Theory and Practice*, Editura Mc Graw Hill, 1965

B. I. WILLIAMS, *Management & Organization*, South Western Publishing Co.; 1989

S. NISTOR, *Inventarul patrimoniului*, curs postuniversitar IAIM Bucureşti, 1994

MINISTÈRE DE LA CULTURE, FRANCE, DIRECTION DU PATRIMOINE, *Monuments historiques – regles et procédures*

http://patrimoniu.gov.ro

PROCESELE VERBALE ALE ȘEDINȚELOR DE AVIZARE ORGANIZATE DE COMITETUL DE STAT PENTRU ARHITECTURĂ ȘI CONSTRUCȚII, 1953

PROCES VERBAL Nr. 5
Monumente istorice din 21.II.1953
asupra amenajării

Castelului Pângărați

Compunerea comisiei:

Președinte: Prof. Duiliu Marcu Membru în C.S.A.C.
Membri: Prof. Grigore Ionescu
Prof. Horia Teodoru
Arh. Ștefan Balș
Arh. Ghika Budești
Secretar: N. Christu

Titlul lucrării: *Castel Pângărați, amenajare pentru unitatea de muncă M.A.I.*

Adresa Dir. Gl. a Hidrocentralei „V. I. Lenin" Bicaz – Neamț Nr. 1/466 din 14.II.1953 înregistrează la C.S.A.C. sub No. 1386 din 19.II.1953.

Valoarea lucrărilor: Lei 335 000

Titular de investiții: Dir. Gl. a Hidrocentralei V. I. Lenin Bicaz -- Neamț, reprezentată prin tov. Ing. Focșa din Min. Energiei Electrice și tov. Arh. N. Săvulescu din Institutul de Proiectări energetice (ISPE).

Proiectant: Arhitect Romeo Vlad, din cadrul Dir. Gl. a Hidrocentralei V. I. Lenin.

Piesele scrise și desenate, precum și documentația pe baza cărora se dă avizul se află depuse la dosarul lucrării.

În urma expunerii făcute de tov. referent Arh. I. Ghika și discuțiilor purtate în ședință se fac următoarele constatări și observații:

Proiectul de amenajare prezentat constă din lucrări de construcție de mică importantă ca: ziduri despărțitoare, închideri și deschideri de goluri, reparații și consolidări a planșeelor, completări de stâlpi la cerdacuri, refacerea și completarea tencuielilor, a ancadramentelor la ferestre, a profilației brâurilor și cornișelor, rostuirea zidăriei de piatră aparentă, execuția de împrejmuiri în curți și în jurul clădirii etc.

Planșele desenate sunt sumare neavând caracterul unui proiect de execuție.

Proiectul nu prevede nici o lucrare de amenajare sau consolidare a corpului de pe latura de vest a curții cu biserică, deși rezultă din declarația proiectantului că acest corp se găsește în stare de degradare avansată (învelitori complet deteriorate, ziduri prăvălite, stâlpi lipsă, etc.)

Se propune o compartimentare a curții în mijlocul căreia se află biserica cu ajutorul a numeroase ziduri masive, pentru a se creia o curte separată la intrare, să se izoleze biserica și să se închidă incinta pe latura de vest unde se află corpul de clădire ruinat. Această compartimentare rupe unitatea incintei bisericii, iar apropierea prea mare a zidurilor de biserică creiază acesteia un cadru meschin, insuficient degajat care va îngreuna accesul și circulația publicului în zilele de sărbătoare.

Față de constatările de mai sus, comisia, considerând că prin amenajarea propusă se aduce o îmbunătățire a stării actuale a monumentului fără a altera în general caracterul său, dă aviz favorabil proiectului prezentat cu următoarele condițiuni:

– Se va renunța la închiderea cu ziduri a curții bisericii. Se vor executa numai împrejurimi cu caracter provizoriu din bulumaci și sârmă ghimpată, rezervându-se conform indicațiunilor date în ședință spații mai largi în jurul bisericii. (linia A.B.C.)

– Se va asigura protecția tuturor temeliilor construcțiilor îndepărtând apele de ploaie prin amenajarea unor pante de scurgere lesnicioasă și a unor trotuare, unde va fi necesar.

– Rostuitul zidăriei de piatră aparentă se va face fără umplerea și lustruirea rosturilor cari vor rămâne adâncite.

– Tencuirea soclurilor se va face acolo unde este necesar, pe o înălțime de cel puțin 1 metru deasupra solului cu mortar de var, excluzând cimentul pentru a nu închide umezeala în interiorul zidurilor și provoca dezagregarea lor.

– Planșeele intermediare din lemn ce se prevăd în turnul de Nord-Est se vor executa independente pe stâlpi, pentru a nu se face spargeri în zidurile perimetrale.

– Pentru execuția lucrărilor se vor completa planurile cu detalii suficiente. Se va studia cu grijă profilatura ancadramentelor, brâurilor și cornișelor, păstrând și îmbunătățind caracterul celor existente. Pretutindeni unde se găsesc profile originale se vor menține neatinse porțiunile în stare mai bună.

– Execuția lucrărilor se va face sub conducerea și supravegherea directă a arhitectului proiectant, care poartă răspunderea pentru respectarea caracterului original al monumentului.

http://patrimoniu.gov.ro

– Beneficiarul construcţiilor ce se amenajează are sarcina de a păstra în bună stare întregul ansamblu. Se va da o grijă deosebită vechei biserici, la care nu se va face nici o adăugire sau transformare fără aprobarea C.S.A.C.. Până la reconstruirea corpului situat pe latura de Vest a incintei bisericii, pe baza unui proiect aprobat de C.S.A.C., se vor lua toate măsurile ca materialele din acest corp să fie păstrate în starea existentă.

– În legătură cu folosirea unei uşi demontate de la biserica Cârnu, Comisia socoteşte că nu trebuie să se procedeze la desmembrarea monumentelor de arhitectură cu caracter istoric ce se află în porţiunea de pe Valea Bistriţei ce se inundează pentru construcţia Hidrocentralei V. I. Lenin. În vederea luării unei hotărâri privind ansamblul acestor monumente care ar putea fi eventual demontate şi remontate pe alte amplasamente, arhitectul urmează a întocmi un memoriu detailat cu privire la această problemă.

Preşedinte: Prof. DUILIU MARCU
Membri: Prof. GRIGORE IONESCU
Prof. HORIA TEODORU
Arh. ŞTEFAN BALŞ
Arh. EM. COSTESCU
Referent: Arh. I. GHIKA BUDEŞTI

PROCES VERBAL Nr. 6
al şedinţei din 26.II.1953
pentru organizarea execuţiei lucrărilor de conservare a monumentelor istorice de arhitectură

Compunerea comisiei:

Preşedinte: Prof. Duiliu Marcu Membru în C.S.A.C.
Membri: Prof. Grigore Ionescu
Prof. Horia Teodoru
Arh. I. Ghika Budeşti
Ing. Blum
Ing. Lăzărescu
Arh. Lieblich

Invitaţi:	Tov. Moiceanu	Ministerul Cultelor
	Tov. Simionescu	Ministerul Cultelor
	Tov. Costescu	C.P.A.C.
	Tov. Cazimir	C.P.A.C.
	Tov. Berechet	Patriarhia
	Tov. Şerbănescu	Min. Gosp. Comunale
	Tov. Niculescu	C.S.A.
Secretară:	Buzescu Sanda	

Tov. Prof. Duiliu Marcu deschide şedinţa arătând că potrivit Cap. I punctul 14 din H.C.M. 2447/1952 C.S.A.C. are sarcina de a „conduce şi organiza activitatea de protecţie şi restaurare a monumentelor istorice de arhitectură de pe teritoriul Republicii Populare Române". În exercitarea acestei atribuţiuni C.S.A.C. a cerut ca fondul de Lei 5 600 000 – acordat prin HCM 186/20.I.1953 la dispoziţia C.S.A.C. ca fond de investiţii în vederea reconstruirii, restaurării şi protejării monumentelor istorice, să fie repartizat celor trei unităţi interesate după cum urmează:

1. Lei 1 900 000 – către Ministerul Cultelor din care:
   - Lei 1 440 000 pentru lucrări de conservare la 17 monumente în 1953.
   - Lei 260 000 pentru intervenţii urgente la biserici de lemn şi la diferite alte monumente istorico-religioase.
   - Lei 200 000 pentru întocmirea proiectelor de readucere a 13 monumente alese de CSAC la forma lor originală.
2. Lei 1 700 000 – Comitetul pentru Aşezămintele Culturale din care:
   - Lei 1 460 000 pentru lucrări de conservare la 10 monumente în 1953.
   - Lei 140 000 pentru intervenţii urgente
   - Lei 100 000 pentru întocmirea proiectelor de readucere a 7 monumente alese de CSAC la forma lor originală.
3. Lei 2 000 000 – Comitetul pentru Artă pentru reconstruirea şi amenajarea Palatului Mogoşoaia în 1953.

La această intervenţie nu s-a primit încă răspuns. Între timp este necesar ca, în şedinţa de azi, să se stabilească cine întocmeşte devizele şi proiectele pentru lucrările de protejare şi restaurare din 1953, deasemeni care vor fi executanţii lucrărilor, precum şi modalităţile de procurare şi aprovizionare a şantierelor cu materialele necesare.

În legătură cu sarcinile ce se vor da fiecărei instituţii, este necesar să se precizeze răspunderile fiecăreia fiind hotărât că C.S.A.C. va avea rolul de coordonare, inspectând şantierele de lucrări şi participând la recepţionarea lor.

Din discuţiile ce au avut loc, în care fiecare delegat şi-a expus punctul de vedere, se desprind următoarele:

Tov. Moiceanu şi Simionescu din partea Ministerului Cultelor ca şi tov. Costescu şi Cazimir din partea C.P.A.C. îşi iau angajamentul ca până la 31 Martie a.c. să întocmească proiectele şi devizele pentru toate lucrările de restaurare şi reparaţii din lotul ce revine fiecăreia din aceste instituţii, pe 1953, prin serviciile tehnice proprii, supunându-le pe măsura întocmirii la avizarea C.S.A.C. Tov. arată mai departe că problema cheie pentru îndeplinirea la timp a execuţiei lucrărilor este procurarea materialelor şi stabilirea organelor de execuţie.

http://patrimoniu.gov.ro

Tov. Niculescu din partea Comitetului de Stat al Aprovizionării arată că, deşi sarcinile C.S.A. sunt foarte mari şi este întotodeauna greu pentru această instituţie să prevadă alocarea de cote suplimentare de materiale, când acestea nu au fost prevăzute din vreme, va fi totuşi posibil, dat fiind cantităţile relativ mici ce sunt necesare pentru monumentele istorice, să se repartizeze materialele în trim. II, dat fiind scopul important urmărit. Aceasta cu condiţia ca să fie dată de urgenţă o hotărâre a Consiliului de Miniştri, trasând această sarcină C.S.A. şi ca Ministerul Cultelor, C.P.A.C. şi Comitetul pentru Artă să comunice până la 31 Martie cel mai târziu la C.S.A. *listele de materiale necesare şi localităţile unde acestea urmează să fie dirijate.*

Tov. Ing. Şerbănescu, şeful Serviciului Execuţie din Ministerul Gospodăriilor Comunale, arată că întreprinderile regionale de Construcţie pendinte de Minister au sarcini foarte mari, trasate prin plan pentru execuţia unor lucrări de volum mare, deşi au fost înfiinţate pentru preluarea lucrărilor de minimă amploare faţă de cele ce revin trusturilor Ministerului Construcţiilor.

În prezent sunt în curs de înfiinţare întreprinderi de reparaţii şi întreţinere cari vor ţine de I.R.C.L. Ministerul Gospodăriilor Comunale. Aceste unităţi vor putea prelua lucrări mici, ca acelea de restaurare a monumentelor istorice.

În cazul când proiectele şi materialele ar putea fi puse imediat la dispoziţie, Ministerul Gospodăriilor Comunale ar putea prinde în planul I.R.C.L. unele lucrări de conservare, dar în primul rând trebuie rezolvată includerea acestor lucrări în planul întreprinderilor, lucru ce nu se poate face decât printr-o hotărâre a Consiliului de Miniştri.

Este deasemeni necesar să se elaboreze de urgenţă norme speciale de modul cum trebuie executate lucrările de conservare şi restaurare a monumentelor şi pentru stabilirea regimului de preţuri la lucrările de reparaţii ce se execută la aceste monumente.

Tov. Prof. Grigore Ionescu şi tov. Ing. Lăzărescu îşi exprimă îndoiala că întreprinderile de *reparaţii* ale Întreprinderilor Regionale de Construcţii ar putea executa în bune condiţiuni lucrări cu specific atât de deosebit şi delicat ca lucrările de conservare şi restaurare a monumentelor istorice. Va trebui ca în termen scurt să fie organizate unităţi specializate pentru aceste sarcini, care să aibă posibilităţi permanente de a interveni urgent cu calificarea necesară. Există o propunere mai veche a Comitetului de Stat pentru Construcţii în acest sens, care prevede înfiinţarea unor *ateliere* pe lângă întreprinderile de construcţii, având sediul în centrele unde se găsesc concentrate monumente numeroase. (Suceava, Iaşi, Bucureşti, Craiova, Cluj, etc.).

În concluzia dezbaterilor tov. Prof. Duiliu Marcu face un apel la toate instituţiile reprezentate ca să colaboreze cu C.S.A.C.pentru aducerea la îndeplinire a sarcinii de mare importanţă şi răspundere care este aceia de a păstra patrimoniul arhitectonic valoros al poporului nostru.

Întemeiat pe HCM 2447/1952, C.S.A.C.va lua de urgenţă toate măsurile de coordonare şi organizare, iniţiind la nevoie şi o hotărâre a Consiliului de Miniştri, pentru a asigura toate condiţiile pentru realizarea la timp a lucrărilor de conservare şi restaurare prevăzute pe 1953, mobilizând toate organele competente ale instituţiilor şi organizaţiilor de Stat interesate şi concentrând toate mijloacele potrivite pentru îndeplinirea acestei sarcini.

Se vor trasa precis diferitelor instituţii părţile de sarcini ce le revin, fixând termenele cele mai juste pentru aducerea lor la îndeplinire.

Aceste sarcini se pot concretiza după cum urmează:

1. Finanţarea lucrărilor prin repartizarea efectivă către trei beneficiari a sumelor corespunzătoare, din fondul pus la dispoziţia C.S.A.C. prin hotărârea 186.
2. Întocmirea urgentă a proiectelor şi devizelor.
3. Asigurarea mijloacelor de execuţie prin întreprinderile cele mai calificate *existente*.
4. Asigurarea la timp şi în cantităţi corespunzătoare a materialelor necesare.
5. Întocmirea normelor şi îndrumărilor metodologice pentru modul de execuţie şi pentru stabilirea regimului de preţuri la lucrările de reparaţii şi restaurare a monumentelor istorice de arhitectură.

După ce vor fi asigurate modalităţile îndeplinirii sarcinilor urgente pe 1953, se vor face propuneri pentru aşezarea pe baze temeinice şi de durată a întregei activităţi de conservare şi restaurare a monumentelor istorice de arhitectură, organizându-se organe de proiectare şi organe de execuţie specializate pentru asemenea lucrări.

Preşedinte: Prof. Arh. DUILIU MARCU	
Membri:	Prof. Arh. GR. IONESCU
	Prof. Arh. H. TEODORU
	Ing. BLUM
	Arh. I. GHIKA
Invitaţi:	
Min. Cultelor:	Tov. MOICEANU
	Tov. I. SIMIONESCU
C.P.A.C.:	Tov. E. COSTESCU
	Tov. CAZIMIR
Patriarhia	Tov. BERECHET
M.G.C.I.L.	Tov. ŞERBĂNESCU
C.S.A.	Tov. NICULESCU
C.S.A.C.	Tov. LĂZĂRESCU
	Tov. LIEBLICH

Comitetul Aşezămintelor Culturale poate asigura întocmirea formelor tehnice pentru cele 14 monumente trecute în listă.

http://patrimoniu.gov.ro

– Repartizarea materialelor, programarea constructorului şi virarea fondurilor cade în sarcina C.S.A.C.ca instituţie ce a fost planificată de C.S.P. cu suma pentru restaurări pe 1953.

G. Cazimir

PROCES VERBAL Nr. 7
al şedinţei de avizare din 2 Aprilie 1953 orele 12

Compunerea Consiliului:

Preşedinte: Prof. Duiliu Marcu, Membru în C.S.A.C.
Membri: Arh. Ştefan Balş
Arh. E. Costescu
Arh. I. Ghika Budeşti
Prof. Gr. Ionescu
Prof. H. Teodoru
Arh. R. Lieblich

Deasemeni iau parte ca:
Referenţi: Arh. I. Ghika Budeşti
Arh. T. Socolescu
Secretar: N. Christu

I. *Titlul lucrării:* Lucrări de protejare la Mănăstirea Aninoasa (Raionul C. Lung, Reg. Piteşti) adresa Min. Cultelor 4495 din 17 Martie 1953 înregistrată la C.S.A.C. sub Nr. 2534 din 18 Martie 1953.

Valoarea lucrării: Lei 50 000 – (sumă în limita stabilită de C.S.A.C.)

Titular de investiţii: Ministerul Cultelor, reprezentat prin tov. Moiceanu şi tov. Arh. D. Ionescu Berechet (din partea Patriarhiei).

Proiectant: Arhitect D. Ionescu Berechet.

Referent: Arh. I. Ghika Budeşti.

Dosarul cuprinde următoarele piese scrise şi desenate:

– memoriu, deviz, antemăsurătoare, baza preţurilor, analiza preţurilor, lista materialelor.

Secţiunea longitudinală prin bucătării, faţada interioară (clopotniţa şi paraclisul) secţiuni prin clopotniţă, stăreţie şi trapeză scara 1:100, plan etaj, plan pivniţă şi parter (scara 1:100).

În urma expunerii făcute de tov. referent Arh. Ghika Budeşti şi discuţiilor purtate în şedinţă, se fac următoarele constatări şi observaţii:

Proiectul prezentat constă din lucrări de conservare a anexelor mănăstirii (chilii, trapeza, paraclis şi bucătării) la careacoperişurile sunt complet deteriorate. Devizul prevede pentru refacerea acoperişurilor următoarele operaţiuni: desfacerea şi curăţirea zidurilor pentru rezidire, zidărie nouă, şarpanta acoperişului, inclusiv stâlp de susţinere, învelitoare de şiţă.

Planşele desenate sunt sumare, neavând caracterul unui proiect de execuţie; astfel lipseşte un plan al acoperişului, deasemeni planşe de detaliu ale şarpantei.

Fiind vorba de lucrări de protejare se propune ca zidăria susţinătoare a şarpantei să nu fie executată pe toată grosimea zidului existent astfel cum este prevăzut în proiect ci numai atât cât este necesar susţinerii ei, lăsându-se ştrepi la partea exterioară a zidului pentru legarea ulterioară a paramentului de piatră şi zidărie aparentă (întocmai ca resturile clădirii acesteia). Astfel, se va realiza o economie cu care s-ar putea executa eventual şi acoperirea bucătăriei. Zidăria nouă va fi continuă, nelăsându-se goluri, pentru a împiedica desvelirea prin acţiunea vântului ce ar pătrunde prin aceste goluri.

Se constată deasemeni, că molozul rezultat din dărâmarea zidăriei se află actualmente depozitat pe bolţile de la parter, exercitând o presiune mare pe acestea, care ar putea să le dărâme.

În afară de aceasta, Consiliul mai constată (după afirmaţiile reprezentanţilor Ministerului Cultelor) că paraclisul în care se află interesante lucrări de zugrăveli, ameninţă cu prăbuşirea, dacă nu se vor lua măsuri urgente de proptire.

Faţă de constatările de mai sus, Consiliul, considerând că lucrările proiectate sunt absolut necesare pentru protejarea mănăstirii, dă aviz favorabil proiectului prezentat cu următoarele condiţiuni:

1. Zidăria susţinătoare a şarpantei nu va fi executată pe toată grosimea zidului existent de la parter, ci numai atât cât este necesar susţinerii ei, lăsându-se ştrepi în partea exterioară a zidului, pentru legarea ulterioară a paramentului de piatră şi cărămidă aparentă.

2. Molozul ce se află depozitat pe bolţile parterului şi care este rezultat din dărâmarea zidăriei vechi, va fi imediat îndepărtat, căutându-se cu atenţie în acest moloz, urmele vechilor piese de piatră, ornamente, etc., cari vor fi inventariate şi păstrate.

3. Se vor lua măsuri urgente de consolidare a paraclisului, punându-se proptiri provizorii din lemn, cu pene bătute până la refuz, căutându-se însă să nu se strice zugrăvelile existente. Deasemeni, se vor dispune legături exterioare prin platbande, fără să se deterioreze zidurile.

4. Execuţia lucrărilor se va face sub conducerea şi supravegherea arhitectului proiectant şi a unui tehnician, care va avea răspunderea. Arhitectul proiectant va avea obligaţia de a întocmi proiectul de execuţie înainte de începerea lucrărilor şi de a da detalii de execuţie şi toate indicaţiunile necesare în timpul execuţiei pe şantier.

II. Titlul lucrării: *Lucrări de restaurare la mănăstirea Gura Motrului. (adresa Min. Cultelor Nr. 4495 din 17.III.1953).*

Valoarea lucrărilor: Lei 60 000 – (sumă în limita celei stabilite de C.S.A.C.).

Titular de investiţie: Ministerul Cultelor reprezentat prin tov. Moiceanu şi tov. arh. Ionescu Berechet din partea Patriarhiei.

http://patrimoniu.gov.ro

Proiectant: Ing. Ioan Popovici și Arh. Berechet.
Referent: Arh. Ghika Budești.
Dosarul, cuprinde următoarele:

a. Piese scrise: memoriu, antemăsurătoare, analiza prețurilor, deviz estimativ, extras de materiale.

b. Piese desenate: plan de situație, (parter) scara 1:100; plan etaj (casele stăreției) sc., 1:100.

În urma expunerii făcute de tov. referent Ghika Budești, și a discuțiilor purtate în ședință, se fac următoarele constatări și observații:

Proiectul prezentat constă din lucrări de reparare și conservare ca: terminarea acoperirii turnului clopotniță, restaurarea vechiului zid de legătură, din fața turnului clopotniță și partea de nord a bisericii.

Se constată că din planșele desenate, atașate la dosar, nu rezultă deloc poziția lucrărilor. Hotărârile luate se bazează deci numai pe afirmațiile reprezentanților Min. Cultelor și pe acelea ale tov. arh. Balș, care a vizitat mânăstirea în vara anului 1952.

Membrii Consiliului propun ca din șirul lucrărilor prevăzute să nu se execute tencuielile exterioare la turle și spoielile exterioare la pereții bisericii, pentru a se păstra vechile decorații. Deasemenea constată că în deviz sunt prevăzute lucrări de desfacere completă și refacere a zidului împrejmuitor. Acest zid ar putea prezenta un interes deosebit arheologic, prin prezența de urme ale zidurilor transversale și bolțile fostelor chilii (astăzi distruse) și nu este cazul să fie dărâmat, refăcut și tencuit.

Față de constatările de mai sus, Consiliul, *dă aviz favorabil proiectului prezentat cu următoarele condițiuni:*

1. Nu se vor executa tencuielile exterioare la turle și spoielile exterioare, păstrându-se vechile decorații.

2. Zidul împrejmuitor cu urmele zidurilor vechilor chilii, va fi menținut și în nici un caz dărâmat și refăcut, iar dacă ar amenința să cadă, i se vor face proptiri provizorii, subzidiri sau ori ce altă lucrare de consolidare pentru a-l menține, luându-se aprobarea Dir. G-rale a Monumentelor Istorice.

3. Execuția lucrărilor se va face sub conducerea și supravegherea arhitectului proiectant și a unui tehnician, care va avea răspunderea. Arhitectul proiectant va Avea obligația de a întocmi proiectul de execuție înainte de începerea lucrărilor și de a da detalii de execuție și toate indicațiunile necesare în timpul execuției pe șantier.

III. Titlul lucrării: *Lucrări de restaurare la Casa Veche din Herești – raion Vidra, regiunea București.*

Adresa Comitetului pentru așezămintele Culturale Nr. 6125 din 16 Martie 1953.

Valoarea lucrărilor: Lei 219 000 (peste limita de 200 000 lei stabilită de C.S.A.C.)

Titular de Investiții: Comitetul pentru Așezămintele Culturale reprezentat prin tov. arhitect E. Costescu.

Proiectant: Arh. E. Costescu
Referent: Arh. T. Socolescu
Dosarul: cuprinde următoarele piese:

a. Piese scrise, memoriu, antemăsurătoare, deviz, analiza prețurilor, lista de materiale.

b. Piese desenate, 2 planuri și o fațadă la sc. 1:50, o schiță perspectivă, precum și o fotografie.

Toate piesele desenate au fost prezentate Consiliului în ședință de către arhitectul proiectant.

În urma expunerii făcute de tov. ref. arh. T. Socolescu și discuțiilor purtate în ședință, se fac următoarele constatări și observații:

Se constată că această casă veche, în stare de ruină are un corp adăogit ulterior (cu parter și etaj), care se află în aceeași stare. Clădirea originală executată în piatră de talie și cu încăperi acoperite cu bolți de cărămidă, – avea parter și etaj, iar în partea centrală un al doilea etaj, care pare a fi mai nou, având fațada și pilaștrii executați în tencuială, soclul imitând în tencuială bosaje de piatră. [*Afirmație greșită privind materialul de construcție al bolților, care sunt din piatră fățuită. N.R.]*

După fotografia prezentată, care reprezintă această clădire înainte de a se dărâma, partea centrală avea un acoperiș de formă bombată.

Din examinarea planului de la parter, cât și a fațadelor, rezultă că porțiunea clădirii de la Est, a fost sigur adăogată mai târziu.

Se constată dasemenea că lucrările prevăzute în proiect ating suma de 219.000 lei, depășind cu 19 000 lei suma fixată pentru acest scop.

Față de constatările de mai sus, Consiliul *dă aviz favorabil proiectului cu următoarele observațiuni:*

1. Construcția veche va fi reclădită cu zidărie până la cornișe, lăsându-se ștrepi pe ambele fețe pentru a se putea fixa ulterior piatra (atât în exterior, cât și în interior).

Deasemenea, se vor prevede umeri pentru construirea bolților de cărămidă.

2. Învelitoarea va fi executată din olane.

3. În ceea ce privește forma acoperișului pavilionului central, se va face un studiu cu două variante (acoperiș bombat și acoperiș drept în 4 ape), care va fi prezentat Dir. G-rale a Monumentelor Istorice pentru a decide.

4. Construcția mai nouă adăogită (de cărămidă) va fi deocamdată menținută în starea ei actuală, urmând ca refacerea ei să se facă eventual ulterior.

IV. Titlul lucrării: *Lucrări de protejare la Casa Veche din Pribești, Raion Codăești, Regiunea Iași.*

Adresa C.P.A.C. Nr. 6125 din 16 Martie 1953.

Valoarea lucrărilor: Lei 120 000 (sumă în limita celei stabilite de C.S.A.C.)

Titular de investiții: Comitetul pentru Așezăminte Culturale, reprezentat prin tov. arh. E. Costescu.

http://patrimoniu.gov.ro

Proiectant: Arh. E. Costescu
Referent: Arh. T. Socolescu.
Dosarul cuprinde următoarele:

a) Piese scrise, memoriu, antemăsurătoare, deviz, analiza prețurilor, lista materialelor, baza prețurilor.

b) Piese desenate: plan parter, fațadă și secțiune la sc. 1:100 prezentate în ședință.

Tov. referent în expunerea făcută arată că se intenționează să se facă următoarele lucrări:

Restaurarea acoperișului și învelitorii cu șiță, consolidarea zidurilor deteriorate, refacerea bolților interioare prăbușite, executarea tâmplăriei și tencueli exterioare și interioare, precum și refacerea dușumelilor, etc.

Din examinarea planurilor, rezultă că la clădirea originală a fost adăogit ulterior un corp compus din patru camere, care este străin de arhitectura casei vechi.

În urma discuției asupra referatului și proiectului, Consiliul dă *aviz favorabil proiectului prezentat cu următoarele condițiuni:*

1. Corpul adăogit vechei clădiri va fi dărâmat, păstrându-se zidurile numai la înălțimea de circa 0,50 m deasupra solului, astfel ca distribuția camerelor acestui corp să poată fi recunoscută. Soclul va fi amenajat ca o bancă continuă, jardiniere, etc. dispunându-se eventual în spațiile rezultate din fostele camere peluze de iarbă sau ronduri de flori.

2. Acoperișul vechii clădiri va fi refăcut în forma lui originală, prevăzându-se panta și pe latura de sud.

3. Ferestrele din fațada de sud, zidite actualmente, vor fi desfăcute, iar în acest caz ferestrele rotunde (fără ambrazură) din capătul fațadelor de Est și Vest, vor fi închise (zidite).

4. Execuția lucrărilor se va face sub conducerea și supravegherea arhitectului proiectant și a unui tehnician, care va avea răspundere.

Arhitectul proiectant va avea obligația de a întocmi proiectul de execuție înainte de începerea lucrărilor și de a da detalii de execuție și toate indicațiunile necesare pe timpul execuției pe șantier.

Președinte: Prof. Arh. DUILIU MARCU
Membrii: Arh. ȘTEFAN BALȘ
Arh. E. COSTESCU
Arh.I. GHIKA BUDEȘTI
Prof. GR. IONESCU
Arh. R. LIEBLICH
Prof. H. TEODORU

Invitați:
Min. Cultelor: Tov. MOICEANU
Arh. IONESCU BERECHET
Referenți: Arh. T. SOCOLESCU
Arh. GHIKA BUDEȘTI

PROCES-VERBAL Nr. 8
al ședinței de avizare din 7 Aprilie 1953 orele 12

Compunerea Consiliului:

Președinte: Prof. Duiliu Marcu, Membru în Comitet
Membri: Arh. Balș Ștefan
Arh. Costescu Emil <= Emilian>
Arh. Ghika Budești
Prof. Ionescu Grigore
Arh. Lieblich Richard
Prof. Teodoru Horia
Deasemeni iau parte ca referenți:
Arh. Fischer Ferdinand
Arh. Socolescu Toma
Secretar: N. Christu

I. Titlul lucrării: *Lucrări parțiale de restaurare la castelul Corvineștilor din Hunedoara.*

Valoarea lucrării: Lei 300 000. (sumă în limita stabilită de C.S.A.C.)

Titular de învestiții: Comitetul pentru Așezăminte Culturale reprezentat prin tov. Arh. Costescu și Arh. Moisescu.

Proiectant: Arh. Moisescu.

Referent: Arh. R. Lieblich.

Dosarul cuprinde următoarele piese scrise: memoriul, antemăsurătoare, deviz, analiza prețurilor, tabloul materialelor, baza prețurilor, tablou de manoperă.

Un plan de situație al castelului a fost prezentat de către tov. arh. Moisescu în ședință.

Lucrările proiectate reprezintă o mică parte din lucrările necesare restaurării monumentului și se compun din: refacerea podului principal și cel secundar, completări de zidărie de piatră la picioarele podului și la aripa de est a castelului, repararea crăpăturior la turnul principal de intrare, la turnul de apărare și la turnul buzdugan, completarea învelitoarii de țiglă solzi.

Consiliul, luând în discuție proiectul prezentat, constată că dosarul nu cuprinde documentație suficientă, neexistând elemente pentru a aprecia situația și natura exactă a lucrărilor prevăzute, – mai cu seamă că aceste lucrări urmează să se facă la unul din cele mai importante monumente din țară și socotește că acestor lucrări va trebui să li se dea cea mai mare atenție.

Deaceea, dă numai un aviz favorabil de principiu lucrărilor prevăzute de protejare și cere ca proiectantul să completeze dosarul cu planuri și studii detailate, în care să fie arătate toate lucrările proiectate.

II. Titlul lucrării: *Lucrări de consolidare a Cetății de Vest de la Suceava și construcția unei locuințe de paznic în incinta Cetății.*

Adresa Comitetului pentru Așezăminte Culturale Nr. 9361 din 28 Martie 1953.

http://patrimoniu.gov.ro

Valoarea lucrărilor:

a) lucrări de consolidare 7 100 lei

b) locuinţa paznicului 23 500 lei

Titular de Investiţii: Comitetul pentru Aşezăminte Culturale reprezentat prin tov. Arh. Costescu şi Arh. Moisescu.

Proiectant: Arh. Costescu

Referent: Prof. Horia Teodoru

Dosarul cuprinde:

a) piese scrise: deviz, antemăsurătoare, analiza de preţuri şi tabloul de materiale.

b) piese desenate: plan de situaţie a Cetăţii (schiţă), plan, secţie şi faţadă a locuinţei de paznic sc. 1:50.

Proiectul prevede lucrări de consolidare a zidăriei de piatră, din care s-au păstrat în cea mai mare întindere numai fundaţiile. În afară de aceasta, se mai propune şi construirea unei locuinţe de paznic compusă din două camere.

Consiliul, luând în discuţie proiectul, socoteşte că lucrările de desfacere a zidăriei şi de refacere cu ciment a rosturilor dintre pietre ar putea să înlăture ori ce autenticitate istorică şi arheologică a zidurilor, denaturând caracterul vechiului parament şi să suprime ori ce posibilitate de datare a zidurilor.

Deaceea, dă aviz nefavorabil lucrărilor de consolidare, astfel cum sunt concepute şi recomandă următoarele:

1. După completa terminare a cercetărilor, de către organele Academiei R.P.R., să se îngroape la loc toate fundaţiile descoperite, fără a se aduce elementelor găsite (fundaţii, ziduri, drumuri sau spaţii pietruite, etc.), nici o modificare sau restaurare, pentru ca oricând, viitorii cercetători să le afle în forma lor originară. Terenul se va nivela astfel ca să se obţină o cât mai bună scurgere a apelor de ploaie.

2. Planul fundaţiilor, zidurilor şi al celorlalte elemente descoperite se vor însemna, pe pământul nivelat în felul următor:

a) În locurile unde fundaţiile sau zidurile se află la nivelul pământului, se va aşeza pe aceste ziduri sau fundaţii un trotuar alcătuit din bolovani de râu sau din piatră neregulată, cu mortar de ciment. Trotuarul va putea avea lărgimea totală a zidurilor sau va marca ambele margini ale zidurilor pe lărgimea ce se va socoti necesară.

b) În locurile unde pământul nivelat este deasupra fundamentelor şi zidurilor, adică acolo unde trotuarul aşezat pe pământ de umplutură nu s-ar putea menţine în bune condiţiuni, traseul planului cetăţii va fi marcat, la toate colţurile şi, pe parcursul rectiliniu, din loc în loc, prin stâlpi de zidărie de piatră neregulată, cu mortar de ciment, aşezaţi pe vechile temelii şi ridicaţi până deasupra nivelului pământului de nivelare. Însemnări cioplite în aceşti stâlpi pot arăta adâncimea la care se află zidurile originare.

c) Numai eventualele porţiuni de zidărie, care ar ieşi deasupra nivelului pământului de nivelare, vor trebui să fie sacrificate din punct de vedere arheologic, completându-se rosturile cu ciment şi acoperindu-le cu un strat de ciment, care să împlinească golurile dintre pietre, pentru a asigura scurgerea apelor. În ceeace priveşte proiectul locuninţei paznicului, Consiliul amână luarea unei hotărâri, urmând ca dosarul să fie completat cu un plan de situaţie, de preferinţă cu curbe de nivel, în care să se vadă în ce loc s-a proiectat ridicarea acestei case. Locul trebuie astfel ales, încât casa paznicului să fie cât mai ascunsă şi să nu se siltueze. Această locuinţă ar putea fi aşezată de exemplu pe versantul dinspre Iţcanii Vechi, ca o ultimă casă a acestuia spre locul mai înalt al cetăţii.

Devizul lucrării se va reexamina şi se va modifica în sensul recomandărilor de mai sus.

III. Titlul lucrării: *Lucrări de protejare la Castelul Bran.*

Valoarea lucrărilor: Lei 110 000 (sumă în limita stabilită de C.S.A.C.)

Titular de Investiţii: Comitetul pentru Aşezăminte Culturale, reprezentat prin tov. arh. Costescu şi arh. Moisescu.

Proiectant: Arh. E. Costescu.

Referent: Arh. R. Lieblich.

Dosarul cuprinde:

a) piese scrise: memoriu, deviz estimativ, antemăsurătoare, analiza preţurilor, baza preţurilor, seria de preţuri, extras de materiale.

b) piese desenate: plan subsol II, plan subsol I, plan parter, la sc. 1:100; plan etaj I, II, V, VI, VII la sc. 1:100, casa de ceai, plan parter sc. 1:100 şi perspectivă. Piesele desenate au fost aduse în şedinţă de către proiectant.

Proiectul prevede lucrări exterioare la castel ca: reparaţii la şarpantă şi la învelitoarea de ţiglă solzi, reparaţii la obloane şi la uşa corpului de gardă, spoieli şi vopsitorii, – şi lucrări interioare la castel ca: tencuieli interioare, înlocuirea stâlpului şi a grinzilor putrede. Deasemenea. lucrări de reparaţie la pavilionul de ceai.

Consiliul, luând în discuţie proiectul prezentat, dă aviz favorabil cu următoarele recomandări:

1. Ţigla va trebui reaşezată pe turnul cel mai înalt, fixându-se bucată cu bucată cu sârmă, astfel ca ele să poată rezista la furtuni.

2. Pentru facerea uşii noi din grilă metalică, la intrarea în castel, se va prezenta spre aprobare CSAC-ului desene de detaliu.

3. Lucrarea va fi condusă de un arhitect diriginte, care va da toate detaliile şi indicaţiunile pe şantier şi care va fi răspunzător de calitatea execuţiei lor.

http://patrimoniu.gov.ro

IV. Titlul lucrării: *Lucrări de protejare la biserica Stelea – Târgovişte.*

Valoarea lucrării: lei 60 000.

Titular de Investiţii: Ministerul Cultelor reprezentat prin tov. Simionescu.

Proiectant: Arh. Panaitescu.

Referent: Arh. T. Socolescu.

Proiectul compus din piese desenate şi scrise cuprinde lucrări de execuţie a trotuarului din piatră, inclusiv bordurile şi socluri de piatră cu copertine.

Consiliul amână discuţiile asupra acestui proiect deoarece proiectantul lipseşte la şedinţă, delegaţii CSAC urmând să cerceteze monumentul la faţa locului.

V. Titlul lucrării: *Lucrări de protejare la Biserica din Bordeşti.*

Valoarea lucrării: 63 400 – (din suma repartizată de CSAC de lei 90 000)

Titular de Investiţii: Ministerul Cultelor reprezentat prin tov. Simionescu.

Proiectant: C. Jipescu.

Referent: Arh. T. Socolescu

Proiectul prevede dezgroparea bisericii, făcându-se săpături de pământ în jurul ei, desfaceri şi refaceri de zidărie în toate punctele unde sunt crăpături, refacerea şarpantei acoperişului, construcţia turlei din lemn şi îmbrăcarea ei şi a acoperişului cu tablă galvanizată.

Devizul lucrărilor de reparaţie fiind de 63 400 lei, restul de 26 600 lei (până la suma de 90 000) este prevăzut a se întrebuinţa pentru restaurarea picturilor (execute la timpul lor de vestitul pictor al sec. XVII, Pârvu Mutu).

Consiliul, luând în discuţie proiectul prezentat constă următoarele:

1. Turla bisericii a fost iniţial construită din zid şi nu din lemn învelit cu tablă galvanizată, astfel că este prevăzută în proiect. Deasemenea, întreaga învelitoare era din ţiglă şi nu din tablă galvanizată.

2. Dat fiind că nu se cunosc precis cauzele crăpăturilor mari ce s-au produs în zidărie şi că acestea par a fi datorate mai degrabă alunecărilor de teren, sau în orice caz structurii solului decât datorită mişcărilor seismice, Consiliul socoteşte că înainte de a se efectua lucrările de reparaţie proiectate, să se facă o cercetare ştiinţifică, geotehnică la faţa locului, prin care se va determina prin sondaje natura terenului, deducându-se astfel în mod precis cauzele degradării monumentului.

În concluzie, amână, până la efectuarea acestei cercetări şriinţifice geotehnice, luarea unei hotărâri, recomandând Ministerului Cultelor să ia de urgenţă măsuri pentru studiul terenului. În acest scop s-ar putea adresa şi Trustului topografo-geotehnic din CSAC.

Preşedinte: Prof. Arh. DUILIU MARCU
Membrii: Arh. BALŞ ŞT.
Arh. COSTESCU
Arh. GHIKA BUDEŞTI
Prof. IONESCU GR.
Arh. LIEBLICH R.
Prof. TEODORU H.

PROCES VERBAL Nr. 9
al şedinţei de avizare din ziua de 11 Aprilie orele 9

Compunerea Consiliului:

Preşedinte: Prof. Duiliu Marcu
Membrii: Arh. Balş Ştefan
Arh. Ghika Budeşti
Prof. Ionescu Grigore
Arh. Lieblich R.
Prof. Teodoru Horia
Deasemenea iau parte ca:
Referenţi: Arh. Fischer F.
P. Năsturel
Arh. Socolescu T.
Secretar: N. Christu

I. Titlul lucrării: *Lucrări parţiale de restaurare la biserica fostei mânăstiri Dealul din Târgovişte.*

- Adresa Min. Cultelor Nr. 5362 din 1953 înregistrată la C.S.A.C. sub Nr. 3304 din 2 Aprilie 1953.

Valoarea lucrării: Lei 192 160 (sumă în limita celei stabilite de C.S.A.C.)

Titular de Investiţii: Min. Cultelor reprezentat prin tov. V. Simionescu şi Arh. Paraschivescu.

Proiectant: Arh. Paraschivescu

Referent: Prof. Grigore Ionescu

Se prezintă dosarul, care cuprinde piesele desenate şi piese scrise. Proiectul prevede construcţia turlei mari a bisericii (a pantocratorului) din zidărie cu centură de beton armat şi învelirea ei cu tablă de aramă. Revizuirea învelitorii bisericii, ornamente de piatră şi refacerea trotuarului din piatră în jurul bisericii. Prin aceste lucrări, restaurarea exterioară a bisericii ar putea fi socotită terminată, rămânând ca tencuirea interioară a turlelor şi refacerea picturilor să fie executate ulterior.

Consiliul, luând în discuţie proiecul, dă:

AVIZ FAVORABIL

cu următoarele recomandări:

1. Înainte de începerea lucrării se va proceda la strângerea, cu cea mai mare grijă a tuturor pietrelor cioplite cu ornamente, care provin din turlele bisericii şi care astăzi se află răspândite în neregulă în molozul dărâmăturilor. Se vor grupa de o parte şi se vor numerota fleuronii care pot fi folosiţi din nou la cornişa

http://patrimoniu.gov.ro

turlei mari şi cei care sunt parţial, deterioraţi. Aceste pietre vor fi inventariate şi depozitate într-un loc ferit.

2. Se vor executa sondaje lângă soclul monumentului pentru a se găsi nivelul exact al feţei inferioare a primei asize de piatră de talie a soclului, care actualmente este parţial îngropat.

3. Trotuarul şi bordurile actuale vor fi scoase şi depozitate, pentru a putea fi refolosite.

4. Monumentul va fi degajat de molozul şi pământul din jurul lui, pe o lărgime de cel puţin 8 m, ajungându-se la un nivel de 20 cm sub nivelul găsit prin sondaje (arătat la pct. 1). La marginea acestui spaţiu debleiat se va face provizoriu o rigolă cu pantă suficientă pentru strângerea şi evacuarea apelor de ploaie. Trotuarul se va reface pe un strat de beton de 10 cm, iar bordura pe o fundaţie de 30 cm adâncime. Trotuarul nu se va executa din piatră de Câmpulung astfel cum este prevăzut în deviz, ci dintr-o piatră mai dură ca de exemplu cea de Măgura sau Gura Văii.

5. La îmbrăcarea cu piatră a turlelor se va admite ca unele pietre să depăşească cu puţin planul general al faţadei, nefiind necesare racorduri.

6. Fleuronii de piatră de pe cornişe nu se vor mai fixa cu scoabe de fier ci cu scoabe de bronz, sau dacă aceştia au fixate de acum scoabe de fier, acestea vor fi îmbrăcate cu un strat de plumb. Piesele existente vor fi aşezate la rând, evitându-se întreruperea şirului lor prin intercalarea de fleuroni de piatră noi, care au alt aspect decât acei vechi patinaţi.

7. Din pietrele de talie şi din pietrele profilate răspândite astăzi pe teren, se vor căuta cu grijă acelea care făceauparte din clopotniţă. Ele vor fi aşezate la loc, completându-se eventualele lipsuri.

8. Plasele de metal puse la golurile părţii superioare ale corpului bisericii, în faţa rozetelor de piatră perforată, vor fi scoase din exterior şi vor fi aşezate pe rame metalice în interior astfel ca ele să fie cât mai puţin vizibile dinăuntrul bisericii.

9. Geamurile ferestrelor turlelor se vor executa pe cât posibil din geam armat în loc de geam catedral.

10. Ferestrele actuale ale bisericii vor fi demontate înlăturându-se cu grijă tocurile de lemn care nu sunt bine aşezate. Ele vor fi înlocuite dacă este posibil cu ferestre metalice sau de lemn de stejar. În acest ultim caz se vor recondiţiona tocurile existente, aşezându-le cu cel puţin 25 cm retrase de la faţa zidului.

11. Uşa de intrare va fi revizuită, înlocuindu-se şipca din mijlocul ei (Schlagleister), care în partea sa superioară are un element greoi şi inestetic.

12. Execuţia lucrărilor se va face sub conducerea şi supravegherea arhitectului proiectant şi a unui tehnician care va avea răspunderea. Arhitectul proiectant va avea obligaţia de a întocmi proiectul de execuţie înainte de începerea lucrărilor şi de a da detalii de execuţie şi toate indicaţiunile necesare în timpul execuţiei pe şantier.

II. Titlul lucrării: *Lucrări de refacere a clopotniţei şi a chiliilor de la Mănăstirea Dealul.*

Adresa Ministerului Cultelor Nr. 5362/953, înregistrată la CSAC sub Nr. 3304 din 2 Aprilie 1953.

Valoarea lucrărilor: lei 224 920 pentru refacerea chiliilor
lei 185 800 pentru refacerea clopotniţei (din fondurile puse la dispoziţie de Patriarhie)

Titular de Investiţii: Ministerul Cultelor reprezentat prin tov. Simionescu şi tov. Arh. Paraschivescu.

Proiectant: Arh. Paraschivescu.

Referent: Prof. Grigore Ionescu.

Proiectul care cuprinde piese scrise şi desemnate prevede consolidarea părţii existente a clopotniţei, precum şi construcţia din nou a unui corp de clădire (parter), care să adăpostească chiliile stăreţiei.

Consiliul luând în discuţie proiectul prezentat, constată că la elaborarea acestui proiect nu s-a ţinut seama în totul de fundaţiile vechi, neexistând un releveu exact al fundaţiilor şi pivniţelor şi pentru alte motive care au fost expuse de referent şi au rezultat din discuţiuni, dă un aviz nefavorabil, urmând ca proiectul şi devizul să fie refăcute pe baza următoarelor recomandări:

1. Se va curăţi terenul de resturile de dărâmături, punându-se de o parte toate blocurile de piatră de talie, profilate sau nu, pentru a se putea studia şi apoi refolosi. În special se va căuta să se găsească vechea pisanie de marmoră a clopotniţei, pe care se aflau cioplite chipurile donatorilor.

2. Se va întocmi un releveu exact al fundaţiilor şi pivniţelor existente, de care se va ţine seama la conceperea noilor construcţii, folosindu-se cât mai mult posibil vechile fundaţii.

3. Pentru a lăsa monumentului un cadru cât mai potrivit, noile construcţii se vor executa numai pe latura nordică a incintei, simetric la dreapta şi la stânga clopotniţei. La baza proiectului va sta neapărat un studiu de ansamblu al întregei incinte.

III. Titlul lucrării: *Lucrări de reparaţii la Biserica Stelea din Târgovişte.*

Adresa Ministerul Cultelor Nr. 5362/953 înregistrată la CSAC sub. Nr. 3304 din 2.IV.1953.

Valoarea lucrării: 60 000 lei sumă în limita celei stabilite de CSAC

Titular de Investiţii: Min. Cultelor reprezentat prin tov. Simionescu şi Arh. Panaitescu

Proiectant: Arh. Panaitescu.

Referent: Arh. T. Socolescu.

Proiectul prevede lucrări de execuţie a trotuarului din plăci de piatră din jurul bisericii (inclusiv bordura) şi bituminizarea rosturilor.

Consiliul, examinând proiectul şi în urma discuţiilor, dă aviz favorabil lucrărilor recomandând:

http://patrimoniu.gov.ro

1. Să se așeze neapărat copertina peste soclul existent pentru a nu se periclita fundațiile și zidurile prin apa care stagnează între soclu și zid.

2. Să se continue trotuarul împreună cu soclul și copertina în limita sumei prevăzute.

3. Pentru lucrări de viitor se vor prevedea: continuarea și terminarea trotuarului și a soclului cu copertina, refacerea acoperirii bazei stelate a turlei, darea jos a tencuielii ce acoperă fosta cornișă din cărămidă în zimți și refacerea acestei cornișe în forma ei originală.

IV. Titlul lucrării: *Lucrări de protejare la turnul Chindia la Palatul Domnesc din Târgoviște.*

Valoarea lucrărilor: Lei 100 000, sumă în limita celei stabilite de CSAC

Titular de Investiții: Comit. pentru Așezăminte Culturale reprezentat prin tov. V. Moisescu.

Proiectant: Arh. V. Moisescu.

Referent: Prof. Gr. Ionescu

Proiectul prevede:

a) la turnul Chindia: lucrări de consolidare ca desfăcutul și refăcutul zidăriei dislocate, a tencuielilor burdușite și a dușumelelor găsite putrede; tâmplărie nouă la ferestre și la ușa de intrare, revizuirea învelitorii de tablă, a jghiaburilor, precum și consolidarea scării existente.

b) la Palatul Domnesc: refacerea zidurilor în părțile unde sunt distruse și amenință cu prăbușiea și rostuirea fețelor acestor ziduri.

Consiliul luând în discuție proiectul, dă aviz favorabil cu următoarele recomandări:

a) *La turnul Chindiei:*

1. La executarea consolidării prevăzute în deviz se va avea în vedere: la deschiderea superioară de pe latura Est a turnului se va proceda la ridicarea la loc a masivului de zidărie lunecată în jos, înainte de a se țese zidăria acestei arcade. Pe lângă țesătura de zidărie prevăzută, se vor injecta, *sub presiune,* cu zeamă de ciment toate crăpăturile și fisurile.

2. La balustrada superioară a turnului se va completa fierul mânei curente, acolo unde lipsește, se vor așeza la loc și prinde cu mortar de ciment copertinele de piatră deplasate de cutremur de pe stâlpii pătrați ai balustradei; se vor pune la loc copertinele căzute.

3. La învelitoare se va prevedea, în locul aruncătoarelor de apă existente, aruncătoare mult mai <eșite>, pentru ca apa să nu se mai prelingă pe paramentul turnului. În acest scop se vor trimite Dir. G-rale a Monumentelor Istorice propuneri precise.

4. Pentru a doua etapă a lucrărilor se va prevedea:

– curățatul de buruieni și de plante din rosturile pietrelor soclului turnului, completându-se rosturile cu mortar de ciment.

– Pe tot paramentul exterior se va completa zidăria din cărămidă, înlocuindu-se toate cărămizile putrezite sau măcinate cu cărămizi de formatul celor existente.

– Odată cu această completare a paramentului se va face în partea superioară a turnului (între cele două centuri superioare de fier existente) și între cele două rânduri de ferestre, câte o centură de zidărie armată sau de preferință o centură de beton armat așezată în zid și mascată prin completarea zidului de cărămidă în spre exterior, după care cercurile de fier vor ăutea fi îndepărtate. În acest scop se va trimite spre avizare un proiect de execuție împreună cu evaluările necesare.

– Se va reface consola de susținere a balconului de pe latura Sud.

b) *La Palatul Domnesc*

1. Se vor consolida zidurile mâncate ce amenință cu prăbușirea și arcadele, bolțile sau arcele mâncate, care sunt supraîncărcate cu alte ziduri.

2. Pentru alte consolidări se va face uz de ajutorul unei echipe de arheologi și tehnicieni care vor face studiul și releveul ansamblului cu ajutorul sondajelor și debleierilor necesare.

3. În ceeace privește baia turcească din incinta Palatului Domnesc consiliul socotește că ar fi util să se întocmească de îndată un releveu exact al ei. Propunerea referentului de a acoperi ruinele acestui edificiu cu o șarpantă de lemn și învelitoare de șindrilă nu este admisă de Consiliu, socotind că aceste ruine pot să rămână deocamdată neacoperite, ca și acelea ale Palatului Domnesc.

V. Titlul lucrării: Lucrări de protejare la Biserica Albă din comuna Baia, raionul Fălticeni.

Valoarea lucrării: 50 000 lei în limita sumei fixate de C.S.A.C.

Titular de Investiții: Min. Cultelor, reprezentat prin tov. Simionescu.

Proiectant: Arh. Andrei Loiso.

Referent: Arh. Fischer.

Proiectul prevede lucrări de desfacerea învelitoarei, de refacere a șarpantei putrede, a streașinei și a învelitoarei de olane.

Consiliul, luând în discuție proiectul, dă aviz favorabil cu următoarele recomandări:

1. Olanele recuperabile nu vor fi întrebuințate alternând cu olane noi, ci acoperind suprafețe întregi din acelaș fel de olane.

2. Refacerea acoperișului va fi executată după un plan exact al acoperișului, ținându-se seama de forma și structura vechei șarpante.

3. Execuția lucrărilor se va face sub conducerea și supravegherea arhitectului proiectant și a unui tehnician care va avea răspunderea. Arhitectul proiectant va avea obligația de a întocmi proiectul de execuție înainte de începerea lucrărilor și de a da detalii de execuție și toate indicațiunile necesare în timpul execuției pe șantier.

http://patrimoniu.gov.ro

VI. Titlul lucrării: Lucrări de reparare la Schitul Brad – Olăneşti.

Adresa Comit. pentru Aşezăminte Culturale Nr. 9357/953, înreg. la CSAC sub nr. 3026/27 Martie 1953.

Valoarea lucrării: Lei 187 000.

Titular de Investiţii: Min. Cultelor reprezentat prin tov. Simionescu.

Referent: Arh. T. Socolescu.

Conform datelor cuprinse în dosar, lucrările proiectate constau din amenajări şi reparaţiuni la biserică şi clădirile anexe.

Având în vedere că dosarul nu este complet, el necuprinzând piese desenate prin care să se poată determina poziţia lucrărilor proiectate, Consiliul amână cercetarea acestei lucrări, până la completarea dosarului.

Preşedinte: DUILIU MARCU
Membrii: Arh. BALŞ ŞT.
Arh. GHIKA BUDEŞTI
Prof. IONESCU GR.
Arh. LIEBLICH R.
Prof. H. TEODORU

PROCES VERBAL Nr. 10
al şedinţei din 13 Aprilie orele 9

Compunerea Consiliului:

Preşedinte: Duiliu Marcu
Membrii: Arh. Balş Ştefan
Arh. Ghika Budeşti
Prof. Gr. Ionescu
Arh. Lieblich R.
Prof. Teodoru H.
Deasemenea iau parte ca:
Referenţi: Arh. Fischer F.
P. Năsturel
Arh. Socolescu T.
Secretar: N. Christu

I. Tov. Prof. Teodoru nefiind prezent la ultima parte a şedinţei din 11 Aprilie, ridică chestiunea protejării băii turceşti din incinta Palatului Domnesc din Târgovişte, semnalând Consiliului existenţa în arhiva Comitetului pentru Aşezăminte Culturale a unui proiect de acoperire a acestui edificiu şi cere repunerea în ordinea de zi a şedinţei viitoare a acestei chestiuni şi examinarea proiectului mai sus menţionat.

Consiliul hotărăşte ca acest proiect să fie adus spre cercetare într-o şedinţă viitoare.

II. Titlul lucrării: *Lucrări de reparaţie a zidurilor şi turnurilor Cetăţii Sighişoara.*

Valoarea lucrării: 100 000 lei (în limita sumei fixată de CSAC)

Titular de Investiţii: Comitetul pentru Aşezăminte Culturale reprezentat prin tov. Arh. Moisescu V.

Proiectant: Arh. V. Moisescu

Referent: Arh. R. Lieblich

Dosarul cuprinde piese scrise şi o schiţă a Cetăţii Sighişoara, prezentată în şedinţă. Proiectul prevede lucrări de desfaceri şi refaceri parţiale la zidurile surpate de piatră, copertine la ziduri din cărămidă învelite cu ţiglă solzi, completări la turnul cu ceas ca: zidărie de cărămidă, tencuieli exterioare şi interioare, pardoseli şi trepte de cărămidă, duşumele de lemn şi tâmplărie simplă la ferestre.

Consiliul luând în discuţie proiectul prezentat, dă aviz favorabil lucrărilor cu următoarea condiţiune:

Lucrările vor fi supravegheate îndeaproape în afară de arhitectul diriginte şi de un colectiv, ca organ de consultare, compus din tehnicienii locali, arhitecţii şi inginerii cu mai multă experienţă, istorici sau ori care altă persoană competentă în materia şi care se simte legată de istoria acestui oraş (ca de exemplu fostul sau foştii Directori ai Muzeului din Turnul cu Ceas şi alţii).

Deasemeni Sfatul Popular va trebui să ia măsuri de protejare a caselor vechi din cetate, evitându-se orice schimbare a faţadelor, chiar şi în ceeace priveşte culoarea; acolo unde din diferite motive s-a procedat în trecut la văruirea acestor case, se va încerca să se cojească faţadele de stratul de văruială albă făcându-se mai întâi încercări de cojire pe porţiuni mici (1–2m.p.)

III. *Lista de monumente istorice (prima serie) care urmează să fie propusă pentru a fi decretată ca atare, Referent: Arh. R. Lieblich.*

În vederea decretării unei prime liste de monumente istorice de arhitectură, Direcţia Generală de Monumente Istorice prezintă o primă listă conţinând cca. 900 monumente istorice care au fost alese dintre cele mai importante şi care au fost controlate şi găsite bune ca atare de această Direcţiune.

Se dă cetire listei de monumente din oraşul Bucureşti, Consiliul fiind de acord cu aceste propuneri, făcând totuşi unele mici modificări. Consiliul hotărăşte ca în şedinţa viitoare să se continue examinarea acestei liste.

IV. Titlul lucrării: *Lucrări pentru restaurarea bisericii fortificate Precista din Galaţi. Adresa Min. Cultelor Nr. 4895/1953 înreg. la C.S.A.C. sub Nr. 3686/11.IV.1953.*

Valoarea lucrării: Lei 250 000 – (sumă în limita celei stabilită de C.S.A.C)

Titular de investiţii: Ministerul Cultelor, reprezentat prin tov. Arh. Chefneux şi V. Simionescu.

Proiectant: Arh. Chefneux (Arhitectul Episcopiei de Galaţi).

Referent: Prof. Gr. Ionescu.

http://patrimoniu.gov.ro

Dosarul compus din piese scrise și desenate prevede lucrări de dărâmare a turlelor crăpate și recladirea altora noi, una pe naos în locul celei existente, alta pe pronaos, unde restauratorul presupune că a existat o asemenea construcție. El înlătură turla clopotniță de pe exonartex, care după părerea sa ar fi o adăugire târzie.

Consiliul luând în discuție proiectul prezentat, desparte problema dărâmării de aceea a reconstituirii bisericii și întrucât starea de deteriorare în care se găsesc în special turlele, reprezintă un pericol permanent, hotărăște să dea un aviz favorabil lucrărilor de dărâmare cu următoarele condițiuni:

1. Să se dărâme și să se îndepărteze încăperea anteintrare din fața bisericii.

2. Să se construiască schelăria independentă în jurul întregii clădiri în vederea lucrărilor de dărâmare și refacere.

3. Să se execute un releveu exact al fațadelor, cu toate detaliile cotate, atât pentru corpul de jos al bisericii, cât și pentru ambele turle cu acoperișurile lor.

4. După executarea releveului să se procedeze cu mare grijă la dărâmarea părților dislocate ale turlelor.

5. Să se execute cu mare grijă și atenție, spre a nu se rupe eventuale resturi de profile vechi, straturile de tencuială suprapuse peste eventualul strat original de tencuială, sau pe zidul vechi, care în prealabil ar fi fost curățat de tencuiala veche.

Cu această ocazie se vor urmări cu atenție toate urmele care ar putea aduce vreo lumină asupra formelor, profilelor sau decorului original al monumentului. În special se va cerceta dacă pe latura dinspre răsărit a bazei turlei pantocratorului nu se găsește urma, în formă de cerc a cupolei sau învelitoarei absidei altarului.

Să se execute după aceea fotografii și relevee, atât după fețele bazelor celor două turle, cât și după fațadă.

6. Să se scoată din operă, cu cea mai mare grije, cele două blocuri de piatră cioplită ce se află zidite în ușa astupată de pe latura de sud a exonartexului.

În ceeace privește lucrările de reconstituire a turlelor (proiect întocmit de tov. arh. Chefneux), consiliul amână luarea unei hotărâri urmând:

1. Să se întocmească pe baza datelor rezultate din studiul atent al fațadelor curățate de tencuieli, un proiect de restaurare, care va fi trimis spre avizare. Eventuale săpături în terenul de umplutură din jurul bisericii vor putea da la iveală fragmente de piatră cioplită de la ferestre sau alte profile, fragmente de cărămizi de format special sau alte urme, care vor putea fi de folos la completarea datelor necesare întocmirii proiectelor.

2. Să fie anunțat C.S.A.C.din vreme, atunci când monumentul va fi înconjurat de schele și curățat de tencuieli, spre a se putea face de către specialiștii C.S.A.C. o nouă cercetare atentă a monumentului la fața locului, dându-se toate indicațiile necesare întocmirii proiectului de restaurare.

3. Nu se va îngădui nici o lucrare de refacere înainte de avizarea proiectului și a detaliilor necesare executării în bune condiții a lucrărilor.

V. Consiliul ia notă de informațiile aduse de tov. referent P. Năsturel cu privire la dărâmarea ruinelor vechii biserici catolice a lui Alexandru cel Bun din Baia, ce începe să se facă fără avizul CSAC sau a Ministerului Cultelor și hotărăște să se întocmească de îndată o adresă către comună și raion, pentru a opri dărâmarea ei.

Deasemenea, Consiliul hotărăște ca C.S.A.C. să sesizeze în scris Comitetul pentru Artă cu privire la frescele ce se degradează de la Biserica Vatra Moldoviței.

Președinte: DUILIU MARCU
Membrii: Arh. BALȘ ȘT.
Arh. GHIKA BUDEȘTI
Prof. GR. IONESCU
Arh. R. LIEBLICH
Prof. TEODORU H.

http://patrimoniu.gov.ro

SIMPOZIONUL ROMÂNO-GERMAN
BRAŞOV 18–20 noiembrie 1994

Între 18–20 noiembrie 1994 a avut loc la Braşov Simpozionul româno-german „Cercetarea patrimoniului cultural săsesc din Transilvania – Rezultate şi perspective" organizat de Ministerul Culturii – România, Comitetul Naţional german ICOMOS, Consiliul cultural săsesc din Gundelsheim-Germania, gazde fiind Inspectoratul pentru cultură Braşov şi Muzeul de etnografie Braşov.

Programul simpozionului a debutat în prima zi cu vernisajul expoziţiei de fotografii „Un viitor pentru trecut – Patrimoniul german din România", o sugestivă prezentare în tehnică color a monumentelor săseşti din Transilvania – relevând valoarea de excepţie a arhitecturii create de coloniştii din spaţiul german pe teritoriul ţării noastre.

După deschiderea festivă ce a cuprins luările de cuvând ale ing. Alex. Popa prefectul Braşovului, dr. Andreas Wegend, din partea Ministerului federal de Interne din Germania, dr. Anton Rossbach – ambasadorul Germaniei la Bucureşti, ing. Ioan Gonţea – preşedintele Consiliului judeţean Braşov, dr. Paul Filippi – preşedintele Forului Democratic al Germanilor din România, dr. Christoph Klein – episcop al bisericii evanghelice C.A. din România şi dr. C. Moisescu, directorul Direcţiei Monumentelor Istorice din cadrul Ministerului Culturii, au urmat comunicări în plen (în număr de şase) a căror tematică cu caracter generalizator a adus în faţa participanţilor problemele legate de „Programul documentare exhaustivă, a patrimoniului cultural din Transilvania", iniţiat în 1991 în baza acordului încheiat între Consiliul cultural săsesc – Gundelsheim – Germania şi Ministerul Culturii – România, program ce urmează să continue şi în 1995. Acest contract ce presupune o investigaţie pluridisciplinară de anvergură, realizată după metoda de cercetare şi inventariere a patrimoniului arhitectural pusă la dispoziţie de ICOMOS – Germania şi finanţată de Ministerul federal de Interne al Germaniei – a permis o documentare completă pentru 180 din cele 240 aşezări săseşti dinTransilvania, cercetarea restului de 60 localităţi rurale urmând să fie definitivată până la sfârşitul anului 1995, iar rezultatele publicate în 26 volume de sinteză.

O contribuţie concretă în restaurarea monumentelor germane din România a avut cointeresarea unor fundaţii din Germania la finanţarea unor proiecte de restaurare. Astfel, cu sprijinul Comitetului Naţional German ICOMOS, în cadrul contractului de colaborare româno-german este inclusă şi finanţarea unor proiecte de restaurare de anvergură (Biserica din Deal, Sighişoara, biserica cetate Drăuşeni, Braşov, restaurarea capelelor Hărman şi Sânpetru, Braşov), de către fundaţia Messerschmitt din München. Totodată şi alte fundaţii din Germania: Fundaţia Patrimoniului Cultural German din România, cu sediul la Stuttgart, Fundaţia saşilor Transilvăneni – cu sediul la München şi Fundaţia Culturală a Landurilor cu sediul la Berlin, s-au implicat în acţiuni de restaurare şi protejare a fondului construit, finanţând lucrările de conservare la o serie de monumente: bisericile evanghelice din Prejmer, Hărman, Bagaciu, Casa Schuller-Mediaş, etc.

Cea de a 2-a zi a simpozionului a fost destinată dezbaterilor pe secţiuni organizate pe 3 specialităţi: evidenţă, restaurare şi etnografie.

În cadrul *secţiunii I: Evidenţa şi cercetarea sistematică a monumentelor de arhitectură,* cele 18 comunicări prezentate de către specialiştii din numeroase instituţii ce au colaborat la elaborarea programului – au prezentat rezultatele obţinute în activitatea de documentare efectuată până în prezent (relevee + cercetare sistematică) în privinţa sistematizării metodelor şi tehnicilor folosite cât şi al conturării aportului ştiinţific la cunoaşterea aprofundată a acestui patrimoniu.

În *secţiunea a II-a, „Restaurarea patrimoniului de arhitectură săsească"* au fost susţinute 19 comunicări, s-au prezentat rezultatele cercetărilor întreprinse cu ocazia restaurărilor la o serie de monumente ca: Ansamblul de arhitectură civilă Braşov nr. 15–16 – monument din epoca Renaşterii, ce a necesitat o cercetare pluridisciplinară de anvergură (arheologie, arhivistică, istorie, istoria artei, pictură, arhitectură), în baza căreia s-au conturat soluţiile adoptate în proiectul de restaurare; Cetatea ţărănească Drăuseni; Capela bisericii Sânpetru – Braşov. În cadrul acestei secţiuni au fost prezentate interesantele cercetări făcute cu ocazia inventarierii la o serie de ansambluri de artă plastică, cât şi rezultatele unor cercetări arheologice şi de arhivă privind monumentele săseşti.

Secţiunea a cuprins şi comunicări având ca temă revitalizarea unor aşezări urbane (Sighişoara) sau rurale (satele săseşti din zona Rupea), în vederea conturării unor viitoare repere de valorificare a acestora.

Secţiunea a III-a – „Cercetări etnologice de urgenţă" – în cadrul căreia au fost prezentate 12 comunicări, a adus la cunoştinţa participanţilor contribuţiile ştiinţifice în domeniul cercetării

http://patrimoniu.gov.ro

patrimoniului etnologic (arta populară, tehnici tradiționale, evoluția casei țărănești, etc.) din zonele de colonizare germană din România.

O ilustrare a acestei activități, căreia Muzeul de Etnografie Brașov i s-a dăruit cu deosebită râvnă, a constituit-o vernisajul expoziției „Din universul satului săsesc transilvănean", cu o prezentare specială a specificelor „Wandsprüche".

Dezbaterile pe secțiuni pe marginea lucrărilor simpozionului, ca și cea în plen din ultima zi, au permis numeroșilor specialiști români și germani sistematizarea rezultatelor obținute până în prezent în domeniul salvării patrimoniului istoric și cultural german din România, conturarea unor proiecte de acțiune – urgente sau de perspectivă – în funcție de o ordine de priorități clar definită, precum și a implicațiilor pe care le are asupra viitorului acestui patrimoniu clarificarea imperativelor legislative, juridice, economice și sociale ce decurg.

În încheierea lucrărilor simpozionului a fost adoptat următorul proiect de REZOLUȚIE, ce sintetizează condițiile actuale în care se află acest patrimoniu, cât și modalitățile concrete de acțiune în viitor.

MARINA ILIESCU

http://patrimoniu.gov.ro

REZOLUȚIE

privind măsuri de protecție a patrimoniului cultural creat de populația germană din România

Prezența populației germane pe teritoriul României începând din evul mediu și-a pus amprenta asupra cristalizării unui peisaj cultural specific, caracterizat printr-o mare varietate datorată adaptării la condițiile istorico-geografice.

Existența unor comunități distincte care au locuit continuu acest teritoriu, a condus la dezvoltarea unei civilizații regionale distincte.

Conștiința răspunderii comune pentru această parte importantă a patrimoniului european a făcut posibilă inițierea în iunie 1990 a unui program de colaborare științifică între instituții specializate din România și Germania.

Ca primă condiție pentru strategia de conservare s-a impus documentarea asupra patrimoniului săsesc din Transilvania, proiect finanțat de guvernul federal german și guvernul român, coordonat de Consiliul Cultural Săsesc din Gundelsheim, în colaborare cu Ministerul Culturii și instituțiile sale specializate.

El s-a desfășurat până în prezent cu concursul specialiștilor Direcției Monumentelor Ansamblurilor și Siturilor Istorice, Academia de Artă București, Institutul de arhitectură „I. Mincu" București, Institutului de cercetări socio-umane Sibiu, Institutului de arheologie și istoria artei Cluj, Muzeului de Etnografie Brașov, documentarea urmând să continue și în celelalte regiuni de colonizare germană.

Conducerea științifică a fost asigurată prin protocolul de colaborare încheiat între D.M.A.S.I. și Comitetul Național German ICOMOS, care la rândul lui a reușit să cointereseze Fundația Messerschmitt din München la finanțarea unor proiecte de restaurare de anvergură.

Concomitent, alte fundații din Germania: Fundația Patrimoniului Cultural German din România cu sediul la Stuttgart, Fundația Sașilor Transilvăneni – cu sediul la Stuttgart, Fundația Sașilor Transilvăneni – cu sediul la München și Fundația Culturală a landurilor cu sediul la Berlin, s-au implicat în acțiuni de restaurare și protejare a fondului construit.

De asemenea, se preconizează elaborarea unei strategii de protejare a patrimoniului mobil în cadrul unei concepții muzeistice de lungă durată.

În zilele de 18–20 nov. 1994 s-au desfășurat la Brașov lucrările Simpozionului româno-german cu tema: „Cercetarea patrimoniului cultural săsesc din Transilvania – rezultate și perspective" cu participarea specialiștilor din domeniile protecției monumentelor: arhitecți, arheologi, istorici de artă, istorici, restauratori, etnografi, din cadrul D.M.A.S.I., muzee, instituții de cercetare ale Academiei române, Instituții de învățământ superior precum și reprezentanți ai Bisericii evanghelice C.A. din România.

Organizatorii simpozionului: Ministerului Culturii din România, Consiliul Cultural Săsesc din Germania, Comitetul Național german ICOMOS, Comitetul Național Român ICOMOS au asigurat participanților din România și Germania cadrul necesar dezbaterilor profesionale asupra stării de degradare a zonelor cuprinse în patrimoniul cultural de sașii transilvăneni.Participanții la simpozion constatând:

- unicitatea acestui patrimoniu cultural creat de populația săsească în decursul a opt veacuri în spațiul românesc, parte a patrimoniului cultural național și european;
- valoarea deosebită și originalitatea acestui patrimoniu ca rezultat al multiplelor interferențe culturale datorate conviețuirii comune cu românii și alte etnii din Transilvania;
- starea de rapidă degradare care amenință patrimoniul mobil și imobil ca urmare a depopulării acestor zone, în urma plecării masive a sașilor, proces intensificat mai ales după anul 1989;
- absența în România a cadrului legislativ specializat, coerent și eficient – în special a Legii monumentelor istorice, în care să poată fi urmărită consecvent protecția patrimoniului cultural mobil și imobil;
- răspunderea comună a instituțiilor și organismelor asociative române și germane în ceea ce privește măsurile de păstrare și protecție a acestei moșteniri.

Participanții consideră ca neceare:

- continuarea activității de inventariere, cartare și documentare a așezărilor de colonizare germană atât din Transilvania cât și din alte părți ale României;
- elaborarea unei strategii globale care să vizeze aspecte de mediu natural și de existență economico-socială incluzând proiecte fezabile care să împiedice pierderea acestui patrimoniu, stabilindu-se programe de urgență și de perspectivă;
- implicarea autorităților administrației centrale și locale abilitate, a instituțiilor și a celorlalte organisme interesate din România și Germania;

http://patrimoniu.gov.ro

- crearea unor structuri organizatorice coordonate științific de Comisia Națională a Monumentelor Istorice și Comisia Națională a Muzeelor și Colecțiilor, ca instituții abilitate cu competențele în domeniul protecției patrimoniului mobil și imobil;
- participarea în continuare cu proiecte și programe a organismelor internaționale de specialitate;
- promovarea pe plan regional și local a unor măsuri legislative privind protecția patrimoniului cultural mobil și imobil;
- crearea de programe speciale cu caracter informativ-educativ pentru stimularea opiniei față de aceste valori.

Participanții la simpozion, apreciind realizările științifice ale proiectului româno-german, consideră că acestea au fost posibile numai prin sprijinul financiar al celor două guverne – din România și Germania.

Având în vedere importanța deosebită a acestui program complex de cercetare, sistematizare, conservare-restaurare și protecție a zonelor cu populație germană din România, participanții de la simpozion reafirmă necesitatea susținerii în continuare a acestor programe de cele două state.

http://patrimoniu.gov.ro

SIMPOZIONUL INTERNAȚIONAL

„Teoria și practica reabilitării monumentelor istorice", Tușnad, 20–25 martie 1995

Intrat în tradiția manifestărilor legate de activitatea de reabilitare a monumentelor istorice, al IV-lea Simpozion Internațional de la Tușnad, organizat cu concursul Comitetului Național Român ICOMOS, Comitetul Național Ungar ICOMOS, Comitetul Național German ICOMOS, Ministerul Culturii, Inspectoratelor județene Harghita și Covasna, Universității Tehnice Cluj, Societății Muzeul Ardelean Cluj Grupul de construcții Montaj, la această ediție 1995 a avut ca tematică „Schimbări de viziune și atitudine în reabilitarea monumentelor istorice de la Carta de la Veneția până la sfârșitul mileniului".

Pornind de la principiile Cartei de la Veneția – 1964 – text de referință fundamental pentru doctrina modernă a restaurării patrimoniului, se simte nevoia ca la o distanță de 3 decenii, în fața schimbărilor rapide ale societății și cadrului construit, să fie necesare reformulări chiar ale unora din principiile de bază ale restaurării.

Materialele simpozionului, grupate în 5 categorii tematice și anume: **1. Schimbările social economice și patrimoniul; 2. Probleme teoretice ale reabilitării monumentelor; 3. Managementul și utilizarea monumentelor; 4. Protecția ansamblurilor urbane; 5. Probleme practice ale reabilitării monumentelor,** s-au dorit dezbateri lucide, uneori chiar incomode privind realitatea ce se conturează în acest domeniu, ca urmare a rapidelor transformări economice, tehnice și sociale survenite în societatea contemporană.

Desfășurat pe parcursul a 5 zile (20–25 martie 1995), simpozionul a reunit circa 70 de specialiști în domeniul restaurării din România, Ungaria, Slovacia, Anglia și Germania. Cele cca. 50 comunicări ca și intercalarea în cadrul programului a 2 zile dedicate vizitării unor monumente istorice din județele Brașov, Harghita și Covasna, au prilejuit un binevenit schimb de informații între specialiști în sensul cunoașterii reciproce atât a varietății aspectelor pe care le ridică problema reabilitării patrimoniului național specific, cât și a necesității unei atitudini de reflecție față de impactul schimbărilor survenite în viața contemporană asupra principiilor de bază ale restaurării.

Deschiderea simpozionului a fost făcută de dr. arh. Cristian Moisescu, director al Direcției Monumentelor Istorice – Ministerul Culturii, care a prezentat preocupările actuale în domeniul conservării și restaurării monumentelor istorice din România, subliniind dificultățile momentului (create de Ordonanța Guvernamentală 68/94) în elaborarea unei strategii pe termen lung în domeniul protecției monumentelor.

Interesante informații privind structura și principiile organizațiilor de protecția monumentelor din Slovacia a continuat comunicarea directorului Direcției Monumentelor din Slovacia, dr. Alexander Balega.

Cuprinzătoare materiale grupate în tematica „Schimbările social-economice și patrimoniul național" au fost prezentate de către personalități de prestigiu în promovarea politicii de protecție a patrimoniului. Comunicarea *„Aspecte legate de protecția internațională a patrimoniului mondial" (dr. Roman Andraș* – vicepreședinte ICOMOS) a adus în discuție valoarea de neînlocuit pe care o reprezintă patrimoniul cultural mondial pentru umanitate, în ideea că protecția și promovarea sa trebuie să devină factori de bază ai politicii de dezvoltare,;

– *„Refacere, completare, reconstrucție – o problemă de conservare a monumentelor" (dr. Christoph Machat* – vicepreședinte ICOMOS german), scoate în evidență schimbările de concepție în conservarea monumentelor din germania din perioada refacerilor distrugerilor aduse de cel de-al doilea război mondial până în prezent;

– *„Condiționări contemporane asupra monumentelor istorice" (dr. Ioan Opriș* – România), atrage atenția asupra anumitor valori de patrimoniu defavorizate: vestigiile arheologice, ansamblurile rurale, monumentele tehnice, monumente memoriale, care din lipsa unor evidențe complete, riscă să dispară ca urmare a impactului social.

Ideea unei strategii globale în sistemul de protecție al sitului cultural ce pune accentul pe importanța primordială a existenței unei legislații a patrimoniului se regăsește și în comunicarea *„Schimbările social-economice și patrimoniul național (Gurkó János* – dir. adj. al Intendenței Monumentelor din Ungaria), ce analizează impactul negativ al transformărilor sociale intervenite în perioada 1989–1994, asupra patrimoniului, în lipsa cadrului legislativ specific. În acest context ideea rolului cât mai activ care revine organizațiilor neguvernamentale și administrației publice locale, se regăsește în aproape toate materialele respectivului grupaj tematic.

În cadrul **„Problemelor teoretice ale reabilitării monumentelor",** o cuprinzătoare analiză a locului pe care îl ocupă astăzi știința restaurării confruntată cu condiționările de ordin tehnic, social, economic, științific, ale societății moderne a făcut comunicarea

http://patrimoniu.gov.ro

„Contradicţiile restaurării" (prof. dr. arh. Sanda Voiculescu), anticipând temele dezvoltate în comunicările ce au urmat.

Laitmotivul sesiunii l-a constituit tema „autenticităţii" – subiectul conferinţei de la Nara – Japonia, organizată de ICOMOS în colaborare cu Comitetul pentru Patrimoniul Mondial al UNESCO între 1–5 noiembrie 1994. Comunicarea dr. Tamás Tejérdy (director al Intendenţei Monumentelor – Ungaria) *„Evoluţia conceptului de autenticitate în cadrul restaurării monumentelor"* a prilejuit prezentarea documentului de la Nara – document ce constituie o prelungire conceptuală a Cartei de la Veneţia. Plecând de la analiza conceptului de autenticitate, funcţie de diversitatea culturală şi diferitele categorii de bunuri patrimoniale, se promovează respectul diversităţii culturale funcţie de legitimitatea valorilor specifice fiecărui popor sau grup cultural. În concluzia documentului de la Nara, valoarea de autenticitate nu trebuie apreciată după criterii unice, ci în raport cu criteriile care caracterizează contextul cultural specific căruia îi aparţine.

Pentru a deveni un etalon obiectiv, fiecare cultură în parte, va trebui să-şi determine structura componentelor autenticităţii patrimoniului său, a cărui valoare va avea la bază surse de informaţie credibile. Exemplificările prezentate au adus precizări în înţelegerea sensului acestei noţiuni, ce a constituit, aşa cum am mai relatat, tema pivot a dezbaterilor teoretice ale simpozionului.

Beneficiind de aportul unor personalităţi recunoscute prin îndelungata şi bogata activitate în domeniul restaurării monumentelor istorice din Ungaria, tematica **„Problemele teoretice ale reabilitării monumentelor"**, a prilejuit, totodată, momentul unei retrospective critice a unei perioade de continuitate în domeniu de peste 30 de ani: *Janos Sedlmayr, „Principii, proiecte, şi critica lor"; Klára Nándori, „Zona limită între teorie şi practică"; Zoltán Deák, „Concepte false în protecţia monumentelor în Ungaria"; Károly Örsi, „Arhitectura grădinilor istorice în lumina Cartei de la Veneţia"; Mihály Zádor, „Rolul tehnicii moderne în dezvoltarea principiilor restaurărilor autentice"* etc.

Analiza critică a unor cunoscute restaurări datorate arhitectului Janos Sedlmayr (donjonul Palatului Visegrad, Cetatea Eger, ruinele Palatului Regal Visegrad, ruinele bisericii Zsambek etc.) au pus în discuţie sarcina restaurării ruinelor, subiect controversat, ale cărui multiple aspecte au fost punctate şi de alte comunicări: *„Restaurarea ruinelor şi punerea lor în valoare", arhitect Gheorghe Sion „Problema autenticităţii în cazul restaurării monumentelor antice", arh. Hajniczi Gyula* etc., detaşându-se concluzia că restaurarea ruinelor – domeniu supus frecvent criticii, trebuie să ţină cont, atât de argumente tehnice cât şi de cele economice, impunându-se totodată, o continuă intenţie etică în redarea univocităţii semantice a monumentului.

Comunicările prezentate în cadrul grupajului tematic **„Protecţia ansamblurilor urbane"** reiau ideea rolului care revine administraţiei publice locale în apărarea patrimoniului: *Gábor Winkler, „Protecţia locală – a doua linie de protecţie a monumentelor".* Comunicările au oferit cunoaşterea bazei teoretice *„Evoluţia principiilor de protecţie a centrelor istorice" (arh. Sanda Ignat, arh. Marina Iliescu)* pe parcursul ultimelor trei decenii, cât şi aplicarea acestor principii pe studii de caz exemplificative: *Virgil Pop, „Delimitarea zonei istorice Cluj", arh. Hanna Derer, „Evaluarea patrimoniului arhitectural – Studiu de caz: Bucureşti"; Istvánfi Gyula, „Conservarea unei zone istorice din jud. Borosd – Ungaria"; Kerestesz Geza, „Protecţia monumentelor – urbanism – studiu de caz Mediaş".*

O temă aparte în cadrul simpozionului a constituit-o **Managementul şi utilizarea monumentelor istorice,** ca necesitate de prim ordin a integrării patrimoniului în viaţa contemporană. Constituit ca un capitol distinct, cu conotaţii ştiinţifice, economice şi sociale, domeniul ale cărui multiple implicaţii au fost prezentate în comunicarea *„Problemele economice ale conservării centrelor istorice" – (arh. Sergiu Nistor – I.A.I.M.* – Bucureşti) a fost exemplificat prin realizările europene prezentate de către *Karoly Meszaros („Restaurarea şi utilizarea monumentelor istorice conform exigenţelor istoriei culturii"), Varga István („Drumul castelelor central europene"), Valter Ilona („Muzeul viu Paszto")* – exemple elocvente atât pentru grija restauratorilor de a reda în totalitate ambianţa prin restaurarea întregii decoraţii interioare, a mobilierului şi a inventarului de obiecte legate de epoca în care a fost construit monumentul, cât şi prin efortul de a conferi acestuia o prezenţă activă în viaţa comunităţii.

Tema **„Probleme practice ale reabilitării"** a oferit prin varietatea exemplelor prezentate un binevenit prilej de a cunoaşte progresele tehnice ale ştiinţelor care concură la operaţia de restaurare, cum sunt: consolidarea structurilor *(John Fowler, „Măsuri practice de realizare a consolidărilor structurale în vederea prevenirii efectelor seismice"; dr. Szabo Balint, „Reabilitarea structurilor portante în a II-a jumătate a sec. XX"; ing. Augustin Popa, „Consolidare prin injectare a fundaţiilor şi terenului de fundare"),* concepţii noi de restaurare *(Adam Arnoth, „Restaurarea unor biserici reformate din N-E Ungariei"; Szeker György; „Reconstrucţia teoretică şi posibilităţile ei de aplicare")* reconstrucţia după metode ştiinţifice de calcul a unor bolţi gotice pe nervuri, Vilmos Osgyániy „Importanţa reproducţiei şi reconstrucţiei în practica restaurărilor de piatră"}, problema materialelor utilizate în restaurare *(Orcszik Eva, „Recomandările Cartei de la Veneţia*

http://patrimoniu.gov.ro

privind materialele de construcţii şi originalitatea"; Livia Bucse, „Probleme de biodegradare şi rezolvarea lor la Castelul Bran" etc.).

În cadrul simpozionului au mai fost organizate: participarea la vernisajul expoziţiei „În memoriam Kós Károly", la Sf. Gheorghe şi două excursii ce au inclus în program vizitarea monumentelor istorice: Biserica evanghelică Homorod, Biserica cetate Drăuşeni, Castelul Bethlem Racoş, cetatea ţărănească Aita Mare, Biserica reformată Biborţeni, (23.03.1995), bisericile romano-catolice Delnita, Nicoleşti, Mihăileni, satul Valea rece, cetatea Milko – Miercurea-Ciuc (25.03.95).

Fără a mai enumera şi celelalte titluri de comunicări, de acelaşi mare interes din punct de vedere al materialului prezentat, se poate conchide că ediţia din anul 1995 a Simpozionului Internaţional de la Tuşnad, privind „teoria şi practica reabilitării monumentelor istorice", reprezintă o reuşită incontestabilă, atât în privinţa organizării întregului parcurs al desfăşurării acestuia, cât şi în cea a conţinutului tematic, deosebit de bogat şi de o mare actualitate în domeniul activităţii de protecţie al monumentelor.

arh. MARINA ILIESCU

31.03.1996

http://patrimoniu.gov.ro

MEMORIA UNUI ORAȘ

La Editura Arta Grafică a fost publicată lucrarea arhitectului Gheorghe Leahu intitulată *Bucureștiul dispărut*. Volumul, abundent ilustrat cu fotografii și reproduceri după acuarelele autorului, cuprinde 134 pagini de text (inclusiv rezumatele în engleză și franceză, precum și bibliografia, foarte selectivă), urmate de 52 pagini cu imagini.

Împletind propriile amintiri cu memoriile altora – de obicei, autori cunoscuți –, documentele de arhivă cu observațiile pe teren, Gheorghe Leahu a realizat o carte vie despre marea tragedie a orașului-capitală. Evocările sale sunt, uneori patetice, alteori pline de o amară ironie dar totdeauna afirmă imposibilitatea oamenilor de meserie – arhitecți, istorici de artă, muzeografi – de a salva vestigiile unei bogate tradiții arhitectonice românești din fața tăvălugului distrugător al comunismului în expansiune. Prin profesiunea sa de arhitect și prin funcția ce o deținea la Institutul Proiect București, Gheorghe Leahu se afla chiar în miezul problemei, cunoscând mai bine ca nimeni altul programul de sistematizare (a se citi „demolare") a centrului istoric și de reconstrucție a cartierelor reprezentative pentru o capitală comunistă, menită să întâmpine veacul XXI cu blocuri standardizate, cuburi de locuire, fabrici de mâncare, salopete uniformizate și steaguri roșii fâlfâind în bătaia vântului de răsărit. Lucrând zilnic la planșeta sa unde încerca să găsească soluții de eludare a monumentelor valoroase de către artele socialismului și megaliticele palate ale poporului – arhitectul Leahu simțea o mare mâhnire fiind stăpânit de temerea, ce se transforma tot mai mult în certitudine, că eforturile sale de a salva cartierele vechi ce ne atestau etapele istoriei trecute, sunt inutile. Dar, în timpul liber, se refugia în Bucureștiul visurilor sale și cutreiera străduțele ce mai păstrau izul acelor epoci apuse și care erau sortite unei iminente pieiri. Știind acest lucru el se grăbea să le imortalizeze în caietele sale de schițe, în creion și acuarelă. Se mai ajuta, câteodată, și de aparatul de fotografiat, surprinzând momente dramatice: ziduri coșcovite, acoperișuri desfundate, uși smulse, cercevele fără geamuri și buldozerul victorios ștergând un întreg front de clădiri, într-un nor de fum ca de bătălie.

Mergând pe urmele unor artiști documentariști de prestigiu ai secolului al XIX-lea, deprinzându-le stilul concis al notației rapide, Leahu a creat o istorie în imagini a Bucureștiului, demnă continuare a albumelor și planșelor disparate create de Michel Bouquet,Charles Doussault, Auguste Lancelot, Amedeo Preziosi și Carol Szathmari. Afinitățile cele mai puternice le simte pentru opera lui Szathmari. Dar este puțin probabil ca Szathmari să fi avut conștiința dispariției orașului în care trăia și acesta să fi fost mobilul pentru care l-a pictat, cu împrejurimile lui, oamenii și locurile de agrement, cu sentimentul că le consemnează pentru generațiile care urmau și care trebuiau să scrie o istorie adevărată, într-o perioadă nedefinită din viitor, așa cum a avut-o arhitectul Leahu. Szathmari lucra pentru a face această țară cunoscută Europei și pentru a oferi amintiri pitorești patronilor săi – familia domnească – și oaspeților cu sânge albastru. Leahu a lucrat cu înfrigurarea celui care cunoștea din interior soarta vestigiilor epocilor anterioare și dorea să o prezerve, deocamdată pentru sine, dar destinată ulterior memoriei colective a națiunii, mințită și alienată de totalitarism.

Cu *Bucureștiul dispărut*, istoriografia de specialitate se îmbogățește cu încă o lucrare valoroasă ce se adaugă celor deja cunoscute, semnate de istorici și memorialiști de prestigiu precum Dimitrie Pappasoglu, Gh. Ionescu-Gion, N. Iorga, Gheorghe Crutzescu, Henri Stahl, D. Caselli, Constantin Bacalbașa, Constantin C. Giurescu, Nicolae Vatamanu și George Potra. Deosebit de important este faptul că, de data aceasta, autorul este un arhitect ce privește fenomenul cu ochii specialistului, al creatorului de locuințe și spații publice, al proiectantului de sistematizări urbane și al cunoscătorului de stiluri. De aceea, romanț*ările*, edulcorările, sunt excluse, având de-a face cu un comentariu la obiect și o descriere sistematizată științifică, fără literaturizări și lungiri inutile. Fiind direct implicat în procesul de „primenire" al orașului, informațiile furnizate de el sunt de primă mână, contribuind în cea mai mare măsură la documentația neceară scrierii unei istorii sociale și culturale a Capitalei din vremea dictaturii proletariatului. Pe lângă aceasta, Leahu are avantajul că a locuit, din copilărie și până în prezent, în mai multe cartiere vechi ale Bucureștiului – unele astăzi complet dispărute, altele irevocabil desfigurate. Din această cauză el cunoaște, cu temeinicie, fiecare stradă, fiecare casă și monument. Prezentările monografice de case și străzi sunt făcute cu profesionalism, urmărind evoluția cronologică, funcționalitățile temporare ale imobilelor și personalitățile care și-au legat numele de ele. Analiza plină de concretețe a specialistului se întâlnește cu pasiunea pentru detaliul anecdotic a memoralistului.

http://patrimoniu.gov.ro

Nu trebuie uitat că arhitectul Leahu este secondat şi de un sensibil acuarelist, aşa că o mare importanţă o au şi ilustraţiile sale. Descrierile din paginile de text îşi găsesc expresia plastică în planşele de la finele volumului – iar cei mai puţin creduli îi pot verifica aserţiunile în această zonă a documentaţiei vizuale. Cu pasiunea-i nedezminţită pentru oraşul în care trăieşte, autorul a mai adăugat un volum la anterioarele sale contribuţii, în slovă şi imagine, la perpetuarea memoriei Capitalei – *Bucureşti – arhitectură şi culoare* (ed. Sport-Turism 1988, 1989) şi *Lipscanii – centrul istoric al Bucureştilor* (Ed. Arta Grafică 1993). Recenta carte a lui Gheorghe Leahu – *Bucureştiul dispărut* – este o operă meritorie, plină de acribie ştiinţifică dar şi de agreabilitate (cu tot tragismul faptelor relatate), devenind o lectură interesantă şi atractivă, chiar palpitantă uneori, atât pentru cercetători cât şi pentru nespecialiştii iubitori ai istoriei oraşului care, în paginile ei, vor găsi locuri dragi şi icoane ale unui trecut frumos, mândru şi demn.

ADRIAN-SILVAN IONESCU

Planşa I – *Mănăstirea Mihai Vodă şi Arhivele Statului*

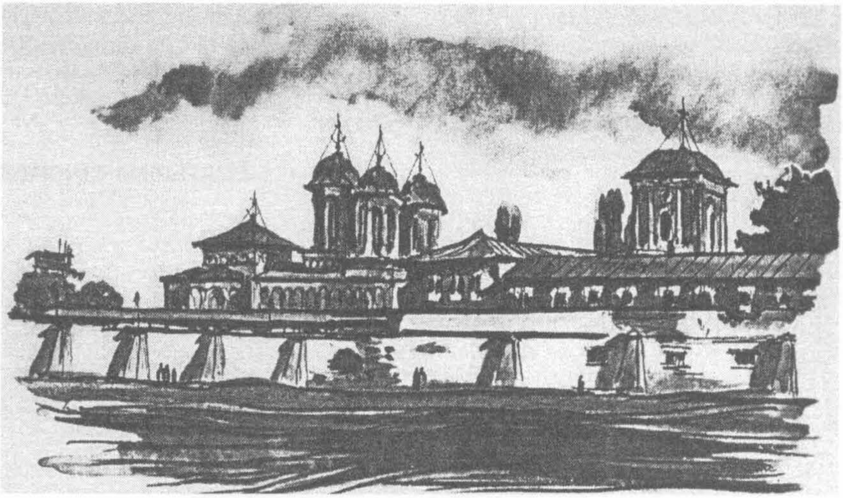

Planşa XXXVIII – *Mănăstirea Văcăreşti (din afara zidurilor)*

http://patrimoniu.gov.ro

DAN CĂCEU
(1944–1994)

Restaurarea picturii murale medievale este un proces complex cerând din partea restauratorului nu numai pasiune, răbdare și sensibilitate, ci și o mare responsabilitate, conștiința răspunderii asumate în fața unei opere de artă care este în același timp document istoric ce trebuie salvat, păstrându-i-se autenticitatea, cu prețul unei dăruiri totale. Dan Căceu a înțeles perfect acest lucru dăruind în permanență tot ce a avut mai bun – capacitate creatoare, tenacitate, sensibilitate dar și afecțiune, prietenie, mărinimie – cu modestie și blândețe, fără ostentație, fără să aștepte mulțumiri, cu firescul pe care numai marii generoși îl au.

S-a născut la Lupeni, a urmat facultatea de Arte Plastice din cadrul Institutului Pedagogic Timișoara, zece ani a activat în învățământ pentru ca apoi să se dedice picturii monumentale și dificilei munci de restaurare.

El este autorul ansamblurilor murale ce împodobesc astăzi bisericile din: *Zlagna,* com. Turnu Ruieni, jud. Caraș-Severin, realizată în 199; com. *Eftimie Murgu* (1980); *Garbovăț,* com. *Bozovici* (1981); *Sinești,* jud. Ilfov (1982); *Lupeni,* biserica „Sf. Ilie" (1985); *Deta,* jud. Timiș, biserica ortodoxă (1989); *Vălișoara,* com. Bucosnița, jud. Caraș-Severin (1990).

Din 1983 a început să colaboreze la restaurarea picturilor în frescă, alăturându-se colectivelor care au lucrat la *Biserica Episcopală din Roman, mănăstirea Cozia* (1984–1985), *Timișoara (biserica „Sf. Ilie" și catapeteasma bisericii „Nașterii Maicii Domnului"),* fără ca numărul colaborărilor să se oprească aici. Între anii 1986–1988 restaurează singur pictura din naosul (cu excepția turlei și a bolții de est), pronaosul (exceptând bolta) și pridvorul bisericii mănăstirii Săraca, jud. Timiș, iar în 1991, parțial, pe cea a bisericii monument istoric din *Potlogi* *.

Datele privind degradările stratului de culoare, stratului de preparație („inttonaco") și operațiile de restaurare ale ansamblului mural de la Săraca au fost sintetizate de Dan Căceau în studiul *Unele aspecte privind lucrările de conservare ale picturilor murale,* publicat în „Revista Monumentelor Istorice", XX, 2, 1989, p. 76–81. Pe lângă faptul că și-a exprimat, cu această ocazie, în mod clar părerea despre pregătirea unui restaurator, care trebuie să dea dovadă de „competență și experiență de un înalt nivel profesional", autorul s-a remarcat, ca și în alte împrejurări, fie în cadrul unor comunicări științifice, fie în discuțiile avute pe șantiere cu diverși specialiști, ca un atent observator al monumentului în totalitatea lui. Dan Căceu era interesat de cercetarea materialului documentar privind istoricul, etapele de construcție ale bisericii, materialul arheologic, acolo unde acesta exista, încerca să înțeleagă fresca în contextul în care a fost creată, fără să se limiteze numai la restaurarea propriu-zisă.

Atras în mod special de monumentele transilvănene și bănățene, în ultima vreme a întocmit documentații și a făcut cercetări la *biserica „Sf. Gheorghe"* din *Beregsăul Mare,* jud. Timiș (1993), la *Timișoara,* la *Magna Curia – Deva,* în bisericile monument istoric din *Tărpiu,* jud. Bistrița-Năsăud (1994), *Crișcior, Ribița, Densuș, Leșnic,* jud. Hunedoara, fiind deosebit de afectat de soarta picturilor de la Sântă Mărie Orlea, Ostrov, Râu de Mori (pe cale de dispariție), și hotărât să le salveze. Nu a reușit însă să restaureze decât ansamblul mural de la Crișcior (1992–1994), dar și aici restaurarea a rămas, din nefericire, neîncheiată prin brusca curmare a vieții autorului ei, a cărui amintire va rămâne permanent în sufletele celor care l-au cunoscut.

ECATERINA CINCHEZA-BUCULEI

* Mulțumin doamnei Luise Căceu pentru toate informațiile pe care ni le-a pus la dispoziție cu atâta bunăvoință.

http://patrimoniu.gov.ro

ACEST NUMĂR
A APĂRUT CU SPRIJINUL MINISTERULUI CULTURII

ISSN 1221-552X

http://patrimoniu.gov.ro